

+

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

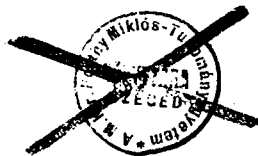
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

XLIII. KÖTET

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1933.

1933. VI. 17.
65. 122
72. 10. 1933
1933. VI. 17.

50024

TARTALOM.

Lap

I. Előadások és cikkek.

<i>Balogh Jenő</i> r. t. főtitkár beszámolója az Akadémia munkásságáról és veszteségeiről	184
<i>Berzeviczy Albert</i> elnök előadása az olasz királyi akadémiában Rómában az 1932. novemberben tartott Volta-összejövetelen. (Az olasz nyelven tartott előadás magyar fordítása)	21
— elnök beszéde Széchenyi „Stádium“-ának százados megjelenési évfordulója alkalmával 1933. okt. 2-án	309
<i>Gyalókay Jenő</i> l. t.: Nagyvárad középkori vára	84
<i>Pukánszky Béla</i> l. t.: Patrióta és hazafi	87

II. Jelentések a pályázatokról.

Jelentés a <i>Chorin Ferenc</i> -jutalomról	133, 224
— a <i>Nagyjuttalomról</i> és a <i>Marczibányi</i> -mellékjutalomról	97
— a <i>Sámuel-Kölber</i> -jutalomról	138
— a <i>Vojnits</i> -érem odaitéléséről	112
— a <i>Wahrmann</i> -érem odaitéléséről	140
— a <i>Weiss Fülöp</i> -díj odaitéléséről	130

III. Akadémiai ügyek.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok	168, 301
— <i>Arany János</i> -szobája	185
— <i>belső tagjai</i>	1
— <i>Goldziher</i> -szobájának megnyitása	347
— <i>halottai</i> 1932-ben	52
— <i>újabb kiadványai</i>	169, 301, 348
— <i>könyvtárának állapota</i>	30
— <i>költségvetése</i> 1933 második felére	259
— <i>munkássága</i> 1931—32-ben	184

	Lap
A M. Tud. Akadémia XCII. nagygyűlése 1933. május 17—19.	205—217
— nagy szótára	189
— pénztári számadása 1932-ről	53
— tagjainak munkássága	184
— újabb jutalomtételei 1933-ban	217
— új tagjai	203
— ülései 1932-ben	48
— ünnepélyes közülése 1933. május 21-én	177—204
— -ban választások	203—204, 216
— veszteségei 1932-ben	195—202

IV. Jelentések.

Jelentés az akadémiai választásokról	216
— a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának munkásságáról 1932-ben	343
— a Csánki Dezső másodelnök irodalmi hagyatékáról (Lukinich Imre r. t.)	326
— a Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe II. közgyűléséről. (Lukinich Imre r. t.)	286
— a Hadtörténelmi Bizottság munkásságáról	46
— a Jogtudományi Bizottság eddigi munkásságáról	337
— az Akadémia könyvtárának állapotáról 1931—32-ben	30
— a Szótári Bizottság munkásságáról	45

V. Költségvetés.

A M. Tud. Akadémia költségvetése 1933 első felére	63
— — — 1933 második felére	259

VI. A két gróf Vigyázó-vagyon.

Az atmászentmihályi (Kolozsmegye) Vigyázó-birtok	286
A Vigyázó-birtokok felsorolása	285—286
A Harta-miklái Vigyázó-birtok eladása	283
A két gróf Vigyázó-vagyon jövedelmének változásai és felhasználásuk	284—285
A két gróf Vigyázó-vagyon jövedelemkimutatása 1933 első feléről	265
— költségvetése 1933 második felére	275
— ellen bejelentett követelések	283—284
— mérlege 1932-ről	69
— ellen indított újabb perek	283—284
— -ról tájékoztatás	81, 280

	Lap
Az <i>Új-kécskei</i> Vigyázó-birtok eladása	283
A két gróf Vigyázó-vagyon <i>vagyon-</i> és jövedelemkimutatása 1932-ről	69

VII. Alkalmi üdvözlő beszédek és nekrológok.

Berzeviczy Albert elnök megemlékezése <i>Apponyi Albert</i> ig. és t. tagról az 1933. febr. 20-i összes ülésen	5
— üdvözlő beszéde a <i>C. I. Magyar Nemzeti Bizottság</i> 1933. október 25-i ülésén	346
— beszéde <i>Concha Győző</i> t. t. ravatalánál 1933. április 13-án	157
— üdvözlő beszéde <i>Herczeg Ferenc</i> ig. és t. t. hetvenedik születésnapján	315
— gyászbeszéde <i>Kozma Andor</i> t. t. ravatalánál 1933. április 18-án	158
— megemlékezése <i>Négyesy László</i> t. tagról 1933. január 23-án	156
— beszéde <i>Széchenyi „Stádium”-ának</i> százados megjelenési évfordulója alkalmából 1933. október 2-án	309
— megnyitó szavai az <i>ünnepélyes</i> közülésen 1933. május 21-én	177
<i>Bruckner Győző</i> l. t. beszéde a Késmárki Evangélikus Liceum 400 éves fennállása ünnepén 1933 június 29-én	289
<i>Csánki Dezső</i> r. t. másodelnök hátrahagyott megnyitó beszéde: Magyar szenvedések, magyar reménység	177—183
<i>Eckhart Ferenc</i> l. t. beszéde <i>Takács Sándor</i> r. t. ravatalánál 1932 december 23-án	160
<i>Hóman Bálint</i> vallás- és közoktatásügyi miniszter r. t. beszéde <i>Csánki Dezső</i> ig. és r. t. másodelnök ravatalánál 1933. május 2-án	293
<i>Ilosvay Lajos</i> ig. és t. t.: <i>Id. Szily Kálmán</i> ig. és t. t. emlékezete — Tiszteletadás <i>Moissan Henrik</i> emlékezetének	204 319
<i>Kéky Lajos</i> l. t. beszéde <i>Négyesy László</i> t. t. ravatalánál 1933. január 10-én	161
— üdvözlő beszéde a Keleméren, <i>Tompa Mihály</i> emlékére tartott ünnepen 1933 szeptember 10-én	290
<i>Kornis Gyula</i> r. t. beszéde <i>Pauler Ákos</i> r. t. osztályelnök rava- talánál 1933 július 1-én	298
<i>Négyesy László</i> t. t., h. osztályelnök üdvözlő beszéde <i>Gulyás Pál</i> l. t. székfoglalóján	154
— üdvözlő beszéde <i>Sajó Sándor</i> l. t. székfoglalója alkal- mából	154
<i>Pauler Ákos</i> r. t. osztályelnök beszéde <i>Hornyánszky Gyula</i> l. t. ravatalánál 1933 február 2-án	163

	Lap
<i>Popovics Sándor</i> ig. és t. t. másodelnök üdvözlő beszéde <i>Berze- viczy Albert</i> elnök nyolcvanadik születésnapja alkal- mából	222
<i>Rados Gusztáv</i> r. t. beszéde <i>Haar Alfréd</i> l. t. sirjánál 1933. március 31-én	164
— beszéde <i>Kürschák József</i> ig. és r. t. osztálytitkár ravata- lánál 1933. március 28-án	165
<i>Reiner János</i> l. t. gyászbeszéde <i>Kollányi Ferenc</i> r. t. ravatalánál 1933. május 3-án	296
<i>Riesz Frigyes</i> l. t. beszéde <i>Haar Alfréd</i> l. t. ravatalánál Szege- den, 1933. március 18-án	167

Betűrendes név- és tárgymutató.

	Lap
<i>Adományok</i>	168, 301
A M. Tud. Akadémia Arany János-éve	184, 185
— Arany János-szobája	185
— belső tagjai	1
— Goldziher-szobájának megnyitása	347
— halottai 1932-ben	52
— újabb kiadványai	169, 301, 348
— költségvetése 1933 II. felére	259
— munkássága 1931—32-ben	184
— nagygyűlése 1933. május 17—19	205—217
— Nagy Szótára	189
— tagjainak munkássága 1932-ben	186—187
— pénztári számadása 1932-ről	53
— ülései 1932-ben	48
— ünnepélyes közülése 1933. május 21-én	177—204
— veszteségei 1932-ben	195—202
— -ban választások	203—204
<i>Áldásy Antal</i> elhunyt	197
<i>Alfa</i> jeliségű közgazdasági pályamű szerzője 500 P munka- díjat kap	194—195
<i>Almásszentmihályi Vigyázó-birtok</i> (Kolozs megye)	286
<i>Gróf Apponyi Albert</i> előadása Rómában	187
— elhunyt	195
— közreműködni kívánt abban, hogy a tudományos mun- kák szabadon bejuthassanak az elszakított terüle- tekre	191—192
<i>Arany János-szoba</i>	185—186
— -Emlékkönyv I.	185
— poétikai és esztétikai előadásai	185
<i>Balogh Jenő</i> főtitkár beszámolója az Akadémia munkásságá- ról és veszteségeiről	184—204
<i>Berzeviczy Albert</i> előadása Rómában „Európa szellemi kulturá- jának állapota a háboru előtt és után“ címmel	187

	Lap
<i>Berzeviczy Albert</i> megemlékezése gróf <i>Apponyi Albertről</i>	5
— gyászbeszéde <i>Concha Győző</i> ravatalánál	157
— üdvözlő beszéde <i>Herczeg Ferenc</i> hetvenedik születésnapja alkalmából	315
— gyászbeszéde <i>Kozma Andor</i> ravatalánál	158
— megemlékezése <i>Négyesy Lászlóról</i>	156
— sajtóértekezletet hív össze az Akadémia nyelvművelő munkájának ismertetése végett	8
— beszéde Széchenyi István „Stádium“-ának százados meg- jelenési évfordulója alkalmából	309
— megnyitó szavai az ünnepélyes közülésen	177
— ünneplése 80-ik születésnapja alkalmából	222
— üdvözlő beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1933. október 25-i ülésén Kornemann Ernő boroszlói egyetemi tanárhoz	346
— előadása az olasz királyi akadémiában Rómában az 1932. novemberben tartott Volta-összejövetelen: „Európa helyzete, értéke és szerepe az egykoru világban a háboru előtt és után“ címmel. (Az olasznyelvű elő- adás magyar fordítása)	21
<i>Barabás Samu</i> „Székely Oklevéltár“ c. kéziratának kinyomatása	190
<i>Bartók Béla</i> magyar népzenei gyűjtései	190
<i>Bárd Miklós</i> Marczibányi-jutalmat kap	196—206
<i>Bruckner Győző</i> beszéde a Késmárki Evangélikus Lyceum 400 éves fennállása ünnepén	289
<i>Budapesti napilapok</i> szerkesztőinek értekezlete az Akadémia nyelvművelő munkája ismertetésére	188
<i>Coopération Intellectuelle</i>	191—192, 343—345
A C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának munkássága 1932-ben	343
<i>Chorin Ferenc</i> -jutalmat nem adják ki	194, 207
<i>Concha Győző</i> tudományos egyénisége és művei	198—200
— elhunyt	201
<i>Csánki Dezső</i> megnyitó beszéde: Magyar szenvedések, magyar reménység	177—183
— irodalmi hagyatékáról jelentés	326
— tudományos munkássága	201—202
— elhunyt	201
— ravatalánál gyászbeszéd (Hóman Bálint v. k. min.)	293
A <i>Darányi Ignác</i> -alapítvány ügyrendjének módosítása	209
— -jutalmat nem adják ki	208
<i>Décsi Lajos</i> elhunyt	197
<i>Domanovszky Sándor</i> igazgató-tagga választatik	203

	Lap
A <i>Dunamedence</i> gazdasági problémája c. jutalomtétel eredménye	194, 207
A <i>Dunavölgy</i> jeligéjű közgazdasági pályamű szerzője 500 P munkadíjat kap	194—195
<i>Eckhart Ferenc</i> megbízást kap az „Anjoukori Okmánytár“ regesták alakjában folytatására	190
— beszéde <i>Takács Sándor</i> ravatalánál	160
<i>Egyetemi hallgatók</i> könyvjutalma	195
<i>Egyetemi</i> és főiskolai hallgatók jutalmul kapják <i>Kaán Károly</i> „A természetvédelem és a természeti emlékek“ című kötetét	195
<i>Értekezlet</i> a magyar nyelv tisztaságának és épségének megóvása érdekében	8
<i>Etymologiai Szótár</i>	189
— további megjelenése biztosítva	189
A <i>Fédération des Sociétés Historique de l'Europe Orientale</i> II. közgyűléséről jelentés	286
<i>Báró Forster Gyula</i> -alapítvány	197
— elhunyt	197
„ <i>Fondazione Volta</i> “ által Rómában 1932-ben tartott értekezlet <i>Goldziher Ignác</i> kéziratai, levelezése és a — -szoba	186—187 192, 193, 347—348
<i>Goldziher Károly</i> az Akadémiának ajándékozza boldogult atyja kéziratait és levelezését	192
<i>Gombocz Zoltán</i> az Etymologiai Szótár szerkesztője	189
— osztályelnökké választatik	211
— igazgató-taggá választatik	214
<i>Gyalókey Jenő</i> : Nagyvárad középkori vára	84
<i>Haár Alfréd</i> elhunyt	198
A <i>Hadtörténeti Bizottság</i> jelentése	46
A <i>Harta-miklái</i> Vigyázó-birtok eladása	283
<i>Heller Bernát</i> egyetemi m. tanár közreműködése a <i>Goldziher-gyűjteménynél</i>	192
<i>Herczeg Ferenc</i> a Nagyjutalmat (4.000 P) megkapja és visszaajándékozza az Akadémiának	193, 205
— ünneplése hetvenedik születésnapja alkalmából	315
<i>Hóman Bálint</i> v. és közokt. miniszter beszéde <i>Csánki Dezső</i> ravatalánál	293
— igazgató-taggá választatik	203
<i>Hornvánszky Gyula</i> elhunyt	198
<i>Ilosvay Lajos</i> : <i>Id. Szily Kálmán</i> ig. és t. t. emlékezete	204
— Tiszteletadás <i>Moissan Henrik</i> emlékezetének	319

	Lap
<i>Jelentés az Akadémia könyvtárának állapotáról 1931—32-ben</i>	30
— az akadémiai választásokról	216
— a <i>Chorin Ferenc</i> -jutalomról	113, 224
— a <i>Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale</i> II. közgyűléséről	286
— a <i>Jogtudományi Bizottság</i> eddigi munkásságáról	337
— a <i>Sámuel-Kölber</i> -jutalomról	138
— a <i>Wahrmann Mór</i> -jutalomról	140
— a <i>Weiss Fülöp</i> -jutalomról	130
— az 1932. évi <i>Voinits</i> -érem tárgyában	112
<i>József főherceg</i> öfensége „A világháború“ c. munkája VI. és VII. kötete	190—191
<i>Jutalmak</i> odaitétele az 1933-i nagygyűlésen	193—195
Az 1933-ban odaitélhető <i>jutalmak</i> tárgyában javaslatételre ki- küldött bizottságok	96
<i>Kaán Károly</i> : A természetvédelem és a természeti emlékek c. műve könyvjutalomul 11 egyetemi és főiskolai hallga- tónak megküldetik	195
<i>Kazinczy Gábor és neje</i> -jutalmat Marczali Henrik kapja	194, 208
<i>Kéký Lajos</i> gyászbeszéde <i>Négyesy László</i> ravatalánál	161
— üdvözlő beszéde a Keleméren, Tompa Mihály emlékére tartott ünnepen	290
<i>Kézirattár</i> gyarapodása	192—193
<i>Kivonatok</i> az akadémiai üléseken bemutatott értekezésekből	84—87
<i>Klebsberg Kunó</i> grófról megemlékezés	196
<i>Kodály Zoltán</i> és tanítványainak népzenei gyűjtései	190
<i>Kollányi Ferenc</i> elhunyt	202
<i>Kornemann Ernő</i> boroszlói egyetemi tanár előadása a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1933. okt. 25-i ülésén	346
<i>Báró Kornfeld Zsigmond</i> -alapítvány osztalékát a Filozófiai Bi- zottság kapja egyik kiadványának nyomdai költségeire	207
<i>Kornis Gyula</i> gyászbeszéde <i>Pauler Ákos</i> ravatalánál	298
<i>Kozma Andor</i> költői egyénisége	200—201
— Marczibányi-jutalmat kap	194, 206
<i>Kürschák József</i> elhunyt	198
<i>Laziczius Gyula</i> Sámuel-Kölber-jutalmat kap	194, 208
<i>Lenhossék Mihály</i> igazgató-tagga választatik	203
<i>Lukinich Imre</i> jelentése <i>Csánki Dezső</i> másodelnök irodalmi hagyatékáról	326
— jelentése a <i>Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe</i> <i>Orientale</i> II. közgyűléséről	286
<i>A Magyar Nép Irodalmi Könyvtára</i>	186

	Lap
<i>Magyarosan</i> c. folyóirat sikere	188
<i>Magyary-Kossa Gyula</i> a Weiss Fülöp-jutalom felét kapja	194, 206
<i>Marczali Henrik</i> kapja a Kazinczy Gábor és neje-jutalmat	194, 208
<i>Marczibányi-jutalmat</i> megosztják Bárd Miklós és Kozma Andor között	194, 206
— -mellékjutalmi Bizottság jelentése	97
<i>Mauritz Bélát</i> osztálytitkárrá választják	204
<i>Melich János</i> az Etymologiai Szótár szerkesztője	189
— igazgató-tagga választatik	203
<i>Nagy Gyula</i> „Anjoukori Okmánytár“ c. művét regesták alakjában folytatják	190
<i>Nagy J. Béla</i> a Nyelvművelő Szakosztály előadója	188
<i>A Nagyjutalmat</i> Herczeg Ferenc kapja	205
<i>A Nagyjutalmi Bizottság</i> jelentése	97
<i>Négyesy László</i> a Nyelvművelő Szakosztály előadója	188
— üdvözlő beszéde <i>Gulyás Pál</i> székfoglalója alkalmából	154
— üdvözlő beszéde <i>Sajó Sándor</i> székfoglalója alkalmából	154
— elhunyt	190
<i>Nemzetközi Tudományos Együttműködés</i>	191—192, 343
<i>Népzenei</i> gyűjtések Akadémiánk segélyével	190
<i>Nöldeke Tivadar</i> és Goldziher Ignác levelezése	192—193
<i>Nyelvművelő Szakosztály</i> működése	187—189
<i>Pauler Ákos</i> igazgató-tagga választatik	203
— beszéde <i>Hornyánszky Gyula</i> ravatalánál	163
<i>Popovics Sándor</i> másodelnökké választatik	203, 213
— üdvözlő beszéde <i>Berzeviczy Albert</i> elnök nyolvanadik születésnapja alkalmából	222
<i>Pukánszky Béla</i> közreműködése a Goldziher-gyűjteménynél	192
— előadása: <i>Patrióta és hazafi</i>	87
<i>Rados Gusztáv</i> beszéde <i>Haar Alfréd</i> sirjánál	164
— beszéde <i>Kürschák József</i> ravatalánál	165
<i>Reiner János</i> gyászbeszéde <i>Kollányi Ferenc</i> ravatalánál	296
<i>Riesz Frigyes</i> gyászbeszéde <i>Haar Alfréd</i> ravatalánál Szegeden	167
<i>Sajó Sándor</i> elhunyt	198
<i>Sámuel-Kölber-jutalmat</i> Laziciusz Gyula kapja	194, 208
<i>Schaffer Károly</i> a Weiss Fülöp-jutalom felét kapja	194, 206
<i>Sorozatos</i> kiadványok	189, 191
<i>Spiegel Béla</i> kapja a Wahrmann Mór-érmet	194, 208
<i>Stein Aurél</i> kezdeményezte a Goldziher-szoba berendezését	192
<i>Gróf Széchenyi Bertalan</i> igazgató-tagga választatik	203—204
— <i>Emil</i> elhunyt	197

	Lap
<i>Széchenyi</i> „Stádium“-a megjelenésének százados évfordulója	
alkalmával <i>Berzeviczy Albert</i> elnök ünnepi beszéde	309
<i>Székely Oklevéltár</i> c. kiadvány sajtó alatt	190
<i>Szentpétery Imre</i> megbízást kap az „Anjoukori Okmánytár“ re- gesták alakjában folytatására	190
<i>A Szótári Bizottság</i> jelentése	45
<i>Tagválasztás</i> 1933-ban	216
<i>Takáts Sándor</i> elhunyt	198
<i>A Tartalommutató</i> német fordítása	170, 303, 350
— francia fordítása	172, 305, 351
— angol fordítása	174, 307, 352
<i>Tisza István</i> gróf Összes Munkáinak kiadása	190
<i>Tolnai Vilmos: Id. Szily Kálmán</i> mint nyelvtudós	204
<i>Tübingai</i> egyetem megküldi a Nöldeke-Goldziher levelezést másolás végett	192
<i>Újabb adományok</i> jegyzéke	168, 301
<i>Új jutalomtételek</i> 1933-ban	209, 210, 217—221
<i>Új tagok</i> 1933-ban	203, 216
<i>Az újkécskei Vigyázó-birtok</i> eladása	283
<i>A két gróf Vigyázó-birtokok</i> felsorolása	285—286
— vagyon ellen indított újabb perek	283—284
— — — bejelentett követelések	283—284
— — — költségvetési előirányzata	276—279
— — — jövedelemkimutatása	265, 268—269, 272—3
— — — pénztári mérlege	266—7, 270—1
— — — ellen indított perek	280—1, 283—4
— — — vagyon- és jövedelemkimutatása 1932-ről	69
— — — állásáról tájékoztató	81, 280
<i>A Volta</i> -alapítvány Convegno-ja	186—7
<i>Wahrmann Mór</i> -érmet <i>Spiegl Béla</i> kapja	194, 208
<i>Weiss Fülöp</i> -jutalmat megosztják <i>Schaffer Károly</i> és <i>Magyary-</i> <i>Kossa Gyula</i> között	194, 206
<i>Wichmann György</i> elhunyt	196—7
<i>Wolf Miksa</i> elhunyt	198

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XLIII. KÖTET.

1933.

JANUÁR—MÁJUS.

I.

Az Akadémia belső tagjai.

Elnökség.

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök
Csánki Dezső, ig. és r. t., másodelnök
Balogh Jenő, r. t., főtitkár.

Igazgató-Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

József főherceg, t. t.
Gr. Károlyi Gyula
Szmrecsányi Lajos
Gr. Teleki Pál, t. t.
Gr. Zichy János
Gr. Mailáth József
Serédi Jusztinián
Gr. Zichy Gyula
Jankovich Béla, l. t.
Teleszky János
11. Gr. Andrássy Géza.

Az Akadémia választottjai:

Br. Wlassics Gyula, t. t.
Concha Győző, t. t.
Ilosvay Lajos, t. t.
Szinnyei József, r. t.
Popovics Sándor, t. t.
Herczeg Ferenc, t. t.
Fináczy Ernő, r. t.
Gaal Jenő, r. t.
9. Kürschák József, r. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Herczeg Ferenc, ig. t.
Kozma Andor
Hubay Jenő
Ravasz László

Badics Ferenc
Csengery János
7. Zala György.

II. osztály.

Berzeviczy Albert, ig. t., elnök
Br. Wlassics Gyula, ig. t.
Károlyi Árpád

Popovics Sándor, ig. t.
Gr. Bethlen István
6. Concha Győző, ig. t.

III. osztály.

Lenard Fülöp
József főherceg, ig. t.
Koburg Ferdinánd
Gr. Teleki Pál, ig. t.

Bláthy Ottó
Ilosvay Lajos, ig. t.
7. Horváth Géza, osztályelnök.

Rendes és levelező tagok.

Alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.**A) Nyelvtudományi alosztály.***Rendes tagok :*

Szinnyei József, ig. t., osztály-
titkár
Munkácsi Bernát
Némethy Géza
Melich János
Petz Gedeon
Gombocz Zoltán
Zolnai Gyula
8. Vári Rezső.

Láng Nándor
Vikár Béla
Schmidt József
Darkó Jenő
Horger Antal
Mészöly Gedeon
Förster Aurél
Németh Gyula
Husztai József
Schmidt Henrik
Jakubovich Emil
Gr. Zichy István
Klemm Antal
Csűry Bálint
Pais Dezső
20. Zsirai Miklós.

Levelező tagok :

Kúnos Ignác
Gyomlay Gyula
Tolnai Vilmos
Bleyer Jakab

B) Széptudományi alosztály.*Rendes tagok :*

Császár Elemér
Voinovich Géza
Horváth Cyrill
Szinnyei Ferenc
Pintér Jenő
Horváth János
7. Viszota Gyula.

Solymossy Sándor
Papp Ferenc
Zlinszky Aladár
Szász Károly
Thienemann Tivadar
Petrovics Elek
Kéky Lajos
Zsigmond Ferenc
Bajza József
Baros Gyula
György Lajos
Pukánszky Béla
15. Gulyás Pál.

Levelező tagok :

Pekár Gyula
Vargha Damján

II. Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.**A) Bölcséleti és társadalmi alosztály.***Rendes tagok :*

Földes Béla
Gaal Jenő, ig. t.
Balogh Jenő, főtítkár
Kováts Gyula
Pauler Ákos, osztályelnök
Thirring Gusztáv
Bernát István

Kornis Gyula
Finkey Ferenc
Polner Ödön
11. Angyal Pál.

Levelező tagok :

Grosschmid Béni
Reiner János

Balogh Artúr
Jankovich Béla, ig. t.
Schneller István
Illés József
Fellner Frigyes
Kovács Alajos
Hegedűs Loránt
Heller Farkas
Erekly István
Kolosváry Bálint
Czettler Jenő
Dékány István
Holub József
Kovács Ferenc

Kenéz Béla
Moór Gyula
Schütz Antal
Laky Dezső
Bartók György
Navrátil Ákos
Tomcsányi Móric
Vinkler János
Staud Lajos
Balás Károly
Kuncz Ödön
Mattyasovszky Miklós
29. Szladits Károly.

B) Történettudományi alosztály.

Rendes tagok :

Csánki Dezső, ig. t., másod-
elnök
Szádeczky-Kardos Lajos
Fináczy Ernő, ig. t., osztály-
titkár
Angyal Dávid
Kollányi Ferenc
Domanovszky Sándor
Kuzsinszky Bálint
Hóman Bálint
Szentpétery Imre
10. Lukinich Imre.

Varjú Elemér
Pilch Jenő
Eckhart Ferenc
Iványi Béla
Hekler Antal
Gerevich Tibor
Madzsar Imre
Gombos Ferenc Albin
Szekfü Gyula
Dedek Crescens Lajos
Bella Lajos
Gyalóky Jenő
Bruckner Győző
Tóth Zoltán
Heinlein István
Nagy Miklós
Fögel József
Hajnal István
Mályusz Elemér
Divéky Adorján
Szabó Dezső
28. Györffy István.

Levelező tagok :

Marczali Henrik
Erdélyi László
Sebestyén Gyula
Mahler Ede
Barabás Samu
Hodinka Antal

III. A matematikai és természettudományok osztálya.

A) Matematikai és fizikai alosztály.

Rendes tagok :

Rados Gusztáv
Kövesligethy Radó
Kürschák József, ig. t., osztály-
titkár
Tangl Károly
Winkler Lajos

Szarvasy Imre
'Sigmund Elek
Zemplén Géza
Zelovich Kornél
Fejér Lipót
Pogány Béla
12. Rybár István.

Levelező tagok :

Zipernowszky Károly
 Bugarszky István
 Hoor-Tempis Mór
 Schlesinger Lajos
 Bodola Lajos
 Buchböck Gusztáv
 Riesz Frigyes
 Steiner Lajos
 Oltay Károly
 Konek Frigyes

Szily Kálmán
 Mikola Sándor
 Pekár Dezső
 Gróh Gyula
 Ortway Rudolf
 Fröhlich Pál
 Möller István
 Császár Elemér
 Zechmeister László
 Hüttl Dezső
 Varga József
 22. Gyulai Zoltán.

B) Természettudományi osztály.

Rendes tagok :

Lenhossék Mihály
 Mágocsy-Dietz Sándor
 Hutyra Ferenc
 Zimányi Károly
 Preisz Hugó
 Mauritz Béla
 Schaffer Károly
 Degen Árpád
 Buday Kálmán
 Vendí Aladár
 Entz Géza
 12. Filarszky Nándor.

Zahlbruckner Sándor
 Vitális István
 Cholnoky Jenő
 Papp Károly
 Vámosy Zoltán
 Zimmermann Ágoston
 Kerpely Kálmán
 Verebely Tibor
 Bókay János
 Gelei József
 Jakabházy Zsigmond
 Kaán Károly
 Csiki Ernő
 Scherffel Aladár
 Manninger Rezső
 Rozlozsnik Pál
 Orsós Ferenc
 Szentpétery Zsigmond
 Telegdi Roth Károly
 Herzog Ferenc
 Szabó Zoltán
 27. Dudich Endre.

Levelező tagok :

Hollós László
 Tuzson János
 Kenyeres Balázs
 Marek József
 Magyary-Kossa Gyula

II.

GRÓF APPONYI ALBERT

1846—1933.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése az 1933. február 20-iki összes ülésen.

Tekintetes Akadémia!

Midőn ezelőtt két évvel, 1931. június 22-én tartott összes ülésünkben az egész ország ünneplése sorában mi is megemlékeztünk a gróf Apponyi Albert kevéssel előbb megült nyolcvanötödik születésnapjáról, nem sejtettük, hogy nemsokára az ő emlékének megünneplésére fogunk összegyűlni.

Magábanvéve egy majdnem nyolcvanhét évre terjedt emberi élet lezárulása nem rendkívüli és nem természetellenes; hogy ez esetben hazánk nagy fiának Genfben, fontos küldetése helyén e hó 7-én bekövetkezett halála egész nemzetünkben a feljajdulás s az egész művelt világ a megdöbbenés hangját váltotta ki, annak okát az elhunyt egyéniségének rendkívüliségében, munkásságának ráknézve egyenesen pótolhatatlan voltában s különösen élete és pályája utolsó szakának szinte példátlanul harmónikus alakulásában kell keresnünk.

Úgy látszott, mintha Apponyi élete végeveiben közéleti hatásának folytonos fokozódása mellett levetett volna magáról mindent, ami őt a vélemények harcában ellentmondásnak tehetné volna ki, megszabadult volna mindentől, ami az emberi gyarlóságra emlékeztetett, mint örök és megdönthetetlen igazságok hirdetője, a legnemesebb nemzeti és emberi ideálok apostola, megszűnt volna a hullámzó és változó politikai élet bajnoka lenni s már életében fogalommá, eszményképpé változott volna. Ezért nem tudtunk e semmi gyarlóságtól nem terhelt sugárzó alak mulandóságában hinni, ezért adtuk magunkat oda annak a boldog hitnek, hogy ez a szép élet, ez a minden jobb, nemesebb szív és elme egyetértésére támaszkodó tevékenység, mely mindenütt elismerve mégis a mienk

volt, megszakítás nélkül fog folytatódni, s ezért sujtott le ránk villámként a hír, hogy ennek a dicső életnek immár vége szakadt!

A nemzet gyásza, úgy, amint az az elmúlt napokban megható kifejezésre jutott s világszerte visszhangot keltett, méltó volt megpróbáltatásaiban is emelkedett lelkét megőrzött nemzetünkhöz, méltó nagy halottunkhoz s méltó az óriási veszteséghez, melyet szenvedtünk. Belőle sietünk mi is kivenni részünket, amennyiben az Akadémia elnöksége nyomban táviratilag fejezte ki mély részvétét a bánatos özvegynek és családjának, koszorút helyezett a ravatalra s a gyászszertartáson elnökségünk számos tagtársunkkal együtt megjelent.

Tartozunk még a megemlékezésnek azzal az ünnepestyves tényével, melyet mai összes ülésünk fejez ki, és tartozunk egy, az elhúnythoz méltó akadémiai emlékbeszéddel, melyről való gondoskodásra ezennel fölkérjük illetékes II. osztályunkat.

Apponyi harmincöt éve volt tudós Társaságunknak tiszteleti és huszonöt éve igazgató-tagja. Nagy közéleti elfoglaltsága mellett nem is várhattuk, hogy az Akadémia körében élénkebb tevékenységet fejtsen ki, de elismeréssel kell megemlékeznünk arról, hogy emlékezetesebb üléseinken megjelent, egy nagyhatású emlékbeszéddel s egy Szent István király atyai intelmeiről szóló, különösen becses ünnepi beszédjével nyilvános működésünkben is résztvett és egész élete és tevékenysége páratlan díszében hozzánk-tartozása révén Akadémiánk is részesedhetett.

Megemlékezni tartozunk arról a készségéről is, melylyel egy megbízásunk teljesítésére vállalkozott, amelynek megvalósulását halála akadályozta meg. Az Akadémiánk körében a genfi központ megkeresésére alakított, a nemzetek szellemi együttműködésének szolgálatára hivatott bizottság megkereste a boldogultat, mint Akadémiánk kiváló tagját, hogy a lefegyverzési értekezlet ama bizottságában, mely az erkölcsi lefegyverzés ügyével foglalkozik, szerezzene érvényt annak a régi keletű, de mindedig kellő eredménnyel nem járt igyekezetünknek, hogy a hazánkat észak, kelet és dél felől környező államok vessenek valahára véget annak a tilalomnak, mellyel a magyarországi tudományos- és szépirodalom termékeinek határaikon való bevitelét s az elszakított területek magyarsága körébe való eljutását akadályozzák.

Apponyi a leglelkesebb készséggel vállalkozott e feladatra, s néhány nappal Genfbe való elutazása előtt kívánságára az ő részvételével bizalmas értekezletet tartottunk, melyben őt az e tárgyhoz tartozó adatokkal és felvilágosításokkal láttuk el. Azok birtokában indult útnak; biztos reményünket, hogy ezt az ügyet ő valahára diadalra fogja vinni, a kérlelhetetlen halál hiúsította meg.

Apponyinak a szónoklat, különösen a parlamenti szónoklat utolérletlen művészete, nagyhatású, széles látkörű és formailag is fényes publicisztikai tevékenysége, ritka tárgyilagosságról s a pártharcokon való felülemelkedésről tanuskodó emlékiratai, melyeknek folytatását remélhetőleg hátrahagyta, irodalmunkban is rendkívül előkelő helyet biztosítanak. De e mellett őt, ami tevékeny politikusoknál és publicistáknál ritkaság, joggal nevezhetjük tudósnak is, mert a magyar közjog és a nemzetközi jog körében mélyreható tanulmányai alapján szónoki és publicisztikai megnyilatkozásaiban valóban maradandó értékeket halmozott össze.

Jellemének kimagasló vonása volt a lelkiismeretesség, melyet a politikai élet legszenvedélyesebb harcaiban is megőrzött. Ez a lelkiismeretesség óvta őt meg attól, hogy pillanatnyi sikerek és hatások kedvéért bármikor elhagyja az igazság szilárd talaját, és ez a lelkiismeretesség indította őt arra, hogy a vitakérdések mélyére hatolva, tudományos alapon is helytálló érveléssel igyekezzék a maga felfogása igazságát érvényre emelni. Nemzetünk rendkívül sokat köszönhet neki e téren a nemzetközi fórumok előtt ügyünk érdekében vívott, az erkölcsi diadalt mindig nekünk biztosító harcaiért.

Amíg mi, kik őt ismertük, öregek és ifjabbak, élünk, nemes, szinte ideális egyéniségének, szelleme és lelke minden érintkezésben megnyilvánult gazdagságának közvetlen emléke is megőrizve lesz. De alakja, életének most már lezárult teljes képével azok közé tartozik, amelyek fényökből semmit sem veszítenek, sőt még talán nyernek, ha az eleven emlékezet homályosuló mécsvilágát átveszi a történelem megtisztult fénye. Ő csak nőni fog a változó nemzedékek képzeletében, emléke élni fog itt, a tudomány e csarnokában, mint minden magyar házban és magyar kunyhóban, sőt élni fog hazáján kívül is mindenütt, ahol a nemes és eszményi emberi törekvéseket s a valódi emberi nagyságot tiszteltben tartják.

E nagy emlék előtt leborulni gyűltünk ma össze, a nagy emlék megörökítését jegyzőkönyvünkben határoztunkként mondva ki, zárom be az ülést.

III.

Értekezlet a magyar nyelv tisztaságának és épségének megóvása érdekében.

A Nyelvművelő Szakosztály sajtóértekezlete.

Berzeviczy Albert, a M. Tud. Akadémia elnöke, a Nyelvművelő Szakosztály kezdeményezésére nyelvünk tisztaságának és épségének megóvása érdekében 1932. december 13-ra értekezletre hívta meg a budapesti napilapok fő- és felelős szerkesztőit. Itt közöljük ez értekezlet jegyzőkönyvének közérdekű részeit.

Berzeviczy Albert elnöki megnyitó beszéde.

Tisztelt Uraim! Az Akadémia által alakított Nyelvművelő Szakosztály elnöke, Négyesy László tisztelt barátom lesz szíves majd tüzetesen megismertetni ezzel a mai napra egybehívott értekezlettel azt a munkálatot, amely nyelvünk megtisztítása érdekében Akadémiánk körében folyik. Amikor a t. Urakat felkérem arra, hogy szíves tanácsukkal, véleménynyilvánításukkal munkánk sikeréhez hozzájárulni méltóztassanak, legyen szabad nagy vonalakban csak egy-két főbb mozzanatra ráutalnom.

Mindenekelőtt külön is örömmel üdvözlöm a sajtó megjelent igen tisztelt képviselőit, akik szívesek voltak meghívásunknak eleget tenni és ide eljönni.

Az Akadémia úgy vélte, hogy amikor mozgalmat indít arra nézve, hogy nyelvünknek folyamatban levő rontása megállíttassék, és nyelvünk ott, ahol szükséges, a kellő javításban, megújításban és kiegészítésben részesüljön, ezzel oly dolgot cselekszik, amely kivételesen talán találkozik a közvéleménnyel és a közkívánattal. Hiszen mindnyájan tapasztaljuk, hogy egyrészt nagyon is gyakorlatba jött az idegen szavaknak fölösleges használata ott is, ahol az illető fogalom megjelölésére teljesen megfelelő magyar szó van, — ahol pedig ilyen nincs, ott tulajdonképpen az volna az Akadémia feladata, hogy gondoskodjék a megfelelő szó

megállapításáról, — másrészt pedig tapasztaljuk azt is, hogy bizonyos fogalomzavar állott be főképpen a külföldi helynevek használatát illetőleg. Divatba jött már hivatalos körökben is, sőt egészen a törvényhozásig elhatolt már az a gondolat, hogy pl. *Bécs* helyett *Wien*-t mondanak és így tovább, holott ezt semmiféle módon sem lehet megokolni és helyeselni, sőt Akadémiánk ez ellen fel is szólalt és határozatot hozott, ezt a határozatát a kormány is elfogadta; mégis tovább folyik ez az idegen néven való nevezése olyan helyneveknek, amelyekre a magyar nyelvben megvan a megfelelő szó. Nem tudom belátni, hogy ha az olasz jogot formál arra, hogy *Paris* helyett *Parigi*-t mondjon, *London* helyett *Londrá*-t, *Genf* helyett *Ginevrá*-t, *Wien* helyett *Vienná*-t, akkor miért ne legyen meg a magyarnak is az a joga, hogy saját belső nyelvhasználatában az idegen helyneveket azon a néven nevezze, amely az ő saját nyelvében évszázadok óta meggyökeresedett.

Ehhez járult újabban egy sajátságos szokás, t. i. a német szavaknak szolgai lefordítása és ilyen alakban való használata a magyar nyelvben. Elkezdték a *leépítés*-en, folytatták a *leállitás*-on. Olvastam már könyvben azt is, hogy *beképzelt* (*eingebildet*). Azt hiszem, ezt is meg kell állítani, és meg kell szüntetni azt, hogy ahol teljesen megfelelő magyar kifejezést találhatunk, ott német szavak szolgai fordításával segítsünk magunkon.

Ezek azok a legismertebb és talán legfontosabb mozzanatok, amelyek minket munkánkban foglalkoztatnak. Az Akadémia — amikor erre a munkára: nyelvünk megtisztítására s ahol kell, a nyelv megújítására irányuló intézkedés megtételére vállalkozott, — teljesen tisztában volt azzal, hogy sikert csak úgy fog elérni, ha munkája javára megnyeri mindenekelőtt a sajtó helyeslését, közreműködését és egyetértését, mert ha nekünk nem sikerül azt, amit mi jónak megállapítunk, egyúttal a sajtóba is belevinnünk, akkor a közönség tovább fogja használni a rossz szavakat, ha ellenben a sajtó felkarolja ezt a törekvésünket, akkor hiszem, hogy minden tekintetben teljes sikerünk lesz.

Eddig úgy véltük, talán elég, ha a magunk szűkebb körében — amit azonban máris kibővítettünk a Nyelv-művelő Szakosztály keretében a sajtó néhány kiváló képviselőjével, — ilyen akadémiai munka útján megtesszük a szükséges javaslatokat, s azokat az Akadémia elfogadja és

kihirdeti. De most úgy látszik, hogy talán még célszerűbb lesz, ha egy lépéssel tovább megyünk, s ha a sajtót is megkérjük, hogy ne csak pártolja majdan elkészítendő munkálatunkat, hanem legyen munkatársunk már e munkálat elkészítésében is.

Ez a cél lebegett előttem, amikor a mai értekezletet összehívtam, ez a célom most is, amidőn — ismételten megköszönve megjelenésüket, — arra kérem az igen tisztelt Urakat, hogy szíveskedjenek az itt előadandókra nézve becses véleményüket nyilvánítani és bennünket munkánk sikerében ezzel is támogatni.

Négyesy László előadó beszéde és előterjesztése.

Mélyen tisztelt Értekezlet! Nem szükség ezt a tárgyat bővebben ismertetnem, sem pedig ajánlanom a mélyen t. sajtó nagytekintélyű képviselőinek. A nyelv romlása olyan nagy baj, hogy nemcsak a nagyközönség köréből hallatszottak mind gyakrabban feljajdulások, hanem éppen a sajtó is mindjobban és mind sürgetőbben követelte az Akadémiától, hogy ezt a mozgalmat végre vegye kezébe és szervezze országosan, mert hiszen ez az Akadémia tisztében áll: az Akadémiát annak idején, több mint száz esztendővel ezelőtt, elsősorban arra alapították, hogy a magyar nyelvet, az akkor még félig latin magyar nyelvet művelje, gyarapítsa és ezt a nyelvművelést irányítsa.

Az Akadémia már régóta érzi ezt a kötelességét, azonban várta a lélektani pillanatot, amikor már csaknem mindenki érzi ennek szükségét, és nem tűnik fel a dolog úgy, mintha az Akadémia valami elméleti kedvtelésből indítana meg egy mozgalmat.

Ez a lélektani pillanat most, úgy látszik, elérkezett, mert mindenünnen jönnek a panaszok és a felzúdulások nyelvünk szembetűnő, rohamosan harapódzó romlása ellen. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy éppen egy legfrissebb ilyen feljajdulást mutathatok be, egy vidéki úrnő levelét, amelyet az egyik fővárosi napilap szerkesztősege volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Ez a levél így kezdődik: »Hogy mennyire nem hatolt át a mozgalom a magyarul beszélő és író tömegeken, bizonyítja az a fény, hogy egy újság mult heti számában az egyik kiváló politikusnak *Az Alföld lelke* című vezércikkében a következő

idézett mondat található: »Vajjon a *pozitív, aktív, konstruktív, produktív* emberek vannak-e túlsúlyban a *negatív, passzív, destruktív* lelkű emberekkel szemben?« S mi azt kívánjuk, hogy a közönség, a nagy tömeg értse azt a sok idegen szót!

Tisztelettel bemutattam ezt a levelet mint adalékot annak jeléül, hogy a nyelvromlás megállítása és megakadályozása most már valóban egyetemes szükséglet. Mint mondtam, maga a sajtó is számos közlemény útján sürgette az Akadémiát az e tekintetben való állásfoglalásra.

Az Akadémia hagyományainál fogva is, de azért is, mert maga szintén érezte a veszedelmet, örömmel és lelkesedéssel vállalta ezt a megbízást, és csakugyan megindította a mozgalmat. Szervezett egy nyelvművelő szakbizottságot, s ezt az erők összefogásának szellemében nemcsak tudósokból, nyelvészekből állította össze, hanem szépírókból, újságírókból, a sajtó, a közélet, a politika képviselőiből is. Az újságíróegyesületek fejeit is meghívta ebbe a bizottságba, és ők a legpéldásabb buzgalommal működtek közre munkánkban és jártak el üléseinkre. A bizottság azonkívül megbízást adott egy kézikönyv szerkesztésére, amely a legkirívóbb hibákat tartalmazza és a javítás módjait megjelöli. Ez a kézikönyv munkában van. Kidolgozta ez a bizottság a tervezett javításoknak azt az első sorozatát is, amelynek elfogadását szeretnők a sajtó útján az életbe átvinni. Megindított a bizottság egy könnyen terjeszthető, olcsó kis folyóiratot is *Magyarosan* címmel. Ez a folyóirat az első évben 9000 példányszámot ért el. Ebből méltóztatnak látni, hogy ez népszerű ügy, és hogy közszükség ez az ügy.

A mozgalom egyébként is örömdetes visszhangot keltett. Nagy intézmények, egyházkerületek és egyéb közületek örömmel fogadták a mozgalmat és bejelentették csatlakozásukat. Hasonló értelemben nyilatkozott a sajtó, és más közintézmények is hozzánk fordultak azzal a kéréssel, hogy az ő nyelvjavító mozgalmaikat támogassuk. Biztosítva vagyunk abban a tekintetben is, hogy a közigazgatás és az iskolai oktatás el fogja fogadni javításainkat.

Ilyen eredményekről számolhatok be a sajtó igen t. képviselőinek — mert tulajdonképpen a sajtótól kaptuk a megbízatást is, — eddig végzett munkánkkal kapcsolatban.

Most azonban már elérkeztünk arra a pontra, ahol nem érezzük elégnek a magunk erejét. Azon a ponton vagyunk, hogy nagyobb erővel akarjuk a javításokat az életbe átvenni, ezt azonban a sajtó segítségével nélkül nem tudjuk megtenni. Hiszen a nyelvkincset mi forgatja legjobban a nyelvet beszélő milliók között? A sajtó, amely napról-napra ontja a betűket, a szavakat, a mondatokat, amiket aztán milliók és milliók olvasnak. A sajtó tehát a legnagyobb közvetítő hatalom a nyelv használatában.

Természetesen tudom, hogy nekem itt a magyar sajtót buzdítanom nem szükséges. Hiszen éppen a sajtó köréből érkezett hozzánk a legtöbb felhívás, s az éppen itt jelenlévő urak, akik együttal a magyar tollnak mesterei és művészei, tudják és érzik legjobban, hogy mit jelent a nyelv, amellyel lélekszünk, élünk és gondolkozunk, amely agyunknak szerves alkatrésze, az a nyelv, amely által gondolatainkat létrehozuk, lelkünket százezrek és milliók felé kiárasztjuk. A hírlapírónak valósággal hangszere a nyelv. Olyan kedves, olyan drága hangszere, mint a hegedűművésznek az ő stradiváriusa. A nyelv tisztasága és épsége éppen olyan fontos és hasznos dolog, mint amennyire fontos, hogy vízvezetékünk tiszta vizet szolgáltatson. Mindnyájunknak szükségünk van arra, hogy íróink, hírlapíróink épkezláb nyelven írjanak, hogy ilyen alakban olvashassuk a napi eseményekről szóló tudósításokat, és a magyar sajtó ebben a tekintetben már eddig is teljesítette hivatását. Számos újság a maga kebelében ilyen nyelvjavító munkát végzett és végez már évtizedek óta. A lapok élén kiváló írók állanak, akik igyekeznek kezdő munkatársaikat is belegyakorolni a nyelvnek szép és helyes használatába. Az erre irányuló mozgalom tehát tulajdonképpen nem új, és a magyar sajtónak eddig is megvolt az a nagy érdeme, amit talán az irodalomtörténeti kézikönyvekben sem emeltek ki eddigelé kellőleg, hogy minden rovatnemnek kifejlesztette a maga tiszta, világos, évtizedről-évtizedre tökéletesebb stílusát. Megvan tehát a sajtóban ez a nagy törekvés, mi ezt tisztelettel látjuk és tisztelettel fogadjuk, úgyhogy nekem, azt hiszem, e tekintetben nem szükséges a sajtót itt mintegy megnyerni a mozgalom céljainak.

Nem szükséges arra sem utalnom, hogy itt világnézeti különbségek nem lehetnek közöttünk, mert a nyelv-

vel mindnyájan élünk, mindnyájan dolgozunk, s amikor mi tiszta, szép és ép magyar nyelvet akarunk, akkor nem akarjuk, mondjuk pl. csupán a magyar középosztály szellemi és ízlésbeli szükségleteit kielégíteni, hanem a nagy tömegeket, a demokratikus áramlatot is szolgálni akarjuk ezzel, hiszen mennél világosabb az a nyelv és mennél magyarabb, annál nagyobb tömegek fogják megérteni.

Mivel tehát ebben a kérdésben egyrészt nem kell arra gondolni, mintha valami különleges akadémiai célt akar-nánk szolgálni, hiszen ez közcél, másrészt pedig mivel itt nincs világnézeti különbség, hanem lehetséges az egységes állásfoglalás: bátorkodom előterjeszteni az Akadémia szíves kéréseit a magyar sajtóhoz. Tisztelettel felkérjük a magyar sajtót a mozgalomhoz való csatlakozásra, a velünk való összeműködésre. Arról van szó, hogy amit a sajtó és egyes tényezői, az újságok már eddig is megtettek, amikor a magyar nyelvjavítást sürgették, abban most az egész sajtó egységesen állást foglaljon, egyetértésben ve-lünk, a tudomány és a szépirodalom embereivel. De egy-úttal nemcsak ilyen tüntetésre van szükség, hanem szük-ség van csakugyan gyakorlati lépésekre is. Ezzel kapcsolaiban részletesebben és különösebben a következőket kérjük:

Saját nyelvhasználatában minden lap a jó magyarság fokozott érvényesítését szíveskedjék céljául kitűzni, összhangban a mozgalom elveivel és javaslatával. Tehát nem külön-külön, talán csak úgy gondolom szerint, hanem figyelembe véve azt, hogy itt egy megszervezett mozgalom van. A másik kérésünk az, hogy éppen azért, mert innen irányítani kell a mozgalmat, s mert ebben a testületben a sajtó képviselői is bent vannak, megküldendő javasla-tainkat szíveskedjenek a lapok jól fogadni és lehetőleg alkalmazni. A harmadik kérés a Nyelvművelő Szakosztály kiadványainak szíves fogadása és a bennük foglalt javaslatok alkalmazása. A negyedik a nyelvjavító mozgalomnak közlemények, cikkek által való népszerűsítése. Amikor alkalom adódik, az egyes újságok szíveskedjenek egy-két cikket szentelni a nyelvjavítás ügyének. A nagyközönség nyelvérzékének felébresztése és fejlesztése érdekében van erre szükség. Végül ötödik kérésünk arra vonatkozik, hogy a *Magyarosan* című folyóirat közleményeit figyelemmel kísérni, alkalomadtán ismertetni s azokból egyet-mást át-venni, magát a folyóiratot pedig ajánlani méltóztassanak.

Ezek a különösebb kéréseink. De hogy most már meg is indítsuk ezt a mozgalmat, erre nézve is vannak a legközelebbi teendőket illetőleg javaslataink. Azt hiszem, ez a mai értekezletünk akkor lesz termékeny, ha mindjárt munkához is látunk és megindítjuk ezt a mozgalmat. Erre vonatkozólag 14 pontba foglalt javaslatom van, amit az Akadémia részéről is előterjesztek. A nyelvjavításoknak ezt a most ismertetendő első sorozatát, ha méltóztatnak helyeselni, minden lapnak megküldjük, kérve javaslataink alkalmazását. Javaslataink a következők:

1. Kerüljük a magyar szóval is könnyen és jól kifejezhető *idegen szavakat*, pl. *generáció* helyett írjuk: *nemzedék*, *tradíció* h.: *hagyomány*, *professzor* h.: *tanár*, *disszertáció* h.: *értekezés*, *dominál* h.: *uralkodik*, *organikus* h.: *szerves*, *wermut* (*vermouth*) h.: *ürmös* stb.

Ez mérsékelt kívánság. Nem kívánjuk az ilyenek kerülését, mint: *politika*, *esztétika*, *opera*, *szimfónia*. Ráérünk az egészen új fogalmak nemzetközi szavainak megmagyarosításával is. Csak kész jó magyar szavaink védelmét kérjük. Egyelőre az is nagy haladás lesz, ha a néhány száz fölösleges idegen szót kerüljük és a megfelelő magyar szókat életben tartjuk.

2. *Bécs*-et írjunk, ne *Wien*-t.

Magyar szövegből kirí a *Wien*, a *wieni*. A francia nem mond le a maga *Vienne*-jéről, sem ezekről: *Londres*, *Rome*, *Venise*. A német sem mond le ezekről: *Rom*, *Venedig*, *Mailand*, *Genua*. Miért mondjunk le éppen mi szókincsünk régi elemeiről? Ha pedig lemondunk, akkor változtassuk meg Kölcsey Hymnusában ezt a két sort: Nyögte Mátyás bús hadát / Bécsnek büszke vára — erre: Nyögte Mátyás víg hadát / Wiennek vídám vára.

A színházi rovatban ne hirdessük, hogy a jövő héten a *wieni Staatsoper* művészeit hallhatjuk Budapesten, hanem írjuk *bécsi állami operaház*-nak, hiszen a *Staatsoper* csak köznévvé, azt le lehet fordítani. Használjuk ezeket az ősi városneveinket: *Drezda*, *Lipcse*, *Boroszló*, *Tübinga*, *Nápoly*, *Velence*.

3. *Jön*—*megy* közt tartsuk meg az ellentétet.

Ez következetes a magyarban. A *jön* közelítő, a *megy* távolító értelmű. Nem helyes beszéd tehát, ha az utcán azt ígérjük valakinek: holnap *eljövök* hozzád, hanem: *elmegek* hozzád. A német mond ilyenkor is *kommen*-t.

4. *Hoz—visz* közt is tartsuk meg az ellentétet.

A *hoz* közelítő, a *visz* távolító értelmű. Nem helyes tehát, ha valakinek az utcán azt mondjuk: holnap *elhozom* hozzád Lehár új operáját is, hanem: *elviszem* hozzád. A német mond ilyenkor is *bringen-t*.

5. A *-nál*, *-nél* rag használatában ne utánozzuk a német *bei-t*.

A német *bei* használatát majmolja az ilyen beszéd: A gyermek nevelésénél az a főszempont. — Helyesen: A gyermek nevelésében. — Sokszor a *-ban*, *-ben* rag, sokszor a *-kor* rag, sokszor a *közben* szó használható efféle esetekben, vagy másféle viszonyítás. Valódi helyhatározó jelentésben, hasonlítóaskor természetesen helyes a *-nál*, *-nél*. (Kisséknél fogadás volt. Drágább az arany az ezüstnél.)

6. A *mellett* névutó használatában se utánozzuk a német *bei-t*.

Nem helyes tehát: 40% *mellett* nyújtunk kölcsönt. — Helyesen: 4 százalékra. — Jótállás *mellett* szállítjuk. — Helyesen: jótállással.

7. Az *után* használatában ne utánozzuk a német *nach-ot*.

A német *nach* is terjeszti gyökereit a magyar nyelvben: utcaelnevezés színészek *után*, — helyesen: színészekről; törekvés dicsőség *után*, — helyesen: dicsőségre.

8. Az *azt* használatával ne utánozzuk tárgyas igénk mellett a német *es-t*.

Fölösleges, sőt németes az *azt* odatétele ilyen esetekben: mint *azt* sokan gondolják, mint *azt* az előttem szóló is kifejtette. A német kénytelen ilyenkor a mondat tárgyának odatenni az *es* (*dies*, *das*) névmást, mert az ő igéjének csak egyféle ragozása van, de a magyar igének nemcsak tárgyatlan ragozása van, hanem tárgyas is, és ebben már ki van fejezve a harmadik személyű névmás mint tárgy: gondolják, kifejtette.

9. *Különféle* szavunkat ne szorítsuk ki a *különböző*-vel a német *verschieden* kedvéért.

A magyarnak két szava van a német *verschieden*-re: *különféle* és *különböző*. Ez utóbbit magyarosan csak akkor használjuk, ha arra is gondolunk, hogy *mástól különböző*;

túllőttek a célon. Most már minden *-lag*, *-leg*-et kerülnek, pedig jó ez a rag a maga helyén; nem kell kiírtani. *Valószínűen* mást is jelent, mint *valószínűleg*; *valószínűen* hangzik = úgy hangzik, mint ami valószínű. Egészen fura szó: *állítóan, illetően*. Maradjon meg tehát: *valószínűleg*, továbbá az *-ó*, *-ő* után következő *-lag*, *-leg*: *állítólag, illetőleg, múltólag, jutólag* stb. Ellenben kerüljük e ragnak az *-i* képzővel való összekapcsolását, mert ez a német *-lich* végű szók utánzása: *levéllileg, törvényileg, jegyzőkönyvileg, bíróilag* stb. Ne *hírlapilag* nyugtázzuk az adományokat, hanem *hírlapban* vagy *hírlapokban*.

Amint méltóztatnak látni, nem akarunk egyszerre túlságosan sokat, egyelőre csak ezeknek a javításoknak alkalmazását kérnök, később majd kiadunk egy könyvet, amely összes kívánságainkat tartalmazni fogja. Ha mostani javaslatainkhoz elnyerjük a m. t. Értekezlet szíves hozzájárulását és támogatását, akkor ezeket a pontokat figyelemzettető tábla alakjában kinyomatnók, s ezt a nyomtatványunkat minden újságnak is megküldendők, hogy így ezek a javaslatok minden újságíró szeme előtt ott legyenek, folytonosan segítségül szolgálhassanak, mert nem elég, ha mi tudjuk ezeket, és mert a szerkesztők maguk nem bíbelődhetnek az egyes munkatársak cikkeinek a magyarság szempontjából való folytonos javítgatásával.

Ezzel az előterjesztéssel, azt hiszem, teljesítettem azt a feladatot, melyet az Akadémia rám bízott, s igazán lelkiismeretem és szívem szerint ajánlom a m. t. Értekezletnek ezt a nagyfontosságú művelődési és nemzeti ügyet szíves támogatásába és pártfogásába.

Kosztolányi Dezső beszéde.

Nagyméltóságú Elnök Úr! Tisztelt Értekezlet! Megilletődve köszönöm a tudós társaság meghívását. Ez a meghívás baráti volt és családias. Úgy is jöttünk ide, mint egy család tagjai. Most együtt ülünk és azon tűnődünk, miképpen menthetnők meg nyelvünket.

Ez a kép a maga közvetlenségében ünnepi. Itt vagyunk Széchenyi palotájában, ahol szellemiségünk múltját kovácsolták. A jelen tudománya és irodalma fegyverbarátságra nyújtotta kezét a jelen sajtójának. Nyelvünk-ről beszélünk, hogy innen jobb jövőre induljon el.

Valamennyien a nyelv munkásai vagyunk. A nyelv a tudósnek ereklje, a költőnek, az írónak hangszer, a hírlapírónak fegyver. Vajjon nem közös érdekünk-e, hogy ez az ereklje minél tisztább, hogy ez a hangszer minél zenegőbb, hogy ez a fegyver minél fényesebb és élesebb legyen?

De nemcsak szerszámunk közös, az a veszély is közös, mely fenyeget bennünket. Senki sem olyan dőre, hogy vádaskodjék. A nyelv közkincs, a mai tudomány szerint társadalmi tény. Hiába zárkozunk be dolgozószobánkba külön-külön, hiába csisolgatjuk, nem érhetünk el eredményt. Az utca nyelve, a tömeg nyelve bejön ajtónkon és ablakunkon, s előbb-utóbb azt a nyelvet beszéljük és írjuk, melyet a tömeg és az utca. Ha járvány dűl, valamennyiünknek félnünk kell. Az, aki azzal dicsekszik, hogy ilyen körülmények között helyesebben beszél és szebben ír, mint a többiek, olyan szánandó, mint aki egy járványkórházban az egészségével dicsekszik. Ma talán még egészséges, de holnap elpusztul. Csak közös erővel, összefogva cselekedhetünk.

Hogy micsoda az a veszély, mely ellen síkra kell szállnunk, arról a szakbizottság igen tisztelt elnöke, Négyesy László öméltósága tájékoztatott bennünket. Én csak egyetlen adatot bátorkodom fölhozni. A közelmúltban szerkesztettem egy nyelvkönyvet. Abban van egy szótár is, mely az újabban gyökeret vert idegen szók magyar egyértékűit közli. Nem szerepelnek itt a régebben meghonosult jövevényszók s az újabbak közül azok sem, melyeket csak a műveltebbek használnak. Pusztán azokat vettem föl, melyekkel mindenki lépten-nyomon él. Az átlagember szókincse egy életen át nem több 2000—3000 szónál. Nem tudom, mit gondol a tisztelt Értekezlet, hogy ma körülbelül hány olyan fölösleges idegen szó kering nyelvünkben, melyet minden esetben jobb magyar szavakkal helyettesíthetünk. 6000 ilyen szó van, kétszerese egy átlagember egész szókincsének. Ez azt jelenti, hogy mi 6000 idegen szónak adtunk tanyát és munkát nyelvünkben, s legalább 12.000 magyar szavunkat tettük földönfutóvá és munkanélkülivé.

Néhány héttel ezelőtt hosszú levelet kaptam egy prágai magyar diáktól. Megrázó ez a levél s megérdemelné, hogy itt teljes terjedelmében fölolvassam. Üdvözlí

mozgalmunkat. Ezt tekinti újabb korunk legfontosabb eseményének. Csak ebbe veti hitét és reménységét. Megemlíti, hogy a Csallóköz ősmagyar községeit már az új uralom első évében cseh névre keresztelték át, de mi ezer év óta nem gondoltunk arra, hogy Visegrádot a nyelvünkön nevezzük el. Aztán elmesél egy történetet is.

A felvidéki magyar egyetemi hallgatók esténként egy prágai kávéházba jönnek össze és beszélgetnek. Miről beszélgetnek? Arról, amiről az ottani fiatalság általában. Elsősorban az itteni közéletről: a *sofort-programm*-ról, a *Stillhalté*-ről, a *transzfermoratórium*-ról, a szerződések *parajálásá*-ról. Aztán beszélgetnek a *rúzs*-ról, a *bubifrizurá*-ról és a *weekend*-ről is. Amíg így társalognak magyarul, úgy, amint itt és másutt mindenki, átszól hozzájuk egyik cseh kartársuk, hogy miért ragaszkodnak olyan nyelvhez, melynek minden szava idegen. Döbbenetes ez a kérdés. De még döbbenetesebb az, amit ez a prágai magyar diák velem közöl. Kijelenti, hogy ehhez a zagyva, romlott felemás nyelvhez nem is ragaszkodik sem ő, sem a felvidéki magyarság, s arra kér bennünket, szerezzük vissza nekik helyes és tiszta nyelvüket. Ezt a kérést a tisztelt Értekezlet színe elé terjesztem.

Nagyméltóságú Elnök Úr! Én csak visszhangja vagyok annak a hangnak, melyet Négyesy László öméltósága pendített meg. A választ erre nem én adom meg. Adják meg az itt összegyűlték helyesléssel, tapssal. Taps legyen az ő hangjának visszhangja, s verje vissza a sajtó, a nyilvánosság bércfala, a tömegek felé, megöblösítve, mindennap újra és újra ismételve.

*

Az értekezleten elhangzott felszólalások során *Salusinszky Imre* azt kérte, hogy a Nyelvművelő Szakosztály szerkesszen egy olyan kézikönyvet, amelyből a rászoruló kezdő újságírók megtanulhatják, hogyan kerülhetik el a jó magyarsággal ellenkező nyelvi hibákat. Javasolta azt is, hogy a felbukkanó idegen szavak helyett a szakosztály nyomban ajánljon megfelelő magyar kifejezést, mielőtt az idegen szónak alkalma volna elterjedni. Az ajánlott magyar szavak természetesen olyanok legyenek, hogy könnyen népszerűekké válhassanak.

Bresztovszky Ede arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyartalanságok ősforrása a törvényhozás. Törvényeink tele vannak a leghajmeresztőbb magyartalanságokkal, s ezek innen átszivárognak a különféle hatóságok szabályrendeleteibe és mindenféle hivatalos fogalmazványokba. Felkérte az Akadémiát, tegyen javaslatot arra, hogy a törvénytervezeteket nyelvhelyesség szempontjából is átnézzék, s a magyar törvénykönyvből irtsák ki a magyartalanságokat.

Zolnai Gyula hangsúlyozta, hogy nem a nélkülözhetetlen, magyarul ki nem fejezhető idegen szók elleni hadjáratról van szó, hanem védelmi harcról a meglévő magyar szók megmentése érdekében. Ki kell irtani azokat a fölösleges idegen szókat, amelyekre jó magyar szavunk is van. Rámutatott arra, hogy a szükségtelen latin szók használatában tulajdonképpen a németeket utánozzuk. Hivatkozott a finnek, a törökök nyelvtisztító törekvéseire, s ezzel fejezte be felszólalását: »Szeressük jobban a magyar szót!«

Négyesy László előadó röviden összefoglalta a felszólalások eredményét. Megállapította, hogy a felszólalások általában támogatók voltak és rendkívül nagy erkölcsi erősségei ennek a mozgalomnak. Megköszönte a felszólalók tanácsait, javaslatait, és megígérte, hogy a szakosztály feladatának fogja tekinteni e javaslatok megvalósítását. Továbbra is ajánlta a magyar nyelv ügyét a sajtó munkásainak figyelmébe, és kifejezte azt a reményét, hogy ennek a mozgalomnak öröndetes eredményei lesznek.

Márkus Miksa az összegyűlt újságírók nevében köszönetet mondott az elnöknek az értekezlet összehívásáért és vezetéséért.

Végül *Berzeviczy Albert* elnök megállapította, hogy az értekezlet helyesli azokat a javaslatokat, amelyeket a Nyelvművelő Szakosztály előterjesztett, ezen az alapon tehát tovább lehet haladni. Köszönetet mondott a megjelenteknek szíves részvételükért és támogató hozzászólásukért. A szakosztály ezután is állandó összeköttetésben óhajt maradni a sajtóval, és kéri az újságírókat, hogy észrevételeikkel, javaslataikkal a jövőben is támogassák, mert így, egyesült erővel, legbiztosabban fogjuk fontos és magasztos célunkat elérni.

IV.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök előadása az olasz királyi akadémiában Rómában az 1932. novemberben tartott Volta-összejövetelen.

(Az olasz nyelven tartott előadásnak magyar fordítása.)

Európa helyzete, értéke és szerepe az egykorú világban a háború előtt és után.

Midőn az olaszországi Kir. Akadémia megtisztelő meghívásának megfelelően, ezen a kongresszuson szót emelek ahhoz a vitatételhez, amely Európa helyzetét a háború előtt és után magyarázza, előre akarom bocsátani, hogy ezt a problémát főképp az európai szellemi kultúra szempontjából kívánom tárgyalni, megvilágítva azt a hatást, melyet erre a kultúrára a lezajlott világháború és az annak befejezésül kötött békeszerződések gyakoroltak. Tudom, hogy fejtegetésemmel elsősorban az olasz tudományos világhoz fordulok, s ez bátorságra ösztönöz, hogy teljesen őszinte legyek és elfogultságnélküli megértésre számítsak. Hivatkozhatom arra, hogy én a Nova Antologia című folyóiratnak már 1922-i évfolyamában közzétett cikkemben annak a meggyőződésemmek adtam kifejezést, hogy Olaszország az összes, a háborúban velünk szemben állott államok közt legkevésbé volt áthatva attól az ellenséges érzülettől, amely nemzetközi kérdésekben az elfogulatlan ítéletet sokáig lehetetlenné tette. De ezenkívül szem előtt tartom azt is, hogy Olaszország, mint az európai modern civilizáció tulajdonképeni kútfeje, azzal a hivatással bír, hogy ennek a kultúrának a jövője fölött őrkdjék és azt nemzeti veszélyektől megóvni igyekezzék. Az elmúlt világháború közvetlen hatása az európai kultúrára csakis káros és romboló lehetett. Talán rombolóbb minden megelőző háborúnál, a hadviselés hossza, mélyreható és messze szétterjedő volta miatt. Annyi emberi élet pusztulása, annyi család romlása, a javak oly óriási tömegének megsemmisülése, nagy és dúsan megművelt területek kopárrá változása, annyi műkincs romlása annál nagyobb kárt hozott az emberi művelődésre, minél nagyobb volt a háború után bekövetkezett általános elszegényedés, mely még a győztesekre is kiterjedt, s melynek súlya alatt még most

is nyögünk, s amely a sok pusztulás helyrehozását rendkívül mértékben megnehezítette.

Ezekhez az anyagi veszteségekhez, amelyek mindannyi szellemi veszteségeket is képviselnek, hozzá kell még sorolnunk azokat az akadályokat, amelyek a nagy összeütközés következtében előállottak és hosszú időre megakadályozták a kulturális munkát, s főképp az ellenséges nemzetek egymással való szellemi együttműködését. A háború ideje alatt a hadviselő nemzetek között minden szellemi érintkezés lehetetlenné vált. Már ez a körülmény maga az elveszett alkalmak sokaságával megmagyarázója számos veszteségnek. De még a háború után is a visszamaradt kölcsönös gyűlölködés és bizalmatlanság rendkívül megnehezítette az újraközeledést, s nem kevésbé nehéz maradt a nemzetekre nézve kipótolni azokat a hézagokat, amelyek szellemi munkájuk kölcsönös közlése tekintetében a szakadás hosszú ideje alatt létrejöttek.

Romhalmazt hagyva hátra, a háború végre befejeződött és a béke-értekezlet hozzáfogott az új Európa rendezéséhez. Hanem az európai kultúra szempontjából az az eljárási mód, melyet a győztes hatalmak a békeszerződések létrehozására választottak, a képzelhető leghszerencsétlenebb volt. A legyőzötteket úgy tekintették, mint vádlottakat, akiket csak azért idéztek meg, hogy meghallják a rájuk kimondott ítéletet minden kétoldalú tárgyalás, minden vitatkozás, minden contradictorius eljárás nélkül. Az eredmény gyászos lett, nemcsak azért, mert ilymódon a háború előtt felkeltett szenvedélyek szabadon dühönghetnek és érhetnek el oly megállapodásokat, amelyeket ma már a békekötési tárgyalások részesei közül is sokan túlzottnak, károsaknak, sőt egyes részeikben képteleneknek ismernek el; hanem még inkább azért, mert ez az eljárási mód lehetetlenné tette azt, hogy az elhatározásra hivatottak megszerezzék a szükséges tárgyilagos tájékozódást azokra a területekre nézve, amelyek iránt határozniok kellett, s rá voltak utalva az érdekelt felek önző és ennek következtében elfogult és célzatos információira. Ma már súlyos vallomásokot bírunk arra nézve, hogy a béke-értekezlet körében hihetetlen tájékoztatatlanság uralkodott a kiosztandó területek állapotára és viszonyaira nézve; csak ilyen eljárás mellett történhettek meg azok az óriási tévedések, melyek által nagyszámú népességek, melyek az adott percben kimerültek és szinte közönyösek voltak, állatcsorda módjára hajtattak át az egyik istállóból a má-

sikba. Hogy a századokon át szervesen kifejlődött összefüggések önkényes szétszakítása, s újaknak éppoly önkényes létesítése teljesen szétrombolta a közép- és kelet-európai gazdasági helyzetet is, azt most tapasztaltuk, mikor 12 év óta a nemzetközi értekezletek beláthatatlan sora igyekszik hasztalanul ez újjárendezés által ütött sebek gyógyítására.

Nem akarom tagadásba venni, hogy Európa térképének ez a nagy megváltoztatása, melyet a békeszerződések idéztek elő, oly vonásokat is mutat föl, melyek az európai kultúra szempontjából kedvező hatásúak lehetnek. Annak a területnek, melyen az olasz nemzeti szellem a maga alkotó erejét gyakorolhatja, jelentékeny nagyobbodása, az a lendület, melyet ez az olasz nemzeti szellem nyert a faszizmustól, amely maga is eredménye Olaszország hadviselésének; Lengyelország újra feltámasztása, mely lehetővé teszi, hogy mindazok a szellemi erők, amelyeket a lengyel nemzet eddig is felmutatott, most már egyesülve működjenek; az olyan, kétségkívül európai szerepre hivatott nemzetek számára, aminő a cseh és román, megnyílt szélesebb tevékenységi kör az általános európai műveltség szempontjából előnyösnek bizonyulhat.

De ezeket a kedvező mozzanatokat megbénítják oly intézkedések, melyeket a mértéktelen bírvágy hozott létre, s amelyek majdnem helyrehozhatatlan károkat okoztak kultúránknak. Európa újrendezése magasabb színvonalú népelemeket alacsonyabb színvonaluaknak rendelt alá. Míg a múlt századokban igyekeztünk odairányult, hogy a Balkánt is európai szintájra emeljük, most szemtanúi vagyunk az európai kultúra számára már biztosított területek balkánizálásának.

Elég talán, ha ráutalok azoknak a számos magyar fajrokonainknak sorsára, akik ősi hazájuktól elszakítva, nemzeti kisebbségekké váltak oly uralkodó népfajokkal szemben, melyek között az írni-olvasni nem tudók száma nagyobb, ellenben az iskolát végzettek száma kisebb, mint a magyarság körében.

Azt mondták, hogy Magyarországot szét kell tagolni azért, mert természetellenes vegyülete volt különböző népfajoknak, amelyek saját fajrokonáikkal egyesülni kívántak és hogy ezért kellett új nemzeti államokat létesíteni, illetőleg a meglevőket nagyobbítani. Hogy így az egy népfajtól lakott országok körében ezek a népfajok hathatósabbban fejthessék ki sajátlagos nemzeti kultúrájukat is és

sikeresebben vehessenek részt a nemzetek szellemi versenyében. Már most lássuk, hogy a békeszerződések ezt a feladatot miképen teljesítették.

Mindenekelőtt három és fél millió magyart elszakítottak régi hazájuktól és pedig nagyjából olyanokat, akik határosak Magyarországgal, s ezeket öt különböző államhoz csatolták. A helyett, hogy nemzeti államokat létesítettek volna, új polyglott államokat alkottak, melyekben az uralkodó népfaj alig haladja túl a többi népfajok számát, sőt egyesekben még az abszolút többséget sem éri el. Így a nemzeti kisebbségek száma Európában nem kevesbedett és elnyomás miatti panaszaiuk még sokkal gyakoribbak és hangosabbak lettek, mint a háború előtt.

Miután a háborút az alatt a többnyire hamis jelszó alatt indították meg, hogy az elnyomott népfajokat fajokonaiakkal egyesíteni kell, az ily módon megnagyobbított államok most már igyekeznek a maguk szellemi egységét kimutatni az által, hogy a szükséghez képest javítják meg a valódi statisztikai adatokat és kisebbségek a nemzeti kisebbségek számát kiüldözésekkel, gyengítik azokat javak elkobzásával, rendesen agrár-reform ürügye alatt és megsemmisítik a kultúrájuk szolgálatára rendelt intézményeket. Most főképp e legutóbbiakra fordítva a figyelmet, igyekszem kimutatni, hogy az európai kultúra ezeknek az intézményeknek megsemmisítése által mennyit szenvedett. A régi Magyarország területén tényleg megszüntettek egy egyetemet, négy jogakadémiát, egy bányászati-, egy erdészeti- és egy mezőgazdasági akadémiát. Ugyane sorsra jutott számtalan szakiskola, számos tanítóképző, valamint középiskola és megszámlálhatatlan elemi iskola. Magyarország elvesztette az elszakadt területeken levő számos könyvtárát és múzeumát, melyekre nagy gondot és költséget fordított. Számos közművelődési egyesületet megszüntettek csak magyar jellege miatt s könyvtáraikat hozzáférhetetlenekké tették.

E tényekkel szemben fel szokták hozni azt, hogy ezek a veszteségek csak a magyar nemzeti kultúrát érik, — ami különben már magában véve sem volna közönyös az általános európai kultúra szempontjából, — hogy azonban ezek az iskolák és intézetek most egy más kultúrát ugyanolyan mértékben szolgálnak. Ez az ellenvetés azonban téves. A politikai változás következtében tényleg sok iskola és intézet mint ilyen, létezni megszűnt, illetőleg más célra hasz-

náltatott fel; s a számbeli veszteségnél még súlyosabb az, ami a minőségben beállott.

Azon államok között, amelyek magyar területet vettek birtokba, még a legelőhaladottabbak sem rendelkeznek oly szellemi erővel, amelyek elégségesek volnának egyszerre áthatni azt az egész területet, amely átcsatoltatott s amelynek lakossága nagyrésztben más nyelvű. Tény, hogy a szomszéd hódító államok siettek a magyar tanítószemélyzetnek legnagyobb részét elűzni, úgy hogy Byzanc bukása óta a világ nem látta a tudós és tanárembereknek olyan vándorlását, mint aminő a magyar területek elszakítása következtében beállott és elképzelhető, micsoda elemek foglalták el ezeknek a kiűzötteknek helyét, különösen az első időben, amikor úgyszólván egy-két nap alatt kellett pl. egy magyar egyetemet más nyelvűvé átalakítani; elkerülhetetlen volt úgy a tanerők, mint a tanulók szellemi kvalifikációjának leszállítása, hogy a tanszékeket valamiképen betöltsék és a tantermeket is valamiképp megtöltsék. Hasonló látványt nyújt az elszakított területeken levő színházak sorsa. Ezek magyar előadásaikkal nagyszámú megértő közönséget vonzottak magukhoz; most, miután azokban más nyelvnek kell megszólalnia, a színházak vagy üresek maradnak, vagy olyan ingyenközönséggel telnek csak meg, amely kötelességből látogatja azokat, t. i. az új uralom katonai és polgári szolgálatához tartozik. Természetes, hogy ily körülmények közt az urat cserélt területeken, különösen a nemzeti kisebbségek lényegesen akadályozva vannak szellemi kultúrmunkájukban, annál inkább, mert eddig még az új uralmaknak az irredenta mozgalmaktól való félelme lehetetlenné tette ezeknek szellemi érintkezését a régi hazabeli fajrokonáikkal is. Nemcsak a politikai sajtó, a szépirodalom és tudományos munkák is, amennyiben a háború után keletkeztek, ki vannak zárva ez államok szabad forgalmából. Itt-ott némileg enyhítették újabban ezeket a rendszabályokat, de még nem szüntették, azok még mindig akadályozzák az ugyanazon népfajhoz tartozók szellemi együttműködését a közbeeső határok miatt. Pedig Olaszországban bizonyára nem gondolt senki arra, hogy megtiltsa a német irodalom behozatalát azért, hogy az olaszországi német lakosok az irredenta metelytől megvédessenek.

Felmutatván ezekben a háború és azt követő békék káros hatását a győztes államok területén is, átmegyek

már most a legyőzött államok kulturális állapotai terén mutatkozó jelenségekre.

Ezek nemcsak hogy mindazokat a kultúrintézményeket elveszítették, amelyek a tőlük elszakított területeken voltak, de megcsonkíttatásuk következtében elvesztették nagy részét annak az újrateremtő erőnek is, amely az ott működésben volt emberekben és munkaeszközökben rejtett s amelyek őket képesítették volna arra, hogy veszteségüket pótolják. Igaz, hogy az ottani személyzet nagyrésze elűzetvén működése helyéről, kénytelen volt a régi hazában keresni menedéket, de ez kivált az első időben inkább teher-tételt alkotott, nem nyereséget, mert azok az egyének megfosztattak állásuktól, létfenntartásuk eszközeit is elvesztették s kulturális működésük eszközeinek is nagy részét.

A legyőzött és megcsonkított államok tehát mind e veszteségeik után adósságoktól terhelve, hadisarcért zaklatva és elszegényedve, régi gazdasági összeköttetéseiktől megfosztva, amelyek pedig ugyanannyi feltételei voltak anyagi jólétüknek, most a háború után szembetalálták magukat azzal a feladattal, hogy kulturai pozíciójukat visszanyerjék, illetőleg fenntartsák, s így tovább is méltóan foglalják el helyüket a nemzetek társaságában. Ez a feladat majdnem lehetetlenséget jelent és mégis teljesítendő volt, teljesített is, de óriási áldozatokkal, amelyek nagyrészen okozói lettek ez államok gazdasági hanyatlásának.

Hogy e tekintetben is néhány példával szolgáljak: mi a háború elvesztése óta, megcsonkított és elszegényedett állapotunkban a lefolyt 12 év alatt létesítettünk két új egyetemet, egyet Szegeden, hogy pótoljuk a románná lett kolozsvárit, egyet pedig Pécsen, hogy újra feltámasszuk a megszüntetett pozsonyit. Ezek az egyetemek ma birtokában vannak a tanítás és gyakorlati tudományművelés minden eszközének, az orvosi és természettudományi szakban is. Ugyanily méretekben fejlődött ez alatt a debreceni egyetem is, mely már a háború előtt fennállott, de nagyon kezdetleges állapotban. A bányászati és erdészeti akadémiákat, melyek Selmechányán létezni megszűntek, újra felállítottuk Sopronban, abban a városban, amelyet a trianoni szerződés Ausztriához csatolt, de amely Olaszország érelyes és igazságos közbelépése folytán Magyarországnak népszavazás alapján visszaadott. A Balaton partján nagyszabású biológiai intézetet létesítettünk, Budapesten egy csillagvizsgáló intézet s a különböző szakokban való

magasabb tudományos kiképzés, valamint a külfölddel való tudományos érintkezés érdekében külföldi magyar kollégiumokat létesítettünk Bécsben, Rómában és Berlinben, ahol az illető államok nagylelkű támogatása mellett ép úgy, mint Párisban is, ösztöndíjas magyar tudósok és tanárjelöltek folytatják tanulmányaikat. Ez alkotások említésénél elismeréssel kell megemlékeznünk néhai gróf Klebelsberg Kunó, volt m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterről, ki majdnem egy évtizedre terjedő munkássága alatt egyebek közt az olasz nyelv irodalmát is középiskolánk nagyrésztében meghonosította.

Maga a társadalom is felismerte a helyzetből származó kötelességét, s mikor Akadémiánk ezelőtt hét évvel majdnem az összes művelt nemzetek részvételével fennállásának századik évfordulóját ünnepelte s ép abban az időben nagy alapítványi vagyona a pénzérték lesüllyedése következtében majdnem teljesen megsemmisült, önkéntes adakozás indult meg társadalmunk körében, amely rövid idő alatt három és félmillió pengőnyi adományt eredményezett és újabban a tudományok lelkes barátja, gróf Vigyázó Ferenc végrendeletileg Akadémiánkra hagyta kb. tizennyolcmillió pengőre becsülhető vagyonát. Utalnom kell itt a legnagyobb elismeréssel a német társadalom megmozdulására is, amely különösen a Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaft alakjában sietett a tudomány veszélyeztetett érdekeit felkarolni a tanulmányok klasszikus hazájában, Németországban.

A technika óriási haladása a háború után különösen a repülőgépek terén érvényesült, s ma valóságos nemzetközi versenyt láthatunk a repülés tökéletesítése terén, mely ugyan fájdalmas áldozatokat is követel, de amelynek sikerül az emberi közeledés utolsó akadályait is elhárítani s az emberi kutatásnak utat nyitni eddig megközelíthetetlen magasságokba is.

A győzelmes fascizmus Olaszországban egy új szervét alkotta meg a tudomány magasabb művelésének, az új Kir. Akadémiát, amelyek vendégei vagyunk mindnyájan, s boldogok vagyunk, hogy ez intézmény élén oly kitűnőségeket üdvözölhetünk, mint Marconi marquese, kinek neve egy egész korszakot jelez a tudományos haladás terén, úgyszintén Scialoja szenator úr, ki elismert tekintélye a nemzetközi jognak.

Azok a háborúból származó gyűlölségek, amelyek az emberiséget a kultúra terén is két táborra osztották, mind-

inkább eltűnedeznek. Egyébiránt bizonyíthatom, hogy nálunk ez a gyűlölet soha sem homályosította el kulturális kérdésekben az ítéletet. A háború folyamán, mikor éles küzdelemben állottunk Angolországgal is, úgy Németországban, mint Magyarországon lelkesen megünnepeltük Shakespeare halálának harmadik centenariumát; a Molière színművei és az olasz operák a háború ideje alatt sem vesztettek nálunk semmit vonzóerejükből.

A háború után tárgyalások indultak meg abból a célból, hogy a nemzetek szellemi együttműködésének megújítását új lendületre emeljék; Genfben a Nemzetek Szövetségének kebelében egy bizottság szolgálja ezt a célt, Párisban pedig egy intézet és minden nemzet kebelében alakultak nemzeti bizottságok e cél munkálása végett. Ezek az intézmények több kiváló külföldi írónak előadásokkal való szereplését idézték elő nálunk is. Egészben véve azonban elmondhatjuk, hogy a nemzetközi szellemi együttműködés céljaira alakult intézmények eddig sok levelezést és sok statisztikát eredményeztek kevés gyakorlati hatással. Nem rendelkezvén anyagi eszközökkel, ez az intézmény alig szolgálhat a kulturális munka hathatós előmozdítására. Ezen a téren főképp az a törekvés érvényesül, hogy a Nemzetek Szövetségének fontosságát és hasznát minden téren elismertessék s ennek az elismerésnek az iskolában is propagandája létesüljön. Azonban úgy vélem, hogy addig, amíg a Nemzetek Szövetsége saját tetteivel és eredményeivel nem fogja a maga tekintélyét emelni, propagandisztikus munkával aligha lesz lehetséges róla előnyös véleményt kelteni.

Be akarom fejezni fejtegetéseimet. Én nem oszthatom sem azok véleményét, kik a háború által előidézett nagy összeomlás következtében most már elkerülhetetlennek tartják a nyugat hanyatlását, azt az Untergang des Abendlandes-t, amelyet Spengler már a háború előtt megjósolt; de nem osztom azok nézetét sem, akik az állapotok gyökeres megjavítását csak életünk és műveltségünknek mondhatni újrakezdésével vélik elérhetni a szerint az elv szerint, hogy »novus ab integro saeculorum nascitur ordo«.

Nem, én azt hiszem, hogy nekünk nem szabad elszabadnunk attól a régi világtól, amely a háborút megelőzte; sőt még soká rá leszünk utalva, hogy annak hosszú, békés munkában felhalmozott kultúrkincseiből éljünk; annál inkább, mert ami leromboltatott, az ritkán lett méltóképen pótolva.

Úgy a kultúrában, mint a politikában a háború után bizonyos unottság, néha szinte megvetés nyilvánult a multtal szemben. Különösen a legyőzött országokban általános volt a követelés, hogy új emberek lépjenek a síkra, kiknek nem volt részük a mult u. n. bűneiben és a katasztrófák előidézésében. De csakhamar megjött a kiábrándulás, mert nyilvánvaló lett, hogy a háború után is követtek el hibákat, amelyek nem voltak kisebbek a háború előttieknél. Ugyanígy új utakat kerestek a kultúra számára is, amíg meg nem győződtek róla, hogy azok semmivel sem jobbak a mult útjainál. Kétségtől sokat tanulhatunk és kell is tanulnunk a háborúból és annak következményeiből, de nem szabad elfelednünk azt sem, ami a háborút megelőzte. Az Úristen csak egyszer teremtett egy világot, hiábavaló azt várni, hogy most egy újat teremtsen. A régi világ meg fog maradni a háború után is és a régi Európa is meg fog maradni épen, a sebeknek ellenére, melyeket rajta a háború s azután a béke kuruzslói ütöttek. Hiába igyekszünk kizárólagos részeseivé lenni egy új világnak, nem feledhetjük el a multat; észrevétlenül, öntudatlanul magunkban viseljük a mult századok eszméit, fájdalmait, reményeit, vágyait és csalódásait is. A mult tovább él bennünk és körülöttünk; a régi Róma meghalt már 1500 év előtt és mégis ma inkább él mint valaha, él itt a mai Itáliában, korszakunk legnagyobb államférfiának gondolatában.

Es ezért hiszem én, hogy Európa helyzete, értéke és szerepe az új világban a háború után minden nagy változás ellenére lényegesen nem fog megváltozni.

Európa minden tekintetben meg fogja tartani elsőségét a világban, meg fogja tartani műveltségének régisége, mélysége és fontossága miatt. Hiszen csak egy tekintetet kell vetnünk arra a mikrokosmosára Európának, amelyet Olaszországnak nevezünk. Itt látjuk a közel háromezer éves európai kultúra teljes képét, minden korszak munkájának hatását, a jelen gyökereit, amelyek lenyúlnak megszámlálhatatlan századok mélyébe. Egy ilyen mély, ily megszilárdult, ilyen szervesen kifejtett, gazdag kultúrát nem lehet megdönteni, de még csak megrendíteni sem a bekövetkező változások által; sőt remélhetjük, hogy a régi Európában rejlő belső ősi erő a békeszerzések megváltoztatásával ki fogja javítani a multnak a kultúra érdekei ellen elkövetett nagy hibáit és hogy ezek a legmagasabb kultúrérdekek győzedelmeskedni fognak végül a változékony és gyakran kicsinyes politikai érdekek felett.

V.

A M. Tud. Akadémia munkássága 1932-ben.

a) Jelentés

a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának 1931. és 1932. évi állapotáról.

I.

A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában e két esztendő folyamán nagy átrendezést hajtottunk végre. Noha a könyvvásárlás a mostani viszonyok miatt a legcsekélyebb mértékre csökkent, a könyvtár mégis nagyban gyarapszik köteles- és cserepéldányokkal és így folytonosan helyszűkével küszködik. Új helyiségek híján mindenütt, ahol arra lehetőség van, pótállványokat állítottunk. Ezáltal még egy pár évre sikerült elodázni a végleges átrendezést, amely csakis új helyiségeknek a könyvtárhoz való csatolása által válik majd lehetővé.

Összesen 42 db. állványt állítottunk már a meglévők tetejére vagy az addig üresen maradt falfelületekhez, körülbelül 500 folyóméter könyv elhelyezésére. Így áthelyeztük, illetőleg átrendeztük a következő szakokat: Anthropol., Állattan, Ásványtan, Class. Phil., Éremtud., Jogtud., Kel. Irod., M. Irod., M. Jog., M. Földr., M. Nyelv., M. Pol., Math., Mythol., Növényt., Orvostud., Orszgy. Naplók, Paedag., Philos., Régészet, Statiszt., Termtud., Széptud., Utaz.

Az olvasóteremben elhelyezett kézikönyvtár átrendezése is megkezdődött. Az ide beosztott vagy beosztandó nagyobb alakú könyvek számára az ablakmélyedésekben 6 db. könyvállványt helyeztünk el, és ezáltal a kézikönyvtár tetemesen megnagyobbodott.

A könyvtár személyzete folytatta az állomány katalógizálását és rendezését. Igen nagy súlyt vetettünk a könyvek kötetelésére is.

A közönség főként délután használta a könyvtárt, de akadémiai tagok és más kutatók délelőtt is igen sűrűn látogatták.

Nyitva a könyvtár 1931-ben 276, 1932-ben 278 napon volt.

II.
A könyvtár kiadásai.

	1931		1932	
	P	f	P	f
Irodaszerek	293	72	359	59
Könyvkötés és katalógus-tokok . .	4004	46	3070	47
Könyvbeszerzés	901	85	504	04
Könyvvállványok	1069	—	—	—
Kisegítő erők díjazása	2846	40	912	50*
Altisztek délutáni szolgálata és a ruhatár kezelése	796	—	844	—
Összesen :	9911	43	5690	60

* Az első félévben ; a második félévre nézve l. a költségvetésnek „Személyzeti kiadások“ c. rovatát: Akad. Értesítő XLII. k. 201. l.

III.
A könyvtár gyarapodása.

A gyarapodás módja	Darabszám	
	1931	1932
Nyomdai köteles-példány	2802	2809
Hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, stb. kiadványai	1845	1613
A főtitzkari hivatal útján	180	74
Magánosok ajándéka	312	249
Vétel útján	38	35
Vigyzó Ferenc-könyvtár	591*	1391*
Összesen :	5768	6171

* A bekatalogizált darabok száma.

A *kézirattárban* 1931-ben 32, 1932-ben 14 köteget katalogizáltunk.

A *Széchenyi-múzeum* gyarapodása: 2 könyv, 43 folyóirat- és újságszám, 1 levél, 1 kép és 3 fénykép, összesen 50 darab.

A *Goethe-gyűjtemény* 12 darabbal gyarapodott.

Köteles példányokat a következő nyomdavállalatok küldtek be:

a) **Budapestiek:** Ábrahám és Sugár; Apostol; Arany János; Athenaeum; Attila; Barcza József; Bethánia; Bethlen Gábor; Bichler I.; Biró Miklós r. t.; Budai Napló; Budapesti Hirlap; Centrum; Csuvara Lajos; Egyesült kö., könyvnyomda, könyv- és lapkiadó; Ehrenfeld Miksa; Elbert és Társa; Európa; Élet; Fébé; Fővárosi; Franklin; Gerő S.; Globus; Goldberger és Társa; Hangya házinyomda; Heinrich József; Held; Hellas; Hollóssy János; Hornyánszky Viktor; Hungária; Jaczkó és Gál; Jakab; Jókai; Kalász r. t.; ifj. Kellner Ernő; Kertész József; Kir. Magy. Egyetemi Nyomda; Korvin testvérek; Közlekedési; Kunossy; Légrády testvérek; Madách; M. Földrajzi Intézet; M. Kir. Államnyomda; M. Kir. Áll. Térképészet; M. Kir. József-Műegyetem mech.-technol. Intézet nyomdája; M. Nemzeti Bank; M. Távirati Iroda házinyomdája; Mars; May János; Merkantil; Minerva; Neuwald Illés ut.; Orsz. Közp. Községi Nyomda; Pallas; Pápai Ernő; Pátria; Pesti Lloyd; Phönix; Posner; Preszler M.; Radó Izor; Révai testvérek; Róna; Rudas A.; Sárkány; Sebők B.; Stádium; Stephaneum; Sylvester; Székesfővárosi Házinyomda; Szent László; Thália-Kultúra; Tipográfiai Műintézet; Tolnai; Törekvés; Újságüzem; Uránia; Vallásos Iratok Nemzetközi Kiadóhivatalának nyomdája; Viktória; Világosság; Weinberger G. és társa; Weiss L. és Fia; Wodianer.

b) **Vidékiek:** Aszód: Vas József. *Baja:* Corvin. *Balassagyarmat:* Hollósy ny.; Kátai Gyula. *Berettyóújfalu:* Beke Zoltán. *Békés:* Petőfi. *Békéscsaba:* Gesmey-ny. *Cegléd:* Sárík Gyula. *Csongrád:* Bozó és Justin. *Debrecen:* Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Könyvnyomdavállalata; Hegedüs és Sándor; Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadóvállalat; »Méliusz«-ny.; Tisza István Tudományegyetemi Nyomda; Városi Nyomda. *Eger:* Egri Nyomda; Egri Érseki Liceumi Nyomda. *Esztergom:*

Buzárovits Gusztáv. *Gyoma*: Kner Izidor. *Győr*: Győregyházmegyei Alap Könyvsajtója; Győri Hírlap Nyomdavállalat. *Gyula*: Dobay János; Leopold-ny. *Hatvan*: Palásthy-ny. *Kalocsa*: Árpád r. t.; Berkes és társa. *Kaposvár*: Kultúra; Szabó Lipót; Szalai-ny; Új-Somogy. *Karcag*: Kertész József. *Kecskemét*: Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda r. t.; Petőfi. *Kispest*: Fischhof Henrik; Paulovits-ny. *Magyaróvár*: »Mosonvármegye«. *Mátészalka*: »Szatmár és Berég« Nyomdai és Lapkiadó r. t. *Miskolc*: ifj. Ludvig és Janovits; Miskolci Könyvnyomda. *Nagykőrös*: Dajka Lajos. *Nyírbátor*: Fohn Adolf. *Nyíregyháza*: Jóba Elek. *Pápa*: Ref. Főiskolai Nyomda. *Pécs*: Dunántúl Egyetemi Nyomda; László-ny.; Taizs József. *Rákospalota*: Don Bosco Nyomda. *Sárospatak*: Fischer Lajos; Ref. Főiskolai Nyomda. *Sátoraljaújhely*: Pávay J. *Siklós*: Cserni János »Drávavölgy« könyvnyomdája. *Sopron*: vitéz Tóth Alajos. *Szeged*: Ablaka György; »Délmagyarország« Hírlap- és Nyomdavállalat; Szeged Városi Nyomda; Zachariás György »Mars« nyomdája. *Szekszárd*: Molnár-féle nyomda. *Szentgotthárd*: Wellisch Béla. *Székesfehérvár*: Debreczeni István; Vörösmarty-ny.; Számmer I. utóda »Pannónia« nyomdavállalata. *Szombathely*: Dunántúli Nyomdavállalat; Martineum-ny. *Tata*: Turul-ny.; Végh és Szentés. *Túrkeve*: Kultúra-ny. *Újpest*: Attila-ny. *Vác*: Kapisztrán-ny.; M. Kir. Fegyintézeti Nyomda; Pestvidéki Nyomda. *Veszprém*: Egyházmegyei Könyvnyomda; Fodor Ferenc.

Kiadványaikat megküldték a következő hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, múzeumok, könyvtárak és szerkesztőségek:

a) **Hazaiak**: *Budapest*: Berzsényi Dániel reálgimnázium igazgatósága; Budapest székesfőváros statisztikai hivatala; Budapesti Mérnöki Kamara; Csehszlovák követ-ség; Kir. M. József-műegyetem; Kir. M. Pázmány Péter-tudományegyetem rektori és bölcsészeti dékáni hivatala; Lafontaine Társaság; Lengyel követség; M. kir. áll. munkaközvetítő hivatal; M. kir. áll. térképészet; M. kir. földművelésügyi minisztérium; M. kir. kereskedelemügyi minisztérium; M. kir. központi mértékügyi intézet; M. kir. központi statisztikai hivatal; M. kir. külügyminisztérium; M. kir. postavezérgazgatóság; M. kir. vasúti és hajózási főfelügyelőség; Magyar Mérnökök és Építészek Szövetsége; Magyar Nemzeti Múzeum; Magyar Nyelvtudományi Társ-

óság; Orsz. könyvforgalmi és bibliográfiai központ; Orsz. Központi Hitelszövetkezet; Orsz. m. kir. iparművészeti főiskola; Orsz. Mezőgazdasági Kamara; Pénzügyi Központ; Ref. theol. akadémia Ráday-könyvtára; Trieszti Általános Biztosító Társulat. *Debrecen*: Tisza István-tudományegyetem könyvtára. *Győr*: Felsődunántúli Mezőgazdasági Kamara. *Makó*: Csanád vármegye alispáni hivatala. *Nyíregyháza*: Kossuth Lajos-reálgymnázium Bessenyei önképzőköre. *Pécs*: Kir. M. Erzsébet-tudományegyetem bölcsészeti kari dékánja; Egyetemi könyvtár. *Sopron*: M. kir. bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola. *Szeged*: Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum; Szegedi Vakok Intézete.

b) **Elcsatolt területiek és külföldiek:** *Åbisko*: Naturvetenskapliga Station. *Adelaide*: University. *Aix*: Faculté de Droit; Faculté des Lettres. *Aix-Marseille*: Faculté des Sciences. *Allahabad*: Academy of sciences of the united provinces of Agra and Oudh. *Amszterdam*: Bureau d'encouragement pour l'emploi de la quinine; Egyetem; Koninklijke Akademie van Wetenschappen; Kon. Nederl. Meteorolog. Institut; Wiskundig Genootschap. *Ankara*: Meteorologisches Institut der Rep. Türkei. *Arad*: Vasárnap szerk. *Athén*: Akadémia Athenón. *Augsburg*: Historischer Verein für Schwaben und Neuburg. *Baltimore*: American Mathematical Society; Linguistic Society of America; The Johns Hopkins University. *Batavia* (Jáva): Kon. Magnetisch en Meteorologisch Observatorium; Netherlands India Science Council. *Bázel*: Naturforschende Gesellschaft. *Belgrád*: Historisko-Umetnicki Muzej; Société Archéologique; Srpska Kraljevska Akademija Nauka. *Beloit* (Wisc. U. S. A.): The Logan Museum. *Bergen*: Bergens Museum. *Berkeley* (California): University of California. *Berlin*: Archaeologisches Institut des Deutschen Reiches; Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie, u. Urgeschichte; Deutsche Rundschau szerk.; Forschungen u. Fortschritte szerk.; Kant Gesellschaft; Physikalisch-technische Reichsanstalt; Preussische Akademie der Wissenschaften; Preussische Jahrbücher szerk.; Seminar für orientalische Sprachen; Staatsbibliothek; Ungarische Jahrbücher szerk. *Bern*: Schweizerische Naturforschende Gesellschaft; Commission internationale pénale et pénitentiaire. *Bécs*: Akademie der Wissenschaften; Austro-American Institute of Education; Geographische Gesellschaft; Geologische Bundesanstalt;

Naturhistorisches Museum in Wien; Universitätsbibliothek; Verein für Geschichte der Stadt Wien; Zoologisch-botanische Gesellschaft. *Bloufontein*: Nasionale Museum. *Bologna*: Congresso internazionale dei matematici. *Bonn*: Rheinisches Provinzialmuseum; Verein von Altertumsfreunden im Rheinlande. *Boroszló*: Schlesischer Altertumsverein; Universitäts-Sternwarte; Verein für Geschichte Schlesiens. *Boston*: American Academy of Arts and Sciences. *Brooklyn*: The Museum of the Brooklyn Institute of Arts and Sciences. *Brünn*: Masaryk University; Moravska přírodovědecká společnost; Revue internationale de la théorie du droit szerk. *Brüssel*: Académie Royale de Belgique; Bureau intern. de statistique commerciale; Jardin Botanique de l'État; Observatoire Royal de Belgique; Société Royale de Botanique de Belgique. *Brzesc nad Bugiem* (Lengyelorsz.); Bjuro meljoracji Polesia. *Buenos Aires*: Seminario matematico Argentino; Sociedad científica Argentina; Universidad (Biblioteca de la Facultad de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales). *Bukarest*: Académie Roumaine. *Cagliari*: Seminario della facoltà di scienze della R. Università. *Calcutta*: Archaeological Survey of India; Asiatic Society of Bengal; Government of India. *Cambridge* (Engl.): Cambridge Philosophical Society. *Cambridge* (U. S. A.): Museum of Comparative Zoology; Peabody Museum. *Catania*: Società di storia patria per la Sicilia orientale. *Chemnitz*: Naturwissenschaftliche Gesellschaft. *Chicago*: Chicago Academy of Sciences; The John Crerar Library. *Cincinnati*: Lloyd Library. *Colombo*: Colombo Museum. *Columbia* (U. S. A.): University of Missouri. *Córdoba* (Argentina): Acad. Nacional de ciencias. *Csernovic*: Universitatea. *Danzig*: Naturforschende Gesellschaft; Westpreussischer Botanisch-Zoologischer Verein. *Darmstadt*: Historischer Verein für Hessen. *Dijon*: Académie des Sciences, Arts et Belles-Lettres de Dijon. *Dnipropetrovsk* (Katerynoslav): Wissenschaftliches Forschungskatheder für physikalische Chemie. *Dortmund*: Landesmuseum der Provinz Westfalen. *Drezda*: Sächsischer Altertumsverein. *Dublin*: Royal Dublin Society; Royal Irish Academy. *Edinburgh*: Geological Survey of Scotland; Royal Society of Edinburgh. *Eindhoven* (Hollandia): Naturkundig Laboratorium der N. V. Philips Gloeilampenfabrieken. *Erlangen*: Friedrich-Alexanders-Universität; Physikalisch-Medizinische Sozietät. *Fiume*: Società di studii Fiumani. *Fokváros*: Astronomical

Observatory. *Frankfurt a. M.*: Physikalischer Verein zu Frankfurt a. M.; Senckenbergische Naturforschende Gesellschaft. *Freiburg i. Br.*: Badischer Landesverein für Naturkunde und Naturschutz in Freiburg i. Br. *Fukuoka* (Japan): Medical Faculty Kyushu Imp. University. *Genf*: Internationales Arbeitsamt; Société des Nations; Société de Physique et d'Histoire Naturelle de Genève. *Genua*: Società Entomologica Italiana. *Giessen*: Hessische Ludwigs-Universität. *Göttinga*: Gesellschaft der Wissenschaften. *Grác*: Karl-Franzens Universität. *Greenwich*: Royal Observatory. *Groningen*: Neophilologus szerk. *Halifax*: Nova Scotian Institute of Science. *Halle a. S.*: Kaiserliche Leopoldinische Akademie der Naturforscher zu Halle; Naturwissenschaftlicher Verein für Sachsen u. Thüringen zu Halle. *Hamburg*: Mathematisches Seminar der Hamburgischen Universität; Müller C. H. F. Röntgen lámpagyár. *Harlem*: Société Hollandaise des Sciences; Musée Teyler; Teyler's Godgeleerd Genootschap. *Hága*: Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde szerk.; Institut Intern. de Statistique; Société intern. de phonétique expérimentale. *Heidelberg*: Badische Sternwarte zu Heidelberg; Heidelberger Akademie der Wissenschaften. *Helsinki*: Academia Scientiarum Fennica; Finnisch-Ugrische Forschungen szerk.; Finnische Altertumsgesellschaft; Merentutkimuslaitos; Societas Geographica Fennica; Societas pro fauna et flora Fennica; Societas Scientiarum Fennica; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; Suomen Geologinen Toimikunta; Suomen Historiallinen Seura; Tilastollinen Päätoimisto. *Hiroshima*: University. *Indianapolis* (U. S. A.): Indiana Academy of Science. *Innsbruck*: Österreichisches Institut für Geschichtsforschung. *Jéna*: Verein für thüringische Geschichte u. Altertumskunde. *Jeruzsálem*: The Hebrew University. *Kairó*: Institut Intern. de Statistique. *Késmárk*: Karpathenverein. *Kiev*: Académie des Sciences d'Ukraine; Obščestvo estestvoispytatelej. *Klagenfurt*: Geschichtsverein für Kärnten. *Kolozsvár*: Erdélyi Múzeum; Keresztény Magvető szerk.; Pásztortűz szerk.; Université, Séminaire de mathématiques; Universitatea, Institutul de istoria medicinei. *Koppenhága*: Det Kongl. Danske Videnskabernes Selskab. *Königsberg*: Königsberger Gelehrte Gesellschaft; Physikalisch-ökonomische Gesellschaft zu Königsberg. *Krakkó*: Biblioteka Jagellońska; Polska Akademia Umiejętności. *Kyoto*: Universitas Imperialis, Schola Medi-

cinalis. *La Plata* (Argentina): Universidad Nacional de La Plata. *Laibach*: Narodni Muzej. *Lancaster* (Pa., U. S. A.): Marine Biological Laboratory. *Lemberg*: Analecta Ordinis S. Basili Magni szerk. (1931-ben); Instytut geofizyczny i meteorologii Uniwersytetu Jana Kazimierza; Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften; Société Polonaise des Naturalistes »Kopernik«; Towarzystwo Naukowe; Union des Sociétés Savantes Polonaises de Léopol. *Leyden*: Mnemosyne szerk.; Museum szerk.; Rijksmuseum van Oudheden. *Linz*: Oberösterreichischer Musealverein. *Lipsz*: Deutsche Bücherei; Deutsche Morgenländische Gesellschaft; Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte; Sächsische Akademie der Wissenschaften. *Lisszabon*: Instituto de medicina legal. *London*: British Academy; Department of Scientific and Industrial Research; Geological Survey of Great Britain; Intern. Institut für afrikanische Sprachen und Kulturen; International Society of Medical Hydrology; National Physical Laboratory; Royal Asiatic Society; Royal Central Asian Society; Royal Society of London. *Lund*: Lunds Botaniska Förening; Egyetemi könyvtár. *Luxemburg*: Section Historique de l'Institut G.-D. de Luxembourg. *Lyon*: Bibliothèque de l'Université. *Madison* (U. S. A.): Wisconsin Academy of Sciences, Arts and Letters; Wisconsin Geological and Natural History Survey. *Mainz*: Römisch-Germanisches Zentralmuseum und Mainzer Altertumsverein. *Menasha* (Wisc., U. S. A.): American Mathematical Society. *Mexiko*: Secretaria de education. *Milano*: Academia pro interlingua; Università Cattolica del Sacro Cuore. *Minsk*: Bjelaruszkaja agronomičnaja dasljedčaja stancia. *Montevideo*: Museo de Historia Natural de Montevideo. *Morgantown* (U. S. A.): West Virginia University of Sciences. *Moszkva*: Laboratory of Experimental Biology of the Zoopark of Moscow; Revue Zoologique Russe szerk.; Société des amis des sciences naturelles d'anthropologie et d'ethnographie; Wissenschaftliches Meeresinstitut. *München*: Bayerische Akademie der Wissenschaften; Deutsch-Ungarische Gesellschaft; Geographische Gesellschaft in München; Historischer Verein von Oberbayern. *Münster*: Landesmuseum der Provinz Westfalen; Westfälisches Provinzialmuseum für Naturkunde. *Nagoya* (Japán): Aichi University. *Nagyszeben*: Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften zu Hermannstadt. *Nápoly*: Accademia Pontiana; Società dei Naturalisti in Napoli; Società Reale di

Napoli. *Neuchâtel*: Université. *New-York*: The New York Academy of Sciences; Institute of intern. education; New York Public Library. *Nürnberg*: Germanisches Nationalmuseum. *Oslo*: Det Norske Videnskapsakademi; Egyetemi könyvtár. *Ottava* (Canada): Dom. Bureau of Statistics. *Pádua*: Seminario Matematico della R. Università. *Párizs*: Bureau intern. des poids et mesures; Comité National Français de Géodésie et Géophysique; Fédération Nationale des Assoc. de Chimie en France; Institut de France, Académie des Sciences, Beaux-Arts, Inscriptions et Belles-Lettres; L'agriculture pratique des Pays Chauds szerk.; Revue des Études Hongroises szerk. *Perm*: Institut des recherches biologiques, Université. *Peiping*: Bibliothèque Nationale. *Philadelphia*: Academy of Natural Sciences of Philadelphia; American Academy of Political and Social Science; American Philosophical Society; University of Pennsylvania; Zoological Laboratory. *Pisa*: Comitato Nazionale Italiano per la geodesia e la geofisica. *Polarnoje* (Alexandrovszk, Murman): Murman Branch of the State Oceanographical Institute, Library. *Porto*: Faculdade de ciencias; Instituto económico-social da faculdade de engenharia da Universidade do Porto. *Posen*: Société des amis des sciences de Poznan. *Pozsony*: Heil- und Naturwissenschaftlicher Verein; Komensky Universität. *Prága*: Česká Akademie věd a umení; Český Zemský Archiv; Deutsche Universität; Historický Klub; Institut de Slave; Král. Česká Společnost Nauk; Klub Mykologický; Národní Museum; Slovenský Průhled szerk.; Sternwarte der Deutschen Universität; Vědecký ústav vojenský. *Providence* (Rhode Island): Brown University. *Rapid City* (U. S. A.): South Dakota School of Mines. *Reykjavík*: Societas Scientiarum Islandica. *Rīga*: Latvijas Universitāte; Societas Biologiae Latviae; Syst.-zoologisches u. hydrobiologisches Institut. *Rio de Janeiro*: Instituto Oswaldo Cruz. *Róma*: Consiglio Nazionale delle Ricerche; Institut intern. d'agriculture; R. Accademia d'Italia; R. Accademia Nazionale dei Lincei; Società Italiana per il progresso delle scienze; Specola astronomica Vaticana. *Rostock*: Naturforschende u. med. Gesellschaft zu Rostock. *San Diego* (Calif.): San Diego Society of Natural History. *San Francisco*: California Academy of Sciences. *St. Louis*: Academy of Science; Missouri Botanical Garden; Washington University. *São Paulo* (Brazilia): Museu Paulista. *Sapporo* (Japán): Hokkaido Imp.

University. *Schwerin*: Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde. *Sendai* (Japan): Anatomisches Institut d. kais. jap. Univ.; The Saito Gratitude Foundation; Tohoku Imp. University. *Stanford* (California): Leland Stanford Junior University. *Stavanger*: Museum. *Stockholm*: Ekonomisk Tidskrift szerk.; Statens meteorologisk-hydrografiska Anstalt; Sveriges Geologiska Undersökning; Sveriges offentliga bibliotek; Kungl. Vitterhetshist. och Antikvitetsakademi; State Medical Institute. *Syney*: University. *Szarajevó*: Zemalskij Muzeum. *Szaratov*: Fundamentale Bibliothek der Staatsuniversität. *Szentpétervár*: Akademia Nauk Sojuzza Sovjetskich Socialističeskich Respublik; Institut Scientifique Lesshaft. *Székelyudvarhely*: Székelység szerk. *Szjöl* (Korea): Chosen Medical Association. *Szójia*: Bibliothèque Nationale; Bulgarska Akademia na Naukite; Makedon Nemzeti Bizottság Tud. Intézete; Wonen Journal szerk. *Taihoku* (Formosa): Imp. University. *Tartu* (Dorpat): Universitas Tartuensis; Gelehrte Esthnische Gesellschaft. *Tasikend*: Universitas Asiae Mediae. *Tokyo*: Chemical Society of Japan; Imperial Academy; Imp. Earthquake Investigation Committee; Imp. University; Institute of Physical and Chemical Research; Institut de Statistique Yanagisawa; Japanische Chirurg. Gesellschaft; National Research Council of Japan; Physico-mathematical Society of Japan; Society of mechanical engineers Japan; The Yamato Society. *Trieszt*: Museo Civico di storia naturale di Trieste; Società Adriatica di scienze naturali. *Tromsö*: Tromsö Museum. *Turóc-szentmárton*: Matica Slovenska. *Turku* (Åbo): Turun Suomalainen Yliopisto. *Újvidék*: Istorisko Drustvo u Novom Sadu. *Uppsala*: Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet; Kungl. Univ. Bibliotek; Upsala Läkareförenings Föreläsningar szerk. *Urbana* (U. S. A.): State Illinois Geological Survey; State of Illinois Department of registration and education; University of Illinois. *Varsó*: Fédération des Sociétés Historique de l'Europe Orientale; Fundamenta Mathematicae szerk.; Institut scientifique Ukrainien; L'institut Mianowski; Musée archéologique Polonais; Museum Zoologicum; Polske Towarzystwo Fizyczne; Polskie Muzeum przyrodniczne; Societas Botanicorum Poloniae; Towarzystwo Naukowe Warszawskie. *Venice*: Comune di Venezia; R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti. *Victoria* (Brit. Columbia): Dominion Astrophysical Obser-

vatory. *Vilna*: Egyetem; Towarzystwo Przyjaciół Nauk. *Washington*: American Academy of Arts and Sciences; American Council of Learned Societies; Bureau of American Ethnology; Bureau of American Archaeology; Carnegie endowment for international peace; Library of Congress; National Academy of Sciences; National Research Council; Naval Observatory; Smithsonian Institution; U. S. Department of Agriculture; U. S. Geological Survey; U. S. National Museum. *Wellington*: New Zealand Institute. *Wiesbaden*: Verein für nassauische Altertumskunde u. Geschichtsforschung. *Zágráb*: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti; The Croatian University Club Association. *Zolkiew*: *Analecta Ordinis S. Basilii Magni* szerk. (1932-ben). *Zürich*: Naturforschende Gesellschaft in Zürich.

Adományaikkal a következő magánosok gyarapították a könyvtár állományát: Agyagási K. (Marosvásárhely), Ambrus J. (Arad), Árvay Á. (Nagyvárad), Balogh J., Bandieramonte G. (Catania), Banerji S. K. (Calcutta), Barankay L., Bányai J. (Székelyudvarhely), Bernát I., Berze Nagy János, Berzeviczy A. (10 db), Bethlenfalvy Gy., Bettelheim S., Bologa L. V. (Kolozsvár), Boross I. (Mezőtúr), Brüll E. (Kolozsvár), Butler N. M. (New-York), Byssens T. (Antwerpen), Cilingirov B. (Szófia), ifj. Clauser M., Coolidge H. J. (Cambridge), Cosma A. (Temesvár), Cseh I., Cselőtei L., Daday Á. (40 db.), Davidovics J., Deák I. (Lugos), Degen Á., Dienes Ö., Eckhart F., Egyed I., Eleutheriades N. P. (Athén), Eli M. (Reggia Emilia), Esch J. (Spalato), hg. Esterházy P., Farkas L., Fellner Fr., Fettich N., Fischer F., Fodor J. (Marosvásárhely), Fotheringham J. K. (Greenwich), Földes J., Gawronski A. (Krakkó), Gál K., Geszti L., Goitein W., Grossmann M. (Zürich), Gyalui F. (Kolozsvár), Györfly I., György L. (Kolozsvár), Harmath A., Hegedüs Loránt (42 db.), Herczeg G., Hittrich J., Hortobágyi Á. (Kaposvár), Jambrekovich L., Jankovics M. (Pozsony), Jehlicska F. (Bécs), Juhász L. (Szeged, 15 db.), Juristowski M., Kerény E., Kihara H. (Tokyo), Kner I. (Gyoma), Kohári H., Koleszár A., Konkoly Thege M., Kováts A. (Debrecen), Kozcsa S., König K., Kövesligethy R., Kraus C. (München), Cs. Lázár L. (Lapusnyak), Leffler B. (Stokholm), Leszlényi I., Lewy E. (Berlin), Ligeti L., Lobmayer G., Lósy-Schmidt E., Lukács K. (Siófok), Lux Terka, Mahler E., Marek J., Markó Á., Márffy O. (7 db.), Mátyás S., Melich J.,

Mező F., Mieth E. J. I., Mijatev P., R. Nagy L., Nemes A., Nemirovskij M. J. (Vladikavkaz), Németh A., Nielsen K. (Oslo), Oltay K., Osváth F. (Nagykőrös), Pathier-Bonnelle P. (Párizs), Pavlov T. (Szófia), Peér J., Perényi J., Petrov A. (Prága), Prestage E. (London), Politovszky St., Pukánszky B., Puky P., Rác Lajos (Sárospatak), Radó A., Régnier V., Reiner J., Schaffer K., Scherffel A., Schirmann J. (Berlin), Schrowe Y. (Helsinki), Stein Aurél (Oxford, 6 db.), Szabó J., Szathmáry L., Szász B., Személyi K. (Nyíregyháza), Széplaki J., Szépp F. (Málnás), Szilády Z., gr. Teleki Domokos, gr. Teleki P., Temesváry J. (Kolozsvár), Theiss E., Thirring G., Török P., Tragor I. (Vác), Varga B., Vámos F., Veress E., Vikár B., Virány E., Viszota Gy., Wilkens A. (München), Zechmeister L., Zelliger A. (Nagyszombat), Zemplén Géza.

IV.

Az olvasóterem forgalma volt:

Év	Rendes látogatók száma	Hány ízben ?	Használt kötetek száma
1932	204	3326	15.661
1931	253	3667	17.352
1930	307	3595	20.238

A könyvkölcsönzési forgalom:

Év	Kölcsönzők száma	Kivett kötetek száma
1932	2093	7071
1931	1995	6664
1930	2484	8664

(L. a jelentéshez csatolt részletező táblázatokat.)

A kéziratár anyagából 1931-ben 103 kutató 204 köteget használt 610 ízben, 1932-ben 102 kutató 248 köteget 715 ízben.

A Széchenyi-múzeumot 1931-ben 912, 1932-ben 2587, a Vörösmarty-szobát 1931-ben 2676, 1932-ben 2647, a Goethe-szobát 1931-ben 1040, 1932-ben 2636 látogató nézte meg.

1931-ben és 1932-ben a könyvtár a következő könyvtárakkal és intézetekkel érintkezett könyvek és kéziratok kölcsönzése ügyében:

Bécs: A bécsi levéltárakhoz kiküldött m. kir. kormány-megbizott; Hofkammerarchiv; Magyar Történeti Intézet; Nationalbibliothek; Tudományos Akadémia. *Berlin:* Preussische Staatsbibliothek. *Budapest:* Fővárosi Közmunkák Tanácsa; Fővárosi Nyilvános Könyvtár; Keleti Szeminárium; III. ker. közs. polgári fiúiskola; M. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-könyvtára; Magyar Nemzeti Szövetség; Országos Levéltár. *Debrecen:* Ref. Kollégium nagykönyvtára; Tisza István-tudományegyetem könyvtára. *Esztergom:* Szentbenedekrendi kat. Szent István-gimnázium. *Győr:* Áll. főreáliskola; Városi közkönyvtár; Városi női felsőkereskedelmi iskola. *Győrszentmárton:* A pannonhalmi Szent Benedekrend központi főkönyvtára. *Helsinki:* Egyetemi könyvtár. *Magyaróvár:* Gazdasági Akadémia. *München:* Bayerische Staatsbibliothek. *Pápa:* Ref. főiskola. *Pécs:* Erzsébet-tudományegyetem könyvtára. *Pozsony:* Egyetemi könyvtár. *Sárospatak:* Ref. főiskola könyvtára. *Sopron:* M. kir. bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola könyvtára. *Szeged:* Ferenc József-tudományegyetem könyvtára; Egyetemi orvosi vegytani intézet. *Székesfehérvár:* Fehérvármegye alispáni hivatala. *Szombathely:* Kultúregyesület; Papnevelő intézet. *Vác:* Múzeum Egyesület. *Zágráb:* Jugoszlavenska Akademiája.

Budapest, 1933. évi január hó 10-én.

Szinnyei József

ig. és r. t., főkönyvtárnok.

I. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az olvasóterem rendes látogatóinak foglalkozásáról.

	1932	1931	1930
Főiskolai hallgató	105	117	167
Középiskolai tanuló	17	49	33
Lelkész	2	2	5
Magánzó és háztartásbeli	5	1	4
Köztisztviselő	15	23	28
Hírlapíró	5	1	5
Író	1	1	1
Tanár	25	34	23
Tanító	3	1	2
Ügyvéd	1	1	1
Orvos	2	4	2
Mérnök	6	7	7
Katonatiszt	4	1	7
Művész	2	—	1
Okleveles gazda	—	—	2
Vegyész	1	—	—
Gyógyszerész	1	—	—
Gyáros	—	1	—
Földbirtokos	1	1	—
Kereskedő	1	—	—
Magántisztviselő	7	9	19
Összesen :	204	253	307

II. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár olvasótermének forgalmáról.

Hónap	Olvasók száma			Használt kötetek száma		
	1932	1931	1930	1932	1931	1930
Január	379	462	357	2160	2292	2300
Február	398	677	337	621	1736	2037
Március	315	410	451	1771	2355	2615
Április	340	364	310	1722	1862	1750
Május	295	169	360	1415	1116	2135
Június	234	217	195	1275	1172	1435
Július	67	79	186	302	390	1274
Augusztus	47	88	56	242	210	340
Szeptember	270	183	310	1371	742	1600
Október	340	305	390	1425	1638	1960
November	356	398	356	1978	2124	937
December	285	315	287	1379	1715	1855
Összesen :	3326	3667	3595	15661	17352	20238

III. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár kölcsönzési forgalmáról.

Hónap	Kölcsönzők száma			Kivett kötetek száma		
	1932	1931	1930	1932	1931	1930
Január	165	155	228	577	543	798
Február	139	225	260	177	787	780
Március	235	250	243	812	875	850
Április	130	155	260	455	542	910
Május	165	135	303	725	472	1162
Június	140	165	170	540	572	594
Július	94	83	90	329	251	315
Augusztus	105	72	130	388	150	455
Szeptember	195	170	245	682	425	858
Október	215	205	210	652	717	735
November	305	230	185	1017	805	647
December	205	150	160	717	525	560
Összesen :	2093	1995	2484	7071	6664	8664

b) A Szótári Bizottság munkássága 1932-ben.

A Szótári Bizottság 1932-ben is folytatta a Nagy Szótár anyaggyűjtését a XIX. század utolsó negyedében megjelent szépirodalmi munkáknak szótörténeti feldolgoztatásával.

A szótári adatgyűjtés végzésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az 1932—33. iskolai évben 31.349/1932. V. ü. o. számú rendeletével a következő középiskolai tanárokat bocsátotta az Akadémiának rendelkezésére: *a)* iskolai teendőik alól való teljes felmentéssel Horváth Endrét, Rézler Gyulát, Földessy Gyulát és Hajdu Jánost; *b)* iskolai elfoglaltságuk fele alól való fölmentéssel Putnoky Imrét, Karácsony Sándort, Koczogh Andrást és Fögel Sándort. Karácsony Sándor a vkm. 31.853/1932. és 33.443/932. V. ü. o. számú rendelete alapján 1932. szeptember 1-től október 17-ig teljes óraszámmal teljesített a Bizottságnál szolgálatot, viszont Hajdu János a minisztérium szóbeli utasítása alapján 1932. szeptembertől heti fél óraszámban a VII. ker. Szent István-reálgimnáziumban tanításra osztatott be. A feldolgozandó munkák kiválogatását, a gyűjtések felülvizsgálását és rendezését Putnoky Imre és Sági István bizottsági meghívott tagok végezték.

A berendelt gyűjtők közül a hivatali időn kívül is végeztek tiszteletdíjban részesített gyűjtést Putnoky Imre, Horváth Endre és Rézler Gyula. Rajtuk kívül még Zolnai Gyula rendes tag gyűjtött a Bizottság részére szótári adatokat.

A múlt évben 9 gyűjtő 98 munkából 78.025 adatot gyűjtött. A kezdettől fogva gyűjtött adatok száma 1932 végén összesen 3,094.275.

A Bizottság kiadása 1932-ben 2599.10 pengő. Ebből 1630.— pengő adatgyűjtések tiszteletdíja, 400.— pengő előadói tiszteletdíj és 568.92 pengő dologi kiadás.

Budapesten, 1933. február 8-án.

Gombocz Z.

előadó.

A Szótári Bizottság elszámolása az 1932. évről.

I. Bevétel.

1. Utalványozás :

a) Adatgyűjtésre	1630— pengő
b) Dologi kiadásokra	570— „
c) Előadói tiszteletdíj	400— „
	<hr/>
	2600— pengő

2. Maradék 1931-ről a kézipénztárban 46·18 „

Összesen : 2646·18 pengő.

II. Kiadás.

1. Adatgyűjtések tiszteletdíja	1630— pengő
2. Előadói tiszteletdíj	400— „
3. Gyűjtőpapiros, doboz és boríték	393·92 „
4. Könyv, folyóirat, könyvkötés	21— „
5. Altiszteknek (könyvkölcsönzés, takarítás, fűtés és egyéb rendkívüli szolgálatok jutalma)	131— „
6. Vegyes ügyviteli kiadás	23·18 „
	<hr/>

Összesen : 2599·10 pengő.

Marad 1933-ra a kézipénztárban 47·08 pengő.

Budapesten, 1933 január 10-én.

Látta :

Gombocz Z.
előadó.

Sági István
bizottsági meghívott tag.

c) A Hadtörténelmi Bizottság jelentése 1932. évről.

A Hadtörténelmi bizottság 1932. évi működésére vonatkozó jelentést a következőkben van szerencsém tisztelettel összefoglalni.

1. A bizottság 1932-ben három ülést tartott.

2. A bizottság folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények, kereken 16 nyomtatott ívnyi terjedelemben jelent meg.

3. A Hadtörténelmi Közlemények 1932-i XXXIII. évfolyamában közzététett:

10 önálló kisebb és nagyobb értekezés;

1 tárcacikk;

1 okmány és

18 irodalmi ismertetés.

4. József kir. herceg tábornagy úr Öfensége világháborús műve utolsó kötetének felülbírálása megtörtént.

5. A bizottság 1932. évi bevételeit és kiadásait a csatolt Zárszámadás mutatja.

A bizottság elnöke helyett:

Pilch Jenő

előadó.

Z á r s z á m a d á s

a bizottság 1932. évi bevételeiről és kiadásairól.

Folyó szám	Nevezetesen	Bevétel		Kiadás	
		P	f	P	f
1.	Maradvány 1931. évről	767	48	—	—
2.	Kamat	85	80	—	—
3.	Előfizetések	168	—	—	—
4.	Akadémiai segély	2999	24	—	—
5.	Adminisztrációs kiadások	—	—	115	—
6.	Akadémiai teremőrök újévi jutalma	—	—	30	—
7.	Rajzok, vázlatok és klisék ára . .	—	—	418	18
8.	Írói tiszteletdíjak	—	—	1346	50
9.	Nyomdai költségek	—	—	1242	12
10.	Forgalmi adó és bankjuttalék . .	—	—	7	72
	Összesen:	4020	52	3159	52
	Levonva a kiadást	3159	52	—	—
	Marad 1932. év végén	861	—	—	—

azaz Nyolcszázhatvanegy Pengő maradvány.

Budapest, 1932. évi december hó 31-én.

Pilch Jenő

előadó.

d) Az 1932-ben tartott ülések.

I. osztály.

Január 4. *Mészöly Gedeon* l. t.: Régi rétségi életünk nyelvünkbeli nyomai. — Február 1. *Solymossy Sándor* l. t.: Népbabonáink lélektana. — Febr. 29. *Németh Gyula* l. t.: Az iszlám keresztyén elemeihez. — Április 5. *Bajza József* l. t.: Senoa Ágost. — Május 2. *Melich János* r. t.: A magyar nyelvnek u. n. oszét jövevényszavaihoz. — Június 6. *Viszota Gyula* r. t.: Széchenyi elmeállapota és halála. — November 7. *Badics Ferenc* t. t.: Emlékezés Vadnay Károlyra születése 100. és halála 30. évében.

II. osztály.

Január 18. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök: A Schmerling-provizóriumot megelőző utolsó alkotmányos küzdelmek. — Február 8. *Mudzsar Imre* l. t.: A »nemzedék« problémájához. — Március 7. *Kornis Gyula* r. t.: Neveléstörténet és szellemtörténet. — Április 11. *Lukinich Imre* r. t.: Az 1736—39-iki török háború és a Rákóczi-kérdés. (Székfoglaló.) *Szabó Dezső* l. t.: A megyék ellenállása Mária Terézia urbéri rendeleteivel szemben. (Székfoglaló.) — Május 9. *Bernát István* r. t.: Az ír szabad állam és Sir Horace Plunketh. — Június 20. *Angyal Pál* r. t. bemutatja dr. *Jencs Árpád* vendégnek Vuchetich Mátyásról szóló tanulmányát. — Október 17. *Tóth Zoltán* l. t.: A huszárság eredete. — November 14. *Kovács Alajos* l. t.: Népességünk fejlődése a népszámlálás szerint. — December 5. *Finkey Ferenc* r. t.: Adatok a büntettek jellemcsoportjainak megállapításához.

III. osztály.

Január 11. *Zemplén Géza* r. t.: Egy új diszaccharid szintézise. *Varga József* vendég: Naftalin hidrogénezése nagy nyomáson. Bemutatja Zemplén Géza r. t. *Mauthner Nándor* vendég: a) A 3-methylgallussavra vonatkozó vizsgálataim eredménye. b) A benzolgyök helyzetváltozása a benzoildymethylpyrogallol molekulájában. Előterjeszti Ilosvay Lajos t. t. — Február 15. *Schaffer Károly* r. t.: Az emberi elmetehetség agyanatómiai alapjáról. *Fehér Dániel*

vendég: Az erdőtalaj-baktériumok regionális elterjedése. Előterjeszti Mágócsy-Dietz Sándor r. t. *Klug Lipót* vendég: A Desargues-féle konfiguráció kibővítése. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. — Március 14. *Manninger Rezső* l. t.: Újabb adatok a filtrálható vírusok pluralitásának kérdéséhez. *Manninger Rezső* l. t. és *Csontos József* vendég: A sertéspestis vírusával fertőzött állatok nyirokcsomóinak fertőzőképességéről. *Zechmeister László* l. t. és *Tóth Géza* vendég: Vizsgálat a glükózamin konfigurációjáról. *Zechmeister László* l. t. és *Cholnoky László* vendég: A *calendula officinalis* szírom-festéke. *Zechmeister László* l. t. bemutatja »Organikus chemia« című munkáját. *Hoor Tempis Móric* l. t.: a) A munkásonkénti géphányad, a termelékenység, az átlagos kereset és a gyártással termelt értékelkedés összefüggése. b) A művelt nemzetek gazdasági tevékenységének különféle ágazataiban fogyasztott évi energiamennyiségek viszonyának állandósága. *Frommer Rudolf* vendég: A gépipari javak tömeges gyártásáról. Előterjeszti *Hoor Tempis Móric* l. t. *Tisza László* vendég: Többatomos molekulák spektrumairól. Előterjeszti *Ortvay Rudolf* l. t. *Treer Mór Ferenc* vendég: Turbulens úthossz. Előterjeszti *Pogány Béla* r. t. *Selei József* vendég: Újabb haladások a véglények idegrendszerének feltárásában. Előterjeszti *Entz Géza* l. t. — Április 18. *Haar Alfréd* l. t.: A folytonos csoportokról. (Székfoglaló.) *Hoor Tempis Móric* l. t.: A művelt nemzetek gazdasági tevékenységének különféle ágazataiban fogyasztott évi energiamennyiségek viszonyának állandósága. *Szentpétery Zsigmond* l. t.: A bükkhegyi gabbroidális tömeg közeleinek magmatikus képződése. *Doby Géza* vendég: A nitrogén táplálószeres hiányának hatása a *Penicilium glaucum* invertáztermelésére. Előterjeszti *Ilosvay Lajos* t. t. *Vendl Mária* vendég: Adatok a hazai coleitok kristálytani ismeretéhez. Előterjeszti *Zimányi Károly* r. t. *Bányai János* vendég: A Hargita déli részének opál-lerakatairól. Előterjeszti *Mauritz Béla* r. t. *Rédői László* vendég: A másodfokú számtest osztálycsoportjának 4-gyel osztható invariánsai. Előterjeszti *Kürschák József* osztálytitkár. — Május 23. *Mauritz Béla* r. t.: A Gismondin a diszeli bazaltból. *Reichert Róbert* vendég: A sajjóházai és rozsnyói szfaleritek. Előterjeszti *Mauritz Béla* r. t. *Marek József* l. t. bemutatja *Marek József és Wellmann Oszkár* »A rachitis oktani, anyagforgalmi, kórfejlődéstani, kórbonctani és klinikai vonatkozásaiban« címmel könyvalakban megje-

lent önálló dolgozatát. *Ferenczi Zoltán* vendég: Egy szükséges és elegendő summabilitási feltétel és alkalmazása. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. *Szegő Gábor* vendég: A Legendre-féle függvények közelítő kiszámításáról. Előterjeszti Fejér Lipót r. t. *Tibor Mátyás S. J.* vendég: A nap mozgásának egy újabb meghatározása. Előterjeszti Kövesligethy Radó r. t. *Papp Ferenc* vendég: A Böszörményi hegység eruptív kőzetei. Előterjeszti Vendl Aladár r. t. *Finály István* vendég: Magyarországi eruptív kőzetek rádiumtartalmáról. Előterjeszti Vendl Aladár r. t. *Palik Piroska* vendég: A *Pediastrum Boryanum* polyéderének keletkezése. Előterjeszti Tuzson János l. t. *Br. Andreánszky Gábor* vendég: Adatok Északafrika növényföldrajzához. Előterjeszti Tuzson János l. t. *Vajk Raul*: A regionális gradiens meghatározása és torziós ingamérések interpretálása regionális gradiens esetén. Előterjeszti Rybár István r. t. — Június 13. *Császár Elemér* l. t.: A Röntgen-sugárzás energiájának mérése. *Marek József* l. t. és *Wellmann Oszkár*, *Urbanek László* vendégek: Egészséges és rhachitises malacok vérsavójának csontoldó hatásáról. Előterjeszti Marek József l. t. *Varga Ferenc* vendég: Adatok a *Prunus* genusz pollen meddőségének magyarázatához. Előterjeszti Mágócsy-Dietz Sándor r. t. *Sz. Nagy Gyula* vendég: Bizonyos minimum-polinomok zéróhelyeinek helyzetéről. Előterjeszti Fejér Lipót r. t. *Wigner Jenő* vendég: Adalékok a neutron elméletéhez. Előterjeszti Ortway Rudolf l. t. *'Sigmund Elek* r. t.: A föld felületén képződött talajok általános rendszere. — Október 10. *Zechmeister László* l. t., *Grassman W.* és *Tóth G.*: A glükózamin gyökök összefüggése a chitinmolekulán belül. *Gebhardt Antal* vendég: A Mecsekhegység forrásainak élővilága. Bemutatja Entz Géza r. t. — November 21. *Preisz Hugó* r. t.: Vizsgálatok az u. n. Pettenkofériákra vonatkozólag. *Vitális István* l. t.: Adatok a Kabhegy bazaltlávaömlésének megismétlődéséhez. *Jugovics Lajos* vendég: Cordierittartalmú zárványok a sághegyi bazaltban. Előterjeszti Vitális István l. t. *Klug Lipót* vendég: Adalékok a polárter strukturájához. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. *Hajós György* vendég: Egy determináns-tétel. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. — December 12. *Vendl Aladár* r. t. és *Takáts Tibor* vendég: A Csódihegy andezitjának mállása. *Rédei László* vendég: A másodfokú számtest osztálycsoportjának 8-cal osztható invariánsai. Előterjeszti Kürschák József osztálytitkár.

Összes ülés.

Január 25. *Horváth János* r. t.: *Vargha Gyula* t. t. emlékezete. — Február 22. *Szász Károly* l. t.: Jelentés a Vojnits-jutalomról. — Március 21. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök megemlékezése Vámbéry Ármin ig. és t. t. születésének centenáriumáról. *Entz Géza* l. t.: I. Albert monacói fejedelem k. t. emlékezete. — Április 25. *Csánki Dezső* ig. és r. t. másodelnök megnyitó beszéde az id. br. Wodianer Albert alapítványa szerint Schneider Ferenc szegedkörnyéki és Lerner József piszkei igazgató-tanítónak ítélendő, illetve elküldendő jutalomról. *Zelovich Kornél* r. t.: *Kandó Kálmán* l. t. emlékezete. — Június 20. *Husztai József* l. t.: *Hegedüs István* r. t. emlékezete. — Október 3. Tájékoztató az Akadémia pénzügyi helyzetéről és a két gróf Vigyázó-vagyon körül felmerült újabb fejleményekről. — Október 24. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök megemlékezése gróf Klebelsberg Kunó ig. és t. tag elhunytáról. — November 28. *Vendl Aladár* r. t.: *Pálffy Móric* emlékezete. — December 5. A magyar országgyűlés felsőházába két rendes- és két póttag választása. — December 19. *Ortvay Rudolf* l. t.: *Farkas Gyula* r. t. emlékezete.

Ünnepi ülés.

Február 22. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde Bolyai Farkas Tentamenje és Bolyai János Appendixe megjelenésének centenáriuma alkalmából. *Kürschák József* ig. és r. t. osztálytitkár: Bolyai Farkas Tentamenje és Bolyai János Appendixe. — Október 24. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök: Megemlékezés Arany Jánosról. *Pintér Jenő* r. t.: Arany Jánosról. — Május 30. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde néhai Baksay Sándor t. t. születésének századik évfordulója alkalmából. *Ravasz László* t. t.: Baksay Sándor az író és költő.

VI.

A M. Tud. Akadémia halottjai

1932-ben

Báró Harkányi Béla l. t.	január 23.
Ambrus Zoltán l. t.	február 28.
Ch. Gide k. t.	március —
Wittmann Ferenc l. t.	március 23.
Sievers Eduard k. t.	március 30.
Ostwald Vilmos k. t.	április 4.
Wichmann György k. t.	május 3.
Gróf Széchenyi Emil ig. t.	június 30.
Áldásy Antal r. t.	július 14.
Báró Forster Gyula ig. és t. t.	július 18.
Dézi Lajos r. t.	szeptember 16.
Max Wolf k. t.	október 9.
Gróf Klebelsberg Kunó ig. és t. t.	október 11.
Takáts Sándor r. t.	december 21.

VII.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA

1932-RŐL.

A Magyar Tudományos Akadémia

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Ingatlanok :</i>		
	a) az Akadémia palotája, bérháza, könyvtár-készlete és egyéb felszerelések értéke .	1,500.000.—	
	b) a széphalmi birtok a Kazinczy-mauzoleummal	80.000.—	1,580.000.—
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	a) az Akadémia sajátja	7.353'24	
	b) alapítványok értékpapirjai	101.682'49	109.035'73
3.	<i>Készpénzkövetelések folyószámlákon és takarékbetétben :</i>		
	a) az Akadémia sajátja	33.760'13	
	b) alapítványok és adományok tulajdona .	110.046'73	143.806'86
4.	<i>Átfutó tételek</i>		29.328'33
			1,862.170'92

Budapest, 1932.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

vagyonmérlege 1932. december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. Különféle alapítványok	148.622'54	
2. Adományok	23.099'17	
3. Alapítványok és adományok kamatai . . .	40.007'51	211.729'22
4. Átfutó tételek		3.233'32
5. Vagyon		1,646.023'23
6. Folyó évi vagyonkezelési felesleg		1.185'15
		1,862.170'92

december 31.

A könyvelésért:

vagyonának kezelője:

Voit Lajos s. k.

HITELINTÉZET

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

TARTOZIK

A Magyar Tud. Akadémia veszteség- és

		Pengő	Pengő
I. Személyi kiadások :			
1.	a) A főkönyvtárnok és osztálytitkár urak, a könyvvezető, építész és orvos tiszteletdíjai és az irodai és könyvtári személyzet illetményei	28.369-96	49.641-70
	b) Nyugdíjak és jutalmak	21.271-74	
II. Dologi kiadások :			
2.	Az akadémiai épületek fenntartására, illetőleg javítására fordított költség	17.910-59	75-920-99
3.	Fűtés, világítás	7.321-90	
4.	Irodai és egyéb kisebb kiadások	4.463-98	
5.	Adók	22.655-69	
6.	A könyvkiadó-bizottság kiadványa és akadémiai kiadványok szétküldésének költsége	9.775-66	
7.	Előre nem látott kiadások	7.524-71	
8.	Rendkívüli kiadások :		
	A Kazinczy-ingatlanok karbantartása	1.759-56	
	Nagygyűlési költségek	351-40	
	Kegyeleti kiadások	290-60	
	Gr. Tisza István összes munkái kiadása	837-—	
	Arany János-ünnep kiadása	506-—	
	Br. Eötvös Lóránt síremléke	2.523-90	
		6.268-46	
III. Tudományos kiadások :			
9.	Akadémiai Értesítő	4.668-50	163.504-34
10.	Budapesti Szemle	13.203-94	
11.	Az I. osztály és bizottságai	19.162-04	
12.	A II. „	42.342-31	
13.	A III. „	11.108-19	
14.	Néptudományi bizottság	4.826-—	
15.	Szótári bizottság	2.600-—	
16.	Külön kiadványok	5.574-30	
17.	Könyvtári kiadások	8.725-80	
18.	Hirdetett jutalomtételek kifizetésére	18.870-—	
19.	Akadémiai Almanach	1.287-92	
20.	Tudományos segélyekre és az „Ungarische Jahrbücher“ és a „Revue des Etudes Hongroises“ segélye	13.930-—	
21.	Tudományos kutatásokra	2.250-—	
22.	Római Magyar Tört. bizottsága	3.115-96	
23.	Bécsi Magyar Tört. Intézet Évkönyve	2.257-50	
24.	Etymológiai szótár	500-—	
25.	Nyelvművelő szakosztály	5.203-22	
26.	Goethe centenárium	950-—	
27.	Hunyadi	200-—	
28.	Bánki Donát életrajza	2.728-66	
29.	Folyó évi vagyongazdálkodási felesleg		1.185-15
			290.252-18

Budapest, 1932.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

Alapítványok és azok kamatai 1932. december 31-én.

		Tőke P	Kamat P
<i>I. Alapítványok, melyek készpénzben és érték-papírban vannak elhelyezve.</i>			
Gróf Andrássy Dénes	alapítványa	8.64	
Czintula Mihály	"	1.60	
Özv. Fejes Jánosné	"	—02	
Schwarzer Lajos	"	—93	
Fraknói Vilmos	" (Akad. rész)	8.—	
Fraknói Vilmos	"	2.35	
Dr. Ortway Tivadar	"	3.20	
Id. Pekár Imre	"	8.—	
Báró Podmaniczky Gézáné	"	8.—	
Udvardi Cherna János	"	—19	
Feridun-ösztöndij	"	6.06	
Feridun Kiamil Zadé bej hagyománya (Akad. rész)	"	2.40	
Román Ferenc	alapítványa	48.—	24.73
Báró Kornfeld Zsigmond	"	17.008.25	533.10
Chorin Ferenc	"	41.125.—	222.37
Serbán János	"	2.500.—	1.176.40
Kazinczy Gábor és neje	"	5.228.42	1.677.79
Unghváry László	"	6.559.34	2.769.06)
Unghváry László (jutalom)	"	—.—	5.454.82)
Hangya	"	1.527.32	
Weiss Fülöp	"	30.024.50	2.042.16
Fabrizzy Sámuel	"	2.233.19	1.750.05
<i>II. Alapítványok</i>			
<i>kizárólag készpénzben elhelyezve.</i>			
Wellisch Alfréd-alapítvány		1.600.—	1.175.15
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István-alapítvány		8.000.—	3.700.91
Kónyi Manó - alapítvány		10.000.—	5.883.43
Halmos Izor "		2.272.86	1.047.99
Makfalvy Géza "		80.—	67.35
Somossy Béla "		80.—	105.41
Jékey László "		80.—	10.04
Európai áruipodgyász r.-t. „Rákosi Jenő“-alapítv.		80.—	78.65
Benedek Sándor-alapítvány.		400.—	411.29
Szemző István "		1.393.49	1.343.24
Kugler Mihály-féle „Rákosi Jenő“-alapítvány		80.—	47.49
Nyiregyházi Takarékpénztár "		800.—	434.74
Darányi Ignác "		1.240.—	710.97
Csernoch János "		1.500.—	598.82
Átvitel :		133.909.76	31.265.96

	Tőke P	Kamat P
Áthozat:	133.909·76	31.265·96
Kara Győzőné baloghi Palcsó Mária-alapítvány	1.000·—	322·89
Vészi József-alapítvány	1.000·—	180·78
Értéküket veszített alapítványok kiegészítésére tartalékolt összegek	10.912·78	
Hegedüs István-alapítvány	1.800·—	533·84
	148.622·54	
<i>III. Adományok határozott rendeltetéssel készpénzben elhelyezve.</i>		
Bajkór Tamás hagyománya	191·32	
Budapest Főv. 1928. évi jutalomtétele	1 000·—	282·27
„ „ 1930. „ „	1.000·—	184·48
„ „ 1931. „ „	1.000·—	105·88
„ „ 1932. „ „	900·—	45·64
„ „ 1933. „ „	900·—	
„ „ term.-tud. „ „	1.000·—	367·30
Cooperation intellectuelle	197·92	114·50
Eötvös-siremlékre adomány	195·13	
Gyertyánffy István hagyománya	3.334·62	553·14
Győr város adománya	3.700·—	418·15
Láng Erzsébet hagyománya	273·46	
Mikszáth Kálmán siremlékére adomány . . .	662·59	349·78
Molnár Kálmán jutalomtétele	1.000·—	377·53
Seckendorf Herman hagyatéka	90·04	
Gr. Tisza István beszédeire befolyt összeg . .	336·73	
Gr. Tisza István levelei nyomdai költségére befolyt összeg	5.050·97	
Többek elértéktelenedett adománya	2.266·39	
	23·099·17	
Több alapítvány és adomány közös kamatai .		4.905·37
Összesen:	171.721·71	40.007·51

Budapest, 1932. december 31-én.

A könyvelésért:

Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k.

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk:

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

Teleszky János ig. t. t. s. k.

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Értékpapírok.		
<i>I. Az Akadémia értékpapírai.</i>		
K 92.000 n. é. Magyar Földhitelint. záloglevél		7·36
K 4.000 n. é. Egyes. bpesti főv. takptr. zálogl.		—·32
K 1.900 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ nostr. m. koronajáradék		—·15
K 7.000 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ m. földteherment. kötv.		—·56
K 200 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. zlg.		—·02
K 21.000 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. alapítványi okirat		1.050—
K 1,210.000 n. é. 6 ⁰ / ₁₀ m. hadikölcsön		96·80
K 833.200 n. é. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ m. hadikölcsön		66·64
P 540 n. é. Magyar Mezőgazd. szöv. alapítói üzletrész		270—
K 2.400 n. é. Tiszaszab. sorsjegy, 1 magyar, 1 osztrák vöröskereszt sorsjegy		— 19
40 drb. Pesti Hazai I. Takptr. részvény	101·50	4.060—
5 drb. Első Bpesti Gőzmalom részvény	12·60	63—
12 drb. Belvárosi Takptr. részvény	40·60	487·20
10 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	125—	1.250—
108 drb. Magyar Tudom. Társ. Sajtóvállalata részvény		1—
		7.353·24
<i>II. Alapítványok értékpapírai.</i>		
Gróf Andrássy Dénes-alapítvány:		
K 108.000 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ nostr. koronajáradék		8·64
Czintula Mihály-alapítvány:		
K 20.000 n. é. 6 ⁰ / ₁₀ magyar hadikölcsön		1·60
Özv. Fejes Jánosné-alapítvány:		
K 200 n. é. M. Földhitelint. záloglevél		—·02
Fabriczy Sámuel-alapítvány:		
K 4.400 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ M. Földhitelint. zálogl.		—·36
K 208.400 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ M. Földhitelint. zálogl.		16·66
9 drb. Borsod-miskolci gőzmalom részvény	5·60	50·40
3 drb. Farbenindustrie részv. M. 1600	96—	2.084·35
2 drb. Deutsche Bank részv. M. 80	75—	81·42
Átvitel:		9.596·69

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat :		9.596·69
Schwarzer Lajos-alapítvány :		
K 11.500 konv. osztrák járadék		—·92
K 100 4·2 ⁰ / ₁₀ osztrák járadék		—·01
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 29.400 n. é. M. Földhitelint. zálogl. . . .		2·35
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 100.000 magyar hadikölcsön		8—
Dr. Ortway Tivadar-alapítvány :		
K 30.000 Magyar Földhitelint. záloglevél . .		2·40
K 10.000 magyar hadikölcsön		—·80
Id. Pekár Imre-alapítvány :		
K 100.000 5% Angol-Magyar Bank jár.-jegy		8—
Báró Podmaniczky Gézáné alapítványa :		
K 100.000 5% Angol-Magyar Bank jár.-jegy		8—
Udvardi Cherna János alapítványa :		
K 2.400 magyar hadikölcsön		—·19
Feridun-ösztöndij-alapítvány :		
K 75.800 n. é. Magyar Földhitelint. zálogl.		6·06
Feridun-alapítvány akadémiai rész :		
K 30.000 Magyar Földhitelint. zálogl. . . .		2·40
Román Ferenc-alapítvány :		
4 drb. Bereg-munkácsi bank rv. à 300 ck. .		48—
Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány :		
137 ¹ / ₄ drb. Magyar Nemzeti Bank rv. . . .	125—	17.156·25
Chorin Ferenc-alapítvány :		
329 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	125—	41·125—
Átvitel :		67.965·07

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat :		67.965'07
Serbán János-alapítvány :		
20 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	125—	2.500'—
Kazinczy Gábor- és neje-alapítvány :		
27 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	125—	3.375'—
Unghváry László-alapítvány :		
64 ¹¹ / ₂₅ M. Általános Hitelbank részvény .	38 50	2.480'94
40 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank részv.	63 70	2.548'—
8 drb. Pesti Hazai I. Takarékpénztár részv.	101'30	810'40
26 drb. Rimamurányi részvény	18'—	468'—
30 drb. Osztrák-Magyar Államvasut részvény	8'40	252'—
Hangya-alapítvány :		
Hangya üzletrész		1.466'32
Weiss Fülöp-alapítvány :		
9.500 dollár Pesti Magyar Kereskedelmi Bank		
7 ⁰ / ₁₀ -os záloglevél à 50'—		27.170'—
Összesen :		109.035'73

Budapest, 1932. december 31-én.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője :

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k.

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk :

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

VIII.

Költségvetés

az 1933. év január—június hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzetének írói tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzetének nyomdai kiállításához	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására	1.500 „
IV. Az <i>Almanach</i> és a tagok irodalmi munkálatainak kinyomtatására	1.400 „
V. <i>Tagajánlások</i> kinyomtatására	400 „
VI. A <i>Magyar Etymologiai Szótár</i> következő kötetére	8.000 „
Összesen:	18.300 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Értekezések és Emlékbeszédék kinyomtatására	1.000 P
2. Bírálati díjakra	200 „
Összesen:	1.200 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjaira	3.600 P
2. A Nyelvművelő Bizottság rendelkezésére	2.320 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen:	6.170 P

c) Classica-Philologiai Bizottság.

1. Az <i>Egyetemes Philologiai Közlöny</i> költségeire	600 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
Összesen:	840 P

d) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> 1933. évi nyomdai kiállítására, szerkesztői és írói tiszteletdíjakra	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadások	40 „
Összesen :	2.740 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 10.950 P

B)**A II. osztály és bizottságai.****a) II. osztály.**

1. Finkey Ferenc r. t.: <i>A büntetések jellemcsoportjai</i> c. értekezés nyomdai költségeire és írói tiszteletdíjaira	900 P
2. Bírálati díjakra és postaköltségekre	500 „
Összesen :	1.400 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. Az <i>Athenaeum</i> c. folyóirat segélye	1.000 P
2. A bizottság egyik kiadványára tartalékolva	400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja :	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	1.640 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. A Bizottság kiadványsorozatának következő kötetére tartalékolva	500 P
2. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	540 P

d) Történelmi Bizottság.

1. Nagy Gyula l. t. „ <i>Anjou-kori okmánytár</i> “ c. műve nyomdai kiállítására	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	2.250 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjaira	1.200 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	1.400 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A Közgazdasági Szemle segélye	2.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	100 „
Összesen:	2.700 P

g) Archaeológiai Bizottság.

1. Archaeológiai ásatásokra	1.000 P
2. Az Archaeológiai Értesítő XLV. kötetének nyomdai kiállítására tartalékolva	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen:	2.240 P

A II. osztály és bizottságai összesen 12.170 P

C)**A III. osztály és bizottsága.****a) III. osztály.**

1. A Matematikai és Természettudományi Értesítő következő kötetének nyomdai kiállítására, az ebből készülő különlenyomatokra és írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Emlékbeszédekre és ezek írói tiszteletdíjaira	500 „
3. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen:	15.600 P

A Magyar Geofizikai és Geodéziai Bizottság által végzendő kutatásokra 500 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. Hollós László I. t.: Szekszárd vidékének gombái c. munkájának nyomdai kiállítására	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	2.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen 18.300 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 41.420 P
AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ. 3

Néptudományi Bizottság.

1. A bizottság egyik kiadványának nyomdai költségeire	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	1.240 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	600 P
2. Adatgyűjtésre	500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	1.300 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kötések költségeire és egyéb legszükségesebb kiadásokra	2.000 P
--	---------

<i>Nagygyűlési kiadásokra</i>	850 P
---	-------

Jutalmakra és pedig:

Két érdemes tanító jutalmazására	1.000 P
Nagyjutalom	4.000 „
Marczibányi-mellékjutalom	1.600 „
A Chorin Ferenc- és Kazinczy Gábor-jutalom kiegészítésére	800 „

*

Az akadémiai kiadványok szétküldésének költségeire	1.000 P
A Coopération Intellectuelle költségeire	2.000 „

Külön kiadványok.

1. Gróf Tisza István <i>Összes Munkái</i> következő kötetének (Levelek V. kötet) nyomdai kiállítására	4.300 P
2. Az Arany János-kiadványra*.	1.000 „
Összesen :	5.300 P

<i>Összes tudományos kiadásokra körülbelül</i>	80.810 P
--	----------

<i>Kegyeleti kiadásokra</i>	1.000 P
---------------------------------------	---------

<i>Széphalmi Kazinczy-ingatlanok gondozására</i>	200 P
--	-------

Személyzeti kiadások.

A főkönyvtárnok úr fizetése	2.000 P
A főtítkári iroda és a könyvtár alkalmazottainak	5.280 „
Összesen :	7.280 P

Tiszteletdíjak félévre.

A három osztálytitkár úrnak (egyenként 1.000 P).	3.000 P
Dudás Kálmán építésznek	800 „
Voit Lajosnak könyvelésért	800 „
Az altisztek családtagjainak gyógykezelésére	800 „
Összesen :	5.400 P

Nyugdíjak.

Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és az időn- ként előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segé- lyekre	22.370 P
---	----------

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	2.000 P
Villamos világítás (az Akadémia palotája és a bérház lépcső- háza)	1.800 „
Vízdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	408 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	120 „
Telefondíj	280 „
Póstadíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költsége kb.	300 „
Adókra (ez bizonytalan) eddig kb.	13.500 „
Illeték-egyenérték	100 „
Összesen kb. :	20.258 P

Rendkívüli dologi kiadásokra	2.000 P
---	----------------

<i>Összes kiadások kb.</i>	<i>139.318 P</i>
------------------------------------	------------------

Bevételek.

Államsegélyből várható	35.000 P
Házbérfjövedelemből várható	28.000 „
A gróf Vigyázó-vagyon 1932. évi pénztári maradványából az Igazgató-Tanács határozata alapján ebben a félévben felhasználható	25.000 „
Az Igazgató-Tanács határozata alapján a gróf Vigyázó-vagyonnak 1933. évi bevételeiből tudományos célra igénybevehető	35.000 „
A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon nemzeti célra fordítható jövedelméből felhasználható	8.000 „
Könyvek eladásából remélhető kb.	2.600 „
A „Magyarosan“ című folyóirat jövedelméből	2.000 „
Gróf Tisza István <i>Összes Munkái</i> korábbi köteteinek bevételeiből felhasználható	4.500 „
Várható adomány	800 „
Összesen:	140.900 P

Várható többlet: 1.582 P

Ad $\frac{3201.}{V. 1933.}$

IX.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1932. DECEMBER 31-ÉN

ÉS

JÖVEDELMEI AZ 1932. ÉVBEN.

a) A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

ACTIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Készpénzkövetelés :</i>		
1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál	5.979—	
2. a Magyar Földhitelintézetnél	7.978'29	
3. a Magyar-Olasz Banknál	509—	14.466'29
2. <i>Értékpapírok :</i>		
1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon . .	378.596'60	
2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon . .	169.869'33	548.465'93
3. <i>Ingatlanok :</i>		
1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1273 □-öl		
2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3455 hold 1465 □-öl		
3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. számú ház		11,487.153'45
4. <i>Követelések :</i>		
M. kir. igazságügyminisztérium	854.000—	
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank	7.961'76	
Óvadékok	880—	
Dr. Vályi Lajos (elszámolásban)	200'90	
Tóth József erdőmérnök „	137'32	863.179'98
		12,913.265'65

Budapest, 1933. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-
Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

b) A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

KIADÁSOK

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek :</i>		
Közterhek	16.369'25	
Gr. Vagyázó Ferenc által rendelt életjáradék	24.000—	
Kegydfiak, adományok	5.806'91	
Illetmények (I. I. sz. melléklet)	39.819'96	
Az alkalmazottak készkiadásai	6.375'84	
Bankköltségek	269'65	
Biztosítási díjak	1.093'32	
Misedíjak	2.944—	
Gazdasági iroda fenntartási költsége	1.481'15	
A gróf Bolza-perben illeték	3.549—	
Köfőnypusztai gazdaság beruházási költsége	16.129'65	
Gróf Vagyázó Ferenc könyvtárának becslési költségei	1.000—	
Perköltség és illeték	3.095'43	
Szalkszentmártoni iskola költségei	1.487'93	
Különféle költségek	2.576'30	125.998'39
2. <i>Kifizetett kamatok :</i>		
A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak „Hitel”-számla után	24.402—	
Magyar Nemzeti Bank nyugdíjalapjának	60.320—	
Gróf Vagyázó Sándorné-vagyonnak	6.851'05	91.573'05
3 <i>A folyó évi jövedelemből felhasznált összeg</i>		85.000—
4. <i>Fennmaradó tiszta jövedelem</i>		65.093'32
		367.664'76

Budapest, 1933. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

jövedelmei 1932. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	Kamatjövedelmek :		
1.	gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	63.766 80	70.527 —
2.	" " Ferenc "	6.760 20	
2.	Értékpapírhozjáró jövedelem :		
1.	gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	27.059 10	37.630 76
2.	" " Ferenc "	10.571 66	
3.	Ingatlanok jövedelmei :		
1.	A gróf Vigyázó Sándor-vagyonból :		
	Nagyberki-Mosdós haszonbére	11.874 29	132.514 03
	Szalkszentmárton "	53.550 71	
	Harta-Bojár "	11.917 24	
	Csabony "	1.599 91	
	Nagyberki-i erdőgazdaság bevételei	15.045 74	
	Csabonyi " "	14.623 81	
	Kötönyi " "	14.341 76	
	Szalkszentmártoni " "	5.503 30	
	Bojári " "	863 80	
	Csabonyi mezőgazdaság " "	424 10	
	Egyéb bevételek	2.769 37	
2.	A gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból :		
	Abony haszonbére	36.622 49	83.331 73
	Uszod-Nánapuszta "	3.587 84	
	Rákoskeresztúr (nagy rét) "	5.500 —	
	Abonyi erdőgazdaság bevételei	4.016 24	
	Bátyai " "	3.272 35	
	Abonyi gazdaság " "	434 61	
	Bátyai " "	28.332 29	
	Egyéb bevételek (vadászati, halászati bérek, stb.)	1.565 91	
4.	Házbérlő jövedelem :		
	Befolyt házbérek	93.505 55	43.661 24
	Házadó és fenntartási költségek	49.844 31	
			367.664 76

február hó 10-én.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

ACTIVUM

c) A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

	Pengő	Pengő
1. <i>Készpénzkövetelés :</i>		
1. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél	4.010.—	
2. a Magyar-Olasz Banknál	1.352.—	5.362.—
2. <i>Értékpapírok</i>		215.217.14
3. <i>Ingatlanok :</i>		
Rákoskeresztúr . 2.005 hold 857 □-öl		
Vecsés 580 " 1.172 "		
Pesti rétek 228 " 391 "		
Penc 288 " 567 "		
Összesen: 3.102 hold 615 □-öl		1,859.210.—
4. <i>Követelések :</i>		
1. a Rákoskeresztúron eladott háztelkekért	265.996.80	
2. a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-féle vagyonból	18.604.09	284.600.89
		2,364.390.13

Budapest, 1933. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

mérlege 1932. december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. Hagyatéki tőke		2,177.359·16
2. Fel nem használt előző évi jövedelmek . .		23.521·33
3. Tartozás :		
1. a M. Tud. Akadémiának		89.190·28
4. Tiszta jövedelem 1932. évben		74.319·36
		2,364.390·13

február hó 10-én.

Hagyatéki tőke 1931. december 31-én	2,185.862·42
A Rákoskeresztúron eladott ingatlanok értéktöbblete	153.878·35
Az 1930. és 1931. évi tiszta jövedelem 20%-ának tőkésítése	16.963·09
	2,356.703·86
Örökösödési illeték	103.500—
Hagyatéki illeték Bolza-féle perben	15.228—
Értékpapírok értékkülönbözete	60.616·70
	179.344·70
Hagyatéki tőke 1932. december 31-én	2,177.359·16

A könyvelésért:

Várady György sk.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

KIADÁSOK

d) A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

		Pengő	Pengő
1.	<i>Költségek :</i>		
	Illetmények (l. I. sz. melléklet)	8.680,—	
	Alkalmazottak készkiadásai	1.648'34	
	Közterhek	6.394'99	
	Bankköltség	29'67	
	Biztosítási díjak	771'76	
	Rákoskeresztúri alkalmazottak illetményei	5.760,—	
	Rákoskeresztúri múzeum fenntart. költségei	10.851'72	
	Rákoskeresztúri birtokfelmérés költségei	2.303'92	
	Egyéb kiadások	652'20	37.092'60
2.	<i>Kifizetett kamatok :</i>		
	1. A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál felvett kölcsön után	9.936'32	
	2. A M. Tud. Akadémiától felvett kölcsön- tőkék után	5.925'58	15.861'90
3.	<i>Tiszta jövedelem 1932. évben</i>		74.319'36
			127.273'86

Budapest, 1933. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

jövedelmei 1932. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	Kamatjövedelem		24.737 ⁵⁸
2.	Értékpapírhojvedelem		15.433 ⁴⁵
3.	Ingatlanok jövedelmei :		
	Rákoskeresztúr haszonbérei	42.068 ⁶⁹	
	„ erdőgazdaság bevételei	6.244 ⁷⁴	
	„ szántó-parcellázás bevételei	14.194 ³⁴	
	„ egyéb bevételei	1.295 ³²	
	Vecsés haszonbér	13.475 ⁷³	
	Pesti rétek haszonbér	8.824 ⁰¹	
	Penc haszonbér	1.000 [—]	87.102 ⁸³
			127.273 ⁸⁶

február hó 10-én.

A könyvelésért :

Váradý György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

I. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándor-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövedelei 1932. évben.

Az értékpapír neve		Érték pengő	Szelvény- jövedelem pengő
5.000 drb.	Pesti magyar kereskedelmi bank.részv.	327.600.—	25.000.—
504	Magyar Ált. Hitelbank részv. . . .	19.933·20	—
10	Magyar jelzálog-hitelbank részv. . . .	245.—	—
6	Első magyar ált. bizt. részv.	1.950.—	60.—
80	Duna-Száva-Adria vasut részv.	593·60	—
200	Transdanubia gőzmalom részv.	200.—	—
336	Stephaneum-nyomda részv.	3.645·60	—
50	Dunavecsei takarékpénztár részv. . . .	700.—	—
162	Steyr Werke részv.	328·20	—
140	Ganz és társa gépgyár részv.	1.715.—	—
K 1,060.000.—	n. é. kisors. földhitelint. záloglevél	84·80	—
K 3.000.—	n. é. kisors. O. M. B. záloglevél .	—·24	—
K 24.000.—	n. é. kisors. P. K. K. B. záloglevél	1·92	—
K 124.200.—	n. é. kisors. Agrárbank záloglevél	9·94	—
K 54·000.—	n. é. kisors. P. M. K. B. záloglevél	4·32	—
M 16.000.—	1885. é. Déli vasut els. kötvény . .	—	—
K. c. 5.600.—	5 1/4 0/0-os Csehszlov. vasuti kötv.	827·28	49 10
K 8.000.—	5 1/4 0/0-os Franz Josef-Bahn kötv. osztrák hányad	—	—
K 63.000.—	4 0/0-os Ferd. Nordbahn kötvény osztrák hányad	—	—
1 drb.	elismervény lengyel valorizác. bejelen- tésről	—	—
4	„ elismervény K 39.220.— kényszerköl- csőnről	—	—
1	„ elismervény K 300.— osztrák febr. já- radékról	—	—
K 487,500.000.—	5 0/0-os 1924. évi kényszerkölcs.	20.182·50	1.950.—
K 275.000.—	6 0/0-os nostr. magyar hadikölcs.	275.—	—
K 300.000.—	5 1/20 0/0-os nostr. magyar hadiköl.	300.—	—
		378.596·60	27.059·10

II. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjővedelme 1932. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény- jővedelem pengő
800.000 K. n. é. nostr. 6 ⁰ / ₁₀ -os m. h. kölcs. kötv.	800.—	—
220.000 K. n. é. nostr. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ -os m. h. kölcs. kötv.	220.—	—
202.000 K. n. é. nostr. 4 ⁰ / ₁₀ -os Pesti Hazai I. Takarékpenztár sorsolt záloglevél	16.16	—
11.000 ar. frt. 4 ⁰ / ₁₀ -os magyar aranyjárdék	1 76	—
48.000 K. n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ -os Kisbirtokos országos földhitelintézeti záloglevél	3.84	—
S 4.200— n. é. Österreich Ablösungsschuldverschreibung	2.940.—	29.61
1 drb. 14.000 K. n. é. Kais. Ferdinand Nordbahn lengyel hányadra vonatk. bejelent. biz.	—	—
8.400 c. K. n. é. 4 ⁰ / ₁₀ -os Csehszlov. államv. kötvény	1.053.86	61.66
1.158.54 P. n. é. magyar földhitelint. alapítv. okirat	1.158.54	58.—
1.100 drb. Pesti magyar kereskedelmi bank részv.	72.072.—	5.500.—
7 „ Hazai bank részvény	201.88	16.80
165 „ Pesti hazai I. takarékp. egyes. részvény	17.036.25	1.320.—
66 „ Pesti hazai I. takarékpénztár nyeresemény kötvény (6.600 K. n. é.)	—.52	—
25 „ Beocsini cementgyári unio részvény	3.200.—	300.—
75 „ Salgótarjáni kőszénbánya részvény	1.916.25	168.75
80 „ Magyar ált. kőszénbánya részvény	24.960.—	1.920.—
100 „ Urikányi zsilvölgyi kőszén részvény	5.355.—	—
30 „ Kühne mezőgazdasági gépgyár részv.	100.80	—
207 „ Ganz és társa gépgyár részvény	2.535.75	—
22 „ 2.200 sv. frcs. n. é. Union des Usines Nasic részvény	1.177.—	—
75 „ Magyar keleti tengerhajózási részvény	183.75	—
294 „ 14.700 S. n. é. Osztrák-Magyar államvasúti részvény	3.810.24	—
28 ⁴² / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn részv.	21.592.60	} 884.44
9 ¹³ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn élv. rv.	2.317.65	
55 drb. 11.000 K. n. é. Pusztatenyő-Kúnszentmárton hév. vas. törzsrészvény	7.128.—	297.—
7 „ 1.400 K. n. é. Pusztatenyő-Kúnszentmárton hév. vas. élv. jegy	—	15.40
40 „ 840 K. n. é. Központi sajtóvállalat rv.	—	—
4 „ Hanga szövetségi üzletrész	87.48	—
6 „ Újpest Árpád-úti mozgósínház részv.	—	—
	169.869.33	10.571.66

III. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és ezek szelvényjövödelme 1932. évben.

Az értékpapír neve		Érték pengő	Szelvény- jövödelem pengő
1.750 drb.	Pesti hazai I. takptár egyesület részv.	180.687.50	14.000 —
100 "	Magyar általános hitelbank részvény .	3.955.—	—
93 "	Pesti magyar kereskedelmi bank rv. .	6.093.36	465.—
18 "	Hazai bank részvény	519.12	43.20
51 "	Földhitelbank részvény	—	—
6 "	Krausz-Moskovits egyes. ipartelepek részvény	336.—	18.—
50 "	Zabolai faipar részvény	—	—
3 "	Slavonia részvény	—	—
25 "	Magnezit ipar részvény	2.222.50	102.—
6 "	Magyar általános gépgyár részvény .	—	—
40 "	Ganz és társa gépgyár részvény . .	490.—	—
37 "	Salgótarjáni köszénbánya részvény .	932.40	83.25
50 "	Kühne mezőgazdasági gépgyár részv.	168.—	—
100 "	Rimamurányi salgótarjáni vasmű rv. .	1.800 —	—
75 "	Első magyar részvény serfőződe részv.	4.200.—	150.—
76 "	Magyar ruggyantagyár részvény . .	1.672.—	76.—
12 "	Gschwindt-fele szeszgyár részvény .	1.048.32	96.—
15 "	Flóra gyertya- és szappangyár részv.	94.50	6.—
24 "	Első budapesti gőzmalom részvény .	394.80	—
25 "	Magyar gázizzófény (Auer) részvény .	836.50	—
25 "	Egyesült izzólámpa és villamossági rv.	6.875.—	250.—
30 "	Fővárosi serfőző részvény	420.—	—
4 "	Concordia gőzmalom rt. részvény . .	4.—	—
30 "	Borsod-Miskolci gőzmalom részvény .	180.—	—
12 "	Beocsini cementgyár Unio részvény .	1.536.—	144.—
20 "	Magyar fém- és lámpaárugyár részv. .	672.—	—
1,003.000 K. n. é.	Magyar földhitelintézeti 4%-os záloglevél	80.24	—
		215.217.24	15.433.45

IV. sz. Függelék.

**A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában levő
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak
illetményei 1932. január hó 1-től december hó 31-ig.**

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja	12.000.—	P
Dr. Vályi Lajos ügyvéd irodaátalánya	2.400.—	„
Gerényi Jakab gazdasági tanácsos tiszteletdíja	9.600.—	„
Garzó József kulturmérnök tiszteletdíja	9.519'96	„
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	8.280.—	„
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja	1.600.—	„

Összes illetmények : 43.399'96 P

IX/a.

**A két gróf Vigyázó-vagyon jövedelmei és tar-
tozásai 1932. januártól 1933. március végéig.**

A két gróf Vigyázó-vagyon kezelése körül újabban lényeges fejlemények merültek fel. Nevezetesen köteles volt az Akadémia az illetékes pénzügyi hatóságok felszólítása alapján örökösödési illeték gyanánt kifizetni 1932. februárban 150.000 P-t, ugyanazon év június végén pedig további 600.000 P-t.

Ez az örökösödési illeték még gróf Vigyázó Ferencet terhelte és az Akadémiától mint örököstől hajtattott be; annak elengedése nem volt kieszközölhető.

Eltelktintve azoktól a nagy perköltségektől és szakértői díjaktól, amelyeket a gróf Vigyázó Sándor örökösödési perből kifolyólag jogerős bírói ítélet megállapított, 1933-ban a gróf Vigyázó Sándorné-féle örökösödési perben felmerült perköltségek és a kötelesrészre jogosított felperesek által előlegezett szakértői díjak megtérítéséül B. Harkányi Jánosnak és Györgynek át kellett utalni 76.086 P-t. A kötelesrészre szorított gróf Bolza Mariettának természetben átengedett vácrátóti földbirtok és Budapest, V., Nádor-utca 20. sz. ház elmaradt haszna fejében az Akadémia a gróf-

nőnek kifizetett összesen 55.010 P-t. Ezzel azonban a grófnő nem elégedett meg, hanem pert indított az Akadémia ellen további 204.000 P erejéig.

Ebben a perben az első fokon eljáró budapesti kir. törvényszék az Akadémiára nézve marasztaló ítéletet hozott. Az Akadémia azon meggyőződése alapján, hogy az átengedett ingatlan vagyon jövedelmének elszámolásakor nemcsak a bevételeket, hanem az összes kiadásokat is jogosult a grófnéval szemben felszámítani, ebben az ügyben fellebbezéssel élt.

A székesfőváros két budapesti ingatlan után *vagyon-átruházási illeték* címén az Akadémia jogorvoslata alapján, végérvényesen 16.500 P-t állapított meg. Közadók és egyéb köztartozások címén a két vagyon után 1932-ben 22.764 P-t fizetett ki az Akadémia, ezenfelül e két vagyon jövedelméből fizetett ki a Vigyázó-vagyont ma még terhelő (a kötelesrésze jogosítottak készpénzkövetelésének, illetőleg az örökösödési illetéknek kifizethetése végett felvett) 1,514,825 P *kölcsön kamata fejében* a M. Nemzeti Bank Nyugdíjalapjának és a P. M. Kereskedelmi Banknak 133.434 P-t. Továbbá fizette a vagyonkezelésnél alkalmazott ügyvéd, gazdasági szakértő, kultúrmérnök és erdőmérnök illetményeit s a vagyonkezelésnél felmerült készkiadásait, amelyeket a vagyonmérleggel és jövedelemkimutatással együtt az Akadémia tesz közzé. (81. l.)

Az örökhagyó gróf Vigyázó Ferenc végrendelete alapján a rákoskeresztúri kastélyban, megfelelő *építkezési átalakítás után* berendezte az Akadémia azt a családi múzeumot, melynek költségei a múlt évben 10.851 P-t tettek ki.

A gróf Vigyázó Ferenc által rendelt életjáradék címén 24.000 P-t, misédíjak és gyászistentiszteletek költségeire (szintén az örökhagyó úr rendelkezésére) 2944 P-t; gróf Zichy Gyula kalocsai érsek úr végrendeleti végrehajtó úrnak 15.010 P-t kellett kifizetni.

A szalkszentmártoni birtokhoz tartozó tanyai iskolát az Akadémia tartja fenn és az ott tanuló szegény gyermekek ételmezésének pótlásáról gondoskodik.

A gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyon jövedelméből fiának kegyeletes intézkedései alapján Rákoskeresztúr, Tiszaföldvár és Vecsés községek szegényei kaptak 5169 P-t (a jövedelem 8%-át); ugyane vagyon jövedelméből nyomatott ki az örökhagyó nagyatyjának, báró Podmaniczky Jánosnak életrajza és ugyancsak az örökhagyó által kívánt

családtörténeti monografia részére különböző levéltárakban oklevélmásolatok készítéséért Fekete Nagy Antal országos allevéltárnoknak és Dankovits Béla tanárnak, valamint a monografia-sorozat szerkesztőjének, Lukinich Imre rendes tagnak kiutaltatott összesen 6461 P.

A gróf Vigyázó-vagyon kezelését az örökhatározó úr elhunytá óta az Akadémián szervezett u. n. Gazdasági Bizottság irányítja, amelynek elnöke állandóan *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök, azonkívül tagjai az időnként változott másodelnökök (*Vargha Gyula*, *Herczeg Ferenc* és *jelenleg Csánki Dezső*), továbbá tagjai *Popovics Sándor*, *Jankovich Béla*, *Teleszky János* ig. tagok és a főtitkár. Sem *Berzeviczy Albert* elnök, sem a bizottság tagjai semmi címen semmi tiszteletdíjat sem vettek igénybe.

A gróf Vigyázó-vagyon jövedelmezősége az utóbbi másfél évben azért csökkent jelentékenyen, mert a haszonbérlet és a Károly-körúti ház lakás- és üzletbérleti bérleszállítást kértek, illetőleg bírósági határozattal kaptak is. Így különösen az 5300 kat. holdnyi szalkszentmártoni birtok haszonbérletének (*Csanak Jenő* és társainak), akik szerződés szerint évi 100.000 P-t lettek volna kötelesek fizetni, az általuk indított eljárás során haszonbérösszegét a bíróság évi 80.000 P-re csökkentette. Hasonlóképpen jelentékenyen csökkentek az üzletbérek is. Minthogy pedig a terményárban (buza- és rozshaszonbérben) bérbeadott birtokoknál az utóbbi időben a terményár feltűnő csökkenése következtében kevesebb a jövedelem: ennek folytán a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyonnál, melynek *jélevi* jövedelme 1928-ban még 103.000 P volt, az 1932. évi tiszta jövedelem csak 150.093 P-t tett ki.

E vagyon jövedelméből az Akadémia Igazgató-Tanácsa *tudományos célra* az egész múlt évben 85.000 P-t, az 1933. év I. felében pedig — tekintettel arra, hogy az Akadémia államsegélye évi 50.000 P-vel csökkent — kivételesen 60.000 P-t engedett felhasználni.

A tiszta jövedelemnek *fennmaradt* részét az Akadémia a két gróf Vigyázó-vagyont jelenleg is terhelő jelentékeny tartozások csökkentésére fordította.

X.

Kivonatok az akadémiai üléseken bemutatott értekezésekből.

a) Nagyvárad középkori vára.

(Kivonat Gyalókay Jenő l. t. 1933. január 16-i előadásából.)

Mint a XI. században épült magyar várak legnagyobb része, kezdetben a váradi is úgynevezett »templomvár« volt. vagyis csupán a székesegyház és a hozzátartozó épületek közvetlen védelmére épült. Nem volt tehát se völgyzáró, se útzáró, se hídfő.

Közepét a Szent László alapította székesegyház foglalta el. Román-stílusban, terméskőből épült háromhajós bazilika, amelyet a XIV. és XV. század folyamán csúcsíves csarnoktemplommá alakítottak át. Főhomlokzata előtt állottak a XIV. század hírneves magyar szobrászainak, Kolozsvári Márton és Györgynek, 1660-ban elpusztult alkotásai: Szent István, Szent Imre és Szent László szobrai. Az utóbbinak két szobra is volt, tudniillik egy álló és egy lovas.

A székesegyházat körülfogó középkori erősség nagyon kicsiny volt, mert körfalai egy mindössze 580—600 méter területű szabálytalan hétszöget fogtak körül, még pedig olyanformán, hogy a déli homlokzat felét a püspöki lak alkotta, amely tehát külső oldalával közvetlenül a védővonalba illeszkedett. Ennélfogva igen szilárd, várkastélyszerű épületnek kellett lennie. A székesegyház déli tornyát egy-egy fedett átjáró kötötte össze a közfal délnyugati homlokzatával és a püspöki lakkal, körülzárván a háromszögű úgynevezett »püspöki udvart«. Ez az udvar a vár többi részétől elkülönülő, önálló védőszakaszt alkotott, amelyből szükség esetén, az említett két fedett folyosón át, az utolsó mentsvárba, a szintén védelmezhető székesegyházba lehetett visszavonulni. A püspöki udvart keletről és nyugatról határoló falak a körfalaknál magasabbak voltak.

Feltűnő jelenség, hogy a középkori vár körfala a keleti oldalon kettős volt és egy 20—30 méter széles, hosszú udvart határolt. A belső körfalnak kétségkívül az volt a rendeltetése, hogy a külsőnek áttörése esetén második védővonallal szolgáljon, egyszersmind pedig biztosítsa a közle-

kedést a vár északi homlokzata, a püspöki lak és a székes-egyház között. Ennélfogva a püspöki udvar fedettfolyosós keleti falába torkollott.

A körfalakat, a nyilak lövőtávolságának megfelelően, tornyok szakították meg. Ezek a vár fennállásának első századaiban talán kerek, a XVI. században azonban már négyszögletű építmények voltak. Houfnagel 1598-ban készült rézmetszetén még látható két jellegzetesen középkori, padmalyos kerek torony, a délnyugati homlokzaton.

A kezdetben bizonyára fogazott pártájú körfalakat, mint 1911-ben megtalált darabjuk is bizonyítja, a XVI. században már termésköből készült nyeregretető fedte. Belsejükben keskeny folyosó volt, amelyen egy ember éppen átfért. Így tehát a védők fedetten juthattak át egyik toronyból a másikba.

Ennek a középkori várnak csak egy kapuját jelölhetjük ki megbízhatóan, még pedig az északi homlokzaton, egy torony mellett. Ez tehát azt mutatja, hogy külön »kaputorony« nem volt. Mivel azonban a váradi káptalan 1370. táján összeállított legrégebbi statutumai határozottan »porta septemtrionalis«-nak, vagyis északinak mondják ezt a kaput, azt lehet hinnünk, hogy már a XIV. században is állott egy másik kapu, talán éppen a déli oldalon, a püspöki lak szomszédságában.

A kicsiny vár egyik oldala se ért, a középkorban itt legalább is négy ágba folydogáló Sebes-Körözsig. Ennélfogva mély árokkal vették körül, amelybe a folyó északi (fő) ágának vizét bocsátották. A lecsapolás a déli oldalon, a Kis-Körözs hajdani medrébe történt; ebben most a Hévjó (elcsúfított nevén: Pece) folyik.

A székesegyházon és a püspöki lakon kívül, még két műemlékszerű épület volt a várban, tudniillik Szűz Mária úgynevezett »kisebb egyháza« és Keresztelő Szent János egyháza; de se az egyiknek, se a másiknak helyét nem lehet ma már kijelölni. Bárha a vár káptalani területen épült, a kanonokok nem laktak benne, hanem a vele nyugatról határos »Péntekhely« nevű belsővárosban, amely — Rogerius szavaiból következtetve — már a XIII. században is meg volt erősítve, ha mással nem, hát palánkkal. Azonban ennek a kerítésnek 1532-ben nyoma se volt többé.

A váradi vár középkora nem zárult le a köztudatban meggyökeresedett 1492-i határjelzőnél, hanem még 77 évvel tovább tartott. Újkorát csak 1569-től kezdve számíthatjuk.

Ekkor kezdődik ugyanis az új vár építése, a nálunk már erősen terjedő olasz bástyarendszer alapján. Azok az olasz katonai építészek, akik hosszabb vagy rövidebb ideig Váradon foglalatostkodtak, — névszerint: a három Genga testvér, továbbá Achille Tarducci, Domenico Ridolfini gróf és Ottavio Baldigara — nem alakították át a bástyarendszer értelmében a középkori várat, hanem körülvették az öt bástyából és ugyanannyi kötőgátból álló új erősséggel. Az érintetlenül hagyott régi várnak csupán most már fölöslegessé vált árkat tömték be.

Váradnak tehát, a nagyjában 1596-ban bevezített új építkezés óta, kettős vára volt; tudniillik a kisebb, teljesen középkori belső és az akkori viszonyok között modernnek mondható külső erősség. Ezt nagyon fontos tudni, mert történetíróink minduntalan összetévesztik őket s ami az egyiken történt, a másikra vonatkoztatják. Sőt olyan időben — például 1514-ben — is szerepeltetik az újabbkori várat, amikor annak még híre-hamva se volt.

A középkori erőd pusztulása 1616-ban kezdődött, amikorra Bethlen Gábor elrendelte a csak ideiglenes alakban felépült ötödik bástyának végleges formában, téglából és kőből való átépítését. Rhédey Ferenc váradi főkapitány, hogy a fejedelem mindegyre megújuló sürgetéseinek eleget tegyen s gyorsan és olcsón jusson építőanyaghoz, lebontatta a már úgyszólván roskadozó székesegyházat s köveit a Luca-széke módjára készülő bástya alapzatába rakatta, utolsó maradványait pedig — 1618 tavaszán — már messziről szembeötlő csúnya kontármunkával, a Bethlen- és Királyfia-bástya közötti kötőgátba falaztatta.

A körfalak és tornyaik végőrája szintén Bethlen Gábor uralkodása alatt ütött. A fejedelem ugyanis azt határozta, hogy az elavult középkori (belső) vár helyére, az új vár ötszögű alaprajzának megfelelően, teljesen zárt ötszögű várkastélyt építtet, az új alaprajzba illeszthető keleti kettős körfal felhasználásával. A többi, ami az építkezésnek útjában állott, lerombolták. Az új belsővár azonban kisebb lett a réginél, mert az alapjául szolgáló ötszög kerülete mindössze 360 méter. Építését I. Rákóczy György fejezte be s várjellegre 1782-ig maradt meg. Ez a hatalmas épülettömb, bár sokféle változtatással, kaszárnya alakjában ma is fennáll a vár belsejében.

b) K i v o n a t

Pukánszky Béla I. t.-nak „Patriota és hazafi” cím alatt az I. osztály-nak 1933. február 27-i ülésén tartott székfoglaló felolvasásából.

A szerző a magyarországi németiség közösségtudatának alakulását vizsgálja irodalmi megnyilvánulásain keresztül a 18. század végén és a 19. század első évtizedeiben, amikor a németiség beolvadása valóban belső indítékokból az állam legcsekélyebb beavatkozása nélkül ment végbe. Nem a nyelvi asszimiláció folyamatát kíséri figyelemmel, hanem azt, hogy miképpen azonosítja magát lassanként németiségünk a magyar nemzeti közösség eszményeivel és célkitűzéseivel. Ez a folyamat németiségünknel a nyelvi beolvadást részben megelőzte, részben azonban mindvégig független maradt tőle. A »patrióta« és »hazafi« kifejezések az átalakulási folyamatnak két egymástól lényegében eltérő fejlődési fokozatát jelzik; használatukat a kor nyelvhasználása szentesíti.

I.

Német irodalmunkba a 18. század közepén uralkodó közösségtudat lényegében az előbbi század öröksége. Ez a közösségtudat az állampatriotizmus legegyszerűbb formája, amely a legmagasabb reális közösségnek a hazát tekinti; a haza egyhangú szürkeségű képében pedig legfeljebb a szülőföld kap valami sajátos színfoltot, mert hiszen ez a haza nem más, mint az állam, az államgondolat Istentől rendelt megtestesítője pedig az uralkodó. A jó patrióta tehát azonos a hűséges, lojális alattvalóval. Az állampatriotizmusnak ezt a formáját a felvilágosodás állampolitikai gondolatai elmélyítették ugyan, de lényegében nem módosították. A haza e gondolatok tükrében sem egyéb, mint az állam. Az állam pedig egy óriási jóléti intézmény. Hogy az állam e céljainak megfelelőhessen, mindenekelőtt magának is gazdagságban, jólétben kell lennie. És ebből a követelményből adódik a patriotának új, az alattvalói hűségen és a törvénytiszteleten túlmenő kötelessége az, hogy minden erejét a felvilágosodás terjesztésének szentelje, mert az állam jóléte a felvilágosodás elterjedésétől függ. Ez a felvilágosodott állampatriotiz-

mus, amely az állam mellett éppen úgy nem hagyott helyet a nemzet számára, mint előbbi formájában, elsősorban azon protestáns íróink munkásságában tükröződik, akik a német egyetemeken teleszítták magukat a felvilágosodás eszméivel. Legteljesebben tárja fel a patriotizmus szellemi kelléktárát *Nitsch Károly Dániel* (1763—1808) pozsonyi születésű sárospataki tanár költészete. Maga a bécsi kormány is gondoskodott arról, hogy ez az állampatriotizmus elméleti felépítésében és gyakorlati követelményeiben a legszélesebb rétegekben elterjedjen. Az osztrák felvilágosodás fáradhatatlan szervezője és legtekintélyesebb államférfia *Sonnenfels József* lett az állampatriotizmus hivatalos kodifikátora. Az ő államelméleti tankönyvein nemcsak az örökös tartományokban, hanem nálunk is egész hivatalnoknemzedék nevelkedett, mely tekintélyével és műveltségével természetszerűen továbbplántálta mestere gondolatait. Az irodalomban megnyilatkozó közösségtudatra azonban Sonnenfels tankönyveinél jóval nagyobb hatással volt 1771-ben írt rövid tanulmánya a hazaszeretetről (*Über die Liebe des Vaterlandes*). Folyóiratok és »patriotikus társulatok« programnyilatkozataiban, cikkei, röpiratok és költemények egész sorában szinte a századfordulóig könnyen felismerhetően tükröződnek Sonnenfels gondolatai. Mert ő mindazt, amit előtte angol, francia és német racionalista bölcselek (Pope, Voltaire, Joh. Georg Zimmermann stb.) a hazaszeretetről kérdéséről írtak, kiaknázta és alig észrevehető irányzatossággal, de sohasem célt tévesztve az osztrák birodalom sajátos viszonyaira alkalmazta. Sonnenfels gondolatai a hazaszeretetről elsősorban a folyóiratok útján formálták a közvéleményt; a folyóiratok legfontosabb kötelességüknek épen a patrióta nevelést tartják, ami gyakran címükben is kifejezésre jut (*Lübeck Károly: Patriotisches Wochenblatt für Ungarn. 1805.*). Ugyanígy indítékból felveszik a patriotikus jelzőt az összes társaságok nevébe is, amelyek a felvilágosodás terjesztése által az állam jólétét igyekeztek előmozdítani, így az irodalmi társaságok nevében is. Sonnenfelsnek azonban gondolatainak hatékony publicisztikai népszerűsítőin kívül nemsokára komolyabb, mesterét irodalmi és történelmi iskolázottságban, de nem a problémák felismerésében túlszárnyaló követője akadt a magyarországi német írók között *Genersich János* (1761—1823) személyében (*Von der Liebe des Vaterlandes 1793.*).

II.

A 17. századtól örökségként átvett, majd a felvilágosodás állambölcseleti eszméivel és kultúrfanatizmusával telített állampatriotizmus elméleti és történeti gyökerzetét német irodalmunkban legteljesebben Genersich fejtette ki. Ez a patriotizmus azonban, minthogy az állam mellett más közösségnek nem adott helyet, a magyarság és németiség viszonyának alakulására mind elméleti, mind gyakorlati megnyilatkozásaiban hatástalan maradt. Az állampatrióta közösségi tudat állapotában németiségünk nem eszmélhetett rá saját németiségére és így nem juthatott el addig sem, hogy a magyarsággal való életközösség járható útjairól gondolkozzék. Az anyanyelv egyre magasabb értékeléséből fakadó német öntudat azután kialakítja a magyarsággal szemben is a maga sajátos közösségi érzését, melyet a kornak a jozefinista állam eszményéért lelkesedő írói kissé lekicsinylő hangsúllyal »partialis patriotizmus«-nak neveztek el. Tartalma lényegében az, hogy németiségünk nem az összállam, hanem elsősorban a magyar haza polgárának érzi magát és így a közösséggel szemben való kötelességeit is a magyar haza és a honalapító magyarság életfeltételei szabják meg. Az igazi patrióta most már nem a felvilágosodott polgár, mint Sonnenfels és Genersich értelmezésében, hanem a felvilágosodott magyar, »der aufgeklärte Ungar«, mert németiségünk maga is »Ungar«-nak, azaz a magyar haza tagjának tekinti magát s a »vaterländisch« jelző sem az összállam határain belül levő életjelenségeket illeti meg már, hanem csak azt, ami benne a szűkebb haza, jelesen a magyarság sajátja.

A »partialis patriotizmus« tartalma és irodalmi célkitűzései is rendkívül eltérőek a tudatosság foka meg a szerint, amint benne a németiségre vagy pedig a magyarsággal való életközösségre esik a hangsúly. Középpontjában az a kérdés áll, hogy milyen módon szolgálhatja a németiség nyelvével és műveltségével leghatékonyabban a magyar haza és az államalapító magyarság ügyét. A vélemények tömkelegéből a magyar-német életközösségnek a szellemi élet szempontjából két járható útja bontakozik ki: 1. a németiség fiai tökéletesen elsajátítva a magyar nyelvet magyar írókká lesznek és ilymódon ültetik át a magyarságba a német műveltség kincseit; 2. a németiség, megőrizve nyelvének és kultúrájának egyenrangúságát a

magyar mellett, legyen természetes kapocs Magyarország és a nyugat között. Az első útra legtisztább egyértelműséggel *Asbóth János* (1768—1823) késmárki tanár, majd a keszthelyi Georgicon igazgatója mutatott rá, míg *Glatz Jakab* (1776—1831) késmárki születésű filantropista, majd új humanista pedagógus és ifjúsági író főművében (*Frey-müthige Bemerkungen eines Ungars über sein Vaterland* 1799.) a másik útra lép. A »partiális patriotizmusban« lényegében benne volt a magyar-német életközösségnek a jövőben kétfelé ágazó útja: a németiség beolvadása a magyarságba és a németiség nemzeti öntudatra ébredése. A közösségtudat azonban a továbbiakban úgy alakult, hogy a német öntudat csak akkor tudott nagyobb erővel előretörni, amikor a beolvadás folyamata az egész nemzedékre nézve szinte befejeződött már és további terjedésének nem lehetett gátat vetni.

III.

A középeurópai nacionalista mozgalmak keletkezését vizsgálva az újabb kutatás egyre magasabbra értékeli Herder ösztönző, építő, de egyúttal romboló erejét is, aki az enyészetre hajlamos állammal és intézményeivel szemben a nép és nemzet maradandó voltát felismerve az egynyelvű nemzeti állam eszményi normájának felállításával olyan folyamatnak adott eszmei gyökeret, amelynek következményeit ma látjuk csak igazán. Herder gondolatai tanítványainak, a német romantikusoknak értelmezésében természetesen termékeny talajra találtak a soknyelvű dunai monarchia területén is. Egymásután keletkeztek a herderi gondolat irodalmi szervei Bécsben, Prágában, sőt Pesten is. Az egységes nemzetállam gondolata azonban ezeknek az irodalmi népszerűsítő szervezeteknek a célkitűzéseiben lényegesen módosult. Az új eszmék összeütköztek a jozefinista »Gesamtstaat«-gondolat erősen továbbelő hagyományaival és azokkal a követelményekkel, amelyek az osztrák monarchia számára a közelmúlt napoleoni háborúinak tanulságaiból adódtak. Az összeütközés eredménye csakis az új eszmék lényegét elhomályosító kompromisszum lehetett. A nacionalizmust sajátosan osztrák módra értelmező írók és publicisták továbbra is az államot látták minden más közösség fölött állónak. Az osztrák monarchia mint állam, a népek érzelmi összeforrásán épül fel — mondja Collin Henrik József; ezt az államot a német

kultúra vezesse és irányítsa, de ne uralkodjék rajta. Ezt a gondolatot ezután Hormayr elmélyíti: szerinte a nagy osztrák államban együtt élő népek közt bajtársi viszony van, amely közös győzelmeken és közösen átélt szenvedéseken alapul. Minthogy tehát az összetartozás szükségességének felismerése a történelemből adódik, az egyes népek történelmi, nyelvi és mondai hagyománykincsének rendszeres feltárásával lehet és kell az új közösségi tudat kialakulását előmozdítani. Hormayr és osztrák barátai példás következetességgel valóban egész életüket ennek a feladatnak szentelték.

A nemzeti gondolatnak ez az elhomályosítása és beolvasztása az államgondolatba, a monarchia többi népeinek szellemi vezetőit természetesen csak ideig-óráig elégíthette ki. Ők Herder és a német romantikusok tanításában a lényegyet ragadták meg: azt, hogy a nemzet nem az államnak alárendelt, hanem az államtól független, sőt az állam fölött álló közösség. A saját népük hagyománykincsének feltárására irányuló törekvésekhez lelkesen csatlakoztak ugyan, de ebből a történelemkutató munkaközösségből nem alakult ki a remélt új állampatriotizmus, hanem egy sajátos filológiai nacionalizmus, izzó hazafiság, amely saját elszigetelő szándékú politikai aspirációinak adva történeti alapot, az államgondolattól nemcsak mindinkább eltávolodott, hanem nemsokára nyíltan ellene fordult. Ebben a politikai irányzatú nacionalizmusban a filozófiai gyökérzet lassanként eltűnik, de a nemzeti gondolat politikai kiszárazásainak önmagukban is van annyi éltető erejük, hogy szellemi téren is a nemzeti renaissance-mozgalmak egész sorát keltsék életre.

Az új állampatriotizmus jegyében megindult osztrák szellemi mozgalom magyar kapcsolatait csak általánosságban ismerjük. Német értelmiségünknel az osztrák patriótamozgalomhoz való viszony személyi kapcsolatokban, levelekben és irodalmi alkotásokban világosan áll előttünk. Az író és olvasó hazai német értelmiség legnagyobb része akár mint munkatárs, akár mint előfizető és olvasó, beletartozott az új állampatriotizmus bécsi és prágai irodalmi szerveinek közösségébe. Ez a közösség azonban csak addig volt igazán meg, míg az új állampatriotizmus tartalma némiképen megegyezett németségünknek immár erős magyar »partialis patriotizmusával«. Később németségünk és az új állampatrióták útjai szükségképen elváltak. A hazai

német értelmiség már csak a magyar és szláv nemzeti mozgalom sodrától elragadva is, természetyszerűen a nacionalizmushoz kellett, hogy csatlakozzék, ha csak nem akart egy időszerűtlen közösségi tudat terméketlen öröke maradni. Azonban a nacionalizmushoz való csatlakozás még nem jelentette egyúttal a magyar nemzeti mozgalomhoz való csatlakozást is. Még mindig nyitva állott németiségünk számára a *német* nacionalizmushoz vezető út, de ahhoz, hogy németiségünk ezt az utat válassza, német részről erős példaadó ösztönzésre lett volna szükség. Ez a példaadó ösztönzés azonban teljesen hiányzott. A német nacionalizmus ekkor még vagy elméleti tanításokban, vagy partikuláris mozgalmakban merült ki, semmiesetre sem volt még tehát az a magával ragadó ereje, amely a monarchia nem német népeinek, jelesen a hazai németiséghez legközelebb álló magyarságnak nacionalizmusában megnyilatkozott. Az osztrák írók és publicisták pedig, hogy úgy mondjuk, hivatalból a legélesebben szembefordultak mind a német »kathedra-nacionalizmussal«, mind a partikuláris mozgalmakkal. Hormayr és osztrák barátainak gondolata: az új állampatriotizmusnak a nemzeti hagyományok feltárása nyomán kialakuló történeti tudatból életerős gyökérzetet teremteni, a *német* nemzeti mozgalom keletkezését nálunk szintén nem segíthette elő. Ők a nemzeti hagyományok feltárásánál elsősorban a monarchia nem német népeire gondoltak, ezeknek államhűségét vélték erősíteni és biztosítani azzal, hogy saját nemzeti birtokállományuk teljes ismeretéhez segítik őket; meggyőződésük volt, hogy e nemzeti birtokállomány ismerete önmagától kelti fel a népekben az államhoz való tartozás és ragaszkodás szükségérzetét. A németiség államhűsége egy percig sem volt kétséges, nem volt tehát szükség arra sem, hogy nemzeti öneszméléssel élesztve történeti tudatát, benne az államhoz való tartozás érzését erősítsék. A filológiai nacionalizmus táplálói ilyen módon a német nacionalizmust alig táplálták. Németiségünk Hormayr és társainak ösztönzésére reagálva, valóban buzgalommal merült el a nemzeti hagyománykincs tanulmányozásában, de szemléletének középpontjába a magyarság szellemi birtokállományát állította. Hormayr és társainak reménye, amely egyébként tragikusan hiúnak bizonyult, ilyen módon a magyarság és a hazai németiség viszonyában valóban beteljesedett, igaz, hogy egészen másképpen, mint ahogy azt az új állampatriotizmus hirdetői képzeltek:

a közös történelmi élmények itt valóban elősegítették egy új közösségi tudat kialakulását, ez a közösségtudat azonban nem lehetett más, mint a magyar nacionalizmus. Németiségünk tehát — amennyire közösségtudatának átalakulását az irodalomban nyomon követhetjük — a nemzeti gondolat magasabbrendűségét felismerve és a közös történelmi tudattól egyre erősebben áthatva csatlakozott a magyar nemzeti mozgalomhoz. Így lett a »felvilágosodott polgár«-ból és a »felvilágosodott magyar«-ból a magyar nemzetiség lelkes híve, a jó *patriótából* tüzes *hazafi*.

Az érzelmi beolvadásnak kettős útját szemléltetően tárja elénk németiségünk jellegzetes képviselőinek — *Schedius Lajosnak, Melczer Jakabnak, Fessler Ignác Aurélnak* pályája.

A magyar nemzetiség hazafiideálja németiségünk ítélete szerint legtökéletesebben Széchenyi Istvánban testesült meg; az ő reformgondolataiban látta a hazai német értelmiség az új hazafiság eszményi tartalmát; valóban, a legnagyobb magyarnak alig volt megértőbb közönsége, mint haladásvágytól fűtött német íróink, akiknek nagyrészt épen az ő példaadása hódította meg végleg a magyar nemzetiség számára. Az ő inkább érzelmi és erkölcsi, mint észkulturában gyökerező »kiművelt emberfője« lép most a »felvilágosodott polgár« és a »jó patrióta« után német íróink hazafias elmélkedéseinek középpontjába. Szinte beláthatatlan német irodalmunkban a Széchenyi ihlette, az ő gondolatait népszerűsítő, őt méltató és magasztaló költeményeknek, tanulmányoknak és cikkeknek sora még akkor is, amikor Széchenyi mellett kitartani épen nem volt a népszerűség biztos záloga. Német íróink felismerik Széchenyi hazafiságának nemes és bölcs mérsékletét, feltűnően korán észreveszik növekvő magárahagyatottságát, azt, hogy a magyar nemzeti mozgalom eltért a legnagyobb magyar kijelölte úttól.

A nacionalizmus magasabbrendűségének felismerése és a magyar történelmi tudat a további folyamatban a liberális eszmével sajátságosan összevegyülve fokozza németiségünkben a szellemileg, politikailag, társadalmilag egyaránt emelkedést jelentő magyar nemzetiséggel való egybe-
forradás vágyát. Ez a vágy hajtotta a szabadságharc elején a német polgár értelmiségnek valóságos tömegeit a honvédség soraiba, ez a vágy adott erőt a honvédség néhány magyarul alig tudó tábornokának, mikor a magyarság ügye

mellett egészen az aradi bitófáig kitartottak, de ez a vágy fejeződött ki a városi kancelláriákban ülő sűrű beamterek állhatatos passzív ellenállásában is a bécsi hatalmakkal szemben, amely gyakran szívósabb volt, mint a fajmagyaroké.

IV.

A harmincas évektől kezdve gyorsan terjedő liberalizmus természetszerűen fokozta és gyarapította a belső beolvasztó erőket. Liberális politikusaink illúziója, hogy a szabadság és ész uralma egyedül a magyar nemzetiség uralma útján valósítható meg s hogy a liberális eszmék győzelme magától beolvasztja majd a nem magyar nemzetiségeket, német értelmiségünk nagy többségét is hatalmába kerítette. A szabadság ügye azonosult a magyarság ügyével, a szabadság hívének egyttal a magyar nemzetiség hívének is kellett lennie. Ezt az azonosulási folyamatot világosan látjuk pl. *Pulszky Ferenc*nek a magyar nemzetiséghez vezető útjában.

A liberalizmusnak azonban, ha hite szerint a szabadság és ész uralma *csak* a magyar nemzetiség uralmával volt megvalósítható, szükségképen meg kellett ragadnia a nemzetiségterjesztés *külső* eszközeit is. A nemzeti mozgalomnak ezen a fejlődési fokán a németiség egy része már nem követte a magyarságot.

A nemzetiségterjesztés külső eszközeivel szemben megnyilvánuló visszahatás különféle formát öltött. A német értelmiség egyik rétege a nacionalizmusban valami káros és romboló erőt kezdett látni és visszakívánta azokat az idöket, mikor a különböző népek az állam védőszárnyai alatt nemzetiségi surlódások nélkül békésen élhettek együtt. Ebben a rétegben újjáéledt a régi patriotizmus, amely azonban további életében egyre szűkebb baráti vagy családi körbe szorul és a biedermeier életforma jellemző közösségtudata lesz.

A németiség egy másik rétege, Széchenyre hivatkozva, óvatosságra és mérsékleltre inti a túlbuzgó liberális nemzetiségterjesztöket. A »hungarománia« és »magyarománia« ellen küzd az igazi nemzetiség érdekében, magyarnak vallja magát, de Széchenyi, nem a liberalizmus magyarságával. Ennek a rétegnek a dialektikáját leggazdagabban *Steinacker Gusztáv* költészete tárja elénk.

A németiség harmadik rétege végül a *magyar* nemzeti-ségi terjeszkedés akaratával a *német* nemzeti-ségi terjeszkedés akaratát állítja szembe. A német kulturális nacionalizmus legtevékenyebb élesztői ismét főképp abból a protestáns értelmiségből kerülnek ki, amely a nacionalizmus elméleti alaptanait a német egyetemeken szívta magába s a német »Burschenschaftok«-ban és patrikuláris mozgalmakban győződött meg a német nacionalizmus műveltségformáló erejéről. Mindez azonban nem volt elég ahhoz, hogy a magyar nemzeti-ségi terjeszkedéssel szemben felvegyék a küzdelmet. A harcmódot és dialektikát küzdelmükhöz itthon, közvetlenül azoktól a hazai nemzeti-ségektől vették át, amelyek már a nemzeti-ségi terjeszkedés első lépéseinél harcba szállottak a magyarsággal, a hazai szláv nemzeti-ségektől. A magyarság ellen harcoló szláv röpiratok és folyóiratcikk hangja és érvei azután példát adnak a német nemzeti mozgalomnak is. A minden irányban közvetítő, de meggyőződését szinte naponként változtató *Rumy Károly György* sokfelé ágazó levelezésében tanulságosan adja kezünkbe azokat a szálakat, amelyek a szerb, horvát és tót nemzeti mozgalmaktól a német nemzeti mozgalomhoz vezetnek. Egyébként a német nacionalizmus első publicisztikai megnyilatkozásainak középpontjában nálunk — nyilván taktikai okokból is — nem annyira a német, mint a szláv kérdés áll és van valami tragikum abban, hogy az öntudatos németiség vezetői a szláv követelések érdekében emelnek szót akkor, mikor saját népük nagy többségét visszatéríthetetlenül elhódította a magyar nemzeti-ség. A német nacionalista mozgalom szlávbarát nyilatkozatokból kiindulva, néhány év alatt nagy erőre kap; tetőpontját — irodalmi megnyilatkozásait tekintve — *Glatz Edének*, Glatz Jakab fiának 1842-ben névtelenül kiadott »Deutsche Xenien aus und für Ungarn« című verskötetében éri el. A német nacionalizmus költője természetesen elkeseredetten támadja a terjeszkedő magyar nemzeti-séget; igazi keserősége és haragja azonban nem a magyarság, hanem elsősorban saját népe, az »álomszuszek« s a magyarságnak sietve behódoló *németiség* ellen irányul. A német nemzeti mozgalom ereje és lendülete későn jött; a beolvadás folyamata a németiség túlnyomó többségére nézve szinte végleges érvénnyel lezárult.

XI.

Az 1933. évi nagygyűlésen odaitélhető jutalmak tárgyában javaslattételre kiküldött bizottságok.

Nagyjuttalom (4000 P) és a *Marczibányi-mellékjuttalom* (1600 P) (az 1924—32. évkörben megjelent legkiválóbb *szép-irodalmi* munkának). Elnök: Ravasz László t. t., tagok: Császár Elemér, Szinnyi Ferenc r. t., Szász Károly és Kék Lajos l. tt.

Weiss Fülöp-juttalom (4000 P) (az 1927—32. években megjelent kiváló *orvostudományi* munkáknak). Elnök: Preisz Hugó r. t., tagok: Buday Kálmán r. t., Herzog Ferenc l. tt.

Chorin Ferenc-juttalom (4000 P) (A Dunamedence gazdasági problémája). Elnök: Gaal Jenő ig. és r. t., tagok: az Igazgató-Tanács részéről Popovics Sándor és Teleszky János ig. t. t., a II. osztályból Laky Dezső és Navratil Ákos l. tt., a III. osztályból Bláthy Ottó Titusz t. t. és Kaán Károly l. tt.

Sámuel-Kölber-juttalom (200 P) (az 1932-ben megjelent *nyelvtudományi* értekezés legjelesebbikének). Elnök: Szinnyi József ig. és r. t., tagok: Petz Gedeon, Melich János és Gombocz Zoltán r. tt.

Darányi Ignác-juttalom (1000 P) (az 1928—32-ben megjelent *mező- és erdőgazdasági tudományok* körébe eső legjelesebb értekezésnek). Tagok: Mágócsy-Dietz Sándor r. t. és Kaán Károly l. tt.

Wahrmann Mór-érem (az 1927—32. évkörben az *ipar* terén szerzett legnagyobb érdemek elismeréséül). Elnök: Horváth Géza t. t., tagok: a II. osztályból Gaal Jenő ig. és r. t., Kovács Alajos l. t., a III. osztályból Bláthy Ottó Titusz t. t. és Zelovich Kornél r. t.

XII.

Bizottsági jelentések.

Jelentés a Nagyjuttalomról és a Marczibányi-mellékjuttalomról.

A Nagyjuttalommal és a Marczibányi-mellékjuttalommal Akadémiánk ebben az évben, ügyrendje szerint, szépirodalmi munkát tüntet ki, az 1924-től 1932-ig terjedő időköz termékeit. Az ezúttal kiküldött bizottságnak — Ravasz László t., Császár Elemér és Szinnyi Ferenc r., Kéký Lajos és Szász Károly l. tagok — az tehát a hivatása, hogy szemlét tartva e kilenc év költői termésén, javaslatot tegyen a tek. Akadémiának a két juttalom odaítélésére.

A bizottság hivatásának első fele, a Nagyjuttalomra legméltóbb költői mű kijelölése, igen komoly, súlyos felelősséggel járó föladat. A Nagyjuttalom nemcsak a legnagyobb elismerés, amelyet Akadémiánk adhat, hanem egyben a legnagyobb kitüntetés is, amelyet magyar író kaphat: föl-emeli a kitüntetettet az élre, legjelesebb régibb íróink mellé, az élők fölé — minden írói pálya betetőzése, egy emberélet írói munkásságának legszebb juttalma. S éppen a költőknél még nagyobb jelentőségű ez a kiemelés, mint a tudósoknál. A tudomány differenciáltságával szemben a költészet viszonylagosan homogén, termékei, a költői alkotások inkább összemérhetők, mint a tudományos művek: az a költő, akit Akadémiánk a Nagydíjra érdemesnek ítél, ezáltal valóban a nemzet első költőjévé emelkedik. Nagyon meg kellett tehát gondolnia a bizottságnak, melyik szépírónkát ajánlja erre a kitüntetésre — ha nem a legkiválóbbat, súlyosan vétkezik az igazság ellen. Az ez évi bizottságnak nem voltak ilyen gondjai: a döntést megtette helyette a közvélemény, mikor egyik íróársunkat, Herczeg Ferencet, már vagy egy évtizeddel ezelőtt kiemelte a szépíróink sorából s mint közülük legkiválóbbat, magyar *poeta laureatus*-szá tette. Az angol poeta laureatusoknak fejedelmi kéz nyújtja a koszorút, Herczeg értékesebb areopagtól kapta, az olvasók százezereitől, s a nép ítéletét szentesítette egy másik, irodalmi kérdésekben még megbízhatóbb ítélőszék, Akadémiánk, mely őt legnagyobb élő íróknak nevezte. Akadémiánk egyik nagygyűlésén a főtitkár ajkáról hangzott el a szó, s ezt

megismételte, legújában, kifejtve az ítéletet, Akadémiánk elnöke: »Herczeg Ferenc ma ellentmondás nélkül elismert vezére szépirodalmunknak, állása majdnem olyan, mint kortársáé, Gerhardt Hauptmanné a németeknél. Egyaránt mes-ter a regényben, a drámában és kisebb tárcaelbeszélésben; a jelen század kezdetével, tehát az életút Dante-féle közepén túl, írói művészete még elmélyül s új tereket hódít meg, amennyiben nagy sikerrel új életre kelti a már-már kiveszőben volt történeti regényt és hasonlóképen új, nagy hatással támasztja föl a történelmi drámát. Nem tudjuk, stílusának előkelőségét, a lélekelemzésnek mélységét és finomságát, romantikájának, pathosának újszerű hatását, vagy humorának földerítő mosolyát csodáljuk-e inkább? Különlegesen előkelő jelleget ad írói egyéniségének az a gondosság, mellyel — nem mindig követett jó példát adva a fiatalabbaknak — mindent, amit közrebocsát, lehetőleg tökéletes formába önt, nem siet el semmit, nem csábíttatja el magát a mértéktelen szaporaság kísértéseitől, hanem következetesen arra törekszik, hogy a közönség ne olvasson semmit Herczeg Ferencről, ami nem volna méltó Herczeg Ferenchez.«¹

Herczeg Ferenc írói munkásságának minden jelentősebb terméke együtt van abban a nagy, 40 kötetes gyűjteményben, amely a mostani kilenc éves időköz folyamán, 1925-ben jelent meg,² — mikor tehát a Bizottság ezt a gyűjteményes kiadást ajánlja a Nagyjutalommal való kitüntetésre, nemcsak a lelkiismeretére hallgat, hanem a közhangulatra is, és a közóhajra is. A közönség és a legfelsőbb irodalmi fórum ítéletének teljes összhangja alapján bátran fölmenthetné magát javaslata megokolása alól, mégis a tek. Akadémia iránti tiszteletből, de szívünk szerint is, rámutatunk azokra a művészi értékekre, amelyek Herczeg Ferenc költészetében élénk tárulnak.

Herczeg Ferenc írói pályája szépen indult és még szében folytatódott. Mint elbeszélő egyszerre bukkant föl az ismeretlenségből. Fiatalon, alig húsz éves korában lépett fel, abban a történeti nevezetességű időpontban, a 80-as és 90-es évek mesgyéjén, amikor irodalmunk megért a nagy

¹ Berzeviczy Albert: *Negyven esztendő*. Budapesti Szemle, 228. k. (1933.) 283–284. l.

² Az 1. és 40. kötet címlapja szerint; valójában elhúzódt a gyűjtemény megjelenése 1930-ig. (Tíz kötetes sorozatokban jelent meg.)

fordulatra. Az akkor uralkodó írói nemzedék tűnőfélben volt. Az öregek, elbeszélők és drámaírók, kivénhedtek, vagy félreálltak; az újabbak elkedvetlenedtek, vagy nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, soraikat megtrikította a halál is: erejének teljében jóformán az egy Jókai volt. Ekkor megtörtént irodalmunkban az őrváltás: egypár év alatt egy egészen új írói nemzedék állott elő, friss, erőteljes és becsvágytól duzzadó fiatal írók, köztük a legfényesebb elme, a legművészebb lélek és a legnagyobb szabású egyéniség, Herczeg Ferenc. Mint a mágneses inga a föld mélyén rejlő vasat, a köztudat is csálhatatlanul megérzi a nagyságot s Herczeg Ferencet alig egy-két év alatt a legnagyobbak közé emelte.

Herczeg megszolgált a neki juttatott dicsőséget: olyan művekkel ajándékozta meg a magyarságot, amelyek mindenki maradandó értékei lesznek irodalmunknak. Ereje pályája delelőjén sem csökkent, s az utolsó másfél évtized alkotásai, az *Élet kapuja* és a *Hid* nemcsak mélyebbek és megkapóbbak fiatalkori műveinél, hanem az elmúlt félszázad legjelentősebb termékei közül valók. Tehetsége egyre izmosodott, pályája egyre emelkedett: nem véletlen, hogy úgy kíséri a szerencse, mintha lábához volna kötve. Írói babérait nem tépte meg sem az idő, sem ő maga, s népszerűsége ma nagyobb, mint bármikor volt.

Páratlan népszerűségét, utódaitól el nem ért sikerét Herczeg a modern életben lejátézkodó alkotásaival alapozta meg, regényekkel és elbeszélésekkel, színművekkel és vígjátékokkal. Mind erősen bele vannak ágyazva a maga korának, a legfrissebb jelennek társadalmi viszonyaiba, s határozottan, biztos vonalakkal bontakozik ki belőlük a nyolcvanas, kilencvenes évek magyar világának képe. Annak a gondtalan, vidám, kissé felületes, kissé könnyelmű életnek, amelyet a világháború előtt, a magyar középosztály folytatótt — a vidéki gentry és pesti versenytársa, az előkelő tisztviselővilág — Herczeg Ferenc volt a legélesebb szemű megfigyelője és a legpompásabb ábrázolója. A kor szak másik nagy elbeszélője, Mikszáth, mélyebben belenézett a magyar lélekbe és nagyobb volt a skálája: el nem fakuló pillanatfölvételeket készített a magyar úrról és parasztról, mesteri rajzokban örökítván meg a magyarság jellemző vonásait. Herczeget inkább a magyar élet vonzza, a vagyonos úri középosztály élete. Színes, mozgalmas, jellemző képet festett róla, s ez tetszett a letűnt olvasó-nemze-

dékeknek, mert a maga világára ismert benne, de tetszik a mai közönségnek is, amely elől a mult távolába vonul vissza ez a ma már hamvába halt világ, úgy, hogy Herczeg társadalmi regényein és drámáin szinte bizonyos történeti színt érez a jelen olvasója.

Herczeg sajátos eleme az emberi lélek analízise. Bonyolult kapcsolatban a francia analitikus regényírókkal, de tudatosan tartózkodva ennek az iránynak szélsőségeitől, a *tetteknél* szinte jobban érdeklik *rúgóik*, azok az érzés- és gondolatfolyamatok, azok az akarat elhatározások, amelyek eredménye a tett és a belőlük kialakuló cselekvés. De — és ebben nagy művészi érzék nyilvánul — nem téveszti szem elől, hogy a költő nem kelhet versenyre a tudóssal, s a regény meg a dráma nem száraz lélektani tanulmány. Jól tudja, hogy a költészet képekkel dolgozik s az érzésvilágunkra hat: a lelki mozgalmak rajzának is a költői hatás szolgálatában kell állania. Az igazi költőknél, Herczegnél is, a lelki rajz arra való, hogy megértsük a műveikben szereplő embereket, hogy tetteiket valóul fogadjuk el.

Valóban ezen a ponton legszembevetőbb Herczeg írói nagysága. Az események megokolása, a cselekvény fölépítése lélektani mozzanatokra világirodalmi magaslatookról nézve is művészi nála. Az a fegyelmezett logika és az a kérlelhetetlen pszichológia, amellyel dolgozik, elrejtőzve a költői ábrázolás könnyedsége mögé; az események összekovácsolása zárt, megbonthatatlan egységgé: mint értelmi munka és mint a művészi hatás megalapozása egyaránt bámulatos.

Az a kép, amelyet Herczegről a jelen világából merített művei alapján rajzoltam, egy nagy író profilját festi elénk, de nem az igazi Herczegét, nem azét, akit a legnagyobb élő magyar írónak ismerünk. Ez a kép hű, de csonka, mert éppen azok a vonások hiányoznak belőle, amelyeket legkiválóbb, eddig tölem szándékosan mellőzött művei szolgáltattak. Herczeg írói arcképe akkor lesz teljes, jellemző és igazán értékes, ha belevonjuk a vizsgálatba műveinek második csoportját, a történeti tárgyúakat. Ekkor Herczeg sok művészi jelentőségű értéke mellé egy olyan is csatlakozik, amely műveinek előbbi csoportjában, a társadalmiakban nem jutott szóhoz, legföllebb lappangott. Ez az alapjában nem, csak hatásában művészi vonatkozású érték: Herczeg erős magyarsága, nagy fajszeretete. Amott nem a magyar lélek rejtelmiei vonzották, hanem az általános emberié, nem

a nemzete iránti szeretete revelálódott, hanem érzése szűkebb térre korlátozódva, a magyar középosztály szeretetében merült ki. Történeti tárgyú alkotásaiból egy új Herczeg képe bontakozik ki, a magyar, az erősen magyar Herczegé. Legnyitabban, a legelemibb erővel abban a kis tragikomédiában, a *Baba-huban*, amely a népvándorlás korába helyezi át a legutolsó, a legnagyobb magyar tragédiát, azt az embertelen sorsot, amelybe bennünket Trianon szörnyű diktátuma yetett. Van-e az újabb irodalomban költői mű, amelyben az a heves magyar érzés lüktetne, mint Herczeg e gyilkos szatírájában? A haragnak és gyűlöletnek az a szenvedélye, amely benne izzik, igaz magyar szívből fakadt, olyan szívből, amelyben mérhetetlen fájdalmat keltett a nagy katasztrófa.

Herczeg nagysága és magyarsága legszebben két történeti regényében és két történeti tragédiájában tündöklök, a *Pogányokban* és az *Élet kapujában*, a *Bizáncban* és a *Hidban*. A *Bizánc* ugyan idegen tárgyú, csak egyetlenegy magyar vonatkozás van benne, mégis, mint az *Ember tragédiája*, egész szellemében és érzésében magyar, csak magyar lélekben foganhatott meg. Másik drámája és két regénye pedig nemcsak gyökeresen magyar, hanem a legsajátosabban az, mind a három a magyarság életének egy-egy nagy problémáját ragadja meg, talán a legnagyobbakat. A *Pogányok* a magyar faj tragikuma, ezer év nyomorúságának előrevetett árnyéka. Forrása az észak és a szívnek az az ellentéte, mely a magyar nemzetet kettétépte Szent István korától Tisza Istvánéig. Ugyanennek az ellentétnek egy másik, majd ezer év utáni kirobbanását ragadta meg Herczeg a *Hidban*. Széchenyi és Kossuth összeütközésén egy nemzet tragikus összeomlásának sötét hangulata borong: Széchenyi tragédiája szimbóluma a nemzetének. Az *Élet kapuja*, ez a kis remekmű, egy hosszabb elbeszélésbe beleszorítja a magyar sors egész tragikumát: a végezt elvezeti nemzetünket az élet, a boldogulás kapujáig — de azt bezárja előttünk, s mi, csalódva egyre megújuló reményünkben, kinnrekedünk örökre.

Ezekben az alkotásokban száll legmélyebben az emberi lélekbe Herczeg pillantása, mégpedig nem az általános emberibe, mint a modern életet értékesítő műveiben, hanem a sajátosan magyar lélekbe, s itt, a múlt világában, szárnyal legmagasabbra költészete. Nem mindennapi emberek apró-cseprő érdeke, hanem nemzetek léte forog koc-

kán, nem jelentéktelen, efemer kérdések, hanem az egész világot átfogó eszmék éltetik. Ezek a nagyszabású, nagystílusú művek irodalmunk remekei, a legkiválóbbak azon regények és drámák sorában, amelyeket az új magyar szellem egy félszázad alatt termelt.

Nemcsak a legkiválóbbak, — a legmagyarabbak is. Herczeg mindig nemzeti irányú író volt, de lelki világában a világháború, az összeomlás s a háborúnál kegyetlenebb béke nagy változást idézett elő: magasan lobogó lánggá élesztette nemzeti öntudatát. Azóta gondolat- és érzésvilágában centrális helyét a nemzet sorsa foglalja el s majd minden műve, más és más nézőpontból, a magyarság mély tragikumát, a magyar nemzet nagy tragédiáját világítja meg. Ezekkel a művekkel Herczeg a legnagyobb élő magyar író neve mellé kívívta magának a legnemzetibb író nevét is.

A Bizottság tisztelettel kéri a tek. Akadémiát, hogy az 1923-tól 1932-ig terjedő évkör Nagyjutalmát Herczeg Ferencnek ítélje oda *Munkáinak* 40 kötetes *gyűjteményes díszkiadása* alapján.

*

A Marczibányi-mellékjutalom odaítélése már próbára tette a bizottság ítélő erejét. Irodalmunk életének most lezárult kilenc éves korszaka nemcsak mozgalmas volt, hanem eredményekben is gazdag. Új tehetségek tűntek föl mind a három műágban: lírikusok, akiket még ma is, csonkaságunkban, a »Kárpátoktól az Adriáig« ünnepezt a közönség, regények jelentek meg, amelyeket minden magyar elolvasott, drámák kerültek színre, amelyek bejárva a Nyugat színpadait, világhírűvé tették szerzőjük nevét. Könyvet, nem is egyet, nyugodt öntudattal ki lehetne emelni ebből a termésből mint méltót a jutalomra. A fiatalokkal fölveszi a versenyt becsvágyban is, alkotó erőben is, az az írói nemzedék, amelynek tagjai a század első két tizedében érve férfit, vagy asszonnyá, most jutottak pályájuk delelőpontjára. Regényeik, drámáik ismételten nyertek akadémiai koszorút, Péczely- vagy Greguss-jutalmat, maguk az írók, a jelen irodalmának legjelesebb magyar képviselői joggal számot tarthatnak a Marczibányi-jutalommal való kitüntetésre.

A fiatalok és az erejük teljében lévők még sok új értékes költői alkotással gazdagíthatják irodalmunkat, számukra ismételten nyílik még lehetőség elnyerni Akadémiánk

koszorúját, azért a bizottság úgy határozott, hogy a jutalmazandót azok közül az írók közül választja, akiknek költői működése — ha nem is zárult még le — már meghozta legnemesebb gyümölcsét. Sorukból két költő emelkedik ki, mint a régi írói nemzedék legkiválóbb képviselője: Bárd Miklós és Kozma Andor.¹

Bárd Miklósnak a lefolyt kilenc éves időszakban két költői műve jelent meg, *Újabb költeményei* (Budapest, 1925. 148 l.) és a *Köd* (Debrecen-Budapest, 1929. 367 l.) című hatalmas verses regény, a költőnek legnagyobb méretű és legnagyobb szerű alkotása. Mindennapi történet: egy szenvedélyes, féktelen asszony harca a férjével, egy igazi férfival és igazi úrral, meg önmagával — de a cselekvény izgató fordulatokon át halad a kifejtetig, s azok villamos feszültséggel telítik meg mindvégig a költemény levegőjét. Kettejük küzdelme bele van ágyazva nemzetünk életének legválságosabb szakaszába, a vörös rémuralom világába, s az egyéni érdekek feszítő rúgójának munkájába bele-belekap, hol fölfokozva, hol lerontva hatását, a nemzeti érdek. Az emberek harca így eszmék harcává lesz, a lelki élet képe mögé kirajzolódik a kor képe, a szenvedélyek viharzását aláfesti a vérben-tűzben parázsló szemhatár fénye. Az 1919-ik év története tárul elénk, színes és jellemző vonásában bemutatva. A hősök és az ország sorsában valami ősi, keleti fantázia tobzódik, olyan buján, de olyan művészettel, olyan merész, megkapó képekkel, hogy nem tudnánk reá második példát idézni.

A *Köd* és Bárd Miklós másik két verses elbeszélése (*Bacsó Pál*, Budapest, 1903. 175 l., *Vezeklés*, Budapest, 1920. 276 l.) költészetének legsajátságosabb termékei, de egyéniségére mégsem olyan jellemzők, mint költészetének másik fele, lírája.² Bárd Miklós egész valója szerint lírikus, igazi lírikus, a lírikusoknak abból a ma már ritka fajából, amelynek a költészet nem mesterség, nem is hivatás, hanem annál sokkal több: lelki szükséglet. Bárd Miklós nem azért dalol, hogy más, tőle idegen lelkeket gyönyörködtessen, ő magának énekel. A költészet nála nem cél, hanem eszköz: a maga lelki feszültségén könnyít vele, dalai a maga lelki gyönyörűségét szolgálják. Költői birodalmának souverain ura ő maga, s bátran alkalmazhatná magára XIV.

¹ Amikor ez a jelentés készült, Kozma Andor még az élők sorában volt.

² V. ö. dolgozatomat: *Bárd Miklós lírája*. Budapesti Szemle, 1963. k. (1915.) 227–262. l.

Lajos büszke mondását: a közönség — az én vagyok. Nem is törődik az olvasóval, ítéletére nem kíváncsi, tetszésével nem vet számot. Nem is lép a maga igazi mivoltában a nyilvánosság elé, még nevét is eltitkolja — Bárd Miklós költött név, s ami dicsőséget az szerez, abban nem kíván osztozkodni vele a mögötte rejtőzködő ember. Éppen mert magának dalol, csak akkor szólal meg, ha lelkében túlrad az érzelem; ihlete nem keres kívülről ösztönzést, nem vár a külvilág mozgalmaitól tárgyat, magából meríti indítékait, s mert nem kell senkire tekintettel lennie, úgy énekel, amint szíve készíti. Mint a forrás vize a Hegyoldalból, buggyannak ki lelkéből a versei, s úgy patakszanak tovább, a maguk természetes útján, nem pedig mint a mérnökök tervezte csatornák vize. Ez adja meg költészetének legjellemzőbb vonásait, az őszinteséget, újszerűséget, eredetiséget.

Őszintesége teljes, de nem Petőfié. Mikor, ismeretlenségbe burkolódzva, világ elé küldte első versét, már túl volt a forrongó ifjúság idején, az emberi élet mozgalmas, eseményekben gazdag korszakán; a kísértések, küzdelmek, nagy szenvedélyek kora lejárt. Negyvenen túl, az első ősz hajszálak megjelenésével, az ember mind gyakrabban elrejtőzik a nagy világ zaja elől a maga kis világába s nem azzal törődik, ami körülötte, hanem ami benne megy végbe. Bárd Miklós is nem élményeit éneкли meg, hanem lelki folyamatait; de olyan őszintén, olyan közvetlenül, hogy verses kötetei, mint valami napló, a maga teljességében elénk állítják érzelmi életét. Rajta s nyomán egész költészetén bizonyos komolyság ömlik el — természetes következménye kiforrott lelki világának. Elvértve megcsendül ajkán a játszi enyeltés, de ez is mérséklettel, mint érett korához illik. A metsző fájdalom jajsza s a kitörő elragadtatás egyformán hiányzik lírájából; az elsőtől megkímélte sorsa, az utóbbit távol tartja lehiggadt világnézete, elcsöndesült szenvedélyei. Mélység és nem hév jellemzi érzelmi életét, s ez költészetében a hanghullámozás kisebb intenzitását szüli. Hangskálája inkább színes, mint terjedelmes, hangjának csengése tiszta és telt, de egy magasságban lebeg, nagyobb kilengések nélkül — közvetlenségével, keresetlenségével mindig meggyőző igazságáról, kiérezzük belőlük egy emberi szív dobbanását.

S ezek az őszinte hangok, a tartózkodás nélkül föltárt gondolatok és érzelmek mögött egy határozott, biztos vo-

násokkal jellemzett egyéniség bontakozik ki, egy igazi magyar férfi képe. Az nemcsak névben és vérben, hanem érzésben is, fölfogásban is: minden ízében a régi magyar nemesség hajtása. Ép, egészséges test, ép, egészséges lélek, romlatlan ösök romlatlan sarja, — kései mása a messze mult magyarjainak. Eszménye a régi magyar virtus, a bátor tett, az ember a gáton, a férfi, aki szembeszáll az elemekkel, a katona, aki a »sors kegyelméből« szembekerül az ellenséggel, s van módja karjával, kardjával védeni a hazát és a királyt. A természetben is a nagyszerű, a félelmes, a megrázó az ideálja: az égbemeredő havas, a fergeteg, a tombolva zuhanó patak — minden, ami próbára teszi az embert, s a gyöngét elválasztja az erőstől. Erkölcsei felfogása is a régi idők magyarjainak szigorú etikájából sarjad ki, s hármاس gyökere az istenfélelem, a törvénytisztelet és a felebaráti szeretet.

Ezzel a régi szabású világnézettel sajátos módon áll szemben Bárd Miklós költészetének újszerűsége. Az már a külső formában. Arany példáján fölbátorodva, de mesterén túlmerészkedve, szabálytalanul váltogatja a hosszabb-rövidebb sorokat, keveri az ellentétes jellemű ritmusokat, nem szeszélyesen, hanem az eltérő versmértékkel az érzelmi tónus megváltozását külsőleg is jelölve, s a rímmel gyakran nem a gondolatok összekapcsolódását, hanem szétválását emeli ki. Az újabb versgyakorlat nem követi a költőt ezekre a terekre, de bizonyos, hogy a hagyományos versharmónia megtörésében Bárd Miklósnak is van része — érdem-e ez, legalább is vitás. És újszerű költészete indítékokban és hangban is. Ez egyéniségének következménye. Mivel nagy őszinteségével egész lelkét föltárja, s lelki szövedéke egészen másszerű, mint költőtársaié, sok olyan tárgyról énekel, amelyhez addig lírikusaink nem nyúltak, s olyan hangokat üt meg, amelyek líráinkban idegenek voltak. Valamint Kisfaludy Sándor a *Boldog szerelemben* a XIX. század eleji magyar nemes hétköznapi életéről ad képet, úgy csalja ki Bárd Miklós egy századdal később, a XX. századi magyar úr hivatásából és családi életéből, férfias szórakozásaiból és férfi gondoljaiból a bennük rejlő külsőséget. Egyszerű, megszokott, szürke mozzanatok: lovaglás és vadászat, a huszárszázad gyakorlatai és mulatózásai, gyöngéd érzések a meleg otthonban, a közeledő öregség nyomasztó érzése, a jól ismert környezet: az erdőmező világa, a kaszárnya és a nemesi udvarház — csupa

prózai indíték, de az író művészetén megnemesedve, költészetté tisztulva. Kivált akkor remekel, ha a természet világát rajzolja. Éltető eleme a szabad természet. Nagy szeretettel és megértéssel, de époló művészettel is, mutatja be képeit és tüneményeit, sőt még lényeit is. Állatképei, az állati psychébe vetett mély pillantásukkal, páratlanul állanak irodalmunkban; ahogy az ember két leghívebb társát, a lovat és a kutyát, s a két királyi vadat, a sást és a szarvast bemutatja, az elevenségben és szemléletességben versenyre kel a képirással. Legmerészebb és legújszerűbb a száguldó, a vihar elől menekülő ló rajza: szinte látjuk az izmok megfeszülését és elernyedését, szinte halljuk az ércpaták dobbanását a földön (*Titán*).

Költői szemléletének eredetisége még az ócska tárgyat is újszerűvé festi. A családi érzést, ezt a hagyománytisztelő írók körében szinte kötelező indítékot, milyen egyénivé színezi, mikor az anyát álmodtatja: álmai során megelevenedik a mult, elvonul a jelen, föltárul a jövő — egy csöndes, mindennapi dráma három fölvonása, érzésbe föloldva (*Élet-álom*); a hitvesi szeretet megéneklése Petőfi óta szinte kötelező minden lírikusra — milyen újszerű zamatot ad ennek az érzésnek Bárd Miklós azáltal, hogy verseiben az öregedő férj ajkáról halljuk a szív gyöngéd hangját, s közben »finom vonásokkal, szinte akaratlanul, megrajzolja hitvesének elragadó bájosságú arcképét«; a természet életének és az emberi életnek örök ellentétéből, amely mint versmotívum az igazi költészetből már régen a műkedvelőkébe süllyedt, mennyi költőiséget fejt ki, mikor hanyatló korának közeledő sivár őszében nem a halál, a pusztulás szimbolumát látja, hanem az öregedés fenyegető rémét — hiába ifjú még a lelke, az alkony szürkülő világa már szívébe lopta árnyait. S van-e többet másolt természeti kép, mint az erdőé? Faluditól Tompán keresztül Endrédiig másfél századon át állandóan koptatták kliséit, — velük szemben Bárd Miklós erdőképei szinte a festő palettájáról kölcsönként színekkel mutatják be a természetnek ezt a legköltőibb jelenségét, hol tavaszi pompájában, amikor a nap ragyogó sugarai a smaragd szikrázó színét ontják el az »illatot lehellő, gyönyörű, fiatal, vadvirágos« erdőn, hol őszi hervadásban, a sárga, barna, piros szín mérhetetlen számú árnyalatával. Egyáltalán természet-festései — a lecsattanó villámok fényétől kísértetiesen festett hegyormok, a mező, amelyre a tavaszi nap enyhe sugara ki-

csalta a természet üde zöldjét, a ringó vetés, amint aranyat olvaszt reá a június heve, rajzuk biztosságával, színeik tűzével, szemléltető és jellemző erejükkel e műfaj legszebb magyar példái. Még ezek sorából is kiemelkedik az *Alkony* képe. Minden eddigi tájképnél kisebb méretű, kevesebb színnel, kevesebb szóval dolgozott. Nyoma sincs benne a részletezésnek, egypár odavetett vonás az egész. A sötét alkony leereszkedik a néma tóra, de mire elérkezik az éjjél, a ragyogó hold ezüstös fénnel árasztja el. A víznek érként csillogó felülete, a fölötté büszkén lebegő, végső dalát zengő fehér hattyú s a tó partján egy pillanatra fölriadt alvó, harmonikusan olvadnak össze egységes képbe, mely elmosódott ugyan, mint egy Kacziány-festmény, de ép oly mély hangulatú. Maga a rövid vers pedig nemcsak Bárd Miklós költészetének, hanem az újabb magyar lírának egyik gyöngye. Alig van költemény, mely pusztá restéssel ilyen erős rezgésre bírná az olvasó szívét.

A költő erős természetérzéke és vonzódása a festéshez, nyomja reá bélyegét költői dikciójára is. Legjellemzőbb vonása éppen a festőiség, a képszerűség. Az állandó használatban szürkévé vált, érzéshangulatoktól megfosztott szavak helyett konkrétakat használ, amelyekből szokatlanságuk, újszerűségük miatt kiérezzük a bennük rejlő érzéki tartalmat: közömbös jelek helyett friss, szemléletes képeket. Megérzik rajtuk alkotójuk szoros kapcsolata a természettel: erdőbe vagy mezőre, hegyek közé, vizek fölé száll képzelete, ha érzelmeinek költői kifejezést keres, ha a lélek mozgalmait, vagy az élet jelenségeit akarja bemutatni, — hol fölvillanó metaforákban, hol egypár szóba egy egész miniatűr tájképet szorítva. Mindegyiken ott van a pillanatiság jegye: önként pattannak ki a költő ihletéből, alkalmyszerűek és újak, s minél merészebbek, annál megkapóbbak. Ez az erős képszerűség és a szemléletességgel járó hangulati tónus Bárd Miklós stílusának határozott, sajátos színt ad — dikciója valami egészen különös költői nyelvvé lesz, minden más költőnkétől elütő egyéni nyelvé.

Így Bárd Miklós költészete érdekes vegyületben mutatja annak a két ellentétes irányú erőnek munkáját, amelyek az irodalom életét szabályozzák, a konzerválóét és a reformálóét. Ez a költészet egyik felével a múltban, a nemzeti klasszicizmus hagyományaiban kapaszkodik meg: tiszta érzéseket, nemes eszméket, komoly erkölcsi felfogást szóltat meg; másik felével a jövőbe néz: a hagyományos költői anyag kifejezésére új művészi lehetőségeket keres.

Kozma Andor, akinek a lefolyt évkörben jelent meg több nagyméretű epikus alkotásán kívül legkiválóbb verses kötete is második kiadásban, a *Magyar symphoniák* (Budapest, 1924. 172 l.), szintén erős költői egyéniség, de más szabású, mint Bárd Miklós. Olyan gazdag és sok színt játszó az egyénisége, hogy nem is szorítható egy pszichológiai sablón páncélruhájába, — vagy három különféle formára van szükségünk. Mindegyiket költői fejlődésének egy-egy korszakában viselte, s mindegyiknek verete elűt Bárd Miklósétól — egyező motívumul rajtuk csak az éles szem veszi észre az igazi magyarság jellemző vonását, s még ez a magyarság is más-más színű kettőjükön: életszemléletüket és életformájukat mintha századok választanak el.

Kozma Andor költészetének első korszaka még a múlt század végére esik. Bárd Miklós lírájának ihletője a szabad természet: virágillat és madárdal, szellők zúgása, lombok suttogása, ebek csaholása és lovak dobogása. Kozma világa a nagyváros, Budapest, ott nevelkedett s ott él, képzeletét elsősorban ennek a világnak lüktető ritmusa foglalkoztatja: a társadalmi élet mozgalmi, az irodalom jelenségei, a politika fordulatai. Éppen olyan nyílt szemmel nézi ezt a világot, mint Bárd Miklós a természet világát, de képei értelmének síkjára rajzolódnak ki s a szív melege helyett sokszor inkább az elme fénye sugárzik át rajtuk. Bárd Miklósnak minden indítékot hangulatokká olvasztó szubjektivizmusával szemben Kozma lírája szinte objektív: ihletet a külvilág szállít neki, a fővárosi élet, s eredménye: gondolatok, ötletek, ítéletek költeményekké kristályosodva. Az életet a szigorú kritikus szemével nézi s a meg nem alkuvó erkölcsbíró kérlelhetetlenségével ítéli meg: költészetének uralkodó formája a szatíra. Érckorbáccsal sújt le mindazokra a fogyatkozásokra és gyöngeségekre, visszaélésekre és bűnökre, amelyeket a nagyváros életirama és a modern életfölfogás magából kitermel, egyfelől a nyegleségekre és a törtetésre, a mohóságra és az élvezetvágyra, másfelől az önzésre és a lelki durvaságra, de ezeken az egyetemes emberi gyarlóságokon kívül ép oly kegyetlenül ostromozza a sajátos magyar bűnöket, amelyek magyar voltunkhoz kötve, a magyar lélekből kisarjadva, századokon át megrontották a magyar közéletet. A műfaj legjelesebb példái nyomán, Gyulai szatíráinak szellemében dolgozik Kozma, de más eszközökkel ér el művészi hatást. Éles szem, mélyreható pillantás ala-

pozza meg, s az egyénítés tetőzi be, — igazi egyénítés, mert a vétkeket mindig képben objektiválja — ebben Petőfire emlékeztet. Színes fantáziával teremt egy-egy emberi alakot, abba összesűriti a jellemző vonásokat, sziporkázó szellemének ötleteivel, vagy egy fordulatot kis mese mozzanataival teszi nevetségessé, s az ő tollán a nevetségesség valóban öl. A négyszáz éves magyar szatírának Kozma Andor a legbuzgóbb munkása, egyben a magyar szatirikus szellemnek legjellemzőbb képviselője.

A hüvös értelem és a rideg szigor e kegyetlen termékei mögül azonban könnyű kihallani, amit költőjük szinte szándékosan beléjük fojtott: a szív hangjait. Kozma Andor ostorozza az embert, és még erősebben a magyart, de nem azért, mert nem szereti őket, hanem éppen azért, mert szereti. Kivált faja és nemzete van szívéhez nőve; szeretné azt deréknek, kiválónak, ezt nagynak, hatalmasnak látni — s mily messze estek az ideáltól! Gyarlóság és hitványság, kis hibák és nagy bűnök mindenütt: elborul a lelke, s mint eszményképe, Széchenyi, ő is haraggal támad szeretteire. És eléjük tárja vétkeiket, hogy belátva megtévelyedésüket, megjavuljanak és megigazuljanak. Metsző »gúnyján mindig a fajaért való félelem és aggodalom rezeget, s kegyetlen ostorcsapásai jobban fájnak neki, mint az ostorozottaknak.

Ez a leplezett, a gúny álarca mögé rejtőző érzés a maga teljes erejével kitör azokban az ódáknak és elégiákban, amelyeket Kozma költészetének harmadik korszakában, a világháború vérzivatarában és az azt nyomon követő nemzeti pusztulás idején írt. Előbb fölserkenve nemzete hősies erőfeszítésén, majd, a sorsfordulat után, kétségbeesve a magyarság sorsán, hazaszeretetének heve lerázta magáról az értelem fékét és szárnyaló képzelettel rajzolja ki színes, merész képekben a biztató jövő álmokképeit, vagy a szörnyű valóság sötét világát — legtöbb erővel és legnagyobb művészettel abban a *Haláltáncban*, amely a középkori *danse macabre*-ok nyomán a Halál rémes aratását mutatja be a megtévelyedott, erkölcsseiben megrendült modern világban. A vesztett háború psychosisának, tömegőrületének megrázó kiegészítője az a vízió, amelyben a jövőbe néző próféta ihletével már látja úszni a magyarság Noé-bárcáját a piros hullámokon...

Komor ez a költői világ, eltűnt belőle a tréfa és a játszi kedv, elnémult a kacagó ajak, az elme nem ontja

szellemes ötleteit, de mély távlatok nyílnak benne s e megdöbbentő képekből egy történeti kor érzés- és eszmevilága bontakozik ki, az egész szinte áttüzesedik a költő szívének hevétől. Hatását még fokozza, hogy sehol semmi túlzás: a vonások élesek, de nem elrajzoltak, a színek sötétén csillognak, de nem rikítóak — az értelem, Kozma Andor »*faculté maitresse*«-e, mint Arany költészetében, a művészi gondban éli ki magát és abban a törekvésben, hogy a jellemzőt az igazzal összeolvasztva, a valóságot finomítsa költészetté.

E két időszak között — mindegyikre a nemzeti gondolat sütötte rá jegyét, a másodikra szembetűnően, az elsőre szinte észrevétlenül — helyezkedik el Kozma Andor költészetének leghalkabb és mégis legmesszebb hangzó, legvonzóbb, egyben legmaradandóbb része, költői szellemének az új évszázad első tizedében keletkezett termékei. Mint kései hazafias lírája, ez a korábbi is a szatírák továbbfejlődése, de más irányban. Már ott jelentkezik művészetének az a sajátos vonása, hogy szereti az egy-egy eszme körül fölrajzó képzetait a logika fonala helyett valamilyen szilárd vázra erősíteni, egy-egy emberi alakra, egy-egy életsorsra, — így a szatírák a genre-kép vagy elbeszélés felé közelíti. Most, költészetének második korszakában, férfivá érve, megszerezve egyik legnagyobb emberi értéket, az életbölcseiséget, s megszabadulva a fiatalkor kedves, de csalóka magabizásától, már nem akarja megjavítani a javíthatatlant, nem türelmetlenkedik, nem haragszik, nem gúnyol — hanem megért: megérti az embert és az életet. Alakrajzai, történetei megtisztulnak szatirikus velejárójuktól s új, nemesebb alakban megjelenve, új költői fajokkal gazdagítják költészetét, a lírikus genre-képpel, a balladával és legendával, a történeti elbeszéléssel. Nem előzmények nélkül, de jobbára hosszú évtizedek távolába tűnt mintákat követve, Petőfi és Arany hagyományaihoz kanyarodik vissza, majd mindegyik fajt tovább fejleszti, beleágyazza a modern szellemvilágba.

Genre-képei pl. nem a sajátos magyar típusokat rajzolják, mint Petőfi kitünő képei, hanem a mai élet szürke kisembereit: a szegény, de pompás termetű *mannequin*-t, akinek szépsége szerzi meg a mindennapi kenyeret és az teszi ki mindennap a kísértés veszedelmének; a vézna kis boltoslegényt, amint szüntelen rója gyorsan forgó kerekén az utcákat; az úri leányt, akit mostoha sorsa mások szolgájává alacsonyít s várja az úri szerelmest, hogy kimentse

lealázó sorsából; az öreg boltos-segédet, aki egy életen át töri magát, hogy beteg feleségének tenyérnyi kertjükben csöndes otthont teremtsen. Egyszerű és mégis mélyen megindító képek: sok ezek életsorsa egy-egy művésziileg megrajzolt képben, s mindegyiken valami páratlanul vonzó gyöngédség árad el — megérzik rajtuk, hogy menten a beteges érzelgősségtől, a legnemesebb emberszeretethez fogantak, egy igaz, egy jó ember szívében.

A legenda hagyományos műfaját is egészen újjá formálja Kozma azzal, hogy az újkori legenda állandó hősét, Krisztus Urunkat szerepeltetve, nem örökérvényű erkölcsi igazságot fejt ki a történetből, hanem a mesét modern környezetben játszatta le, a modern élet problémáit világítja meg. Ilyen legenda egyik legérdekesebb költeménye, *Jézus a gyárban*. Már a címe rávillant jellemére: a mindennapi élet rajzából fölemelkedik a társadalom-bölcselet magasságába. Meséjébe, a munkásoktól és a gyárostól egyaránt megtagadott Üdvözítő sorsába, drámai feszültséget visz a benne rejlő probléma, a jelen legizgatóbb társadalmi kérdése, a tőke és a munka harca. A költő két, művészi erővel megrajzolt jelenetben minden tudós könyvnel meggyőzőbben mutatja be ennek a harcnak tragikumát: mind a két fél, elvakulva önzésében és hatalmi törekvésében, közös érdekük szolgálata helyett a másik fél megrontására tör s ezzel megrontja önmagát is. Csak miliő-rajzban rokona ennek a legendának egy másik, *Jézus a vendég*, jelleme, hangulata eltérő. Kozma Andor itt a nagy német festő, Uhde szellemében Krisztus Urunkat egy napszámos szegényes hajlékába vezeti. A modern emausi lakoma, a magyar népmesekincs fordulataival és színeivel megjelenítve, művészetében is méltó párja a megindító német festménynek.

Történeti tárgyú költői elbeszéléseiben is új csapást tört Kozma és még Arany után is tudott ebben a műfajban érdekeset és újszerűt adni. A sok közül, amelyek a Szentgalleni kalandtól a geszti temetésig a magyar történet megkapó mozzanatainak egész sorát adják művészi képekben, csak kettőt emelek ki, két olyan költeményt, amelyek nem szorulnak méltatásra, mert mindannyian ismerjük, szinte könyvbetűre tudjuk őket — ennél nagyobb dicséretet nem lehet róluk mondani. Ez a két költemény — *A carthagói harcangok* és *A magyarok symphoniája*, a 48/49-es szabadságharcunknak és az első, magyar ajakról elhangzott dalnak gloriifikálása egy-egy kitűnően elbeszélt történet keretében —

megjelenése pillanatában az egész magyarságé lett. Az ma is, él az ajkakon és a szívekben, nem veszítve egy szemer nyit sem bájjából és elevenségéből, sem érzésfakasztó erejéből és érdeklekítő varázsából. Ebben a két költeményben élni fog a messze jövőben is Kozma Andor költői szelleme.

Két költőnk munkásságának értékét és jelentőségét igyekeztünk megállapítani, — közülük kellene kiválasztani az egyiket, hogy a Marczibányi-mellékjutalommal való kitüntetésre ajánljuk. A bizottság nem tudta magát rászánni, hogy kettőjük közül bármelyiket is mellőzze a másik kedvéért, annál kevésbbé, mert e két, művészi irányukban nagyon eltérő költőnket a vérség legszorosabb köteléke fűzi egymáshoz: azért arra kérjük a tek. Akadémiát, méltóztasék mind a két költőnket kitüntetni: mindegyiküknek megadni — osztatlanul és külön-külön — a Marczibányi-mellékjutalmat, Bárd Miklósnak a *Köd* című költői elbeszéléseért, Kozma Andornak *A magyarok symphoniája* című költemény-kötetéért, egész költészetük méltánylásaért.

Ravasz László t. t.
elnök.

Császár Elemér r. t.
előadó.

Szinnyei Ferenc r. t. *Kéky Lajos* l. t. *Szász Károly* l. t.
biz. tagok.

Jelentés az 1932. évi Vojnits-érem tárgyában.

Az 1932. év folyamán a főváros színházaiban a következő eredeti darabok kerültek bemutatásra:

Somogyi Gyula: *Hableány-penzió*. Nemzeti Színház, jan. 22.

Bibó Lajos: *Az egyetlen asszony*. U. ott, febr. 5.

Zilahy Lajos: *Tűzmadár*. Művész Színház, febr. 17.

Molnár Ferenc: *Valaki*. Belvárosi Színház, febr. 25.

5. Boross Elemér: *Világrekord*. Nemzeti Színház Kamarszínháza, márc. 10.

Bús Fekete László: *A méltóságos asszony trafikja*. Vígszínház, márc. 19.

Andai Ernő: *Aranyfüst*. Belvárosi Színház, márc. 26.

Bónyi Adorján: *Egy kis senki*. U. ott, ápr. 21.

Fáy Ilona-Ujházy György: *Csók a pusztán*. Nemzeti Színház, ápr. 29.

10. Halász Imre: *Lányok és fiúk*. Művész Színház, ápr. 30.
Kelemen Viktor: *Farkasverem*. Kamara Színház, szept. 2.
Lengyel József: *Emmy*. Vígshízház, szept. 3.
Fodor László: *Csók a tükör előtt*. Magyar Színház, szept. 15.
Babay József: *Veronika*. Nemzeti Színház, szept. 16.
15. Csurka Péter: *A nagy díj*. Kamara Színház, szept. 23.
Vaszary János: *Jó házból való úrilány*. Vígshízház, szept. 24.
Molnár Ferenc: *Harmónia*. Magyar Színház, okt. 7.
Hunyady Sándor: *Erdélyi kastély*. Vígshízház, okt. 21.
Gerő Gyula: *Huszárok*. Kamara Színház, okt. 28.
20. Zágón István: *Dsimbi*. Magyar Színház, nov. 5.
Boross Elemér: *Forgószél*. Kamara Színház, nov. 12.
Indig Ottó: *Tűz a monostoron*. Nemzeti Színház, nov. 18.
Hatvany Lili: *A varázsigé*. Vígshízház, nov. 19.
Vándor Kálmán: *Dinasztia*. Kamara Színház, dec. 9.
25. Andai Ernő: *A másik*. Nemzeti Színház, dec. 16.
Lakatos László: *Magas Cé*. Belvárosi Színház, dec. 16.
Zsolt Béla: *Oktogon*. Magyar Színház, dec. 17.

Sovány termésű esztendeje a magyar drámai irodalomnak az elmúlt év. De ne tulajdonítsunk túlzott vagy éppen lehangoló fontosságot ennek a jelenségnek. A magyar drámai irodalom oly gazdag erős tehetségekben, hogy egy gyengébb termésű esztendő nem rendíthet meg nagyra-hívatottságához fűzött reményeinkben. A természet életében is vannak gyengébb termésű és terméketlen évek; érthető ez a szellemi termelés folyamatában is, ahol az írói lélek annyira ki van téve a külső világ hatásainak s rendkívüli érzékenységeinél fogva produktivitása annyira függ a körülötte folyó élettől. A gazdasági válság vihara, mely súlyos megpróbáltatásoknak tette ki mindenfelé a színházakat s a vergődő, küzködő irodalmi élet mind lehangoló tényezői az irodalmi alkotásnak. A ma problémái foglalkoztatják főként az írókat s lelki nyugalmaik is hiányzik ahhoz, hogy a multba mélyedjenek. A történelmi dráma egyre ritkább. A mult év termése közt nálunk pl. csak egy volt s ennél is inkább csak allegorikus burók gyanánt szolgált a történelmi keret. A drámai irodalomnak hosszú évek óta tartó súlyos válsága még mindig teljes erővel nehezedik a lelkekre s még távolról sem tűnedezik föl a kivezető út. A filmek egyre nagyobb teret hódító, kíméletlen versenye egyre több

megalkuvásra kényszeríti a drámairodalmat. Egyre nagyobb mértékben esik áldozatul a dráma koncentrálttsága, s tömör, művészi szerkezete egyre inkább egyes széthulló képekre tördelődik szét. Egyre nagyobb számmal vonulnak föl drámai színpadokra is a film hatása alatt a dramatizált riportok és bűnügyi drámák s a filmrevü-e-k s a filmoperettek hatására az operettszerű darabok, melyekből csak a zene hiányzik, de egyébként ennek a műfajnak minden könnyedségét, gyakran minden sekélyességét magukon viselik. Egész csoport van ilyen a mi múlt évi termésünkben is.

Ennek a termésnek színvonala megérezte azt is, hogy színpadunk kiválóbb írói közül ebben az évben nem szerepeltek új darabbal Csathó Kálmán, Herczeg Ferenc, Hevesi Sándor, Voinovich Géza s ismertebb, népszerűbb drámaíróink közül is hiányoztak a szerzők sorában Földes Imre, Lengyel Menyhért, Móricz Zsigmond és Szomory Dezső. Súlyos vesztesége ennek a mindenképen nehéz esztendőnek a magyar színházi kultúra érdemes és kiváló munkásának, Ambrus Zoltánnak halála. Drámaírói munkássága és színműfordításai jelentékeny hatással voltak ízlésünk nemesítésére s fájdalmas érzéssel kell beletörödnünk, hogy törékeny, finom alakját nem látjuk többé drámaíróink sorában.

Az év drámatermésében, mint mindig, most is akad egynehány, amelyről nem sok mondanivalónk lehet, legfeljebb csodálatunknak adhatunk kifejezést, hogy a mai súlyos viszonyok közt színrekerülhettek. Ilyen Somogyi Gyula *Hableány-penzió* című, minden magasabb irodalmi becsvágy nélkül írt bohósága, melyről némi maliciával, de találóan írta egyik kritikusa: »Főként azt akarja illusztrálni, hogyan unatkoznak az emberek a Balaton partján. De ebben a Balaton ártatlanabb, mint a szerző». Egészen kezdetleges darab Fáy Iлона és Ujházy György *Csók a pusztán* című vígjátéka. A szerzők darabjukkal némileg megkéstek; száz esztendővel ezelőtt talán még boldog hiszékenységgel mulattak volna adomaszerű cselekvényükön az el nem csattant csókról. A sikert talán a darab magyaros levegőjétől és alakjaitól remélték. Kelemen Viktor *Farkasverem* című »különös történet«-e mesterkél, eredetiséget hajszólo história egy híres színpadi íróról, aki nem hisz szeretője hűségében, csapdát állít neki, de ő maga zuhan bele a farkasverembe. Gyöngé kivitellű, kusza színpadi játék, mely csak játszik a

problémával s végül is megoldatlanul hagyja. Játszik a közönséggel is, anélkül, hogy megvolna benne az ilyenféle játékhöz szükséges kitűnő beszéltető készség.

Egypár darab mintha ajtót tévesztett volna. Bús Fekete László vígjátéka, *A méltóságos asszony trafikja*, inkább kabarébá, Vaszary Jánosé, a *Jóházból való úrileány*, inkább valami lokálba illenék, mint drámai színházba. Bús Feketének eléggé banális meséje oly szegényes, hogy a tömérdek mellékalak nélkül egy felvonást is szűkösen töltene be, de viszont még tovább is lehetett volna nyújtani néhány epizód-figura szerepeltetésével. Főalakjainak jellemzése rendkívül fogyatékos, a volt ezredes özvegyét és leányait egészen félrerajzolja. Inkább a meglepő helyzeteket keresi és igyekszik kiaknázni. Vaszary János »valószínűtlen történet«-nek mondja darabját. Úgy látszik valószínűtlennek tartja, hogy akadjon ma Pesten fiatal úri leány, aki tisztességes munkával akarja megkeresni kenyerét s csak azé a férfié akar lenni, akit szeret. A munka, melyre a jó házból való úrileány vállalkozik, meglehetősen különös: hogy ideiglenes alkalmaztatást találjon mint megfigyelési anyag egy anyasági észleleteket gyűjtő orvosprofesszornál, áldott állapotban levőnek hazudja magát. Természetesen ebből a kiindulásból csak sikamlós helyzetek és élcsek fejlődhetnek. Visszás érzéssel halljuk, hogy a nagy részében ugyancsak alpári malackodás a körül forog, ami mentesítve van minden jóízű ember előtt a tréfától s ami az élet legszentebb rejtélyeinek egyike: az anyaság körül. Az írónak minden becsvágya a mulattatás és a cél érdekében ugyancsak nem válogat az eszközökben. S ha erre olyan ügyes színpadi érzékű, helyzetötletekben annyira leleményes író vállalkozik, mint Vaszary, és olyan csekély mesét akar öt felvonássá nyújtani, mint itt történik, akkor bizony a helyzetek közt sok lesz az egyértelmű és közönséges s a rakétaszerűen eregetett viccekben sűrűn kelt visszatetszést a mindent nevén nevező szabadszájúság. Sikeréről nagyon találóan mondta egyik bírálója, hogy a közönség elfelejtett szegyenkezni azon, min mulat.

Egészen más világba visz bennünket, bár szintén csak mulattatni akar, Bónyi Adorján. *Egy kis senki* című darabja könnyed, vidám, hangulatos és érzelmes vígjáték fiatal szívekről, akik a boldogságot keresik és meg is találják. Újabb változata a bank-romantikának, csakhogy itt nem az írógépes kisasszonyt, hanem a szürke kis bankfiút segíti

magasba a véletlen szerencse. Ő a »kis senki«, akit a hatalmas bankvezér leánya inkognitóban megszeret és kiharcol magának. Azaz nem is nagyon kell harcolnia, oly símán és könnyen megy minden, hogy egészen meseszerűen, lélektanilag kissé valószínűtlenül hat. De nem is problémákat keresett itt a szerző, darabjának nincsenek mélyebb lélektani gyökerei, de van benne sok finomság és kedvesség. Helyzeteit érdekesen alakítja, párbeszédeit ötletesen szövi, úgy hogy a játékon jól elszórakozunk s nem is gondolunk valószínűtlenségére.

Operettszerű, könnyed színjáték Lengyel József *Emmy* című darabja. Rákosi Vikornak harminc esztendővel ezelőtt megjelent *Emmy a kaszárnyában* című regénye után írta. A kevés eseményű regény nem igen kínált drámai cselekvényt, erre nem is nagyon törekedett a dramatizáló, inkább a régi jó világ derűs rajza vonzotta s ezt igyekezett kiaknázni. A békebeli kis garnizon huszártisztjeinek világából merített egyszerű, derűs történet ügyesen, bár inkább csak külsőségekben viszi színpadra ennek a világnak szeretetreméltó magyaros alakjait.

Ilyenféle garnizon-história Gerő Gyula *Huszárok* című »katonadarab«-ja is. Egyszerű, egyes fordulataiban naív, de kedves, derűs és tiszta meséjét a háború előtti időkből veszi. Szerzője jól ismeri és szereti is a kisvárosi huszárélet alakjait, rajzukban sok az életből ellesett vonás, párbeszédek is pompás élethűséggel folynak. Rokonszenvesen érint a szerzőnek lélekből fakadó melegsége s az az eszményítő szeretet, mellyel alakjait elárasztja s mellyel nemes érzéseket dicsőít; hazaszeretetet, barátságot, becsületességet, jó erkölcsöt. De már mindabban, ami a drámaíró számára magasabbrendű feladatot jelent: a bonyodalom szövése, a főalakok jellemzése, a darab felépítése tekintetében alig emelkedik felül a művelt és tehetségesebb dilettáns színvonalán. De minden fogyatkozása mellett is a darab az év legrokonszenvesebb termékei közé tartozik.

Operettszerű Vándor Kálmán *Dinasztia* című komédiája is. Enyhe szatírával figurázza ki a trónvesztett királyokat és udvarukat, vagy talán inkább a dinasztikus szellemet. A dinasztia már összeomlott, fiatalabb tagjait már szerény polgári életre kényszerítette a nagy sorsfordulat; a száműzetésben élő fiatal, léha exuralkodó se mutat már valami nagy hajlandóságot a hazatérésre és uralkodásra.

- Mikor invitálják, hogy »a haza szolgálatára« foglalja el

trónját, ezt mondja: »Mindenki azzal szolgálja hazáját legjobban, amire képes; én például azzal, hogy nem uralkodom felette«. E körül forog az egész játék. A történetet mulatságosan, jó színpadi érzéssel iátszatia le. annak ellenére is, hogy alakjai közt sok a régi jó ismerős. motívumai közt sok az elcsévelt és a cselekmény itt-ott csak egy-egy olcsó élcen vagy pointe-en döccen tovább. Jól lehet mulatni rajta s a trónjukat vesztett uralkodók is bizonyára kibírják még ezt a szatírárt.

Zágon István *Dzsimbi* című darabja egy kis exotikus mázzal vonja be azt a nagyon régi s nem is nagyon mély igazságot, hogy a nők akkor forgatják legbiztosabban újjuk körül a férfit, mikor ez ennek ép az ellenkezőjéről van meggyőződve. Exotikus hösnője egy oroszánvadász által Európába importált szigetlakó hajadon, kinek állati engedelmeségét követendő példaképül szeretné állítani akaratos menyasszonya elé. A romlatlan civilizálatlanság virága azonban hamarosan beletalálja magát a romlott civilizáció minden előnyébe, erkölcsi és ítélőképességbeli fölénybe jut egész környezetével szemben s a végén a benszülött vőlegényéhez hű szerelemnek érzésével párhuzamosan nyilatkozik benne a pénz után való sóvárgás. Ennek a nőnemű *Faun*nak történetében a szerző komolyabb probléma helyett inkább a két világ közt mutatkozó ellentéteket aknázza és élvezi ki, hol enyhe mosollyal, hol játszi iróniával. Általában nem is igen törekszik többre, mint hogy mulatságos színpadi jelenségeket írjon ezeket élcekkel, fonák figurákkal s itt-ott csípős szatírával élénkítse az európai civilizáció egy-egy ferdesége ellen.

Mesének és modern életnek sajátos összejátzását látjuk Hatvany Lili *Varázssége* című darabjában. Egy modern Hamupipőke-mese szolgál a darab keretétül; a keleten belül egy csoport mai pesti alak mozog. A mese lényege is természetesen nem a naivitás, hanem a raffinéria, ahogy egy XX. századbeli pesti nagy gyermekek számára írt meséhez illik. Egy kis iparművésznő a hőse, akitől léha és ostoba ideálját el akarja hódítani kacér mostohája. A gyámoltalan kis hamupipőke sorsába két nagynéni avatkozik bele: az ósdi erkölcsi elveket hirdető — ez természetesen a boszorkány — s a lényegesen könnyelműbb és nagyvilági elveket valló — ez természetesen a jótündér —. Ez tanítja meg a cím gyanánt szereplő nemleges varázsigére is: nem szabad a férfi előtt kiejteni ezt: szeretlek, a tied

való, számomra nincs más férfi — mert ez elriasztja a férfinépet. Megjelenik a mese varázslója is egy, a jó nénytől küldött bűvész személyében, aki aztán magához hókuszpókuszozza a kis Hamupipőke szívét. A mese keretében egy csoport üres és sivár lelkű, önző és fölényesen elméskedő embert s egy csomó társadalmi fonákságot látunk. Ezek bizony nem igen illenek bele a mese keretébe, gyakran el is pattan ez, az alakokról is lehull a mesebeli jelmez s meglehetősen pórén állnak előttünk. Az író különösen azokban a jelenetekben erős, melyekben nők állnak szemben egymással s irgalmatlanul vesézik egymást. A lélekbelátásnak s a rosszmájúságnak pompás attackjai ezek, azzal a biztonsággal, amellyel a nő tudja előttünk kifordítani a nő lelkét. Egyébként jó alkalom adtán a férfiak is kikapják a maguk porcióját. Ilyenkor dialógusaiban metsző elmésség nyilatkozik és mulattat, bár elég sűrűn kiütözközik párbeszédeiből egy-egy olcsó és merész kiszólás is. Amilyen szellemes és mulatságos a szerző a párbeszédekben, olyan tétovázó a szerkesztésben. Egy-egy színpadi helyzetet alaposan ki tud aknázni, de mikor egy másikba kell átmennie, a kapcsolat megragadásában meglepően bizonytalankezü.

Mesét és valót, álmólátást s a legköznapiabb históriát vegyít össze Babay József merész túlzással *legendának* nevezett *Veronikája* is. Tárgyát egy nagyon együgyű babona szolgáltatta. Két legény kéri meg a címben szereplő leányzót. Az egyik szelíd, a leány ezt szereti; a másik erőszakos, ez nem kell neki. De mivel mindakettő módos fiú, a kapzsi szülők nem adják ki egyiknek sem az utat, hanem egy vén javasasszonyhoz fordulnak, aki álmólátó port itat a legényekkel s úgy dönt, hogy aki ettől a mennyországban jár álmában, azé legyen a leányzó. Most egymásután látjuk a poklot, ahol a nemszerettem legény jár, s a mennyországot, ahová a kedvelt legény jut el álmában. Majd a községházán népcsőület dönti el, kié legyen a hajadon, mivel mindegyik legény megesküdött, hogy a mennyországban járt. Természetesen a szelíd legény lesz a nyertes. Nincs ebben az akadozva, hosszadalmasan baktató, tikkadt képzeletre valló mesében semmi, ami alapot adna a *legenda* elnevezésre. A túlvilági képek közül is a pokol úgy hat, mint valami kabaré-burleszk, a mennyország képe, bár szirupszerűen édeskés részletei vannak, egészében sivár és gyerekes hatású. E mellett mindegyik kép tele van

tűzdelve ízetlen aktuális kiszólásokkal. A földi képeket pedig elnyomja és ellaposítja a sok néprajzi részlet. Faluját egészen a középkori kultúrátlanságnak elsomorító képében mutatja be. Dramaturgiai tekintetben a darab a kezdő íróknak minden gyöngeségét egyesíti magában.

Kezdő író Csurka Péter is, kinek *A nagy díj* című darabja sok rokonszenves vonást mutat. A kezdő íróra yall még benne a túlságos kigondoltság s technikai bátortalansága. A darab kétharmadrésze expozíció s a történet csak a harmadik felvonásban bontakozik ki, nem valami meggyőző igazsággal a csúnya leány varázslatos megszépülésének elhitetésében s nem nagyon megnyugtató erkölcsi kihangzással: a leány estélyi ruhájának fényével s egy kis kikészítéssel nyeri meg eszményképét, nem pedig jóságával, belső értékeivel. A szerző inkább csak az epizódokban és zsáneralakjaiban adja bizonyosságát leleményének s emberrajzoló képességének.

Csurka darabja festők körében játszódik. A művészetnek egy másik birodalmába visz bennünket Lakatos László *Magas Céje*. Az öregedő énekesnő a hőse, ki még gondosan konzerválja hangját, de nem akar lemondani a szerelemtől sem s eldugva nevelteti immár nyakára serdült leányát. Anya és leány, kiknek ezt a kapcsolatát a világ még nem tudja, vetélytársakként kerülnek szembe egymással egy vegyészmérnökért. A mama aztán kárpótlást remélve egy feltűnedező új pénzes ismerősben, nagylelkűen viszakozik, a leány pedig feláldozva magát, azaz előlegezve a nászéjszakát, tovalejt a mérnök oldalán. Az író itt mintha engedett volna eddigi fanyarságából s az érzéki komplikációkat se feszegeti annyira, mint eddig. Természetesen a diákkisasszony a mérnöknek nyújtott előleget szexuális felszabadulásként hirdeti, de a merészeknek szánt szavak inkább zöldeknek hangzanak. Mint Lakatosnak minden eddigi darabjában, itt is a szavak áradatába fullad minden cselekvés.

Sok szó esik a mai szerelmi életről Halász Imre *Lányok és fiúk* című darabjában is. A szerző ezt a műfaji megjelölést adja darabjának: Tíz kép a mai szerelemtől. Az a szerelem, amelyet rajzol, csak flörtölés, szeretkezés, bármennyire is a polgári erkölcs nevében történik a megoldás. A tíz kép kissé sok is és sorozatuk úgy hat ránk, mint valami elnyújtott, felületes színpadi riport. Életképek se valami nagyigényű, a mai fiatalság életének csak felszínén marad, ez az élet csupa flört, szerelmeskedés,

sport, weekend. Jellemeket, egységbe fogott cselekvényt egyáltalán nem kapunk, a darab szétesik jövés-menésekre s érdektelen párbeszédekre, melyek nagyon távol esnek Halász előbbi darabjának (*Meddig fogsz szeretni?*) elmés-ségétől.

A mai lány szerelmi életének problémája áll bizonyos mértékig Zsolt Béla darabjának, az *Oktogonnak* központjában. Cselekvénye egy oktogon-téri »jóházból való úrileány« ballépése körül forog, amelynek korrigálására az egész Oktogon mozgósítva van. Az Oktogon virága azt adja okául ballépésének, hogy nem lehet kibírni odahaza. Ezt, úgy látszik, a szerző is elfogadja indokul. De miért nem lehet kibírni azt, hogy a szülők robotolnak gyermekükért s lemondások árán is igyekeznek biztosítani minden kényelmet számukra? Olyan inzultus ez, melyet meg kell torolnia a szebb lelkű és jó érzésű honleányoknak? A leány körül ott szerepel az egész környezete is. A szerző a pesti kispolgári életnek egy szelvényét akarja bemutatni a maga mindennapi voltában, eszményítés nélkül. A szerző kétségtelesen jószemű és jóhiszemű író, tehetségének is bizonyosságát szolgáltatja, de a fényképezés még nem művészet. Bármennyire hű vonásokból rajzolja meg képét, ez a nyers kép még nem dráma.

Az érzéki vágy fűti Bibó Lajos darabjának, *Az egyetlen asszonynak* alakjait is, bár még a felől is bizonytalanságban hagy bennünket a szerző, hogy az asszonyra való éhségnek vagy a földéhségnek a drámáját akarta-e megírni. A darab a hódsgái lápvilágból vett életkép, talán megvilágítóbb is lett volna eredeti *Láp* címe. A kubikusok közé egyik társuk felesége érkezik, aki még nem tudja, hogy urát megölte a mocsárláz s már el is temették. Az asszonyt ott marasztalják éjszakára s mindjárt ráveti magát a kiéhezett férfitársa. Beleszeret a főmérnök, a mérnök s vágyódnak utána a kubikusok is. A helyzet olyan, hogy joggal várjuk a drámai kirobbanást. Kezdődik is a második felvonás és megtudjuk, hogy a feszültséget megteremtő első felvonás óta — három hónap telt el. A drámai feszültség kirobbanásának e lehűtő elejtése után a darab egyre zavarosabbá válik. A szerelmi bonyodalom mellett, amely több férfi sorsára kihat, éles ellentét fejlődik a munkálatokat vezető két mérnök között több okból is, és ezeken felül egy szociális akció is folyik: a kubikusok, mikor meghallják, hogy nem kapnak földet, átvágják a gátat s megsemmisítik

addigi munkájuknak egész eredményét. Így fűződnek össze szerves kapcsolat nélkül a különféle bonyodalmak s teszik zavarossá és szétesővé a darabot, melynek nagy lélektani és szinpadtechnikai foghatóságai vannak s katasztrófáját a véletlen idézi elő. Erdeme csak a környezetrajzban s egyes kubikos-típusok festésében és beszélgetésében van.

Hűtlenné lett a siker ebben az esztendőben még azokhoz az írókhoz is, akik a múlt években jelentősebb sikert arattak. Indig Ottó *Tűz a Monostoron* című darabja kiábrándítóan balsikerű kísérlet volt a történelmi dráma terén. A kuruc világban játszódna, de erre csak a jelmezek emlékeztetnek. A fakó történelmi háttér előtt, minden kapcsolat nélkül vele, a nagyon elkoptatott, érzelgős házassági dráma folyik a jól ismert személyekkel: a féltékenykedő férjjel, az anyai önkény által vonzalma ellenére férjhez erőszakolt fiatal asszonnyal s a még mindig szeretett és szerető leánykori eszményképpel. A három főszemély közt a drámai akció tulajdonképpen csak akkor indulhatna meg, amikor a függöny már végkép összezsugorodik. Nincs cselekvénye a drámának, így természetesen hiába várjuk a jellemek rajzát és fejlesztését is. Merő zűrzavar és kapkodás minden, ami a darabban történik. Dialógusai teljesen drámaiatlanok s nyelvében sincs semmi annak a kornak archaikus szépségéből. A lélekzetünk is elakadt, mikor egyik kuruc vitéz ilyenén módon kesergett: Rákóczi, Rákóczi, *így néz ki a te országod*.

Úgy látszik, hogy a kuruc kort bizonyos mértékig allegorikus elburkolásra is választotta a szerző. Így akart tenni néhány átlátszó célzást a mai kolozsvári közviszonyokra, amelyeket nyíltan elmondani nem talált célszerűnek.

Ezt az óvatosságot mutatja bizonyos mértékig Hunyady Sándor darabja, az *Erdélyi kastély* is. A megszállóknak szóló kedveskedésül bemutat egy tisztakezű oláh minisztert, egy szegény magyar páter alakjában pedig a magára maradt magyarságnak nyújtja megható képét. Óvatossága meglátászik a darab egész koncepcióján is. Az erdélyi magyar élet véres problémája helyett bágyadt riportot kapunk arról, hogyan szegényedik és süllyed a proletársors felé Erdély nagymultú főúri osztálya. Az erdélyi magyarság tragédiája helyett egy meglehetősen közönséges asszonyszöktezési kísérletet látunk a színpadon. A szerző, úgy látszik, a fájdalmasan aktuális korrajz keretében hősnője lelkében egy »nagy szenvedély« küzdelmét akarta lejátszatni, de ez

csak a fellobbanásig jut el, a korrajz pedig itt-ott elejtett politizálásban merül ki. A darab szempontjából egyébként meglehetősen közömbös is a környezetrajz. A darabtól ábrázolt válságban nincs semmi jellemzetes erdélyi szín, ez fölmerülhet bármilyen előkelő körben. Arról van nevezetesen szó, hogy egy asszony elhidegül s válni akar férjétől. Ekkor megtudja, hogy férje tönkrement, de férfiasan szembenéz a rázúduló csapással. Az asszony most már úgy érzi, hogy becsstelenség volna ebben a válságos helyzetben elhagyni férjét, s amint ennek érzése megerősödik lelkében, annak is tudatára jut, hogy még mindig a férjét szereti. Ennek a válságnak kirobbanása igen szépen van megírva a darab második felvonásában, ez finom és érdekes, színpadilag is kitűnően megalkotott, mozgalmas és feszültséggel telített. De ezzel aztán akár be is végződhetnék a darab, a III. felvonás fölösleges. Ez szükségtelenül mintegy megismétli a grófné hitvesi érzésének felülkerekedését. Ez annál is inkább fölösleges, mert nehéz megértenünk, hogyan hajolhatott egy pillanatra is a fajankó magyarországi gróf felé, aki a színpadon csupa üres banalitásokat mond. A grófnének ez az érzelmi megrendülése a színpad mögött megy végbe s így az indokolás ennyivel is hiányosabb. A különben is fölösleges III. felvonás végén az ágyjelenet meg éppen bántóan fölösleges. A darab fölépítése úgyis eléggé bizonytalan, cselekvénye vontatottan és tétován halad előre. A főalakok képében is éles vonások helyett inkább pasztellszerű, lágy, egymásba mosódó színeket kapunk.

Két darabbal is próbálkozott, de mindegyikkel kevés szerencséje volt Andai Ernőnek, aki csak nemrég *Porcellánjával* emlékezetes sikert aratott. *Aranyfűst* című darabja jól induló karrier-történet két kis szürke vidéki emberről: a fővárosi érvényesülésről és sikerről álmodozó ujságíróról és színésznőről. Egymásra találhatnak s együtt indulnak álmoképük után. Örök szerelmet és hűséget fogadnak egymásnak, de mikor az író hiába ostromolja drámájával a színházakat, a kis színésznő pedig ünnepelt művésznővé lesz, az öröknek hitt szerelem aranyfüstté válik s mindegyikük másé lesz. Az író talán többet akar: a nagy szerelem szépségét harsonázni a színpadról, vagy érzés és érdek keserves harcát mutatni be a fiatal szívekben, de elmélyedés helyett megelégedett lágy, szinte diákosan érzelmes lírával. Története jól indul, de aztán ellaposodik,

hogy végül ismét lendületre kapjon s azt adjon, ami elég ritka: jó III. felvonást. Sovány történetét bohózatos mellékalakokkal élénkíti s helyenként el is sekélyesíti, de általában igénytelenségében is rokonszenves színpadí munka.

Kevésbé sikerült *A másik* című darabja a szerzőnek. Tárgya nem valami újszerű lelemény: az első asszony emlékével harcolnia kell annak, aki a második asszony akar lenni a szeretett férfi oldalán. Hőse egy szeretetre méltó, gyöngéd érzésű, bátortalan tanársegéd kisasszony, aki reménytelennek érzi szerelmét eszményképe, a híres tudós professzor iránt, mert ez valósággal bálványozza elhalt első felesége emlékét. A véletlen ugyan nyomára vezetí annak, hogy ez az emlék nem volt szeplőtelen tisztaságú, de nemes érzése visszadöbben a kegyeletsértésnek még a gondolatától is, sőt vállalja egy kínos helyzetnek a szígyenét is, hogy a professzor illúziója sértetlen maradjon. De kiderül, hogy ez tudta s meg is bocsátotta elhalt feleségének egyetlen ballépését és így nincs más hátra, mint hogy a professzor bölcs és szellemes nővére minden félreértést eloszlasson. De nekünk nehéz utat kell megtennünk, míg ők eljutnak a boldogság révébe. A történetet csupa sablonból és régi trükkökből szövögeti a szerző, ezek között különösen szerencsétlen az áruló kazetta szerepeltetése. A szerző folyton el-eltéréget a tárgytól, a fejlesztésben folyton bizonytalankodik s halmazza a lélektani felületességeket. Egy sikerült alakja van: a professzor nővére, ez csupa okosság és szellemesség; ha ő nincs a színpadon, a párbeszédék is kedélytelenné fakulnak.

Sok vígjátéki sikerre tekinthet vissza Fodor László, a magyar exportdrámának egyik legügyesebb kezű művelője. Most tette első kísérletét *Csók a tükör előtt* című darabjában a komoly dráma terén, de a kísérlet balul ütött ki. Darabja bűnügyi dráma, egy törvényszéki tárgyaláson robban ki mindaz az izgalom, amit az író a darab folyamán a lelkekben fölkorbácsol. Egy ügyvéd a hőse, aki egyetemi tanár barátjának házassági tragédiájával azonos jelenségeket észlel a maga házaseletében is. De nem akar leszámolni a hűtlen asszonnyal, csak akkor, ha feleséggyilkos barátját fölmenti az esküdtszék. Ez meg is történik, de az ügyvéd nem öli meg, csak elűzi a háztól feleségét. Technikailag kitűnően van megírva a darab, bár a két házasságtörésnek egyező, párhuzamosan haladó motívumai a csináltságnak, kiélezettségnek hatását keltik. Me-

sége feszültségben tartja a nézők idegeit, de ahol aztán a költőnek kellene megszólalnia, ott bizonytalanná válik. Nem látjuk a szerző etikai álláspontját sem, a darab megoldása pedig lélektani szempontból is hamis: sem a feleség cinikus távozása, sem a férj duhaj és szájhős viselkedése nincs összhangban azzal a jellemrajzzal, amelyet a szerző a darab folyamán róluk nyújtott.

Meglepő sikertelenség jutott osztályrészül annyi hazai és külföldi forró színpadi diadal osztályosának, Molnár Ferencnek is, pedig két darabja is esik erre az évre. Molnárnak egyik legsajátságosabb, régibb darabjaiban csodálatos erővel érvényesülő adománya egy-egy fogalomnak vagy illúziónak elhithető színpadi életre keltése. Erre az ötletre építette *Valaki* című darabját is. Itt egy szeretetreméltó szélhámos atya, kinek multjában egy kis börtönbüntetés is virul, bájainak kamatoztatásából meggazdagodott leányát kárpótlásul polgári tisztességhez akarja juttatni s egypár koholt külsőségből: ruhákból, számlákból, levelekből exotikus tájakon vadászgató grófi férjet varázsol számára. A fogalmi férjnek csakhamar híre terjed, élni kezd, tisztelet s gyűlölet tapad hozzá, zsaroló hadjárat indul meg ellene s mikor aztán már kezd nagyon a nyakukra nőni, a jó kedélyű apa ép oly könnyedén meghalattja, mint ahogy megalkotta. Létre hívása úgyis csak arra való volt, hogy egy féltékennyé tett előkelő ifjúhoz juttassa feleségül a jeles multú »grófné«-t. Ugyanezt az ötletet írta meg Molnár egypár évvel ezelőtt *Egy, kettő, három* című egyfelvonásosában. Ez sokkal meggyőzőbb színpadi játék volt, mert ott egy élő senkiből formált percek alatt társadalmi tényezőt s egy felvonásba tömörítve, egészen a játék hatása alatt tartott bennünket, míg itt a játéknak szünettel való megszakítása egyúttal az illúzió halálát is jelenti. Egyéb-ként sem tartozik Molnár szerencsésebb darabjai közé. A gróf létezéséről sokat beszélnek a színpadon, de a nézőtérén sehogysem akarjuk élőnek elfogadni. Bármily ügyes illuzionista mutatványa sem kelthet illúziót, ha nem a mutatvány végén tárja föl fortélyát, hanem a mutatvány egész ideje alatt magyarázgatja ezt. A szerző nem éri el célját, mert nem tudja elhitetni velünk, hogy a hazugság azonos a valósággal. E mellett nagy technikai ügyessége is cserben hagyta Molnárt. Darabjának szerkezetét mintegy szemünk láttára tákolja össze s alakjai is nemzetközi forgalomra szánt, minden jellegzetesebb vonások nélkül való figurák.

Még sajnálatosabb esést mutat Molnárnak *Harmónia* című darabja, melynek ezt a keresett műfaji megjelölést adta: Családi idill, karénekkal, három felvonásban. Ez is kivitelre készült cikk, nincsen benne semmi magyar; alapötlete is, a nagy dalárdakultusz, német vonás. A családi idill helyett épületes családi kavarodás zajlik előttünk a színpadon, de minden perpatvar feloldódik a kardalban. A hőse egy miniszteri tanácsos, aki elnöke és vezérkarnagya a Harmónia dalárdának. A szereplők mind ennek tagjai és sajátságosan mindig vezérkarnagyukkal gyűlik meg a bajuk. Ilyenkor a modern Orpheus rögtön intonál, a dühös dalárok, feleség, szerető, vetélytárs és a többiek glédába állnak s teljes erővel dalban törnek ki. Így elpárolog dühök s bocsánatot nyernek az öregedő fődalár kópéságai. S ha mindenáron igazságot akarunk kihámozni a furcsán kavargó torzképekből, ez az, hogy az egész élet csupa hazugság és megalkuvás; ne vessünk avagy énekeljünk egyes embertársaink gyarlóságán s nézzük el ezt. A szerző a darabban mindent a mulattatás céljának rendel alá és sem ötletek, sem élcek dolgában nem mutatkozik valami nagyon finnyásnak vagy válogatósnak s gyakran erőszakolja a helyzeteket is.

Figyelmet érdemel egy fiatal drámaíró, Boross Elemér, ki szintén két darabbal szerepelt az év folyamán. Nem kiforrott s nem eléggé fegyelmezett tehetség még; de van határozott színpadi érzéke, eszmei tartalomra törekvése, élesen megfigyelő szeme s meglepő hajlamot mutat arra, hogy témájával és alakjaival aktualitásokba kapcsolódjék bele. Ennek következményéül drámák helyett inkább színpadi riportokat ír. *Világrekord* című darabja is nyilván kivitelre készült, Berlin és Newyork között végrehajtott két rakétarepülésről írt dramatizált riport. A repülőgép lángeszű feltalálója biztos ugyan gépének hibátlan teljesítménye felől, de idegeinek gyengesége miatt nem mer vállalkozni a repülésre. Egy konok öngyilkosjelöltet, a korlátolt sofőrt ültetik be a gépbe s elhitetik vele, hogy az bizonyosan lezuhan s ő is elpusztul. A gép azonban baj nélkül megérkezik Newyorkba s ott a sofőrt túlsapongó ünneplésben részesítik, mint világrekord hőst, sőt hozzápártol a feltaláló mérnök menyasszonya is. Bezzeg megjön most már az életkedve s mikor visszafelé is meg kellene tennie az utat, nem vállalkozik rá. A méltatlanul megalázott és elfeledett föltaláló ül be a gépbe.

s megjavítja az előbbi világrekordot s ezzel visszanyeri nagy sport-teljesítményekért hevülő menyasszonyát is. A darabnak vannak jelentékeny fogyatkozásai, cselekvénye nehezen indul meg s aztán képekre tördelőzik, de van benne elevenség és van gondolati tartalom is. Mulatságos szatírárt ír a modern élet rekord-örülete ellen, kifigurázza a sofőr-típus túlságos népszerűségét s hadat üzen annak a felfogásnak, amely az izomerőt fölibe helyezi az alkotó szellemnek. Tovább is megy s ironikusan rámutat az alkotónak, a művésznek idegrendszer finomabb voltából következő fizikai alacsonyabbrendűségére az üzlet, a tőke, a reklám embereivel szemben. Ez a szatíra mindvégig ötletes s míg ez érvényesül, addig a darab is él. Ámde a szerző nem fejezi be darabját ennek a szatírának mintegy a tetőződésével, a szoborjelenettel, hanem etikai célzatát mintegy a visszájára fordítja s a szellem győzelmét mutatja be a nyers erő fölött. Az, ami groteszk ötletnek indult, tartalmas, szép gondolattá mélyül, de szatírájának éle mintegy kicsorbul.

Másik darabja, a *Forgószél* című, kilenc képből álló tragikomédia, kevésbé sikerült. Arról a forgószélről szól, mely oly szörnyen fölkavarta a háború utáni életet. Egy öngyilkosság története, beállítva korunk öngyilkossági tömegjárványának keretébe s egyik következményéül tüntetve föl az emberiség egyik apokalyptikus öngyilkossági kísérletének, a világháborúnak. Hősről azt mondja, hogy a 33 évesek rendjébe tartozik, amely megharcolta a háborút s elesett az élet vígasztalan harcmézején. Egy fantasztikus előjáték után ezeknek a 33 éves ifjaknak érettségi találkozájával indítja meg cselekvényét. Ez a találkozó már lehangoló képeket tár elénk. Minden másképen következett be, mint ahogy az iskola tanította: a hitványság magas polcra jutott, a derékség elbukott. Az osztályfőnökből kolduló gyufaárus lett, az osztály első tanulójaból kisegítő pincér, tisztiszolgájából pökhendi méltóságos úr, a szélhámos akarnokból vezérigazgató. A kisegítő pincérben az előjáték egyik öngyilkosára ismerünk. Az az út következik most a további képek során, mely őt az öngyilkossághoz vezette el. A kenyérért vívott reménytelen harc ez, melyből csak az öngyilkosságba remél menekvést a hős. Ez a harc már az érettségi találkozón eldőrdült lövéssel befejeződhetne, a további képek egy lépéssel sem viszik előre a drámát. Sőt, ez egyre jobban hanyatlik,

mert egyre erősebben kiütözik belőle a célzatos beállítás erőszakoltsága s egyre kevésbé fogadhatjuk el a hős katasztrófáját egész nemzedéke sorsának szimbolumául. Ennek a katasztrófának egyetlen okát a háborúban látja a szerző, holott gyenge akaratú, betegesen érzékeny hőse kedvezőbb körülmények közt is aligha boldogulna. Minél ritkábbá és lázítóbbá formálja sorsát a szerző, minél jobban kiélezi az élet igazságtalanságait, annál kevésbé győz meg s annál kevésbé nyugodhatunk bele a darab végén a legmagasabb bíróság ítéletébe, mely a háború és kétségbeesés indokán fölmenti az öngyilkost. A szerző erkölcsi emelkedettsége és férfias bátorsága tiszteletet érdemel, mélyen meghatnak a mai élet nyomorúságáról rajzolt képei, de ezek a képek kissé művésztelenül vannak halmozva s inkább vezércikkkel, mint drámával találjuk magunkat szemben.

Az év terméséből legjobban kiemelkedik Zilahy Lajosnak *Tűzmadár* című, öt képből álló színműve. Új tárgyat és új formát jelent Zilahy drámaköltészetében, de nagy színpadi sikere ellenére sem mernők előnyösnek mondani ezt a változást. Ha Molnár Ferencnél és társainál nem lelkesedtünk a kivitelre készült, technikai virtuózításra törekvő, trükk-drámákért, Zilahy Lajosnál sincs okunk ezen örvendezni. Darabja nem is bűnügyi dráma, hanem egyszerűen csak dramatizált rendőri nyomozás. Egy nyugalmazott belügyminiszter bérházában meggyilkolva találják szobájában egyik lakót, egy színészt. Megindul a vizsgálat s ennek során lassanként a gyanú központjába a miniszter lakása kerül. Nagy meglepetésre a kegyelmes asszony a színész barátnőjének mondja magát s a gyilkosságot is magára vállalja. Azonban a vizsgálat egyre nyilvánvalóbbá teszi, hogy nem mond igazat s végül kiderül, hogy a gyilkos a kegyelmes asszonyék egyetlen leánya, a 16 esztendőös Mariet, aki éjjelenként feljárt a színészhez s mikor ez azt követelte tőle, hogy legyen a felesége, dulakodás közben lelőtte.

A darab technikailag rendkívüli ügyességgel van fölépítve, csak az a baj, hogy az emberi lélek helyett egy bűnügy került központjába s az érdeklődés teljesen a bűntény szálainak kibogozására irányul. Ez volna az irodalmi értékű dráma feladata? Nem tudjuk elhinni. Zilahy sokkal izlésesebb és tehetségesebb író annál, hogy ennek a kétes értékű drámai műfajnak olcsóbb fogásait kiaknázza,

de viszont a színpadi meglepetések halmozásában mégis kíváncsi lett volna részéről valamivel nagyobb mérték-tartás. Cselekvényét mindenesetre drámaibbá formálhatta volna, ha a darab közepén egy feszült jelenetben világos vet Marietnek »nemi felszabadultság«-ára, ha valamit már itt elmondhat vele azokból az elvekből, amelyeket a búcsú-jelenetben oly meghökkentően tálal fel. A darab elején a kis iskolásleány módjára viselkedő csitrit látjuk s a darab végén egy, szerelmi multra visszatekintő, sexuális nihilizmust valló, koravén és gyilkos hiszterika áll előttünk. Valami átmenetnek mégis csak kellene lennie e közt a két kép közt, de az író utolsó pillanatig rejtegeti ütőkártyáját, azt, hogy a leány volt a gyilkos. A szerző általában nem néz szembe a pszichológiai problémával s nem vállalja ezt; kitér az elől, hogy a leány lelkébe helyezze s őt tegye a darab hősévé. Már pedig csak úgy lenne a darabból »erkölcsdráma«. A lélektani drámát elejtette a bűnügyi dráma kedvéért, a pszichológiát feláldozta a trükknek.

A korkép, mely a darabból élénk táru, rendkívül le-sujtó. Két világ áll szemben egymással: a tiszta életelvek és puritán formák közt élő volt miniszter és felesége s a 16 esztendő, félig még gyermek-leány, aki már kiábrándult mindenből, aki csak ösztöneit ismeri el úrnak maga fölött, aki éjjelenként feljár egy hitvány színészhez s ahogyan szeszélyből neki adta magát, szeszélyből le is lövi, mikor azzal meri megsérteni, hogy feleségül akarja venni, holott ő »nem akarta hozzá kötni az életét«. Mikor anyja azt kérdi tőle: »De Mariet... hát hogy gondoltad ezt...? Hogy így... ezek után elindulhatsz egy másik ember felé?« — Ő tompán azt feleli rá: »Miért? — Csak a fiúknak szabad?« S mikor erre az orcátlan válaszra atyja ezt kérdi: »Honnan vetted te ezt? Ki tanított téged erre?« — a magasabb lelkeségű hölgy »kissé gúnyos mosollyal« néz maradi atyjára s a legtermészetesebb hangon mondja: »Ma már minden okos leány így gondolkozik«. Az anya elszörnyűködve kiált fel: »De Mariet — arra nem gondoltál, hogy valamikor férjhez mégy és... azt az embert...« A fölényes bakfis itt közbevág: »Én nem akartam senkit sem becsapni. Én nem megyek férjhez sohasem. Én szabad akarok maradni...« Majd aztán kioktatja szüleit: »Ne féltsetek ti engem! Én sokat várok és sokat akarok az életemtől... Nekem tehetségem van. Táncosnő leszek... Külföldre megyek... Tanulok... Én valamikor

el fogom játszani Stravinszky balettjében a Tűzmadarat. Hagyjatok engem a magam útján!» S aztán a végén gye-
rekesen, könnyedén odavetve annyit mond: Keziticsókolom!
s kézcsók és ölelés nélkül, a nélkül, hogy bárkire nézne,
elsiet a rendőrtanácsossal, úgy, mintha csak hangver-
senyre menne.

Honnan kerülnek elő ezek a szerencsétlen kis ször-
nyetegek? Eddig nem tudtuk, hogy kegyelmes uraink tiszta
családi köréből s most is úgy hisszük, hogy inkább a
német irodalomból, amely nagyon éles világításba állítja
ezeket a nemi problémákat s bőven termeli az efféle pu-
bertásos drámákat. A leány alakja is inkább berlini, mint
pesti típus. Az eset valószínűségét nagyon erősen csök-
kenti az a környezet, amelyben a leány él s amelyben
nagyon kevés forog fenn azokból az okokból, amelyekkel
a mai fiatalságnak ezeket a meghasonlásait és szertelen-
ségeit magyarázzak. Ez az előkelő környezet inkább a kö-
zönség szenzációéhségének tett engedmény, mint a dráma
élelsruőségét emelő tényező.

Az író, ha nem fog is nyíltan pártot a leány mellett,
de viszont az egész beállítással azt sejteti, hogy mellette
van. A leányt szinte fölényesen, egy bűnbánó szó nélkül
állítja szembe szüleivel és szinte glóriásan vonultatja ki.
Utolsó cinikus szavai csengenek folyton a fülünkbe fel-
háborítóan s nem tudunk belenyugodni abba sem, hogy
ilyen hitvány fruskáért akarta feláldozni magát és férje
becsületét az anya. Még ha vannak is mai leányok, akik
így tesznek és így beszélnek, hitünk szerint az írónak nem
szabad azonosítania magát velük, hanem rá kell világítania
ennek a gyilkos nihilizmusnak az örvényeire. Régen is vol-
tak megköttyűsödött lelkek, de azokat az irodalom nem
magasztosította eszményekké s nem avatta koreszmék
zászlóvivőjévé vagy problémák áldozatává. Nagy hatalmat
adott Isten az írók kezébe a lelkek fölött s ezt a hatalmat
azzal gyakorolta volna Zilahy Lajos is a legnemesebben,
ha a külső világnak s a maguk lelkének és testének amúgy
is tömérdek kísértése közt vergődő leány nézői az idegélet
katasztrófáira s az etika örök parancsaira eszméltetve
hagynák el a színházat, nem pedig azzal, hogy ezt a sze-
rencsétlen áldozatot triumfálva és glóriával ékesítve lás-
sák s képzeletükben önmagukat is a Tűzmadár szárnyaival
és tollaival ékesítgessék.

A bizottság, melynek tagjai: Szinnyei Ferenc r. t.

elnök, Szász Károly I. t. biz. tag és a jelentésttevő, nagyon elismerő véleménnyel van Zilahy Lajos fényes tehetségéről, szívesen juttatta már nem is egyszer a Vojnits-érmet neki, őszintén örül minden sikerének, de ebben a darabjában olyan elhajlást lát eddigi irányától, amelyet, véleményünk szerint, az Akadémia nem jutalmazhat a maga elismerésével. Színpadai siker tekintetében kétségtelenül számot tarthat a jutalmazásra, de irodalmi érték tekintetében nem üti meg azt a magas mértéket, amelyet Zilahy Lajossal szemben jogunk van megkívánni.

Ezért a bizottság azt a tiszteletteljes javaslatot terjeszti a Tekintetes Akadémia elé, hogy ez alkalommal, az 1932. évre ne méltóztassék a Vojnits-érmet kiadni.

Szász Károly I. t.,
biz. tag.

Szinnyei Ferenc r. t.,
elnök.

Kéky Lajos I. t.,
jelentésttevő.

Jelentés a Weiss Fülöp-jutalomról.

A bizottság 1933. március 18-án tartott ülésében az 1927-től 1932-ig megjelent orvostudományi munkák közül kimagasló értékűeknek ítélte a következőket:

1. Marek József és Wellmann Oszkár: A rhachitis oktani, anyagforgalmi, kórfejlődéstani, kórbonctani és klinikai vonatkozásaiban; kísérletes és összehasonlító tanulmány. 2 kötet, 908 lap. 7 színes melléklettel, 159 ábrával, 212 táblázattal, 12 grafikonnal. 1930 és 1932.

2. Schaffer Károly: Hirnpathologische Beiträge. 1927 óta 7 kötet (6—12. kötetig) jelent meg, az utolsó két kötet Miskolczy társszerkesztésével 1932-ben. Ezen hét kötetben megjelent Schaffer Károlynak 26 dolgozata, ezek közül ötöt magyar nyelven is közölt.

3. Magyar-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek, 3 kötet, 1929—1931. Összesen 1223 lap, 252 képpel.

Marek József és Wellmann Oszkár nagyszabású munkája a szerzőknek 20 év előtt végzett vizsgálataiból és kísérleteiből indult ki, munkájuk a Természettudományi Kutató Alap és a Széchenyi Tudományos Társaság támogatásával készült. Az első kötetben Marek József tárgyalja az ember és az állatok természetes rhachitisét, a rhachitis-

nak előidézését állatokon, az emberi és az állati rhachitis viszonyát, a rhachitisnek patho- és histogenesist, oktatás és gyógyítását. A biochemiai részben, a második kötetben, Wellmann Oszkár ismerteti a kísérletes rhachitist illető etetési kísérleteit, anyagforgalmi vizsgálatait és állatelemzéseit, a malac szervezetét alkotó elemeknek megoszlását az egyes szervekben, a különböző szerveknek kémiai összetételét. Az eredményekben gazdag munkának részletes ismertetése nem lehetséges és ezért csak néhány elvi jelentőségű következtetést emelünk ki. Marek szerint sikerül állaton a rhachitist meggyógyítani, kifejlődését meggátolni, akár a szervezet ellátása által megfelelő mennyiségű és arányú földsókkal, akár antirhachitises vitamin bevitelével; ez az utóbbi azonban csak bizonyos határig tudja megjavítani a földsók forgalmát elégtelen vagy helytelen *Ca* és *P* ellátáskor. Wellmann szerint a vér sói mindig bizonyos egyensúlyhelyzetnek megfelelő koncentrációt igyekeznek elérni és ez legjobban a csontozatnak, mint ezen egyensúlyi állapotot szabályozó szilárd fázisnak szerepével magyarázható. Tartós egyensúlyzavar azonban annyira igénybe veszi a csontszövetet, hogy ennek összetétele megváltozik és rhachitis vagy más csontbetegség támad.

Schaffer Károlynak fent említett helyen megjelent tudományos dolgozatai közül hét az amaurosisis idiotiát illeti, melynek pathogenesist és pathohistológiáját elsősorban Schaffernek kutatásai derítették ki. Kórszövettani tárgyúak a lateralsklerosis, a Hortega-féle mikrogliaával foglalkozó munkái, az emberi veszettségről szóló dolgozatában pedig 41 év előtt végzett kutatásait egészíti ki egy esettel, mely azt bizonyítja, hogy a neurotrop elváltozások a spinocerebrális tengely irányában haladnak előre. A pszichiatria és az anatomia viszonyáról, a szervi idegbajok histológiájának principiumairól, a konstitúciónak szerepéről az ideg- és elmebajokban értekezve általános kérdésekkel foglalkozik és rendkívül értékesek azok a munkái, amelyekben a tehetséggel és az agyvelővel, a tehetség bonctani substratumával, a lángésszel és a psychopathiával foglalkozik. Az idegparenchyma viselkedéséről exogen és endogen ártalmakra írott munkája pedig ugyanazt a teret illeti, amelyen Schaffer Károly általános érvényű törvényszerűséget derített ki. Ugyanis Schaffernek részletkérdésekkel foglalkozó nagyterjedelmű munkássága vezetett arra a fon-

tos eredményre, amely megvilágítja az öröklött idegbajok bonctani lényegét és az öröklésnek jelentőségét. Schaffer szerint az exogen és endogen idegbetegségek, amelyek a klinikai képben is többnyire elég élesen különböznek, pathohistologiai elváltozásaikban eltérnek egymástól. A hereditásos idegbajok elvi sajátossága az ektodermalis elektivitás és ezenkívül a heredodegeneratiónak systemás és segmentár volta. Ennek értelmében az öröklött idegbajok csiralemezbetegségek, melyek az ektoderma öröklött gyengeségén alapulnak és segmentársystemás határú elektív ektodermogen degenerációkban jelentkeznek.

Magyary-Kossa Gyula a Magyar Orvosi Emlékekben évtizedekre terjedő munkának eredményét adja. A magyar történelmi irodalomnak felhasználásán kívül főképen levéltárakban levő anyagnak felkutatásával gyűjtötte össze az adatokat, melyek túlnyomó része az 1750 előtti időkre vonatkozik. Munkájában elsősorban azok a szempontok érvényesülnek, amelyek az egész orvosi rendet illetik, másodszorban jött csak tekintetbe az egyes ember, ennek munkája. Az első kötetben egyes értekezésekben foglalkozik az orvosi oktatással és egyetemi élettel, az orvos helyzetével, kiváló magyar orvosokkal és ezenkívül számos apró adatot közöl; a II. kötet tartalmából kiemeljük a magyarországi syphilis-endemiákról, a régi magyar sebészekről, a gyógyszerészetről, a pestis történetéről szóló fejezeteket. A III. legterjedelmesebb is talán, legértékesebb kötet az 1000-tól 1700-ig terjedő adattárt tartalmazza, amely több mint kétezer adatot ölel fel, amelyeknek egy része egészen új, más részük olyan adat, amelyet a magyar és a külföldi irodalomból, monografiákból, történelmi folyóiratokból gyűjtött össze.

Véleményünk szerint az ismertetett művek kétségtelenül legjobb termékei az 1927—1932. évek magyar orvostudományi kutatásainak. Marek és Wellmann munkája nemcsak nálunk, ahol a Budapesti Királyi Orvosegyesület tünnette ki legnagyobb díjával, a Balassa-díjjal, hanem a külföldi szakirodalomban is a legnagyobb elismerésben részesült. Schaffer Károlynak munkája pedig folytatása a kutatás azon módjának, amely egész élete tudományos munkásságát irányította, amelynek kifejesztését Magyarországon neki köszönjük és amelynek eredménye egyrészt az is, hogy ezt a munkásságot a külföld tudományos körei ismé-

telten kitüntető elismerésben részesítették, másrészt pedig az is, hogy ma már Schaffernak számos tanítványa segítkezik mesterének ebben a munkában, melyet ő kezdeményezett. Magyary-Kossa Gyula művéről is bizvást azt mondhatjuk, hogy egész élete tudományos kutatásának, nem lan-
kadó, kitartó szorgalmas munkájának eredménye. Művének értékét növeli az, hogy kutatása olyan tudományszakot illet, melyet nálunk kevesen művelnek, amelyben a magyar viszonyokat tárgyaló megfelelő alapvető munka hiányzott. Ilyen alapvető munkának tartjuk Magyary-Kossa művét, amelynek hatása a magyar orvostörténet jövő fejlődésére nem fog elmaradni. Véleményünk szerint a Marek és Wellmann munkájában foglalt, a rhachitis kérdését annyiféle irányból megvilágító kutatások a legnagyobb elismerést érdemlik meg, de ugyanezt kell mondanunk Schaffernak, illetve Magyary-Kossának munkájáról is. Mivel azonban ezen utóbbi két munka most említett távolabbi kihatásai-
ban is megtermékenyítően hat az illető tudományszakok fejlődésére, ezért azt javasoljuk, hogy az 1933-ban odaítélhető Weiss Fülöp-féle jutalomdíj osztassék ketté és egyik felével jutalmaztassanak Schaffer Károlynak a Hirnpathologische Beiträge-ben 1927—1932-ig megjelent dolgozatai, másik felével pedig Magyary-Kossa Gyulának Magyar Orvosi Emlékei.

Budapest, 1933. március 18.

Preisz Hugó r. t.
a bizottság elnöke.

Buday Kálmán r. t.

Herzog Ferenc l. t.

a bizottság tagjai.

Jelentés a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamatainak odaítéléséről.

(A bizottság jelentésének szövege 39 gépirásos oldalra terjed és azt az Akadémiai Értesítő 454. száma fogja egész terjedelmében közölni. Addig, a tagtárs urak szíves tájékoztatására a bevezető és befejező részletet közöljük.)

Tekintetes Akadémia!

A dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamatainak odaítélésére évenként kiküldendő vegyes bizottság az alapítvány ügyrendjének 3. szakasza szerint megalakulván, a bizottság folyó évi április hó 29-én tartott ülésében az

előadói jelentés alapján behatóan foglalkozott a kiírt zárt pályázatra beérkezett művekkel és javaslatát alábbiakban bátorkodik a tek. Akadémia bölcs döntése alá bocsátani.

A) A bizottság megállapítja, hogy a tek. Akadémia elé a t. Főtitkári Hivatal útján az alábbi jeligéjű munkák érkeztek be:

- a) »Dunatáj bús villámhárító.«
- b) »Hazát kíván és hazáért ver szívem.«
- c) »Egység, függetlenség, csak az egészség!!!«
- d) »Együttműködés.«
- e) »Veritas liberabit vos.«
- f) »Egyetlen fegyverünk az igazság.«
- g) »Az a hazárdőr... aki csodákban hisz.«
- h) »Hannibal ante portas.«
- i) »Igazságot keresd mindenekelőtt.«
- j) »Revízió és kooperáció.«
- k) »Concordia parvae res crescunt.«
- l) »Iam proximus ardet Ucalegon...«

m) »Nichts tut den Continentalnationen so sehr Not, als Einigung.«

n) »Alfa.«

o) »Dunavölgy.«

A pályázattal kapcsolatban érkezett be a t. Főtitkári Hivatalhoz Kovács Gyula úrtól (Salgótarján) még rövid levél, melyben megnevezett úr a pályázattól függetlenül adja elő a tárgyra vonatkozó észrevételeit. A szerző nevének felfedése miatt a levél természetesen még abban az esetben is figyelmen kívül volna hagyandó, ha a benne foglalt fejtegetések különben komolyabb érdeklődést ébresztenének.

Az imént említett okból különben az »Együttműködés« jeligéjű, egyébként is jelentéktelen pályamunkát is ki kell zárunk az előadói jelentésünk érdembeli anyagából, mint-hogy ennek szerzője, Bíró Sándor úr Nagykanizsáról, magát szintén megnevezte.

B) A bizottság megállapítja, hogy a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamatainak felhasználásával 4000 pengőben megállapított jutalomdíj elnyerésére kiírt zárt pályázat — külsőleg legalább — nagy sikert ért el. Mint A) alatt említettett, a pályázatra összesen 15 pályamunka érkezett be. Aligha kell a tek. Akadémia nagybecsű figyelmét felhívunk arra, hogy a múlt évi nagygyűlés — a ju-

talomdíjat alapító Salgótarjáni Köszénbánya Társaság vezetőségével egyetértőleg — a jutalomdíj elnyerésének feltételeit ez alkalommal az alapítványi ügyrendtől eltérőleg állapította meg. Az alapítványi tőke jövedelme t. i. első-sorban a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudomány-ágak keretében írt mű — amennyiben pedig a jutalomra érdemes ilyen közgazdasági mű az előző évben nem jelent meg, olyan államtudományi mű — jutalmazására fordítandó, mely tudományos és irodalmi jelentőségénél fogva arra méltó. 1926-tól 1932-ig bezárólag mindenkor ebben a szel-lemben íratott ki a dr. Chorin Ferenc jutalomdíj pályázata s a tek. Akadémia bölcsesége minden évben meg is találta azt a jeles munkát, melynek érdemeit ezen a réven is el-ismerni óhajtotta.

A jutalomdíj odaítélésére kiküldött bizottságnak több ízben volt alkalma megállapítani, hogy a jutalomdíj a hazai közgazdasági tudomány irodalmi művelésének fellendítése körül máris érezhető hatást gyakorol. Ez a hatás azonban mintegy láthatatlan formában bontakozott ki: a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományok körében dolgozó szakíróink és tudósaink számíthattak arra, hogy munkás-ságuk a dr. Chorin Ferenc-jutalom kiadásának bírálatával kapcsolatban nem kerüli el a kiküldött bizottság figyelmét, — lévén a jutalomra kiírt pályázat a multban mindenkor retrospektív pályázat, melynek során a bizottság az összes, az előző évben megjelent közgazdasági — és szükséghez mérten államtudományi — munkákat bírálat alá vonta.

A mult évi nagygyűlés határozata ennek a szokásnak rendjét megszakította és retrospektív, illetőleg nyílt pá-lyázat helyett zárt pályázatot írt ki a következő tárgy ki-dolgozására:

»A Dunamedence gazdasági problémájának megoldása.«

A nagygyűlés méltányolni kívánta azokat a nagyjelen-tőségű és Csonka-Magyarország határain átsapó mozgal-makat, melyek Európaszerte jelentős irodalmat fejlesztet-tek ki a volt dunai monarchia gazdasági egységének meg-bontásából származó hátrányok felkutatására, illetőleg e hátrányok megszüntetésének módozatai körül s buzdítani kívánta a közgazdasági problémákkal foglalkozó hazai író-kat arra, hogy a dr. Chorin Ferenc-jutalom elnyerésének reményében behatóbban foglalkozzanak a kitűzött kérdéssel.

A dr. Chorin Ferenc-jutalom zárt pályázatképpen való

kiírása egyébként esetleg a jövőt illetőleg kísérletszámba is mehetett, hogy vajjon olyan esetekben, mikor különösen nagyfontosságú közgazdasági problémák kidolgozását az arra hivatott tényezőknek minden eszközzel elő kell mozdítaniok, nem volna-e indokolt, ha a tek. Akadémia más esetekben is a dr. Chorin Ferenc-alapítvány tevőjével való megegyezés alapján a pályázat tárgyának szorosabb megköötése mellett igyekeznék közgazdasági irodalmunk munkásságát meghatározott irányba terelni.

Alighanem a pályázat tárgyának roppant komplikáltsága és rendkívüli nehézségei okozták, hogy a kiküldött bizottság már jelentésének elején is kénytelen megállapítani azt, hogy az első kísérlet nem sikerült. Legalább is nem sikerült olyan mértékben, mint ahogy a jutalom nagy tekintélye mellett a tek. Akadémia várhatta volna. A kiküldött bizottság tehát mindenesetre le kívánja szögezni azt is, hogy szerinte a dr. Chorin Ferenc-jutalom alapítványi ügyrendjében körülírt célt alighanem sokkal biztosabban tudja a tek. Akadémia szolgálni az alapítvány kamatainak ügyrendszerű felhasználásával, mintsem attól eltérő zárt pályázatok kiírásával.

C) Mint sajnálatosan jellemző adalékról, mindenekelőtt arról kell megemlékezni, hogy a beadott pályamunkák között egyetlen egy sem volt olyan, mely címében pontosan követte volna a tek. Akadémia múlt évi nagygyűlése alkalmával megállapított és megfelelő formában közzétett címet. A pályázat t. i. »A Dunamedence gazdasági problémájának megoldását« célozta. Viszont a pályamunkák közül egy sem akadt, mely ezen a címen érkezett volna be a t. Főtitkári Hivatalhoz. A legtöbbnek a címe: »A Dunamedence gazdasági problémája«, vagy esetleg »problémái« volt; akadt olyan pályázat, amely »A Dunamedence államainak gazdasági válsága« címen értekezett és olyan is, mely feleslegesnek tartotta a beadott példányokon a pályamű címét feltüntetni.

A pályamunkáknak több mint a felerészét a t. Főtitkári Hivatal minden további nélkül félretehetette volna s a bizottságnak sem kellett volna azokkal foglalkoznia, mint-hogy nem feleltek meg annak a követelménynek, hogy a szövegük gépírással és bekötve küldessék be a t. Főtitkári Hivatalnak. A t. Főtitkári Hivatal és a bizottság azonban úgy vélték, hogy a súlyos formahibát nem veszi figye-

lembe, — nem akarván esetleg jeles pályamunkákat elütni a versenyben való részvételtől ezen a címen. Az alábbiakból azonban körülbelül az is ki fog tűnni, hogy azok a pályamunkák, melyek a jutalomdíj feltételeinek meg nem felelő módon terjesztettek elő, nemcsak külsejükben viselik magukon a pongyolaság jeleit, hanem tartalmilag is a gyenge, vagy éppenséggel teljesen értéktelen pályamunkák közé tartoznak.

Tulajdonképpen elsomorító a közgazdasági kérdésekkel hitük szerint nyilván komolyan foglalkozó pályázók ítélőképessége szempontjából az, hogy többen milyen át nem gondolt, egyáltalán meg nem alapozott írásművekkel is pályáztak ennék a nagy pályadíjnak elnyerésére, nem gondolván arra, hogy közismert szölamok, vagy kisebb vagy nagyobb lendülettel előadott frazeológia révén még nem szerezhethet a pályázó érdemet arra, hogy munkája komolyan latba vettessék.

Akadtak, mint a bizottság alább kifejti, olyan pályázók, akik lelkiismeretesen igyekeztek a pályázat tárgyául kitűzött probléma részleteibe belemerülni, — anélkül azonban, hogy a megoldás iránt megfogható javaslatokat tudtak volna előterjeszteni. Igaz, hogy a Dunamedence gazdasági problémájának megoldása a legnehezebb problémák közül való, mely nemcsak a gazdaságpolitikusok érdeklődését foghatja meg, hanem amelynek a nemzetközi politika szálai-val is ezer ponton van összeköttetése. És hiába a gazdaságpolitikának bármilyen nemes, esetleg indokolt törekvése, ha ezt elbuktatja — mint ahogy sok esetben elbuktatta már a multban is — a politikának más irányú orientálódása. Csak a közelmúlt eseményeire hivatkozik a bizottság akkor, mikor emlékeztet arra, hogy az u. n. kisantant államoknak az idei év márciusában deklarált szorosabb politikai és gazdasági szövetkezése, amely elsősorban politikai célokat követett és követ, szükségszerűen lényegében más síkba tolja át a Dunamedence gazdasági problémájának vizsgálatát s a megoldást illetőleg is lényegesen megváltoztatja az előfeltételeket. Természetesen a pályázók folyó évi január hó 31.-ében megszabott pályázati határidő elteltéig nem vehettek tudomást az új fordulatról. De másrészt azok az értekezletek, melyeket a dunai agrárállamok sorozatosan tartottak meg az utóbbi években s azok a tágabbkörű gazdasági konferenciák, melyek a Nemzetek Szövetségének

égisze alatt folytak le sűrű egymásutánban, lépten-nyomon szintén azt igazolták, hogy a politikát nem lehet kikapcsolni a Dunamedence gazdasági problémájának megoldásából sem.

Alulirott bizottság mégis úgy véli, hogy bár a pályaművek elbírálása során jutalmazásra méltó munkát nem talált, mégis van két pályamű — az egyik az »Alfa«, a másik a »Dunavölgy« jeligéjű —, mely érdemes arra, hogy a többi pályaművel szemben különösen kiemeltessék és valami formában honoráltassék. Azt hisszük, hogy méltányos és igazságos az a javaslatunk, hogy az »Alfa« és »Dunavölgye« jeligéjű pályaművek szerzői elismerésre méltó fáradozásaikért a tek. Akadémia által a dr. Chorin Ferenc jutalomdíj idei évben esedékes összegének terhére bizonyos munkadíjat kapjanak. Javasoljuk a tek. Akadémiának, hogy ha a két pályamű szerzője a nagygyűlés határozatától számított záros határidőn — 8 napon — belül a t. Főtitkári Hivatalnál jelentkezik, részükre egyenként 500—500 pengő munkadíj utaltassék ki, azzal a határozott kikötéssel, hogy ha esetleg pályaműveiket nyilvánosságra hozzák, sem a munkák címlapján, sem előszavában nem tehetnek arra célzást, hogy a tek. Akadémia nagylelkűsége műveiket ily módon emelte ki a különben meddő pályázat résztvevői közül.

Budapest, 1933. április 29.-én.

Laky Dezső l. t.
előadó.

Gaal Jenő ig. és r. t.
elnök.

Popovics Sándor ig. és t. t.
Bláthy Ottó Titusz t. t.

Teleszky János ig. t.
Navratil Ákos l. t.

Kaán Károly r. t.
bizottsági tagok.

3. Jelentés a Sámuel-Kölber-pályázatról.

A kiküldött bizottság egyhangú megállapodással azt indítványozza, méltóztassék az 1932. évi Sámuel-Kölber-jutalommal *Laziczius Gyula dr.* egyetemi magántanárnak »A finnugor idők kialakulásának kérdéséhez« című értekezését kitüntetni (megjelent a Magyar Nyelv 1932. évi folyamában). Az értekezésben a szerző azt a kérdést vizsgálja, mennyiben helyes a finnugor nyelvtudomány azon tétele, hogy a finnugor igealakok eredetileg csak a történetes minő-

ségét, az actiókat jelölték, s az időviszonyok kifejezése ez igealakokhoz csak később, mégpedig egyes tudósok szerint még az alapnyelv korában, más tudósok szerint pedig a szétválás után, tehát az egyes finnugor nyelvek külön életében adaptálódott.

A szerző a kérdés vizsgálatában néhány szóval megemlíti, hogy Hunfalvy, majd Budenz idejében a mi nyelvtudományunk is vallotta azt, hogy minden gondolati mozzanatnak jelentkeznie kell a szó testén is, ami az időalakok kifejezésében annyit jelent, hogy minden időalaknak meg is van, vagy meg volt a nyelvi jele is. Ezzel a tannal az ú. n. empirikus-lélektani irány, amelyet filozófiailag Marty, gyakorlatilag pedig Paul alapozott meg, végleg leszámolt. A nyelvi jelenségek egész soráról kideríthető s ki is derült, hogy nem okvetlenül szükséges, hogy minden esetben minden gondolati mozzanatnak külön nyelvi jele is legyen. Így pl. a magyar *ad, tud, lát* stb. harmadik személyű alakokban a harmadik személynek külön nyelvi jele sohasem volt, sohasem lehetett. További fejtegetésében a szerző általában az időszemlélet keletkezésének és kialakulásának kérdésével foglalkozik s ezen vizsgálódása folyamányaként arra a megállapodásra jut, hogy a finnugor alapnyelvi igealakok a történés minőségén: action kívül kifejezhettek már egy kezdetleges időszemléletet is, amely megkülönböztette a »jelen«-t a »nem jelen«-tól. Ezt a tételt azután bőségesen igazolva látja abban, hogy ugyanaz a nomen verbale-képző az egyik finnugor nyelvben is befejezett, a másikkban a be nem fejezett történet kifejezője (sőt van rá példa, hogy egy és ugyanabban a finnugor nyelvben is hol a nomen agentis, hol pedig a nomen acti jelölője). Ez azért volt lehetséges, mert ezeknek a nomen verbale-képzőknek az actiókkal sem volt szorosabb kötöttségük s épen ezért váltak alkalmasakká az elemi időviszonyok kifejezésére.

A dolgozat széleskörű ismeretekről, valamint arról tesz tanúságot, hogy szerzője erős ítéletű, kiválóan, világosan rendszerezni tudó fő. Nem utolsó jelessége, hogy szépen van megírva.

Budapest, 1933. április 3.

Szinnyei József ig. és r. t.
elnök.

Melich János r. t.
előadó.

Gombocz Zoltán r. t. Petz Gedon r. t.
a bizottság tagjai.

Jelentés a Wahrmann Mór-jutalomról.

Tekintetes Akadémia!

Az »Akadémiai Értesítő« 1932. évi 450. számában közzétett hirdetés szerint 1933-ban a Wahrmann Mór-éremet annak a magyar állampolgárnak kell odaítélni, »aki az 1927—1932. évkörben az ipar terén akár a tudomány előbbrevitele, akár a gyakorlati találmányok, szerkezetek vagy szervezetek és intézmények fejlesztése és felvirágoztatása szempontjából legnagyobb érdemeket szerzett«.

Figyelmeztette továbbá Akadémiánk mindazokat, »akik e jutalomra igényt tartanak, hogy az említett évkörbe tartozó munkájukat vagy találmányuk leírását vagy egyéb érdemeik méltatását 1932. december 31-éig a Főtitkári Hivatalhoz küldjék be«.

A hivatkozott hirdetés szerint azonban e figyelmeztetés nem zárja ki, hogy az ipar terén szerzett érdemek, amelyekről az akadémiai tagoknak tudomásuk van, »akkor is megjutalmaztassanak, ha az illető a Wahrmann-érem odaítélése végett nem jelentkezett«.

A kitűzött határidőre, hasonlóan mint a korábbi pályázatoknál, senki sem jelentkezett.

A Wahrmann-jutalom szabályzatának megfelelően Akadémiánk a Wahrmann-éremmel kiváló egyéniségeknek kimagasló tevékenységét tünteti ki. Az ilyen egyének saját érdemeiket általában nem szokták maguk méltatni.

Megelégedéssel és őszinte örömmel állapította meg a bizottság, hogy az 1927-től 1932-ig bezárólag terjedő évkörben a magyar ipar fölvirágoztatására több kiváló egyéniségnek volt a haza határain túl is méltányolt eredményes munkálkodása.

A bizottság véleménye szerint fölöttébb jelentős és a Wahrmann-érem odaítélésekor elsősorban méltatást igényel négy kiváló magyar szakembernek: *Frommer Rudolf*-nak, dr. *Patái Imré*-nek, *Jendrassik György*-nek és *Spiegel Béla*-nak működése.

Frommer Rudolf-nak, aki hazánkban saját maga alkotta gépekkel, saját szerkezeteivel, hazai munkaerők kiképzésével és szívos kitartással a szabatos tömeges fegyvergyártást megteremtette, kiváló érdemeit az akkori bíráló bizottság már az 1928. évi Wahrmann-jutalom odaítélésére vonatkozó jelentésében elismeréssel emelte ki.

A vezetése alatt álló gyári intézmény fejlesztése és

fölvirágztatása szempontjából az 1927—1932. közti időszakban is sikeres volt a működése.

A Wahrmann-jutalomra vonatkozó szabályzat azonban az ipar terén elért tevékenységet elsősorban a tudomány előbbre vitele és a gyakorlati találmányok szempontjából mérlegeli, az intézmények fejlesztését pedig utánuk helyezi.

Frommer Rudolfnak legnevezetesebb találmányai az 1927. évet megelőző időszakra esnek. Az előbb felsorolt többi kiváló egyénnek nemzetgazdasági szempontból értékes és tudományosan megalapozott ipari találmányai viszont az 1927—1932. évkörben lettek nyilvánosak. Mint-hogy az idézett szabályzat értelmében az erre az évkörre eső ipari tevékenységet kell elsősorban méltányolni, Frommer Rudolfnak e téren a megelőző évkörben kifejtett elismerésre méltó működését tehát az érem odaítélésekor nem lehetett figyelembe venni.

Dr. Patai Imre gépészmérnök, mint az 1924-ben létesült Vatea rádiótechnikai és villamossági rt. ügyvivő igazgatója, sikeres tevékenységet fejtett ki a modern vacuum-technikai iparnak hazánkban való meghonosítása érdekében.

Az eleinte szerény keretek között megindult vállalkozás legfőképpen elektroncsövek előállításával foglalkozott, lépésről-lépésre követve a gyorsan fejlődő rádiótechnikai ipart. E mellett korszerű ujdonságaival tevékenyen vett részt az elektroncső-technika fejlesztésében is.

Már a vállalat második évében jelentős kivitele volt a külföldi piacokra is, főképpen Angliába és Franciaországba.

A Vatea-gyár kísérleti laboratóriumában végzett szakadatlan tudományos kutatások eredménye, hogy az eleinte gyártott Wolfram-katódos lámpák után a gyár csakhamar áttért a thoriumos katóddal bíró csövek gyártására és Patai szerkezete alapján elsőnek hozta ki a piacra a kis fogyasztású hangszóró csöveket.

Ugyancsak Patai munkájához fűződik a legelső háromrácós elektroncsövek forgalomba hozatala.

A Harsányi-féle kolloid-katódok előállítására Patai vezetése alatt éveken át végzett kísérletek eredménye, hogy nagy nehézségek legyőzése után 1930-ban sikerült az első gyakorlatilag használható kolloid-katóddal bíró lámpát előállítani. A kolloid eljárás azóta átment a gyakorlatba és a kolloid-katód technikáját külföldi gyárok is átvették.

A Vatea-gyárnak, amely fotoelektromos cellák és Neon-csővek előállításával is foglalkozik, úgyszólván az egész világon egyedülálló foglalkozási köre a nagyteljesítményű adócsövek regenerálása. Ezt a feladatot hosszas kísérletezés után 1929-ben sikerült először megoldani. Ezen idő óta e téren nemcsak a Magyarország számára való behozatalt tette fölöslegessé, hanem nagymértékben végez ily munkákat külföldi adóállomások részére is.

Legújabbán a nagyteljesítményű adócsövek regenerálására vonatkozó kísérletek is sikerrel végződtek. E foglalkozási ágak szintén nagy a gazdasági jelentősége a kivitel szempontjából.

1931. folyamán Patai tervei alapján új modern gyártelep létesült. Az ehhez szükséges tőkét külföldről kellett megszerezni s ily módon Patai szoros kapcsolatot hozott létre a hollandiai Philips konszernnel. Ugyanebben az évben a Philips Rádió és Villamossági Rt.-nak technikai igazgatója, 1932-ben pedig ügyvezető igazgatója lett.

Patai tudományos vizsgálatainak eredményeit tartalmaz értekezésekben tette közzé.

Első nagyobb összefoglaló munkája, amely egyszersmind a mérnök-doktorátus elnyerésére doktori értekezése volt: »A thermikus elektronemisszió és az izzókathódok technikája«, megjelent a Matematikai és Fizikai Lapok 1929. évi folyamában.

Németnyelvű értekezései a Zeitschrift für Instrumentenkunde, a Zeitschrift für Physik és Zeitschrift für Technische Physik tudományos folyóiratokban jelentek meg.

Patai Imrének a magyar ipar fejlesztése terén eddig kifejtett sikerdús működése a legszebb reményeket kelti föl jövőbeli működése tekintetében is.

Jendrassik György gépészmérnök, a Ganz-gyár felügyelőjének, nagyjelentőségű találmánya újrendszerű gyorsforgású Diesel-motora, amelyet az 1927—32. évkörben fejlesztett ki.

Jendrassik, aki a kir. József-műegyetemen kitűnő minősítésű oklevelet szerzett, 1922-ben lépett a Ganz-gyár kötelékébe, ahol az akkor alakult tanulmányi osztályba került. Ennek az osztálynak feladata a gyártási szerkezetek továbbfejlesztése s azok elméleti vizsgálata.

Jendrassik a belső égésű hőerőgépekkel kezdett foglalkozni s már 1924-ben bejelentette első szabadalmát »Hőerő gép« címen.

Ebben a szabadalmában kisméretű, kompresszor nélkül dolgozó Diesel-motorok megindítására, illetőleg üzemben tartására a fizikában *Bauschinger* tanulmánya¹ óta ismert jelenséget alkalmazza. Eszerint, hogyha gázok légüres térben áramlanak és a légüres teret nagyobb nyomásra feltöltik, tetemesen felmelegesznek. Ezt a jelenséget Jendrassik oly módon használja fel, hogy egy négyütemű motor szívószelepét nem a szívólöket kezdetén, hanem csupán vége felé nyitja ki.

E szabadalmi bejelentésével kapcsolatban Jendrassik kisméretű, gyorsforgású, kompresszornélküli Diesel-motor kifejlesztésén kezd dolgozni. Hosszas kísérletek láncolatán át ez a munkája eredményre vezet és a Ganz-gyár 1928-ban a világ elé lép első Ganz-Jendrassik rendszerű motoraival.

Ezeknek a motoroknak kialakításánál a cél az volt, hogy a kisteljesítményű (kb. 150 LE-ig) és gyorsforgású karburátoros motorok helyébe gazdaságosabb s legalább ugyanolyan üzembiztos gépet állítsanak.

A Ganz-Jendrassik rendszerű nyersolaj motor négy ütemben dolgozó u. n. előkamrás motor, melynek kompresszió terébe a tüzelő anyagot befúvó levegő nélkül² fecskendezik be és mely különleges indító szerkezete segítségével egyszerűen kézzel indítható.

Mind a motor üzembiztossága, mind gazdaságos üzeme szempontjából elsősorban fontos, hogy a tüzelőanyag elégetése lehetőleg tökéletesen menjen végbe.

Az előkamra szerepe abban van, hogy a két részre osztott elégési tér egyik részében, az előkamrában, a befecskendezett tüzelőanyag előbb gyullad meg, mint a másikban és az ezt az elégést követő nyomásnövekedés heves gázkiáramlást idéz elő, mely az elégési tér másik részében a tüzelőanyag még el nem égett részének jó elégését biztosítja.

Az előkamrás gépeknél a tüzelőanyag porlasztása és elosztása nem kíván kényes finom furatú porlasztókat és magas befecskendező nyomást, mert a részelégetés által keletkezett gázmozgások azt nagyban elősegítik. Ezért megokolt a Ganz-Jendrassik motorokban az előkamra alkalmazása.

¹ Zeitschr. f. Mat. u. Phys. 1863. Zeuner: Technische Thermodynamik. 172. o.

² Ezért „kompresszor nélküli“ motor.

A kevéssé üzembiztos, szűk befecskendezési fuvókák helyett a Ganz-Jendrassik nyersolaj motorban nyitott, 1 mm.-nél nagyobb átmérőjű egyfuratú fuvókát alkalmaznak. Ez a megoldás minden fordultnál a legtökéletesebb porlasztást és a jó elégetést teszi lehetővé.

A tüzelőanyag-szivattyú nyomó löketét rugó idézi elő. A motor indítása kézzel történik. A hideg motor biztos gyújtását új eljárás teszi lehetővé. Ennek lényege abban van, hogy indításkor, amint Jendrassik első szabadalmának ismertetésekor kiemeltük, a szívószelep nem a szívólöket kezdetén, hanem annak vége felé nyílik.

Azáltal, hogy a tüzelőanyag-szivattyút rugó mozgatja, a porlasztás tökéletessége független a motor fordulatszámától. Ez a körülmény, valamint az égési tér ismertetett kiképzése, lényegesen megkönnyíti a motor indítását.

Jendrassiknak előbb említett szabadalma indította meg ennek a géptípusnak hazánkban való kifejlesztését, mely a nemzetközi versenyben úgyszólván egyedülálló. Amig ugyanis az egyéb rendszerű motorok, egyes speciális típusoktól eltekintve, indításukhoz különleges termikus segédesszközöket igényelnek, ez a szabadalom megmutatta az utat arra, hogy miképpen lehet ezeket a kis gépeket üzembe helyezni kényes segédesszközök alkalmazása nélkül.

A Ganz-Jendrassik motorokkal az előállító gyár, elsőizben forgalomba hozataluk óta, biztos indulásuk, üzembiztosságuk és gazdaságos üzemük következtében igen szép sikereket ért el.

Stabil üzemben mind külföldön, mind hazánkban világitó gépcsoportok, közlőművek, szivattyúk és különböző segédgépek hajtására, valamint kotrókban jól beváltak. Sikkerrel alkalmazták vasúti mótorkocsikban s a m. kir. Folyamórség őrnaszádjaiban.

Számos ilyen mótort szállított a Ganz-gyár Olaszország, Spanyolország, Lengyelország, Hollandia, Belgium, India és Egyptom részére és ilyen módon a magyar ipari munkának a külföldön is elismerést szerzett.

Az újabb típusú 8 hengeres motorral, amelynek teljesítménye 1000 percenkénti fordulattal 140—150 LE., látták el a holland államvasutak számára rendelt tolató lokomotivokat.

Ilyen motorokkal tervezik fölszerelni a nagysebességű nehéz vasúti mótorkocsikat, melyek kevésbbé sűrű forgalmú

vonalakon a gyorsvonatközlekedést lesznek hivatva lebonyolítani.

Igen alkalmas ez a motor a hajóhajtásra is.

A legújabb fejlődési irány automobil motortípus létesítésére vezetett, amely 1650 percenkénti fordulattal 70 LE.-t teljesít. Méretei olyanok, hogy bármely hasonló fordulátú és teljesítményű benzinmotor helyébe a kocsiváz átalakítása nélkül beépíthető.

A Ganz-Jendrassik nyersolaj motorral elért kedvező üzemi eredmények következtében a m. kir. államvasútak 1932-ben beszerzett 20 db. motorkocsijukat ezzel a motorral látták el.

Ezek a motorkocsik az első félévben km.-enkint 314.5 gr. 7.86 fillér kiadást okozó tüzelőanyagot fogyasztottak szemben a benzinmotor 363.5 gr. 17.7 fillérbe kerülő fogyasztásával. A megtakarítás km.-enkint anyagban 49 gr., 35%, árban 9.84 fillér, 55%.

Még kedvezőbben alakul a teljesítményre vonatkozott kiadás.

100 tkm.-enkint a Ganz-Jendrassik motor 706 gr. 17.65 fillér kiadást okozó tüzelőanyagot fogyasztott, a benzolmotalkós motorkocsi 1159 gr. 58.6 fillérbe kerülő fogyasztásával szemben. A megtakarítás 100 tkm.-enkint anyagban 453 gr., 39%, árban 40.95 fillér, az 58.6 fillérnek 69%-a.

Ha az eddigi aránylag rövid üzem még nem is nyújthatott kellő számú adatot ezeknek a motoroknak várható jókarbantartási költségeire, a m. kir. Államvasutakon már 2—3 éve próbaüzemben levő 2 drb. Ganz-Jedrassik rendszerű nyersolaj-motor eddigi üzeme és állapota azt mutatja, hogy jókarban tartási költségük előreláthatólag nem lesz nagyobb, mint a motalkó-benzol motoré.

A tüzelőanyagban elérhető jelentékeny megtakarítást tehát előreláthatólag a jókarbantartási költség növekedése nem fogja csökkenteni.

A nyersolaj motor további nagy előnye a benzinmotorral szemben teljes tűzveszélytelensége.

Jendrassik motorja kétségtelenül tudományosan megalapozott szellemes elgondoláson alapszik. Mennyi munkát, a feladatba való elmélyedést kívánt azonban emellett az apró részletkérdések, szerkezeti finomságok megoldása, hogy műve a gyakorlati életben beváló harmonikus egész legyen!

Motorának szerkezeti alapelveit egész sereg szabada-

lom: tüzelőanyagszivattyú 1926-ból, kompresszornélküli hőerőgép 1927-ből, tüzelőanyag-szivattyút működtető szerkezet 1927-ből, átömlő furat-szerkezet 1928-ból, gyújtókamra 1929-ből, löketszabályozó ütköző 1929-ből stb. foglalja magában.

A motor fejlődéséről s az elért eredményekről Jendrassik több ízben beszámolt.

1922-ben »Verfahren zum Anlassen kleiner Dieselmotoren« cím alatt tette közzé az indításra vonatkozó alapvető eljárását a Német Mérnökök Egyesületének közlönyében. (Zeitschr. d. V. D. I.)

1930. szept. 19-én a német Mérnök Egyet 69. főgyűlésén: »Das Anlassen von Verbrennungsmotoren« cím alatt előadást tartott, amelyben vonatkozó megoldásait ismertette.

»Eine neue Bauart des raschlaufenden Dieselmotors« cím alatt 1930. évben a második világenergia konferencián számolt be az elért gyakorlati eredményekről.

Hazánkban a »Technika« 1930. évi 19. számában ismertette »Egy új rendszerű gyorsforgású Diesel motor« cím alatt az ennél a motornál alkalmazott alapeszméit.

Jendrassik működése azonban nem szorítkozik kizárólagosan a belsőégésű hőerőgépek területére.

Az ő elgondolása szerint készülnek a m. kir. Államvasutak Kandó-rendszerű elektromos lokomotivainál alkalmazott hűtők. Ezek tervezésénél Jendrassik a »hűtő-, illetőleg fűtőfelület« és »hőátadás fokozása« című szabadalmi bejelentéseiben leírt új gondolatokat alkalmazta.

Foglalkozott a gázturbinára vonatkozó gondolatokkal is, amelyeket a »diffuzor« (1925) és »turbinakerék« (1928) szabadalmában írt le.

Az alkalmazások egész sorát öleli föl az »eljárás energia tárolására« (1931) vonatkozó szabadalmi bejelentése.

A föltalálás tehetségével megáldott Jendrassik kétségtelenül biztató ígéret a jövőre is, hogy eddigi sikereit hazánk javára még fokozni fogja.

Spiegel Béli-nak, a Magyar Általános Kőszénbánya r.-társaság igazgatójának igen nagy jelentőségű működése a magyarországi cementgyártásnak a külföldön is általában elismert magasakra való emelésében nyilvánul meg.

Spiegel a kir. József-műegyetem vegyész-mérnöki osztályában 1895-ben szerzett oklevelet. 1894-től 1897-ig *Wartha* Vince asszisztense volt. 1897-től 1911-ig saját vegykísérleti állomása és magánmérnöki irodája volt Budapesten.

1898—1899-ben a rályai (Szerbia) cementgyárat építette és helyezte üzembe.

1900-ban a Magyar Általános Kőszénbánya tatabányai telepén berendezte és üzembe helyezte az első magyar brikketgyárat.

1903—1904-ben nagyobb arányú kísérleteket végzett a felsőgallai mészkeő égetésére tatabányai palásszén hasznosításával. A kísérletek befejezése után fölépítette a felsőgallai mésztelepet palásszén eltűzelésére alkalmas új szerkezetű alsó rostélytűzelésű körkemencékkel. A telep az évek során öt nagy körkemencével az ország legnagyobb mészégető telepévé fejlődött, napi 50 vasúti kocsi teljesítőképességgel.

1909-től 1911-ig a tatabányai bányatelepen portland-cement gyártására alkalmas nyersanyagok után kutatott. A laboratóriumi és elővizsgálatok elvégzése után nagyarányú ipari kísérleteket végzett Ausztriában és Franciaországban olyan cementminőség előállítására, amely sikerrel vehesse fel a versenyt az akkoriban a piacon uralkodó beocsini cementtel.

A cél eléréséhez korántsem volt elegendő az akkori idők legjobb gépi berendezéseit megvásárolni, hanem az említett nagyszabású üzemi kísérleteket kellett végrehajtani, hogy a legmegfelelőbb gépi berendezés megtervezhető legyen.

Valóban ezeknek a kísérleteknek eredményeképpen tervezte Spiegl 1911-ben és 1912-ben a felsőgallai cementgyárat és fölépítette, valamint üzembehelyezte az első forgó kemencét.

Tudományosan megalapozott kitartó munkásságát páratlan siker koronázta.

A felsőgallai cementgyár terméke teljesen megfelelt az előkísérleteknél nyert eredményeknek és az *első* volt, amely a *világon* az u. n. »nagy szilárdságú« (hochwertig, frühhochfest, super cement, quick harding cement) cementet állította elő.

Az összes többi kultúrállamok csak évekkel később tértek át ilyen »nagy szilárdságú« cementek gyártására, a most említett, zárójelben felsorolt, elnevezéssel.

A cementminőség döntő sikerének köszönhető, hogy a felsőgallai cementgyár néhány éven belül öt nagy forgó kemencével, napi 140 vasúti kocsi teljesítőképességgel, az európai kontinens egyik legnagyobb szakmabeli iparvállalatává fejlődött.

Spiegl Bélának elvülhetetlen érdeme, hogy a felsőgallai cementgyár üzembe helyezésének első esztendeje óta (1912) valóban a világ legjobb minőségű cementjét gyártotta. A cement hírnevét nagy szilárdsága mellett egyenletes minősége is öregbítette.

Ha külföldi folyóiratokban s cementiparral foglalkozó könyvekben nem egyszer a magyar cementipar dicséretét olvassuk, az elsősorban a felsőgallai cementgyárra, a nálunk használt elnevezéssel a tatai cementre vonatkozik és Spiegl Béla elismerésre méltó úttörő tevékenységét hirdeti.

Amikor a háború után a franciaországi származású nagy szilárdságú *bauxit-cement*nek a piacon megjelenése a külföldi portland-cement gyárakat a gyártás tökéletesítésére, a nyersanyagok finomabb őrlésére és az égetésnek minél nagyobb hőmérsékleten való végrehajtására készítette, a felsőgallai cementgyár üzeme nem szorult javításra, mert, amint említettük, már a világháború előtt, 1912-ben, elsőnek állította elő a kiváló minőségű »nagy szilárdságú« cementet.

Nem kevésbbé jelentős a magyar ipar szempontjából Spiegl-nek a világháború után kifejtett működése.

1920-ban fölépítette és üzembe helyezte Felsőgallán az első magyar karbidgyárat. Ugyanitt építette fel éveken át tartó vizsgálatok és külföldön végzett ipari kísérletek eredményeképpen 1931-ben az első modern magyar szén-lepárló telepet.

Spiegl-nek a »nagyszilárdságú« cementgyártás terén kiváló működése az egész világon annyira ismert volt, hogy a londoni és párisi Rotschild-ház megbízta a haifa-i cementgyár tervezésével és fölépítésével. Ennek a megbízásnak 1922-től 1925-ig tett eleget.

Haifából hazatérve a *bauxit-cement* kérdésével kezdett foglalkozni.

A bauxit-cement ismerete elég régi. Frémy már 1865-ben, Schott 1906-ban végzett laboratóriumi kísérletek alapján fölismerte a mészaluminátok rendkívüli hidraulikus tulajdonságait. A kísérletek folyamán *vegytisztá anyagokból* kb. 1600⁰-nál elektromos olvasztás útján állítottak elő mészaluminátokat. E fölfedezés gyakorlatilag nyilván kihasználatlan maradt. A vegytiszta anyagok ára és azok magas olvadási pontja a terméket ugyanis oly drágává tették volna, hogy az a gyakorlat részére szóba sem jöhetett.

1908-ban és 1909-ben az amerikai Spackman és a

francia *Bied* majdnem egyidejűleg jött arra a gondolatra, hogy vegytiszta anyagok helyett megfelelő arányban a természetben előforduló alumínium-ércet, a bauxitot, és természetes mészkövet olvasztott össze. Az olcsóbb nyersanyagok és az olvadáspontnak azok tisztátlanságai által okozott csökkenése már lehetővé tették a nyert termék ipari hasznosítását. Ilyenformán a bauxit-cementnek *gyakorlati* értelemben vett fölfedezése tulajdonképpen ezeknek a kutatóknak nevéhez fűződik.

De ennek a fölfedezésnek nagyobb mértékű ipari értékesítése is igen lassan haladt előre.

A lassú fejlődés elsősorban a bauxitnak abban az időben még igen korlátozott előfordulásában találja magyarázatát, minthogy az úgyszólván csak a délfraanciaországi lelőhelyekre szorítkozott.

Ez a magyarázata annak is, hogy ez az ipar először Franciaországban honosodott meg.

Nagyobb lökést adott ezen ipar fejlődésének a világháború.

Bied találmányát a francia hadvezetőségnek ajánlotta föl.

Az új cement létezését sikerült is titokban tartani mindaddig, amíg a német hadvezetőség meg nem állapíthatta, hogy a portlandcementnél jobb sajátágú. Rendkívül gyors ugyanis a szilárdulása. A bauxit-cementnek ez a tulajdonsága tette lehetővé, hogy a francia hadseregnek legnagyobb kaliberű ágyúit is 24 óra alatt harcképes állapotba lehetett hozni. Ilyesmódon a franciák újonnan elfoglalt állásokból egy napon belül nehéz ágyukkal lőhettek, betonhidakat egy nappal az építés befejezése után súlyos tárgyak szállítására használhattak.

Középeurópa csak a háború után szerzett tudomást az akkor már meglehetősen kifejlett új francia iparról, amely egyedül látta el úgyszólván az egész világnak ebben az anyagban való szükségletét.

A francia bauxit-cement azonban a portland-cementnél jóval, 100—150%-kal, drágábban jött forgalomba.

Erre az időtájra, 1924—1925-re esik a dunántúli magyar bauxit-előfordulások fölfedezése. Föltárásuk gyors ütemben haladt előre és igazolta a várakozásokat, amelyek szerint azok mind mennyiségileg, mind minőségileg veteksziknek a francia előfordulásokkal.

Az egész világ építőtechnikáját érdeklő bauxit-cementnek előállítására a dunántúli bauxit-telepeknek föltárása

után első ízben dr. Varga József műegyetemi tanár, Akadémiánk tagja hívta fel az 1926-ban tartott Természettudományi Kongresszus figyelmét.¹ Varga vonatkozó vizsgálatai elsősorban annak a megállapítására irányultak, hogy az új cement sikeres gyártásához valóban 1800 foknyi hőmérsékletre van-e szükség. Megállapította, hogy a külföldi irodalomnak ilyen értelmű közlése nem helytálló, mert a »ciment fondu« magyarországi bauxitokból készítve már 1280 fokon megolvad. E megfigyelések Spiegl előtt is ismeretesek voltak.

Spiegl azonban az új cement előállítására a franciáké-
től eltérő utat követett.

Kétségtelen, hogy a dunántúli bauxit-telepek föltárása megadta a bauxit-cementgyártás föl vételének lehetőségét hazánkban is.

A bauxit-cement-gyártásnak addig ismert módszerei azonban egyrésről olyan segédanyagot, kokszot, használtak föl nagy mennyiségben, amelyet hazánkban nem termelnek, részben pedig elektromos áramot, amelynek fölhasználásával hazai viszonyaink között a gyártás nem mutatkozott rentábilisnak.

Megokolt volt tehát Spiegl-nek az a célkitűzése, hogy olyan eljárást állapítson meg, amellyel kizárólag hazai anyagokból, gazdaságos módon, állandóan egyenletes minőségű bauxit-cementet lehessen gyártani.

Vonatkozó kísérletei folyamán ismertté lett az a tény, hogy a bauxit-cement gyártása összetevőiből, mészkőből és bauxitból, a zsugorodás körüli hőmérsékletnél olvasztás nélkül is lehetséges teljesen azonos módon, mint az a portland-cement gyártásnál szokásos. Ismeretes volt, amint fentebb említettük, az is, hogy a bauxit-cement olvasztásához korántsem szükséges az a magas hőmérséklet, amelyet mindaddig alkalmaztak.

Kutatásai folyamán az a felettébb érdekes körülmény is kitűnt, hogy ha a bauxit-cement nyers anyagait eléggé finomra őrlik, az égetés hőmérsékletét abban az esetben, ha az égetés tartamát megfelelően növelik, lényegesen le lehet szállítani.

Az égetés tartamának és hőmérsékletének megfelelő megválasztásával és összehangolásával olyképpen, hogy az olvasztás biztosan elkerültessék és az égetés tartama mégis

¹ A Természet- stb. tudományi kongresszus munkálatai. 1926. 476. o.

gyakorlati határok között maradjon, most már lehetővé vált egyrészt a finomra őrölt nyersanyag fölhasználása következtében a termék egyenletességét biztosítani, másrészt az aránylag alacsony égetési hőmérsék folytán hazai tüzelőanyagokat fölhasználni és végül a körkemencének, mint egyik leggazdaságosabb kemenceszerkezetnek fölhasználása és megfelelő átalakítása révén az üzem gazdaságos voltát is biztosítani.

Ilyképen 1927. év elején sikerült a kitűzött feladatot megoldani teljesen hazai anyagok fölhasználásával versenyképes árak mellett.

Spiegl az említett kísérletek folyamán kialakult eljárását és kemenceszerkezetét, valamint a kidolgozott égetési módot az összes számbajöhető kultúrállamokban szabadalmakkal védte.

Mindezek után 1927—1928-ban fölépítette és üzembe helyezte a felsőgallai bauxit-cementgyárat.

A gyár létesítése az új és addig ismeretlen nyersanyag, valamint az új gyártási eljárás következtében elég sokoldalú feladatot jelentett. Az építkezés és berendezés kb. egy évi időt vett igénybe úgy, hogy 1928. tavaszán a gyárat üzembe lehetett helyezni. A gyermekbetegségek zömét aránylag rövid idő alatt sikerült legyőzni, úgyhogy a magyar bauxit-cement 1928. nyarán már megjelenhetett a piacon. Azóta állandó és örvendetes fejlődést mutat mind a belföldi, mind a külföldi, ma már jóformán Európa összes kultúrállamaiba irányuló, forgalma.

A magyar bauxit-cement gyártása egyik fontos hazai természeti kincsünknek, a dunántúli bauxitnak, számottevő értékesítését jelenti.

A bauxit-cement vegyi összetétele főleg abban különbözik a portland-cementétől, hogy kevesebb meszet és jóval több timföldet tartalmaz. Szilárdsági szempontból pedig a bauxit-cementnek az a nevezetes tulajdonsága, hogy viszonylag igen nagy a kezdő szilárdsága úgy, hogy már pár nap alatt ér el akkora szilárdságot, mint a többhetes portland-cement.

Vasbetonépítmények létesítése során ebből a nagy kezdő szilárdságból az az előny származik, hogy a mintadeszkázat és az állvány pár nap múltán már eltávolítható.

Ez a körülmény egyrészt közvetlen gazdasági előnyt jelent, mert meggyorsítja az építést, másrészt pedig általános építési szempontból fontos, mert annak az idő-

nek, amely alatt a betonépítmény maga is támogatásra szorul, ennek a kritikus, mondhatni születési időszaknak, néhány napra való korlátozását engedi meg.

A budapesti Garay-téri vásárcsarnok gyors fölépítésének egyik főtényezője volt a bauxit-cement alkalmazása. Kellő mérnöki felügyelet mellett lehetséges volt a vasbeton födémekek mintadeszkázatát már 24 óra múltán eltávolítani és a födémekeket használatba venni.

A kir. József-műegyetem beton- és vasbetonépítési laboratóriumában, a Széchenyi Tudományos társaság anyagi támogatásával dr. *Mihailich Győző* műegyetemi tanár végzett nagyszámú összehasonlító kísérletet felsőgallai portland-cementtel és felsőgallai bauxit-cementtel készült acélbetétes gerendákkal. Ezeknek a kísérleteknek eredményét a múlt évi párisi hídkongresszuson be is mutatta.

Ezek a kísérletek azt mutatták, hogy a 3 és 7 napos bauxitcement-betongerendák teherbírása legtöbb esetben nagyobb, de legalább is akkora volt, mint a 28 napos acélbetétes portlandcement-betongerendáké.

A francia bauxit-cementtel szemben a felsőgallainak az az előnye is van, hogy az utóbbinak az ára mindössze 40%-kal nagyobb, mint a portland-cementé, a francia bauxit-cementé ellenben, amint említettük, több mint kétszerese a portland-cementének. Ezért az utóbbi a rendes vasbeton építkezéseknél nem használatos.

A felsőgallai bauxit-cementet Budapesten födémekek építésénél mind jobban kezdik alkalmazni. Az Izzó-lámpagyár Újpesten a legutóbbi években végzett nagyszabású építkezéseinél ezt a cementet használta.

Meg kell még emlékeznünk Spiegl-nek a legutóbb években végzett munkálatairól is.

Megtervezte és 1931-ben üzembe helyezte a Beocsini Cementgyári Unióval közösen alapított *lédeci* cementgyárat.

1931—32-ben a devizakorlátozások és a külföldi szén beszerzésének nehézségei következtében az akkoriban napi 30 vasuti kocsi teljesítőképességű tatai brikettgyárat modernizálta és napi 200 vasuti kocsi teljesítőképességre építette ki.

Spiegl a bauxit-cementről a Budapesti Építőmesterek és Építési vállalkozók Szövetségében 1930. február 17-én tartott, a kérdés egész komplexusára kiterjedő, értékes előadást.

Az »Association internationale pour l'essai des matériaux« 1931. szeptemberében tartott zürichi kongresszusán pedig *Rengade* vegyészmérnöknek »Les ciments alumineux« jelentéséhez kapcsolódva ismertette az ő rendszerével előállított bauxit-cementet, kiemelve rendszerének előnyeit.

Spiegl egy emberöltőn át egyik legfontosabb iparunknak, az építőiparnak szempontjából nagyjelentőségű cement javítása érdekében fejtett ki fölöttébb értékes tevékenységet.

Mind bauxit-cementjével, mind az úttörő »nagyszilárd-ságú« portland-cementjével idegenben is megbecsülést szerzett a magyar iparnak.

Bauxit-cementjének megteremtése és kiváló sikerrel alkalmazása az 1927—1932. évkörre esik.

*

Az előrebocsájtottak alapján alulírott bizottság egyértelmű javaslata, hogy Akadémiánk a Wahrmann-éremmel az 1927—1932. évkörben a magyar ipar fejlesztése terén, a nemzetgazdasági szempontból nagyjelentőségű bauxit-cementnek előállításával kifejtett sikerdús működéséért *Spiegl Bélá-t* tüntesse ki.

Ezzel a kitüntetéssel egyszersmind elismerését fejezi ki az Akadémia *Spiegl Bélának* a magyar cementipar terén egy emberöltőn át kifejtett nagysikerű tevékenységéért, amely a magyar cementipart az egész világon hírnevessé tette.

A népek öldöklő gazdasági harcában a jelennek megnyugtató, a jövőnek biztatásul szolgál, hogy a megcsonkított s fizikai energiáitól nagymértékben megfosztott kis Magyarországnak szellemi energiája, kiváló fiainak eredményes működése következtében, messze kisugárzik a határokon túl.

Budapest, 1933. március hó 20.-án.

Dr. Horváth Géza r. t.,
bizottsági elnök.

Zelovich Kornél r. t.,
bizottsági előadó.

Dr. Bláthy Ottó T. t. t.

Gaal Jenő r. t.

Kovács Alajos l. t.
a bizottság tagjai.

XIII.

Négyesy László t. t., h. osztályelnök üdvözlő beszédei.

Elnöki üdvözlő beszéd Gulyás Pál székfoglaló 1. taghoz.

Tisztelt Tagtársunk!

Örömmel hallottuk székfoglaló előadásodat, mely megerősít bennünket abban az érzésünkben, hogy Veled erőnk lényegesen gyarapodik.

Te az irodalmi tudományok olyan ágának képviselőjeként jelentél meg előttünk, működésed főirányát tekintve, t. i. a könyvészetnek, amely a mi irodalomtudományunkban már több mint kétszázados tisztes multtal dicsekedhetik, hiszen jóformán ezzel indult meg irodalomtörténet-írásunk, s amely tudományág sokáig mégsem volt a többi irodalmi tudományszakkal egyenlőnek elismerve, bármily kiváló művelői voltak is. Mi szívesen üdvözljük személyedben ezt a tudományszakot is a többi között. Két nagy irodalom szakszerű ismeretén épülő alapos készüllettel Te felsőbbrendű irodalomtörténeti és irodalomelméleti kérdéseket is biztos kézzel oldottál meg s hivatottságodat ilyen felsőbbrendű kérdések megoldására is megbizonyítottad. Mikor pedig szorosabban bibliografiai munkára összpontosítottad is tevékenységedet, Te a könyvészetet is a szakszerű, föltétlenül megbízható pontosságon felül szintén felsőbb szempontokból műveled, széleskörű szellemtörténeti háttérrel és ízléssel. És műveled a könyvészetnek, az egyetemes tudomány fejlődésének teljesen mai színvonala szerint.

Munkád iránt teljes bizalommal, személyed iránt szeretettel és tisztelettel fogadunk körünkbe s örömmel iktatlak levelező tagsági jogaidba.

Elnöki üdvözlő beszéd Sajó Sándor székfoglaló 1. taghoz.

Tisztelt Tagtársunk!

A Magyar Tudományos Akadémia mai címe is, eredeti címe is — Magyar Tudós Társaság — magában foglalja a tudós, tudományos jelleget kifejező jelzőt. Ez azonban sem most nem jelenti, sem eredetileg nem jelentette azt,

hogy ennek a testületnek csak szaktudósok lehetnének tagjai. Ellenkezőleg, már alapításakor gondoltak arra, hogy a szaktudományok művelői mellett a költészet mestereit is belekapcsolják a Tudós Társaság kötelékébe, annál inkább, mert az Akadémiát eredetileg inkább a magyar nyelv művelésére, illetőleg a tudományoknak magyar nyelven művelésére alapították és így a magyar szó művészeinek benne hely volt szánva. Megfelelt ennek az elgondolásnak mindjárt a gyakorlat is, mely szerint az 1830-ban nov. 17-én megalakított Akadémiának az első, nyelvtudományi osztályában első helybeli rendes tagnak a szaktudományokkal épen nem foglalkozó szépíró, Kisfaludy Károly, az újabb magyar szépirodalom vezére »nevezetett«, míg másodiknak a szintén költő Vörösmarty Mihályt tették, akit Kisfaludynak nyomban bekövetkezett halála után elsőnek léptettek elő. A Tudós Társaság e hagyománya megmaradt akkor is, mikor az intézmény mai címét vette fel. Költők mindenkor díszítették a tudós tagok névsorát. Őket mindig azzal az érzéssel tisztelte meg a Tudós Társaság, a Tudományos Akadémia, hogy egyszersmind önmagát tisztelti meg. A szépirodalmat egyúttal széptudománynak minősítette. A *Tudós*, *Tudományos* jelzők nem az írókon belül emeltek válaszfalat, hanem kifelé, a sokféle más jellegű Társaságtól különböztette meg a Tudós jelző ezt a társaságot s az egyéb, Akadémia nevet viselő intézményektől, pl. iskoláktól a Tudományos jelző ezt az Akadémiát. A szépirodalmat mindig beletartozónak érezték az Akadémia tárgykörébe. Egy alkalommal egy fiatalabb tag ellenkező felfogását nem kisebb oszlopos tag igazította helyre, mint Gyulai Pál.

Csak az ősi és mindenkor fenntartott hagyományt követte tehát Akadémiánk, mikor a magyar líra jeles képviselőjét, Sajó Sándort tagjai koszorújába fűzte. Követett egy másik hagyományt is. Akadémiánk mindig válogatós volt költőkkel szemben. A választással ebben az esetben is hangsúlyozta azt, hogy Téged kiemelkedő egyéniségnek ismer el a magyar költészet terén. Köteteidnek sorában igazi eredeti lírai tehetség szólalt meg. Magyar lelked a művészet varázsával szólalt meg nemcsak szorosan vett hazafias költészetedben, fájdalmasan időszerű irredata dalaidban, továbbá ünnepi ódáidban, hanem tisztán személyi élményekből fakadó költeményeidben is. Jól esett élveznünk ezt a tartalomban, nyelvben, formában igazán magyaros

költészetet, de nem tévesztett meg bennünket költészetet tartalmi magyarsága. Mi költészetedben a művészi értékeket helyeztük mindenek fölé, a tartalom és forma benső összhangját, a költészet zománcát, a nyelv muzsikáját. Te megmutattad azt, hogy a nyelv erőszakolása nélkül, keresett szimbolizmus nélkül is lehet a költői szónak új szint adni. Szóművészetedet iskolázta a stilisztikai tudatosság, melynek tartalmas tanulmányokban is bizonyosságait adtad, úgy hogy erről az oldalról is a tudósok társaságába illesz. Te a magyar költői szólást tovább fejlesztetted a mellett, hogy meleg szívedből, költői érzésedből tápláltad a nemzeti lelket.

Mai székfoglalóddal úgy köszönted meg az Akadémia tiszteletkifejezését, hogy az nekünk is jól esik, csengő dallal, művészi ötvözetre vert magyar szóval. Tisztelettel és szeretettel avatlak a M. Tud. Akadémia lev. tagjai közé s kérem munkánkban való közreműködésedet.

XIV.

Nekrológok.

a) Berzeviczy Albert elnök megemlékezése Négyesy László t. tagról a M. Tud. Akadémiának 1933. január 23-i összes ülésén.

Az Akadémiánkat legújabban ért súlyos veszteségek közül, mielőtt azokról a főtítkár úr jelentést tenne, legyen szabad nekem különösen megemlékeznem a Négyesy László társunk váratlan elhunytáról. Még néhány nappal halála előtt itt láttuk őt az elnöki székben, I. osztályunk ülésén, az ő lelkes melegségével üdvözölve egy széket foglaló új tagtársát. Ez a véglehelletéig tartó hűsége és buzgalma az Akadémia iránt, volt mindenekfölött jellemző egyéniségére nézve. Soha nem habozva, soha nem húzódozva mindig kész volt szolgálatot tenni Akadémiánknak, a magyar tudomány, a magyar művelődés ügyének, még akkor is, amikor előhaladott kora és meggyöngült egészsége már indokolhatták volna az önmaga iránti nagyobb kíméletet. Egyike volt az utolsóknak, kiknek nemes, önzetlen, önfeláldozó idealizmusát a korviszonyok mostohasága se bírta megtörni.

Különös hálával kell kiemelnem azt a készséget, buzgalmat és tapintatot, melyet ő egyik legújabb és legfontosabb vállalkozásának, a magyar nyelv művelési akció megindítása és megszervezése körül kifejtett. Hogy nekünk sikerült végre találni egy célt, egy feladatot, egy munkát, melyben bennünket az egész sajtó, párt- és világnézetkülönbség nélkül elismerésreméltó módon bizalomteljesen támogatott, azt leginkább a Négyesy suggestív lelkesedésének és ügyes tapintatának köszönhattük.

Beöthy Zsolt halála óta alig érte Akadémiánkat veszteség, mely oly szembetűnően éreztette volna hatását, s melyet oly nehéz lesz pótolni, mint a Négyesy kidőlése sorainkból.

Mindnyájunk szeretete kísérte őt sírjába, mindnyájunk kegyelete fogja őrizni emlékét, mely irodalmunkban munkái által úgylis maradandó lesz.

b) Berzeviczy Albert, a M. Tud. Akadémia elnöke gyászbeszéde Concha Győző ig. és tiszteleti tag ravatalánál az Akadémia oszlopcsarnokában.

Elhoztunk még egyszer ide, Kedves Barátunk, hogy búcsút vegyünk Tőled, az immár halottól, itt a tudomány csarnokában, amelyet hanyatló testi erő miatt az utóbbi években már nem kereshetél fel, de amelyben egyéniséged, munkásságod eltörölhetetlen nyomokat hagyott hátra.

A közel félszázadon át, mely alatt Tudós Társaságunkhoz tartoztál, szavad súlya, tudományos tekintélyed gyakran vált döntővé tanácskozásainkban s Akadémiánk önmagát tisztelte meg, mikor minden dísz, amelyet nyújthat, Reád halmozott: a rendes és utóbb a tiszteleti tagságot, a Nagyjutalmat, amellyel könyvedet megkoszorúzta, az osztályelnökséget, ig. tagságot, majd a másodelnökséget is.

Az Akadémia ragaszkodását és elismerését Te hasonló hűséggel viszonzotad. Ami Téged az Akadémiához kötött, az egész életed szimboluma is volt: a tudomány iránti őszinte odaadó szeretet. Ez a szeretet adta a tollat kezedbe, emelt az egyetemi katedrára, hozott az Akadémiába és tartott vissza attól, hogy a politikai pálya hívogatásait kövesd. Te nagy voltál a politikai elmélet tisztá magaslatain, de szigorúan tartózkodó a politikai gyakorlat süppedékeivel szemben. Ez a tudomány iránti szeretet áradt ki szavaidból hallgatóidra s

jegyzett el azok közül oly sokat a tudomány buzgó szolgálatának; ez a szeretet tette lehetővé roppant terjedelmű irodalmi munkásságot, mely által tudományos irodalmunkat nagybecsű kincsekkel gazdagítottad s valóban megalakítójává lettél nálunk a politikai tudománynak és a közigazgatásannak.

Majdnem hat évtizedre nyult egyetemi tanári tevékenységed Téged a magyar tanár valódi eszményképévé avatott. A tanár és hallgatók közötti viszony Nálad nem szorítkozott a tanszékre; kerested s boldog voltál, ha feltalálhattad egyik-másik hallgatódban a kiváló tehetséget. Annak azután gondoskodó, irányító atyai barátja maradtál. Annak előmenetele örömmel töltött el, balsorsa fájdalomra indított; még az elszakított területek magyarjai között is figyelemmel kísérted volt tanítványaidat.

Egyéniségednek nemes emberi vonásai nemcsak a tanári pályán, hanem életed minden viszonylataiban megnyilatkoztak. Amint korán özvegységre jutva, gyöngéd atyai szeretetteddel, bensőségteljes családi élet középpontjává tudtál lenni, úgy gazdagítottad nemcsak szellemi, hanem lelki adományaiddal is mindazokat, kiket hosszú életed folyamán barátságodra méltattál.

Megrendülten állunk veszteségünk tudatában ravatalod fölött. De nemes példából merítjük a vallásos hitben gyökerező, Istenbe vetett bizalmat aziránt, hogy hazánk, melynek sorsa oly mély árnyékot vetett életed alkonyára, sírod felett fel fog virulni még és hogy életed munkája, példaadó és tanító erejével hazád javára halálod után is gazdag gyümölcsöket fog teremni.

Isten veled!

c) Berzeviczy Albert elnök beszéde

Kozma Andor t. tagnak, a Kisfaludy-Társaság másod-elnökének ravatalánál

az Akadémia oszlopcsarnokában, 1933. április 18-án.

Ha egy költő hal meg, vele egész tündérvilág omlik össze. Megíratlan szárnyaló gondolatok, el nem mondott csapongó álmok, csak lelki szemmel látott bájos képek foszlanak szét semmivé. Az iránt, e barátunk iránt, aki e koporsóban nyugszik, s akitől az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság nevében veszek búcsút, kegyes volt a Gondviselés, amennyiben hetvenkét évig hagyta élni s e hosszú időt

majdnem végig fáradhatatlan munkában tölthette. Szinte közvetlenül egy, az Akadémia termében tartott felolvasása után egyszerre roppant össze és ejtette el a tollat, hogy most végkép elköltözzék körülünkől.

Gazdag költői világ tehát, amelyet Kozma Andor nekünk műveiben hátra hagy; telve férfias lendülettel, izzó magyar érzéssel, öntudatos életkedvvel, alapjában derült lelki harmóniával, ahol kell éles, de nem keserű szatírával s mindez a verselés páratlan könnyed művészetével öntve formába. Inkább értelmi, mint érzelmi költő ő, de tudja megrezegtetni a szív húrjait s még szatíráját, elbeszélő költészetét is áthévti a fajszeretet melege. Nemzetünk nagy bukásának beálltával ennek a költői világnak ege elborul, de a lendület nem csökken, a sivár jelenből visszaszáll a képzelet a távoli múltba s epikai erővel fest róla képeket.

A Kozma Andor eredeti verses művei közt nagyon sok van, mely maradandó kincsét fogja alkotni mindenkor irodalmunknak.

Versíró művészete s mély behatolása a világirodalom kincseibe, páratlan műfordítónak tette őt; magyar Faustja mindenestre a legjobb, a végleges átültetése a weimari szellemóriás világgraszoló művének irodalmunkba.

De nemcsak mint versköltő volt nagy, prózájával is tudott magával ragadni; különösen emlékbeszédei, melyeket az Akadémiában, s a Kisfaludy-Társaságban tartott, valódi remekei a magyar retorikának. Bennük többnyire költőkről szól a költő, nemcsak jellemezve azt, akiről megemlékszük, hanem meg is szólaltatva őt és nem képzelhetünk jobb tolmácsot, mint aminő ő tudott lenni, ha költőtársa nyelven szólalt meg. Érthető, hogy Gyulai Pál halálos ágyán kérte őt: hogy ha emlékbeszédet mond róla, olvassa fel legjobb verseit. Az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság hálás közönségére nézve ünnep volt az a nap, amelyen Kozma Andort hallhatta, különösen mikor a saját verseit szavalta. Amit írt, azt olvasni fogjuk ezután is, de azt a hangot, amelyen ő tudta előadni munkáit, azt a hangot nem fogjuk többé hallani.

A Kisfaludy-Társaság ezidén ünnepelte az ő negyvenéves tagságát. Sokáig másodtitkára volt, a Vargha Gyula halála óta másodelnöke s mindig egyik legmunkásabb tagja; a Társaság Évlapjai valódi krónikájává lettek irodalmi működésének. Akadémiánkhoz harminckét év óta tar-

tozott; tizenkilenc évi levelező-tagsága után az Akadémia őt egyenesen tiszteleti tagjai díszes sorába iktatta.

De nemcsak az irodalom búcsúzik ma Kozma Andortól, búcsúzikunk mi Tőled, kedves barátom úgy is mint szerető barátaid, akik ismertük aranyszívedet, derüs kedélyedet, családi tűzhelyed melegét, a szeretetet, amellyel a Tieiden csüggtél s a Tieid rajtad csüggtek. Fényalak voltál e sötét világban, fényalak mint író és mint ember; és most úgy érezzük, mintha letűnéssel még sötétebbé válnék a magyar éjszaka.

Ebből a sötétből tekintünk fel Hozzád, ki immár elérte az örök fényesség honát és mondunk Neked fájdalmas Istenhozzádot!

d) Gyászbeszéd. Elmondta dr. Eckhart Ferenc 1. tag dr. Takáts Sándor r. tag temetésén, 1932. dec. 23-án.

»Amíg a feldobott alma alájő, idő és ember változik... Ami ma még megvolt, holnap már híre sem akad...« Ilyen és hasonló, a mulandóságra emlékeztető szép mondások jutottak eszembe nagy halottunk gyakran borús melancholiával megírt zamatos írásaiból, mikor őt halálos ágyán utoljára láttam, mikor némán utólszor szorítottam kezét vele. A Thallóczy Lajos és Károlyi Árpád vonzó egyéniségei körül kialakult régi »bécsi magyar oázisnak«, amint ő nevezte, egyik legdúsabban termő pálmaszála dült ki vele, gyászba borítva a magyar történelem íródeákjait s azok százéves tűzhelyét, Tudományos Akadémiánkat. Ernyedhetlen munkásságával egész kis könyvtárra valót írt össze. Szebbnél-szebb írásai nemcsak a szakemberek és az itt megjelent barátok előtt ismeretesek, hanem a magyar közönség legszélesebb köreiben is. Takáts Sándor magába zárkózó lelke került az ünneplést, irtózott a nyilvánosságtól, de mikor íróasztala mellett ült, egész nemzete számára ontotta a kincseket lelke, tudománya, költői szép nyelve kimeríthetetlen tárházából. Nem adhatok most, amikor Takáts Sándor porhüvelyétől búcsúzik, tudós munkásságáról akárcsak halavány képet is. A fájdalom nagyon friss, hogysem nyugodtan beszámolhassak erről. Ma még csak az érzés beszélhet.

S ez az érzés azt súgja mindnyájunknak, kik az árva magyarság történetének betűit vetjük, sokszor csalódottan,

sokszor meg nem értetten, hogy Takáts Sándor nagyot és maradandót alkotott, olyat, aminek értéke sohasem múlik el.

Nem munkáinak nagy száma teszi elmúlhatatlanná halott barátunk tudományos érdemeit. Ez csak a tudomány iránti szerelmét, ennek a szerelemnek olthatatlan szomját bizonyítja. Nem is a rengeteg új adat, melyet a levéltárak legrejtettebb zugaiból felkutatott. Ércnél maradandóbbá az ő munkásságát magyarsága, egyéni színe és költői szárnyalása teszi.

Takáts Sándor jellemében és írásaiban, azok erényeiben és hibáiban színmagyar volt, olyan, aminők csak kevesen járnak közöttünk. Írásainak minden során érezzük a magyar föld, a magyar nép, a magyar ember imádatát. Írásai eredetiek, aminő az ő egyénisége. Színes nyelvük ezernyi változata emlékeztet a komáromi rózsás kis szigetre, melyen élete legboldogabb napjait töltötte s amelynek elvesztését drága halottunk sohasem tudta elszenvedni.

Felejthetetlen barátunk, rég eltűnt korok arany szívű regélője! Te sok színes sugaracskából szőttél nekünk borús és derűs képeket; lelkünket magyarabbá, a múlt iránt megértőbbé tetted. És ezt fogod még tenni számos nemzedéken át, míg magyarul olvasnak e földön. Nagyot alkottál nemzetedért, nem éltél hiába! Bajtársaid legnemesebb érzelmei kísérnek utolsó útdra a nagy Bíró elé!

Isten Veled!

e) Kéky Lajos l. t. beszéde Négyesy László t. t. ravatalánál 1933. január 10-én.

A M. Tud. Akadémia, s a Kisfaludy-Társaság nevében búcsúzom Tőled, kedves Társunk, szeretett, felejthetetlen drága barátunk s ékesszavú, melegsívű, bölcs mesterünk mindnyájunknak, akik itthagytunk munkatereiden dolgozunk. Csaknem félszázados kötelék fűzött az Akadémiához is, a Kisfaludy-Társasághoz is; tőlünk kaptad első koszorúdat s nekik szentelted munkás életed és fényes szellemed leg-szebb alkotásait. A koszorúkért egész virágerdővel fizettél.

A búcsúvételnek ezekben a fájdalmas pillanataiban a gyásznak lelket fojtogatóan komor pompájába ragyogó lángsugárként világít bele férfiasan leélt szép életednek példaadó kötelességtudása és eszményhűsége. Néma koporsód mellett hadd tegyünk vallomást arról, hogy szá-

modra nem volt terhes munka és húzódozva vállalt feladat, ha közérdekű ügyről volt szó. Nem tudjuk, mit emlegessünk nagyobb hálával: ritka kötelességtudásodat-e, vagy megalkuvást nem tűrő lelkiismeretedet, éles ítélőképességedet-e, vagy gyöngédségedet, írásaidnak tartalmasságát-e, vagy formabeli választékosságát és példaszerű stílművészetét. Nagy elődeid, Gyulai Pál és Beöthy Zsolt kidőlte után a múlt legszebb és legnemesebb irodalmi hagyományainak fő képviselőjévé magasodtál előttünk s ajkaidról áradt legbátrabban felénk a nagy magyar klasszicizmus dicső hagyományain acélosodott kritikai lelkiismeret szava. Te hirdetted, Te testesítetted meg a kritika legszebb erőnyeit: a becsületességet, jóhiszeműséget; a függetlenséget minden érdektől s a nemzetinek áhitatos kultuszát. Ez Nálad nemcsak tanítás volt, hanem hitvallás is. Nem ismertél megalkuvást magyar érzésedben sem, — szelíd, csendes egyéniséged lángba borult és viharzott, ha ezeknek a szent hagyományoknak kellett védelmére kelned.

Idő folytán a Feléd áradó tiszteletadásból egyre jobban érezhetted Magad is, hogy tudományos és irodalmi életünknek vezérkarába emelkedtél; de Te ennek a fényes polcnak nem díszét kerested, hanem kötelességeit vállaltad. Elfeledhetnők-e valaha, mily lángoló buzgalommal álltál hanyatló korod ellenére is a nyelvünk tisztasága érdekében indított mozgalom élére? Eltitkoltad, hogy Rád nehezedett a kor, Reád súlyosodott a betegség; mindezekben diadalmaszkodó eréllyel, követted a hivatás szavát s dolgoztál lankadatlanul, nyugalmadat is feláldozva. Bámulatos lelkierő lángja lobogott ebben a fanatikus tettvágyban s nem vetted észre, hogy ebben a lángolásban életed fáklyája is elég, mint ahogy a vitéz katona a csata hevében pár lépéssel még mindig előre tör akkor is, mikor már halálos sebből szívárog hű szívének vére. Füledben folyton ott csengett a bibliai szózat: Munkálkodjatok, míg a mécsetek ki nem alszik!

Köszönjük áldozatos hűségedet, rendületlen kötelességtudásodat és ragyogó példaadásodat. S ha most, a fájdalom terhe alatt, szívünkben bús visszhangot vernek is a költő szavai:

*Míg futottunk s fennre törtünk,
Minmagunknak nem növeltünk
Csak halotti koszorút!...*

mégis emelkedett érzéssel valljuk, hogy szép volt pályafutásod, nemes volt magasbatorérsed s koszorúd a szeplőtelen férfijellemet megillető babérágakból van fonva. Te elnyerted az igazak jutalmát, melyet Krisztus urunk ígért: Légy hű mindhalálig s neked adom az élet koronáját. Hű voltál, igaz voltál, könnyes szemünk elől tovasuhanó árnyad után áldásunk száll: Legyen örökre áldott emléked! Isten Veled, Isten Veled!

f) Pauler Ákos r. t. beszéde Hornyánszky Gyula 1. t. ravatalánál 1933. február 2-án.

A Magyar Tudományos Akadémia s a Társadalomtudományi Társaság nevében mondok Istenhozzádot Neked, kedves barátunk, tagtársunk és elnökünk! A halál szörnyű paradoxona ritkán lép élénk oly elemi erővel, mint most: Te, aki maga az eleven Élet voltál, ímé kihűlve, dermedten fekszel előttünk a halál árnyékában! Ám földi életedben is az ellentétek nagy mestere voltál! Egyrészt minden aktualitás érdekelt s a jelen minden problémájára nézve szenvedélyesen foglaltál állást; másrészt lelked igazi hazája a régletűnt görög világ volt. A jelen iránt érdeklődésed a nyilvános szereplés felé vonzott — és mégis Te talán mindnyájunknál jobban ismerted az elvonult tudós élet földöntúli boldogságát! Pompás emberpéldányban állítottad élénk a tudós professzor rejtelmes életét, ki egyrészt a valóságban él, hiszen a mai ifjúság lelkét iparkodik alakítani és vezetni, de másrészt tekintete állandóan a plátói eszmék örök világán függ. Mindez ellentét azonban csak látszólagos; ami lelkiéleted megnyilvánulásának legmélyebb gyökere volt, az az igazság forró és szenvedélyes szeretete. Ez tett kemény és kíméletlen harcossá, de ez tett a tudomány áhítatos művelőjévé is s ennek köszönheted mindazt, ami nemes és jó volt lelkedben. Az igazságszeretet volt életed nagy költészete, mely felemelt és vígasztalt.

Te immár nem harcolsz, Te már fölébredtél a földi élet kába illúzióiból. Hisszük, hogy nyugtalan lelked megtalálja nyugalma az örök Jóság és Igazság soha el nem múló országában! Isten Veled!

**g) Rados Gusztáv r. t. beszéde Haar Alfréd lev. tag
temetése alkalmából
Rákoskeresztúron 1933. március 20-án.**

Tisztelt gyászoló Közönség!

Fájdalmas kötelességet teljesíték, midőn a Magyar Tudományos Akadémia és a báró Eötvös Loránd Matematikai és Fizikai Társulat megbízásából Haar Alfréd kitűnő tagtársunkhoz búcsúszózatot intézek és e tudós társaságok nevében leteszem ravatalára a hálás elismerés babérágát. Az ő korai elhunytja nemcsak a hazai tudományos körökre, de a nemzetközi kultúréletre is fájdalmas veszteséget jelent, mert ő a világ legismertebb és legkiválóbb matematikusai közé tartozott.

Ő díszre volt minden testületnek, amelyben hivatása működésre szólította. Díszre volt ő Akadémiánknak, amelyre világszerte elismert kutatásainak jelentős eredményeivel szerzett dicsősége fényt árasztott; büszkesége volt a Matematikai és Fizikai Társulatnak, amelynek előadó-ülésein, folyóiratában és választmányában buzgó tevékenységet fejtett ki; áldása volt a Ferenc József-Tudományegyetemnek, amelyen két évtizeden át úgy a tudományművelés, mint pedig a tanítás terén hervadhatatlan érdemeket szerzett magának.

Haar Alfrédban, a kutatóban, az invenció gazdagsága az igazi tudós lelkiismeretességével párosult. Lelkét a tudomány iránti szeretet hevítette és fáradhatatlan kutató munkára serkentette. Az orthogonális függvényrendszerekről talált eredményei, a variáció-számítás alaptételeire vonatkozó kérdéseknek neki köszönhető tisztázása, a Plateau-problémának tőle eredő végleges megoldása, a végtelen Abel-csoportokról levezetett tételei a matematikai kutatásnak fényes és maradandó becsű eredményei. Emellett értekezései a stílusnak ékessége és világossága mellett szigorú tudományos megbízhatóságukkal tűnnek ki. Tudásának fájáról éretlen gyümölcsöt sohasem szedett le; amit pedig leszedett, a tudomány igazi meggazdagodására vezetett.

Szívünknek kimondhatatlanul fáj, hogy e fényes tehetségű tudós, akit önzetlen tudományszeretetéért és az igazság fölismerésére irányuló fáradhatatlan munkásságáért annyira tiszteltünk, szerény és kedves egyéniségéért

pedig annyira szerettünk, oly korán — még pályájának delőlőjén innen — dőlt ki sorainkból.

De nem szállunk perbe a Gondviselés kifürkészhetetlen intézkedésével; inkább hálával adózunk neki, hogy hazánkat ily kiváló férfiúval megajándékozta, aki rövid földi léte alatt oly sokat és értékeset alkotván, a hazai tudományosságnak dicsőségére vált.

Az ő életműve a szó legnemesebb értelmében hazafias munka volt, mert kétségtelen, hogy a mai viszonyok között az szolgálja leghasznosabban a haza érdekeit, aki, mint ő, becses kultúrértékek termelésével irányítja a nagy kultúr-nemzetek figyelmét és rokonszenvét a szerencsétlen sorsra jutott hazánkra.

Nevét alkotásai örökítik meg. Szeretetreméltó egyéniségének kedves emlékét fájó érzéssel zárjuk keblünkbe.

Haar Alfréd, szeretett pályatársunk, Isten veled!

h) Rados Gusztáv r. t. gyászbeszéde
Kürschák József ig. és r. t. osztálytitkár ravatalánál
1933. március 29-én.

Tisztelt gyászoló Közönség!

A halál kíméletlenül szedi áldozatait a kiváló matematikusok sorából. Alig egy hete, hogy utolsó nyugvóhelyére kísértük Haar Alfréd kitűnő tagtársunkat és a halál most ismét kiragadta körünkből egyik legkiválóbb és érdekben leggazdagabb tudósunkat, Kürschák Józsefet, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagját és III. osztályának titkárát és a báró Eötvös Loránd Matematikai és Fizikai Társulat másodelnökét, aki e tudós társaságoknak legtevékenyebb és tudományos sikerekben leggazdagabb tagjai közé tartozott.

E tudós társaságok nevében fájó érzéssel intézek búcsúszózatot megdicsőült barátunkhoz, aki távozásával nehezen betölthető ürt hagy maga után, mert ő sohasem lankadó lelkesedéssel és fáradhatatlan odaadással szolgálta a tudományt, a magyar közoktatást és társulati életünket.

Kürschák József sokoldalú és mélyen gondolkodó kutató volt, aki a matematikának számos fejezetét maradandó becsű értékekkel gazdagította. Már első, az elemi geometria körébe tartozó vizsgálódásaival, különösen a geometriai szerkesztések elméletére alapvető tárgyalásai-

val, melyek az etalon használatára vonatkoznak, magára vonta a matematikusok figyelmét. A mélyen szántó értékelés-elmélete, míg egyrészt a p -adikus számok elméletének betetőzése gyanánt tekinthető, másrészt a számtestek általános elméletének új fordulatot adott és számos, az ő nyomdokain haladó matematikust új munkára ösztönzött.

A variáció-számítással kapcsolatos differenciálegyenletekre vonatkozó, valamint számos algebrai és számelméleti vizsgálódásai is felette becsesek és finom elmeéléről tesznek tanúságot.

Tudományos és hazafias érdemet szerzett magának Bolyai Farkas Tentamen-jének, a halhatatlan szerzőhöz méltó kiadásában való közreműködésével. Felette megtisztelő volt ő reá nézve, de a magyar tudományosság külföldön való megbecsülésének jele is, hogy az *Encyclopédie des Sciences Mathématiques* megindításakor kiváló francia tudósok őt szólították föl közreműködésre, amely felszólításnak ő derekasán megfelelt.

A magyar tanügy körül is nagyok az érdemei. Mint az Országos Közoktatási Tanácsnak előadója, tevékeny részt vett az új középiskolai tanterv kidolgozásában. A Matematikai és Fizikai Társulat közlönyében közzétett ismeretterkekezései az összefoglaló jelentéseknek mintaképei. E társulat Eötvös-pályázatain jutalmazott pályamunkák kiadása és az ezekhez tőle hozzáfűzött kommentárokkal a hazai oktató irodalomnak legbecsesebb művei közé tartozik.

Lelkes és tevékeny tagja volt a Felső Oktatási Egyesület igazgató-tanácsának is, amelynek ülésein meggondolt és bölcs mérsékletről tanuskodó fölszólalásai mindenkor meghallgatásra találtak.

A Magyar Tudományos Akadémia III. osztályának ügyeit, mint ennek az osztálynak titkára, lelkiismeretesen és mindenkor tapintatosan intézte. Az előadó-üléseken pedig klasszikus szabatosságra és rövidségre törekedett. Nagy érdeme volt, hogy az Akadémia részéről kiadott *Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn* című, külföldön is megbecsült folyóiratot évtizedeken át szerkesztette.

E fölsorolás még korántsem nyujt hű képet mindarról, amit a magyar tudományos élet neki köszön; de az eddig fölhozottak is mutatják, hogy az ő halála tudomá-

nyosságunknak mérhetetlen és fájdalmas nagy veszteségét jelenti.

De mennyivel fájdalmasabban érinti elköltözése a hozzá közel álló barátait és pályatársait, akik őt nemes tudomány-szeretetéért, egyenes és minden hamisságtól mentes jelleméért, a föltűnést kerülő szerénységeért, szókimondó bátorságáért annyira tisztelték, a mindenkor tanúsított szolgálatkésztségeért és jószívűségeért annyira szerették.

Szeretett Barátunk! Te a munkásságoddal dicsőséget szereztél magadnak és a hazának; tanításoddal áldást árasztottál a tanulni vágyó magyar ifjúságra; egész életműveddel pedig példát mutattál arra, hogy miképen kell és lehet a hazát értékes és becsületes munkával szolgálni. Ezért áldott legyen emléked, mely örök dicsfényben fog ragyogni minden magyar hazafi előtt és különösen azok előtt akik a Te nyomdokaidon művelni fogják a matematikát, azt a tudományt, melyet Te fáradhatatlan munkával oly bőkezűen gazdagítottad. Kürschák József, kedves barátunk és pályatársunk, Isten veled!

i) Riesz Frigyes l. t. gyászbeszéde Haar Alfréd l. t. ravatalánál 1933. március 19-én.

Kedves Barátom, huszonegy esztendőn át jóban és rosszban hűséges tanártársam, mélységes fájdalommal hozom utolsó földi utadra a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Matematikai és Fizikai Társulat búcsúzó üzenetét. Akadémiánknak maradandó alkotást, gondolataid legjavát hagytad székfoglaló értekezésedben. A Matematikai és Fizikai Társulat pedig büszke arra, hogy már harminc évvel ezelőtt, egyetemi tanulmányaid legelején, felismerte Benned a matematikára való tehetséget és tanulóversenyének jutalmával tüntetett ki. Talán éppen ez adta az impulzust arra, hogy a vegyész-mérnök-hallgatóból a matematikai tudományok művelője, nagyon gyorsan a magyar matematikának egyik oszlopa váljék, akinek egyéniségét és alkotásait nemcsak barátai, nemcsak azok értékelik és becsülik, akikkel együtt tanult, együtt dolgozott, hanem becsülik és tisztelettel emlegetik a matematikusok százai, idegen országokban, idegen világrészekben is. Miért? Mert sohasem kerestéd az olcsó sikert, nem gyártottad a dolgozatokat és könyveket, amihez pedig univerzális tudá-

sod és kitűnő emlékezőtehetséged onthatta volna az anyagot. A nehéz problémákat kerested, a nagy erőfeszítéseket, az átfogó meglátásokat. Első dolgozatodtól az utolsóig csupa maradandót, értékállót alkottál.

Tudományodat szeretettel és lelkesedéssel műveltél. Halálos ágyadon, a súlyos szenvedések delíriumában is arra gondoltál, arról suttogtál, arra kértél, hogy ne hagyjuk abba munkádat, ne hagyjuk parlagon ideáidat. Bizonyára a székfoglaló értekezésedben megkezdett munkádra gondoltál, arra a hatalmas lépésre, amit az analízis, az algebra és a topológia egyik közös problémájának megoldása felé tettél, annak a problémának, amelyet tanító-mestered és atyai barátod, Hilbert, 1900-ban, a párisi kongresszuson, a matematika megoldásra váró problémáiról tartott klasszikus előadásában a legnehezebbek közé sorolt. Munkád nem maradhat abba és nem is fog abba-maradni. Nem ígéret ez, hanem szükségszerűség. A gondolatok, amiket kifejtettél, a módszerek, amikkel a tudományt megajándékoztad, olyan vetés, amely csirájában hordja a bő aratást.

Kedves jó Barátunk, Haar Alfréd, Isten Veled!

XV.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(Az előző jegyzéket lásd Akadémiai Értesítő XLII. köt. 363. l.)

Budapest székesfőváros adománya egy jutalomtételre . . .	900.— P
Özv. Bizony Ákosné adománya jogtudományi munkák jutalmazására . . .	10.000.— "
Platthy György hagyománya : 25 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény . . .	

XVI.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Előző jegyzék XLII. köt. 362—3. l.)

- Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti Balogh Jenő.
XLII. kötet. 451. füzet. 1932. október—november.
230—335 lap. 2.— pengő.
XLII. kötet. 452. füzet. 1932. december. 337—366 lap.
—80 P.
- M. Tud. Akadémiai *Almanach* 1932-re. 275 lap. 3.— P.
- Arany János-Emlékkönyv.* Az Akadémia tagjainak tanulmányai, előadásai és beszédei A. J. halála félszázados évfordulója alkalmából. I. köt. 131 lap. 1.40 P.
- A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve.* Szerkeszti Angyal Dávid igazgató, Károlyi Árpád közreműködésével. II. évf. (A M. Tud. Akadémia támogatásával.) VIII., 355 l. 12.— P.
- Farkas Gyula* r. t. emlékezete. Irta Ortvyay Rudolf. (Emlékbeszédek XXI. k. 15. sz.) —50 P.
- Emlékbeszédek* XXI. kötet, 12. sz. Huszti József: Hegedüs Istvánról.
—50 P.
XXI. kötet, 14. sz. Vendl Aladár: Pálffy Móricról. —50 P.
XXI. kötet, 15. sz. Ortvyay Rudolf: Farkas Gyuláról.
—50 P.
- Értekezések* a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. IV. kötet. 5. sz.: Finkey Ferenc: Adatok a büntetettek jellemcsoportjainak megállapításához. 49 lap. 1.— P.
- Finkey Ferenc:* Adatok a büntetettek jellemcsoportjainak megállapításához. (Ért. a Fil. és Társ. Tud. köréből. IV. köt. 5. sz.) 49 lap. 1.— P.
- Die Goethe-Feier* der Ung. Akademie der Wissenschaften und des Ung. Nationalen Ausschusses für Internat. Geistige Zusammenarbeit. 41 lap. 1.— P.
- Hadtörténelmi Közlemények.* Szerkeszti Gyalókey Jenő. XXXIII. évf. III—IV. füz. 125—256, 4 l. 2.50 P.
- Hegedüs István* r. t. emlékezete. Irta Huszti József. (Emlékbeszédek XXI. kötet, 12. sz.) 27 l. —50 P.
- Huszti József:* Hegedüs István r. t. emlékezete. (Emlékbeszédek XXI. kötet, 12. sz.) 27 l. —50 P.
- Irodalomtörténeti Közlemények.* Szerkeszti Császár Elemér. XLII. évf. 4. füz. 345—448 l. (I—XII.) 3.— P.
- Közgazdasági Szemle.* Szerkeszti Heller Farkas. 75. köt. 11. sz. 757—848, 10 l. 3.— P.
- Magyarosan.* 9—10. sz., november—december. 105—132 l. —20 P.
II. évf. 1—2. sz. 1—24 l. —20 P.
- Ortvyay Rudolf:* Farkas Gyula r. t. emlékezete. (Emlékbeszédek XXI. k. 15. sz.) 41 l. —50 P.
- Pálffy Móric* l. t. emlékezete. Irta Vendl Aladár. (Emlékbeszédek XXI. k. 14. sz.) 34 l. —50 P.
- Vendl Aladár:* Pálffy Móric l. t. emlékezete. (Emlékbeszédek XXI. k. 14. sz.) 34 l. —50 P.

INHALT.

	Seite
I. Innere Mitglieder der Akademie	1
II. Nachruf des Präsidenten Albert von Berzeviczy, an das Direktions- und Ehrenmitglied Graf Albert Apponyi gesprochen in der Gesamtsitzung den 20-ten Februar 1933.	5
III. Besprechung die Bewahrung den reinen ungarischen Sprachgebrauch betreffend	8
IV. Vortrag des Präsidenten Albert von Berzeviczy in der kön. italienischen Akademie zu Rom, gelegentlich der Volta-Sitzung im November 1932. (Ungarische Übersetzung des in italienischer Sprache gehaltenen Vortrags)	21
V. Die Tätigkeit der Ungarischen Akademie der Wissen- schaften :	
a) Bericht über den Zustand der Bibliothek der Akademie in den Jahren 1931—32.	30
b) Bericht des Wörterbuch-Ausschusses	45
c) Bericht des Ausschusses für Kriegsgeschichte	46
d) Sitzungen der Akademie im Jahre 1932.	48
VI. Die im Jahre 1932. verstorbenen Mitglieder der Aka- demie	52
VII. Kassenbericht der Akademie vom Jahre 1932.	53
VIII. Kostenvoranschlag der Akademie auf die erste Jahres- hälfte 1933.	63
IX. Bilanz sowie Vermögens- und Einkommen-Ausweis der beiden Graf Vigyázó-Vermögen vom Jahre 1932.	69
IX/a. Bericht über den Stand und die Lasten der beiden Graf Vigyázó-Vermögen im April 1932.	81
X. Auszüge aus den in den Sitzungen der Akademie vorgelesenen Abhandlungen :	
a) Eugen Gyalókay, korr. Mitgl.: Die mittelalter- liche Burg Grosswardeins	84
b) Béla von Pukánszky, korr. Mitgl.: Der Wandel im Gemeinschaftsbewusstsein des Deutsch- ungartums	87
XI. Ausschüsse, die über die Erteilung der von der Generalversammlung 1933. zuzuerkennenden Preise Vorschläge zu machen haben	96

<i>Inhalt</i>	171
	Seite
XII. Berichte der einzelnen Ausschüsse	97
XIII. Begrüßungsansprachen des Ehrenmitgliedes und stellvertretenden Klassenpräsidenten Ladislaus Négyesy, gelegentlich der Antrittsvorlesungen der korrespondierenden Mitglieder Paul Gulyás und Alexander Sajó	154
XIV. Nekrologe :	
a) Nachruf des Präsidenten Albert von Berzeviczy an das Ehrenmitglied Ladislaus Négyesy den 23. Januar 1933.	156
b) Rede des Präsidenten Albert von Berzeviczy bei der Bahre des Ehrenmitgliedes Viktor Concha den 13-ten April 1933.	157
c) Rede des Präsidenten Albert von Berzeviczy bei der Bahre des Ehrenmitgliedes Andreas v. Kozma den 18-ten April 1933.	158
d) Rede des korr. Mitgliedes Franz Eckhart bei der Bahre des ordentl. Mitgliedes Alexander Takács den 23. December 1932.	160
e) Rede des korr. Mitgliedes Ludwig Kéky bei der Bahre des Ehrenmitgliedes Ladislaus Négyesy den 10-ten Januar 1933.	161
f) Rede des ordentl. Mitgliedes, Klassenpräsidenten Ákos von Pauler bei der Bahre des korr. Mitgliedes Julius Hornyánszky den 2-ten Februar 1933.	163
g) Rede des ordentl. Mitgliedes Gustav Rados bei dem Grabe des korr. Mitgliedes Alfred Haar den 21. März 1933.	164
h) Rede des ordentl. Mitgliedes Gustav Rados bei der Bahre des Direktions- und ordentl. Mitgliedes, Klassensekretärs Joseph Kürschák den 28. März 1933.	165
i) Rede des korr. Mitgliedes Friedrich Riesz bei der Bahre des korr. Mitgliedes Alfred Haar in Szegedin den 18. März 1933.	167
XV. Fortlaufendes Verzeichniss der Schenkungen	168
XVI. Neuausgaben der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	169
XVII. Inhaltsverzeichniss in deutscher, französischer und englischer Sprache	170

S O M M A I R E.

	Page
I. Les membres internes de l'Académie	1
II. Discours du président Albert de Berzeviczy à la mémoire du comte Albert Apponyi, m. du Conseil de Direction et m. honoraire, dans la séance plénière du 20 février 1933.	5
III. Délibération au sujet des mesures à prendre pour assurer la pureté et l'intégrité de la langue hongroise	8
IV. Conférence d'Albert de Berzeviczy, président, m. du Conseil de Direction et m. honoraire, en novembre 1932 à la réunion Volta de l'Académie Royale Italienne à Rome. (Traduction hongroise de la conférence lue en italien.)	21
V. L'activité de l'Académie Hongroise des Sciences : a) Rapport sur l'état de la bibliothèque de l'Académie en 1932—33.	30
b) Rapport du Comité du dictionnaire	45
c) Rapport du Comité de l'histoire militaire	46
d) Les séances de l'Académie en 1932.	48
VI. Les membres décédés en 1932.	52
VII. Compte rendu de la gestion financière de l'Académie en 1932.	53
VIII. Le budget de l'Académie pour la première moitié de l'année 1933.	63
IX. Le bilan des deux fortunes Vigyázó; relevé des revenus de ces biens de l'exercice 1932—33.	69
IX/a. Etat des deux fortunes Vigyázó et des charges grevant les dites fortunes au mois d'avril 1932.	81
X. Extraits présentés au cours des séances de l'Académie : a) Jenő Gyalókay m. cor.: Le château fort de Nagyvárad au moyen âge	84
b) Béla Pukánszky m. cor.: Les deux aspects du patriotisme	87
XI. Les comités chargés des rapports au sujet des prix à décerner à la séance solennelle de 1933.	96
XII. Les rapports des comités respectifs au sujet des prix. (Grand prix; Vojnits; Ph. Weiss; Chorin et prix Samuel-Kölber; médaille Wahrmann.)	97

<i>Sommaire</i>	173
	Page
XIII. Discours de réception de László Négyesy, m. hon., président de section, à MM. Pál Gulyás et Sándor Sajó, mm. cor.	154
XIV. Nécrologie:	
a) Discours du président Albert de Berzeviczy à la mémoire de László Négyesy m. hon. le 23 janvier 1933.	156
b) Discours du président Albert de Berzeviczy aux funérailles de Victor Concha m. hon. le 13 avril 1933.	157
c) Discours du président Albert de Berzeviczy aux funérailles d'Andor de Kozma m. hon. le 18 avril 1933.	158
d) Discours de Ferenc Eckhart m. cor. aux funérail- les de Sándor Takács m. ord. le 23 décembre 1932.	160
e) Discours de Lajos Kéky m. cor. aux funérail- les de László Négyesy le 10 janvier 1933. . .	161
f) Discours d'Akos Pauler m. ord. aux funérailles de Gyula Hornyánszky m. cor. le 2 février 1933.	163
g) Discours de Gusztáv Rados m. ord. aux funé- raillles d'Alfréd Haar m. cor. le 21 mars 1933.	164
h) Discours de Gusztáv Rados aux funérailles de József Kürschák m. du Conseil de Direc- tion et secrétaire de section le 28 mars 1933.	165
i) Discours de Frigyes Riesz m. cor. aux funérail- les d'Alfréd Haar à Szeged le 18 mars 1933.	167
XV. Suite de la liste des dons	168
XVI. Les publications récentes de l'Académie Hongroise .	169
XVII. Traductions allemande, française et anglaise du Sommaire	170

CONTENTS.

	Page
I. Ordinary members of the Academy	1
II. President Dr. Albert de Berzeviczy's memorial speech on the deceased Count Albert Apponyi, director and hon. member, at the plenary meeting held on February 20, 1933.	5
III. Conference on methods of preserving the purity and intactness of the Hungarian language	
IV. President Dr. Albert de Berzeviczy's lecture delivered at the Italian Royal Academy, Rome, during the Volta-congress held in November 1932. (Hungarian translation of the lecture, originally delivered in Italian)	21
V. Activities of the Hungarian Academy of Sciences:	
a) Report on the condition of the Academy Library in 1931—1932.	30
b) Report of the Dictionary Committee	45
c) Report of the Military History Committee	46
d) Meetings of the Academy in the year 1932.	48
VI. Deceased members of the Hungarian Academy of Sciences in 1932.	52
VII. Financial accounts of the Academy for 1932.	53
VIII. Estimates of the Academy for the first half of the year 1933.	63
IX. Balance of the accounts of the two estates of Count Vigyázó; further, statement of assets and revenues in 1932.	69
IX/a. Statement giving details of the assets and liabilities of the two estates of Count Vigyázó; as per April 1932.	81
X. Extracts from dissertations presented at the Academy meetings:	
a) Mr. Eugene Gyalókay, corr. member: „Castle of the city of Nagyvárad in the Middle Ages	84
b) Professor Béla Pukánszky, corr. member: „Loyalty to one's country and patriotism“	87
XI. Committees appointed to give report in the matter of the prizes to be awarded at the General Meeting of the year 1933.	96

	Page
XII. Reports given by the Committees in respect of the Grand Prix, the Vojnits-, Philip Weiss- and Chorin prizes, the Samuel-Kölber award and the Wahnemann commemorative medal	175
XIII. Speeches of welcome made by Mr. Ladislav Négyesy, hon. member, Vice-President of Section, on the occasion of the inaugural addresses delivered by Mr. Paul Gulyás and Mr. Alexander Sajó, corr. members	97
XIV. Necrologies :	
<i>a</i>) President Dr. Albert de Berzeviczy's speech in commemoration of the late Ladislav Négyesy, hon. member, on January 23, 1933.	156
<i>b</i>) President Dr. Albert de Berzeviczy's speech at the bier of Victor Concha, hon. member, on April 13, 1933.	157
<i>c</i>) President Dr. Albert de Berzeviczy's funeral oration at the bier of Andrew Kozma, hon. member, on April 18, 1933.	158
<i>d</i>) Mr. Francis Eckhart, corr. member's speech at the bier of Alexander Takács, ord. member, on December 23, 1932.	160
<i>e</i>) Mr. Louis Kéky, corr. member's speech at the bier of Ladislav Négyesy, hon. member, on January 10, 1933.	161
<i>f</i>) Mr. Acusius Pauler, ord. member, President of Section's speech at the bier of Julius Hornyánszky, corr. member, on February 2, 1933.	163
<i>g</i>) Mr. Gustavus Rados, ord. member's speech at the grave of Alfred Haar, corr. member, on March 21, 1933.	164
<i>h</i>) Mr. Gustavus Rados, ord. member's speech at the bier of Joseph Kürschák, director and ord. member, secretary of section, on March 28, 1933.	165
<i>i</i>) Mr. Frederic Riesz, corr. member's speech in Szeged at the bier of Alfred Haar, on March 18, 1933.	167
XV. List of donations (continued)	168
XVI. New publications of the Hungarian Academy of Sciences	169
XVII. German, French and English translation of the list of Contents	170

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti : BALOGH JENŐ.

XLIII. KÖTET.

1933.

JUNIUS—SZEPTEMBER

I.

Az Akadémia XCIII. ünnepélyes közülése

1933. május 21-én.

1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitó szavai.

Berzeviczy Albert elnök az ülés megnyitása után a következőket mondotta: „Akadémiánknak régi szokása, hogy ünnepélyes közülésein időnként a másodelnök mond megnyitó beszédet. Ezért én a tavasszal felkértem boldogult nagyérdemű és kitűnő elnöktársamat, Csánki Dezsőt, hogy az idei közülésen ő tartson elnöki beszédet. Ő erre készségesen vállalkozott és a megnyitót meg is írta. Az ő kiváló személye és nagy tudása iránt érzett kegyelemem arra kötelez, hogy hátrahagyott emlékbeszédét felolvassam.“

2. Csánki Dezső ig. és r. t. másodelnök hátrahagyott megnyitó beszéde.

MAGYAR SZENVEDÉSEK, MAGYAR REMÉNYSÉG.

Mélyen Tisztelt Ünnepélyes Közülés!

Midőn Elnök urunk helyett, és az ő felszólítására, ezúttal én tartok elnöki megnyitó beszédet, talán nem lesz nehéz igazolni abbeli szándékomat, hogy e beszédben elsősorban a szakbeli történetíró szólal meg. Az elég sivár jelennek egy-egy nehéz gondolatát óhajtanám összekötni, talán vigasztalásképp is, a mult emlékeivel.

Mostanában, érthető panaszok közepette az az állítás is kifejezésre jutott, hogy az 1867-től, az u. n. kiegyezéstől 1917-ig, a világháború korszakáig terjedő ötven évet nem használtuk ki kellőképp, pl., a mi mai bajainknak egyik fő előidézője: *a hazai nemzetiségi kérdés körül*. E nagyon ké-

nyes kérdéssel való vonatkozásban is szeretnék a multból tényeket és gondolatokat csoportosítani.

Ugy vélem ugyanis, hogy a történelem nem olyan matéria, melyet, mint a gyárból kikerült szövetet, ollóval is lehet darabolni, hanem hogy az mindig hosszabb fejlődési folyamat, melyben a jelen, mint rész, a multtal szorosan összefügg.

Ezen az alapon bár röviden akarok szólni, mint világos politikai és műveltségi fordulóponttal: a XV. századdal kezdem. E ponton avatkozik be ugyanis Európa történetébe az ősi *krisztusi, eddig szigorúan vallásos vagy egyházi jellegű gondolatvilágba és életfolyamatba az ép akkor felfedezett görög-római kultúra új eszmeáradata. Modernebb, világiasabb életünknek e pillanat a szülője.*

A történettudomány, különösen francia nyomon, miliőnek vagy korszellemnek nevezi ezeket a folyamatokat. Ujabban azonban kezdik kideríteni — és én is ily természetű saját megállapításokra hivatkozom, — hogy ez a korszellem is egyének műve, azaz egyéni alapon indul és fejlődik. Ezek az egyének természetesen rendszerint kiválóságok, és ezért, különösen fontosabb kérdéseknél, ily kiváló azaz alkotó szellemek, köznapi nyelven szólva: nagy emberek vezetőszerépét és befolyását is mérlegelnünk kell.

E pillanatban, az 1400-as éveknek különösen második felében 3—4 ily kimagasló egyéniség tör elő Európában. Egyik Lorenzo il magnifico, Flórenzben, bár kevésbé kifejezetten politikus, de az új hatalmas, *úgynevezett renaissance-áramlatnak* egyik legtisztább képviselője, a másik nálunk Hunyadi János, és — aki ugyanez áramlatnak hódol — fia: Mátyás király, végül a török szultán: II. Mohammed.

Mert a világot ekkor, politikailag, ezen új *eszmék mellett, főleg az a küzdelem* foglalkoztatja, amelyet II. Mohammed indított meg, aki kisázsiai országát Konstantinápoly elfoglalásával birodalomná nagyobbítván, az egész Balkánon előre tör, a nyugati kulturát képviselő Magyarországot fenyegeti, ahol méltó ellenfele: Hunyadi János, Nándorfehérvárnál egyszerre útját állja. Az ő hatalmas alakjára építette fel Mátyás király az európai Nyugatra vonatkozó birodalmi terveit.

Egy generációval később, a XVI. század első felében a kornak három legjellemzőbb, hangadó, politikai képviselője: *I. Ferenc francia király, V. Károly római-német császár és I. Szolimán török szultán.* Ők adnak irányt ekkor Európa politikai történetének és — ami e pillanatban nekünk leg-

fontosabb — *rajtok dől el Magyarország sorsa is*, elsősorban a Mátyás királyt követő két, lengyel eredetű, feltűnően gyenge magyar király idejében, s azután, évszázadokra.

Itt tör elő legegőbb, félelmes nagyságában *a harc a két, ép nevezett francia és német uralkodó, s általok a francia és német nemzet között*; miközben a francia király 1525-ben német fogságba jutván, Szolimán szultántól kért segítséget, aki féktelen becsvágyában országát világbirodalommal akarván kiterjeszteni s vallásával előtörni, először az útjában álló, ártatlan Magyarországgal végzett, az 1526. évi mohácsi csatában, majd, midőn erre egy (német) Habsburg jutott a magyar trónra, *1536 óta Ferenc francia királlyal világos szövetségben*, Budavárnak és Magyarország nagy részének elfoglalásával.

Igy jött létre, egy fényes korszak után Magyarország rettentő süllyedése és szenvedése: *mintegy 150 esztendő s török uralom*, mialatt a magyarság az elfoglalva tartott területen szegényedett és pusztult, s már a török által is idegen elemekkel pótoltatott *s ez lett alapja sok későbbi, főleg nemzeti-ségi jellegű szenvedéseinknek*.

Mintegy öt hosszú generáció után, a már előbb Bocskai István és Bethlen Gábor idejében a magyarságot fenyegető *németség*, mint a magyarságéval egyesült német jellegű hadsereg vetett véget ennek a gyilkos uralomnak.

S az eként megújult ismét hazánk területén lefolyt pusztító belső harcokra mi következett? Erőszakolt abszolutizmus, germanizáció és újabb idegen betelepítés; holott a magyarság akkori vezetői: Thökölyi Imre és II. Rákóczi Ferenc, a dicső mult emlékei s főleg a protestáns Nyugaton kialakulni kezdő *nemzeti eszme* alapján már a régi önálló Magyarország és állam visszaállítását és kiépítését tervezték.

E rettentő ellentét következtében az uralkodó hatalmas, de német család, és az elszegényedett, megkínzott magyar nemzet között újabb és újabb harcok indultak, melyek ismét és ismét hazánk pusztulását szolgálták.

Mindezekben a küzdelmekben Thökölyi a törökre, Rákóczi a franciákra próbált támaszkodni; míg végre ismét kiderült, hogy ezek az ú. n. szövetségesek, inkább patrónusok, önzők, hűtelenek, megbízhatatlanok, *s hogy a nemzet egyedül csak magára támaszkodhatik*.

A magyarság ügye tehát ekkor, nemzetközi vonatkozásban következőkép állott: *a török*, világuralmi törekvésével megbukott, *a német* ellenben új erőre kapván, saját világ-

uralmára kezdett törekedni, amelyben, mint tag egy meggyöngyült, tehát könnyen germanizálható Magyarország korszerűnek ígérkezett. Végül a *francia*, a tradíciókhoz híven, most is ugyanazt a politikát követte, mint előbb a törökkel, hogy a németiség hátában lehetőleg egy neki engedelmes ellenséget tartson.

A *német* és *francia* nemzet leszólása nem lehet célunk; mert e két nagy nemzet alkotó és vezető egyénisége s az európai civilizáció érdekében tett kiváló szolgálatai előtt hódolunk. Csupán mint kárvalott és szenvedő magyarok, ugyane civilizáció fanatikusai, ez ősi politikájukat ítéljük el. A franciákét, mert az idegen vallási alapon álló, idegen civilizációra és a közös mienkével szemben csupán rombolásra törekvő (török) nagyhatalommal való szövetekezése, a magyar nemzetével együtt az egyesült krisztusi és görög-római kultúra halálát volt hivatva jelenteni; a németekét, mert most már, ők szintén világuralomra törekedvén, egy saját történelmi alapján fejlődött, és itt a Duna-Tisza közén magas európai kultúrát teremtett népet akart kiforgatni nemzeti egyéniségéből és ennek alapját képező ősi önértetéből.

Sietek azt is megjegyezni, hogy nem korképet akarok festeni, hanem csupán az akkori magyar pusztulást és szenvedéseket s ezek legfőbb okait kívánom megállapítani, hogy későbbi helyzetünkre következtessünk. E pusztulást okos hazafiak legalább nyugtot szerző 1711. évi békéje szakította és az erre következő újabb öt generáció mintegy 150 évi küzdelmes életmunkája váltotta meg.

E hosszú idő első százada a türelemé s itt-ott az érthető visszaeséseké volt. A szerencse kedvezett az 1722. évi *pragmatica sanctió*-val, mely a magyarságtól érzelmileg messze távolodott dinasztiaát közelebb hozta hozzánk, s az első leányági király: Mária Terézia negyven évi, elég jóindulatú, hosszú uralkodásával.

A következő század első fele három próféta-lelkű nagy magyart adott a magát érezni kezdő nemzetnek. Ezek: *Széchenyi*, *Kossuth* és *Deák*, akik gazdasági, kulturális és politikai alapon óhajtották azt újjá teremteni. De az Európából jövő nemzeti ébredés a nemzetiségeket is kezdte áthatni. Eleinte romantikus jellegű ez az érzelem, aztán — szomszédból jövő külső behatásokra is — területre vonatkozó hatalmi vágyba csap át. A veszedelem akkor tör ki, mikor ezzel a vággyal a magyarság politikai előmenetelétől még mindig idegenkedő

dinasztia szövetkezik. Az erős lendületű Kossuth ezt a szövetséget akarta szétrobbantani. Az eredmény ismét iszonyú, aránytalan erőkkal vívott harc, az óriási orosz beavatkozás miatt vereség lőn és az aradi bitó Ebből az új, szenvedésekkel teljes állapotból igyekezett kivonszolni nemzetét *Deák Ferenc*, sok bölcseséggel, a mialatt tudást, akaratot, erőt és mérsékletet kell érteni. Így jött létre a csodálatosnak és véglegesnek látszó, békés jövőt ígérő mű: *az osztrák-magyar monarchia*, melyben a Magyarországhoz tartozó Horvátország ügyét *az 1868. évi XXX., s a nemzetiségek ügyét a nemzeti egyenjogúság alapján az ugyanez évi XLIV. törvénycikkkel intézte el*. Horvátországot nem lehetett kiereszteni a monarchiából, de elég politikai önállósággal lett gazdagabb, s a Dráva és Száva közti új területtel, mely — mint egy akadémiai értekezésemben kimutattam — a török hódítás előtt magyar jellegű terület volt.

Többet ekkor nem tehettünk. Szépen megvallhatjuk, hogy Magyarország ekkor újabb, kedvezőbb politikai életének úgyszólván *mézheteit* élte.

Ami sok esemény ezután gyorsan egymásra következett, nem engedhette a nemzetiségi ügy *Deák-féle elintézésének* megváltoztatását. Ezek voltak: az 1873-ik évi nagy kolera és gazdasági krach, majd 1876-ban Deák halála, azután pár évvel később Bosznia és Hercegovina nemzetközi megbízás alapján történt okkupálása, mely bár zürzavaros formában, a nagyhatalmi állás növekedését látszott jelenteni, de az egész monarchiát, s nem csupán Magyarországot érdeklő és alapjában most kissé elszélesedett nemzetiségi ügyet — ami a legfontosabb — világosan *nemzetközi jellegűvé* tette, amilyen *az ma is*.

A Deák halálára következő új generáció ebben a gondolatban élt és bizakodott; mi magyarok — úgy látszik — *inkább, mint kellett* volna: de hiszen a monarchia keretén belül nemzetközi lépéseket önállóan úgy sem tehettünk. Mint a következmény mutatta. — tettek a franciák. A német-jellegű hármasszövetség hátában az egykori török tag helyett — a régi recept szerint — a monarchia nemzetiségeit iktatták, most is, mint akkor: *a magyarság rovására*. Így robbant ki a szerajevói gyilkosság, a magyarsággal véletlenül nem igen rokonszenvező Ferenc Ferdinánd halála, s utána a rettentő háború, melybe úgyszólván az egész kultúr világ beleesett. A vége ismét nagy veszteség, vad indulatú, főleg ellenünk hangzó békekötés és újabb szenvedés lőn.

S a reménység?

A békekötésnek rovásunkra történt *hódításai*, melyek belső hibákban is szenvednek, nem lehetnek állandók. Összeomlottak például a Mátyás király halála után az ő nyugati hódításai, a török Szolimáné, az azután következő, 1680 táján kezdődő, mindent germanizálni akaró németeké is.

A *földrajzi helyzet* szintén parancsoló. Itt, a Duna-Tisza közén a periferiák a síkra lefelé szolgálnak, ahova Árpád magyarjai több mint ezer évvel ezelőtt leszálltak. Gazdasági és társadalmi, tehát politikai jellege is van e viszonylatnak. Csak egy körülményt emelek ki; hogy ily nagy magyarok, mint Hunyadi János oláh, a két Zrinyi Miklós horvát eredetű volt. Különösen a tótság és a németek közül pedig — neveket nem akarok most említeni — egész serege a kiválóságnak lett magyar hazafivá.

S a hódításokból eddig láthatólag mi lett? Gyűlölet, s politikai és gazdasági *elzárkózás*, melynek iszonyú hátrányait immár Európa nagy része, sőt Amerika is, saját húsan és vérén érezi. Ennek meg kell változni, mert különben tönkremenés következik az egész vonalon.

Egy másik, kedvezőbb eredmény a *felelősség* nemzetközileg megállapítható érzésének felülkerekedése, mely — tekintve a társszenvedő népektől — a háborúban irántunk ellenséges nagy nemzetek nagytekintélyű fiainak nyilatkozataiból és kezdeményezéseiből is hangosan kihallik, s amelynek Genfben egy, bár egyelőre inkább francia kezelés alatt álló, de hivatalos szerve is van.

Azonban még több más körülményre, illetve tényezőre is gondolhatunk. Mindezek közül én itt csupán egyetlen egyet emelek ki: *a magyar népet*. Erről a legelsőrangú tényezőről a százötven esztendőes török hódítással kapcsolatban egyik kiváló történetírónk a következőket írja:

„Hogy a magyar nemzetiség nem pusztult el a török hódoltság alatt, azt elsősorban *a magyar paraszt nyugodt, szívós energiájának köszönheti*. A politikailag tevékeny nemes elmenekülvén, a paraszt magára maradt, de elhagyatottságában is megőrizte szülőföldjének nemzeti jellegét, mert ragaszkodott az ősi rőghöz, s mert lelkében konzervatív, fizikai munkabírázásban pedig utólérhetetlen volt.“

S mi a *tennivalónk*? Az, ami őseinké volt a hosszú szenvedések alatt és után. Elsősorban nagy tájékozottságra kell törekednünk, mert e nélkül romanticizmusba eshetünk. Aztán sok önbizalomra, türelemre és *hitre* van szükségünk, sőt, amikor szükséges: erős elhatározásra is, de mindenkoron: egységes nemzeti összetartásra. Arra a mult szintén megtanít, hogy nagy egyéniségek is kellenek, akik az irányt megadják, s egyszerre tudják szolgálni hazájuk ügyét és a nemzetközi békességet.

S végül *népünkre kell ügyelnünk*, mely helyét a multban jól megállotta, s ápolnunk azt a társadalmi fejlődés mai szélsőséges európai viszonylatai közepette. Ettől a néptől remélnünk lehet, hogy a számára idegen, megszállt politikai területen sem hagyja majd magát; hiszen ugyane nép behatása alatt az annakidején a nagy magyar Alföldre telepített sokezer idegen, jó magyar honpolgárrá vált.

Én azonban most az Akadémia elnöki székében politizálni látszom. Erre a látszatra vonatkozik végül egy szerény gondolatom. Kérdem ugyanis, hogy ha a *természet-tudományokból*, például a fizikából és vegytanból korunkban oly sok gyakorlati következtetést vonnak le, egyedül a *történelem, mint tudomány* lenne ily alkalmazásból kirekeszthető? Hiszen „*Historia est magistra vitae*“. S ha például az ezeröttszázas évek elejétől kezdve szinte egy vonalban húzódik Európa történetén át a francia-német ellentét, mely Európának olykor nagy részét rettentő makacssággal magával vonszolja, okvetlen hallgatnia kell erről s ennek következményeiről a tudománynak?

A Magyar Tudományos Akadémia 93. ünnepélyes közülését ezennel megnyitom.

3. A M. Tud. Akadémia munkássága és veszteségei.

Jutalmak és új tagok.

Irta: Balogh Jenő r. tag, főtítkár.

Tekintetes Akadémia!

Igen tisztelt Közönség!

I.

Őszintén gyászolt néhai kiváló másodelnökünk, Csánki Dezső nagy írásművészettel megírt egyik tanulmányában,¹ amelyet negyedszázad előtt ünnepi ülésünkön olvasott fel, — élénk varázsolta a honfoglaló magyarságnak közvetlenül a honfoglalás előtti és honfoglaláskori képét.

Rámutatott arra: az Etelközi vereség meggyőzte Árpád vezért és népét, hogy az egész keleten nincs többé maradásuk s így született meg »a nagy nemzeti szerencsétlenség bölc s merész felhasználásának eredménye gyanánt az ezeréves haza. Nincs ennél felemelőbb, tanulságosabb látvány emberek közt, akiket mintha csupán azért próbálna meg a Gondviselés emésztő, megrázó szenvedésekkel, hogy lelküket felemelje, erejüket megacélozza, jövőre feladatokra edzeni tanítsa. Vajjon — így folytatta Csánki Dezső, — mintha már akkor megérezte volna a *nyolc* év múlva bekövetkeezett negyedik nagy nemzeti katasztrófát — ezer év múlva nincs-e szükségük késő utódoknak hasonló fel-emelő, tanulságos látványoknak buzdító példájára és szemléletére?« Most már fájdalommal átérezzük: »*menyire* szűkölködünk segedelem nélkül«.

De a Gondviselés annyi megpróbáltatás után több mint egy század előtt áldó kezét is kiterjesztette a honfoglaló magyarságnak késő ivadékaira és — mily nagy kegyelmű áldás! — a nagyok sorában, akik a múlt század első évtizedeiben életútjukra indultak, a tősgyökeres magyarságnak népi sarjadéka gyanánt született meg az a férfiú, akinek nemes emlékezetét a közelmúltban, »Arany János-évében« szeretettel és kegyelettel többször felújítottuk.

A szétszakított magyarságnak mostani szomorú helyzetében nagy vigasztalás és biztató reménység az ő életpályája. Elindulva a nagyszalontai nádfedeles kunyhónak egy-

¹ Árpád vezér, Mátyás király (1911.) 20. és 21. l.

szerü szobájából, a haladásnak és az egyetemes műveltségnek legmagasabb ormaira emelkedett s mindörökre fénylő bizonyysága marad annak, hogy nemzete a tudomány, az irodalom, a költészet, a művészet terén is híven betöltötte azt a rendeltetést, amelyet a Mindenható számára kijelölt.

Arany Jánosnak csendes, de annál mélyebb érzésű hazafisága és örök érték gyanánt jelentkező költészetének *sokoldalúsága*, tudós egyénisége és emberi nagysága egyformán kötelességévé tette Akadémiánknak, hogy az elköltözése utáni félszázad elteltével többféle módon kifejezésre juttassa a kegyeletet, amely ő iránta lelkünkben állandóan él. Megemlékeztünk róla az 1932. évi Nagygyűlésén s a múlt év október havában, elhunytának félszázados évfordulója alkalmával tartott ünnepi ülésen.

Bekövetkezett, amit egyik társunk, Riedl Frigyes jóslélekkel előre meglátott: Arany János költészete összekötő kapoccsá vált a ma szétszakított magyarságnak egyes alkatrészei között. Képviseltettük magunkat a határokon innen és túl tartott mindazokon az emlékünnepeken, amelyekről tudomást szereztünk. Jól esett a lelkünknek annak tudata, hogy elsősorban az ő emlékezetét hűségesen ápoló *nagyszalontai* Emlékbizottság; továbbá a nagykőrösi Arany János Társaság, de ezenfelül a Debrecenben, Győrött, Kassán, Marosvásárhelyt, Pozsonyban és másutt működő irodalmi társaságok is ünnepélyes alakban juttatták kifejezésre kegyeletüket.

Az »*Arany János-Emlékkönyv*« I. kötetének kiadásával igyekeztünk arra is, hogy különösen az ifjabb nemzedék lelkében megszilárdítsuk a Halhatatlan költészetének szerepét és az ifjúság körében terjesszük a nagy magyar irodalmi hagyományok tiszteletét.

Ezt a sorozatos kiadványt folytatni szándékozunk és a II. kötetben kiadni óhajtanánk Arany Jánosnak Nagykörsön tartott poétikai és esztétikai előadásai alapján készített jegyzeteket, amelyeket Pap Károly debreceni egyetemi tanár úr rendezett sajtó alá.

A megjelent I. kötetet megküldtük az irodalmi társaságok könyvtárainak és tiszteletpéldányul a magyarországi középiskolák és ezekkel egy tekintet alá eső összes iskolák könyvtárainak is.

Igazgató-Tanácsunk ezenfelül intézkedett aziránt is, hogy Akadémiánk palotájában méltó helyen »*Arany János-szobát*« rendezhessünk be. Ebben helyeznénk el minden időben legnagyobb főtitkárunknak tizenkét éven át készült

hivatalos iratait, amelyeket mind sajátkezűleg állított ki; továbbá összes műveinek gondosan kiválogatott különböző kiadásait, valamint azokat az emléktárgyakat, amelyeknek beküldése céljából hivatalos folyóiratunkban felkérést tettünk közzé.

Megkíséreltük azt is, hogy »*A Magyar Nép Irodalmi Könyvtára*« c., Akadémiánk által indított sorozatban, amelyben eddig Vörösmarty és Petőfi válogatott költeményeit, valamint Mikes Kelemen egyes leveleit nyomattuk ki s amelyet a hazai és külföldi magyarság közt sok ezer példányban ingyen szétosztottunk, — kinyomathassuk Arany Jánosnak válogatott költeményeit is. Ez a kísérletünk, sajnos, nem sikerült, mert a nagy költő műveinek jelenlegi kiadója kérésünkhöz nem járult hozzá. Mihelyt a még hátralevő néhány év le fog járni, Akadémiánk akkori vezetőségének lesz majd feladata ezt a kívánságunkat valóra váltani.

II. Tagtársaink munkássága

az Akadémia pénzügyi helyzetében mutatkozó nehézségek ellenére a múlt évben sem lankadt.

Társaink irodalmi munkálatainak csupán *címjegyzéke*, amelyet az 1932. évi *Almanach* 116—220. lapjain tettünk közzé, 105 nyomtatott oldalra terjed.

Berzeviczy Albert elnök úr utolsó nagygyűlésünk óta Akadémiánkban 13 nagyértékű megnyitó beszédet, illetőleg ünnepi előadást tartott és ezenfelül közzétette »*Az abszolutismus kora Magyarországon*« c. nagyszabású művének III. kötetét, amely az abban tárgyalt korszaknak mindig nagyjelentőségű forrásmunkája marad.

Ebben a kötetben is változatlanul megtaláljuk nagyra-becsült elnökünknek történetírói kiváló tulajdonságait és a becses mű áttanulmányozása után örömmel győződünk meg arról, hogy évtizedeken át végzett sokoldalú közéleti tevékenysége mellett sem munkakedve, sem munkabírása nem lankadt és így e nagy mű befejezését bizton remélhetjük.

Korábban a budapesti olasz kir. követnek, később az olasz kormánynak *hivatalos* megkeresése arra szólította fel Akadémiánkat, képviseltessük magunkat azon az összejövetelen, amelyet az olaszországi kir. Akadémia a *Volta-alapítvány Convegno*-ja keretében Rómában, 1932. november havában tartott s amelyen Európa politikai és köz-

gazdasági helyzetére vonatkozó kérdéseket tárgyaltak. Akadémiánk elsősorban természetesen az elnök urat jelölte ki meghívásra, mint aki a magyar-olasz tudományos, nemzetközi, politikai és értelmi kapcsolatoknak régóta leghivatottabb képviselője; a későbbi megkeresésre pedig politikai és közgazdasági kérdésekkel foglalkozó több kiváló tagtársunkat neveztük meg. Ezek közül az elnök úr mellett gróf Apponyi Albert és gróf Klebelsberg Kunó ig. és t. t. urak kaptak meghívást. Ennek alapján az elnök úr »Európa szellemi kultúrájának állapota a háború előtt és után« cím alatt olasz nyelven tartott Rómában nagyhatású előadást, amelyet magyar kivonatban, később pedig teljes szövegben hivatalos folyóiratunk (az *Akad. Értesítő* 452. szám, 342—348. I. és 453. szám 21—29. lapokon), továbbá a Budapesti Szemle 662. száma közölt. A nagyértékű tanulmány eredeti szövege »Posizione, valore e funzione dell' Europa prima e dopo la guerra« címmel megjelent az Olasz Királyi Akadémia kiadásában, az *Atti del II. Convegno della »Fondazione Alessandro Volta« Tema: l'Europa* elnevezésű gyűjteményben.

Gróf Apponyi Albert ig. és t. t. úr is megtartotta előadását és azután beszámolt római benyomásairól. (*Budapesti Szemle* 664. szám. 257—277. l.)

Hasonló keretben óhajtanék megemlékezni többi tagtársainknak múlt évi munkásságáról is; ez azonban ezen az ülésen órákat, hivatalos folyóiratunkban pedig íveket venne igénybe és különös tekintettel arra is, hogy szomorú kötelességem súlyos veszteségeinkről behatóan megemlékezni, beszámolómnak ezt a részét csak más alkalommal lehet módomban közzétenni.

III. Akadémiánk nyelvművelő munkája.

A M. Tud. Akadémia az alapítása óta élő hagyománytól, valamint az utóbbi időben kívülről is egyre sűrűbben elhangzó felszólalásoktól indítatva, két év előtt elhatározta, hogy mozgalmat indít a nyelvünk eredetiségét és egészséges fejlődését veszélyeztető idegenszerűségek ellen. Ezt az egész nemzeti műveltségünk szempontjából jelentős feladatot az Akadémia az újonnan alakított Nyelvművelő Szakosztályra¹ bízta, amely nemcsak a Nyelvtudományi Bi-

¹ E szakosztály helyett Akadémiánk az 1933. év elején külön »Nyelvművelő Bizottság“-ot szervezett. A fennebbi adatok közlését Zsirai Miklós lt. úrnak köszönöm.

zottság nyelvtudós tagjait vonta be munkájába, hanem kiegészítette magát egyfelől az Akadémiának egyéb tudományokat művelő tagjaival, másfelől a Kisfaludy-Társaság, a Természettudományi Társulat, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ujságírók különféle egyesületeinek, intézményeinek képviselőivel, valamint az Akadémián kívül működő egyes írókkal és közírókkal. Elnökévé a szakosztály Négyesy László tiszteleti tagot, a nyelvhelyességi törekvések súlyos szavú, lelkes szószólóját nyerte meg, előadójává pedig Nagy J. Béla meghívott tagot választotta meg.

A rendszeres munka 1932. elején indult meg. A szakosztály havonként tartott ülésein kidolgozta a legsürgősebb teendőket, megállapította a kitűzött célok megvalósításának lehetőségeit, módozatait, megfelelő lépéseket tett a mozgalom eszméinek népszerűsítése és minél szélesebb körben való terjesztése érdekében, tárgyalt számos nyelvhelyességi kérdést és előkészítette a december 13-i nagyszabású sajtóértekezlet anyagát.

Erre a sajtóértekezletre Berzeviczy Albert elnök úr meghívta a budapesti napilapok fő- és felelős-szerkesztőit, hogy a nyelvművelő szakosztály megismertethesse velük a mozgalom eddigi eredményeit és véleményüket, tanácsait, támogatásukat kérje a jövőre. A magyar sajtó vezetői eleget tettek az Akadémia meghívásának és a Négyesy László t. t. tájékoztató előadása után elhangzott felszólalásaikban világnézeti különbség nélkül egyhangúlag helyeselték a közérdekű kezdeményezést és biztosították az Akadémiát hathatós közreműködésükről. Meg vagyunk győződve, hogy a legközvetlenebbül érdekelt erőtenyezőknek ez az összefogása előbb vagy utóbb meghozza a kívánatos sikert.

Az Akadémia, amikor a nyelvvédelmi harcot megindította, szükségesnek látta egy népszerűsítő, könnyen kezelhető és mindenki számára könnyen hozzáférhető folyóirat kiadását is. Örömmel emelhetjük ki, hogy ez a legújabb akadémiai folyóirat, a »*Magyarosan*«, mindjárt legelső füzetével nagy érdeklődést, rokonszenvet keltett itthon, a csonka hazában épp úgy, mint a megszállt területek magyarsága körében. Világos tanúságot tesz erről a szerkesztőséghez érkező temérdek kérdés, buzdítás, úgyszintén az előfizetők 9000-es létszáma.

E mozgalom célját Négyesy László így jelölte meg: »Akarjuk nyelvünk védelmét, az idegenszerűségek vissza-

szorítását, a fattyúhajtások irtását, a nyelvnek sajátos jellege szerinti fejlesztését, a szó- és szóláskincs gyarapodásának magyarosságát, a szép magyar szó tiszteletének terjesztését, a beszéd- és írásmód ízléses tisztaságát. Felhívunk mindenkit, akinek nyelvünk ügye drága: a közönséget, a sajtót, a tudományt, az irodalmat, az iskolát, — segítsen bennünket nagy célunk elérésében».

IV. Nagyobb sorozatos kiadványok és egyéb munkatervek.

1. Az 1858. december 20-án tartott közülésen (*Évkönyvek* IX. köt., 12. lap) Toldy Ferenc titoknak örömmel jelentette, hogy »a Czuczor Gergely és Fogarasi János társas munkássága következtében a Nagy Szótár készen áll».

A lefolyt 75 év alatt a nyelvtudomány és kutatási módszere jelentékenyen haladt s újabban Akadémiánk egyik főfeladatának tekinti az évtizedek előtt megkezdett *Etymologiai Szótár* kiadását.

Gróf Vigyázó Ferenc áldozatkész és hazafias alapítványa módot adott e nagyterjedelmű és sok költséggel járó kiadvány nyomdai kiállítására, mert Igazgató-Tanácsunk bölcs határozatával »nemzeti célnak» tekintette e szótár elkészültét és így a gróf Vigyázó Sándorné-vagyon jövedelmének 40%-ából már ismételve, többek közt a folyó évben is megfelelő összeget szavazott meg e Szótár következő kötetének kiállítására.

Bizton reméljük, hogy a jelenlegi »társas szerzők«, Gombocz Zoltán és Melich János egyet. tanár, r. tagok buzgalma módot fog adni ennek a nagy vállalatnak is mielőbbi befejezésére és belátható időben nyomdai kiállítására. Jelenleg a XI. kötet anyaga vár nyomdába adásra.

2. A XIX. század ötvenes éveiben a széptudományok egyik ágában, a »zenetanban«, — hogy az akkori *ódon* kifejezőmódot idézzem, — »Mátray Gábor, a magyar nemzeti dallam szellemének ismertetése körül úttörő munkát végzett és különösen megkísérelte a magyar énekeknek szádról századra bizonyos folytonossággal terjedő nyomozását«. Kutatásainak eredménye gyanánt jelentek meg a XVI. századbéli u. n. »historiás énekek« dallamainak maradványai, de ezenfelül Akadémiánk segítézte »a népnél élő hangmódok összegyűjtését is«.

Az utolsó évtizedben e téren jelentékeny haladásról

győződhattünk meg. Már a nyolcvanas években Vikár Béla lt. kezdett gyűjteni, de később főleg *Kodály Zoltán* és részben *Bartók Béla*, akik a Hóman Bálint r. tag elnöklete alatt 1929-ben szervezett Néptudományi Bizottságnak meghívott kiváló tagjai, rendszeresen végeztek és tanítványaiknak irányítása útján Akadémiánk segítségével jelenleg is (és pedig a falvakban és az elszakított területen lakó magyarság közt is) folytatnak népzenei gyűjtéseket. A Néptudományi Bizottság javaslata alapján Igazgató-Tanácsunk úgy határozott, hogy e gyűjtések eredményét rendszeresen feldolgoztatja és sorozatos kiadványban a pénzügyi helyzethez mért ütemben közzé fogja tenni.

3. *Történettudósaink* folytatták a hazai történelem kútforrásainak gyűjtését és közzétételét. Ezekből a legutolsó évben érdemes régi tagtársunk, Barabás Samu szerkesztésében a *Székely Oklevéltár* volt sajtó alatt s ezenfelül Történettudományi Bizottságunk elhatározta a néhai Nagy Gyula l. t. által szerkesztett *Anjoukori Okmánytár* következő kötetének regesták alakjában közzétételét. Ez utóbbi munka végzésére Szentpétery Imre és Eckhart Ferenc társaink kaptak megbízást.

A legújabbkori történelem anyagához közzölt jelentős adatokat a »*gróf Tisza István Összes Munkái*« című, Akadémiánk kiadásában megjelenő gyűjtemény, amelyből Barabási Kun József debreceni egyetemi tanár fáradhatatlan és önzetlen szerkesztésében a *Beszédek* II. kötete, amely e nagy államférfinak 1903—1904. években tartott beszédeit tartalmazza, jelent meg. Ezenfelül az 1916. január—november hónapokban írt *Levelek*-et közlő V. kötet van sajtó alatt.

Szemben az elhangzott támadással, hangsúlyoznom kell, hogy ez a kiadványsorozat *nem* az Akadémia egyéb bevételeit terheli, hanem az Országos Tisza István-Emlék-bizottság *hozzájárulásával*, illetőleg a korábbi kötetek *bevételeiből* volt folytatható.

József főherceg tábornagy ig. és t. t. úr Ő Fenségének újabb áldozatkész elhatározása tette lehetővé azt, hogy Ő Fenségének »*A világháború, amilyenek én láttam*« című nagyszabású és hadtörténeti, valamint politikai történelmi szempontból jelentős munkája még ez évben a VI. és VII. kötettel befejezést nyerhessen. Akadémiánk csak kötelességet teljesítette, amikor hozzájárulásával módot keresett és talált annak a nemzeti hivatásának betöltésére, hogy e nagy-

szabású mű két *utolsó* kötetének közzétételével örök emléket emeljen hős katonáink haláltmegvető bátorságának, megörökítse azt az áldozatkészséget, kitartást és a szenvedések elviselésében kimutatott lelki erőt, amelyet ők évek hosszú során át kifejtettek abból a magasztos célból, hogy megóvják az ezeréves határokat.

V. Közreműködés a nemzetközi tudományos együttmunkálkodásban.

Akadémiánk évtizedek óta lelkiismeretesen betöltötte a nemzeti akadémiának több feladatát és ezekhez negyedik nagy nemzeti katasztrófánk után újak járultak.

Ilyen kötelességünk: a trianoni békediktátum által elszakított területen élő magyarsággal az értelmi és szellemi együttmunkálkodást fenntartani, nekik tőlünk telhetőleg segítségükre lenni, különösen könyvtáraik és egyéb gyűjteményeik önzetlen támogatásával.

Főtitkári hatáskörömben egyik főtörekvésem volt magyar testvéreinknek e tekintetben is rendelkezésére állni és e törekvésünkben nem lankadtunk a nehézségek ellenére, amelyek az utolsó évtizedben meg-megújultak az ellen, hogy tudományos és részben szépirodalmi kiadványainknak tiszteletpéldányait eljuttathassuk az u. n. utódállamok területén lakó magyarság kezébe.

Jövőre is a nemzetközi tudományos együttmunkálkodás nemzetközi bizottsága és ennek különböző intézményei révén iparkodni fogunk arra, hogy ez a törekvésünk a múlt év vége óta ismét felmerült újabb és fokozottabb nehézségek ellenére eredményt érhessen el. Ez irányban közreműködésre felkértük gróf Apponyi Albert ig. és t. tag urat, akinek az e tárgyban folyó évi január végén folytatott megbeszélésen rendelkezésére bocsátottunk a szabad tudományos érintkezés akadályozását bizonyító minden hivatalos adatot is.¹ Gróf Apponyi teljes lelkesedéssel és munkakedvvel vállalkozott arra, hogy a Nemzetek Szövetségének egyik bizottsága, az u. n. »szellemi lefegyverzés« bizottsága előtt ki fogja fejteni az igazságunkat támogató, megdönthetetlen érveket. Nagyemlékű tagtársunknak elhunytá kö-

¹ E kérdés korábbi fejleményeit feltüntettük az Ak. Ért. XXXVIII. köt. 159—160., XXXIX. köt. 79—83. és XL. köt. 316—321. l.

vetkeztéber: egy másik társunk fog ez év nyarán ugyane cél elérése végett Genfben tárgyalásokat folytatni.

Egyébként e végből alakított Magyar Nemzeti Bizottságunk mint 1923. óta állandóan, úgy ez utóbbi évben is elintézte a Nemzetek Szövetsége, valamint a Commission Internationale de Coopération Intellectuelle által hozzánk intézett nagyszámú megkereséseket és az ezek alapján felmerült tennivalókat.

VI. Kézirattárunk gyarapodása. Goldziher Ignác ig. és rt. levelezése.

Stein Aurél k. tag úr figyelmeztetése folytán könyvtárunk értékes orientalista anyaggal gyarapodott. Világhírű társunk ugyanis felhívta Elnökségünk figyelmét arra, hogy a tübingai egyetemen, amelynek Stein Aurél annak idején szintén hallgatója volt, őrzik boldogult kiváló tagtársunknak, *Goldziher Ignác*nak 217 darab eredeti levelét, amelyeket ő *Nöldeke Tivadar* tübingai egyetemi tanárhoz intézett. Goldziher ig. és rendes tag, hosszú éveken át I. osztályunk elnöke, több mint félszázados komoly és csendes munkával az egész világ orientalistái előtt tiszteltté tette nevét és egyes tudományterületekben, Budenz Józsefnek megállapítása szerint, »senkitől felül nem mult tudományos tekintélyek közé emelkedett«. Azok a levelek, amelyeket boldogult tagtársunk a német tudományos világ említett kitűnőségéhez intézett, valamint Nöldekének itt őrzött 287 eredeti levele, kiterjeszkednek a mohamedán társadalomtörténet és vallásfilozófia, az arab filológia, művelődéstörténet és jogtudomány, az iszlám és a keleti archeológia különböző területeire és így, különösen a keleti tudományok művelői részére, hosszú évtizedek múlva is sok nagyértékű adatot tartalmaznak.

A tübingai egyetem készséggel engedte át megkeresésünkre Goldzihernek eredeti leveleit, amelyeket a főtítkári iroda egyik alkalmazottja (boldogult másodelnökünk leánya) nagy gonddal lemásolt. A tisztázatokat Pukánszky Béla egyet. magántanár, lt., valamint dr. Heller Bernát egyet. m. tanár urak olvasták össze. A néhai kiváló tagtársunk fiának, dr. Goldziher Károly úrnak ajándékából Akadémiánk tulajdonába jutott Goldziher-kéziratok és levelezés közt található Nöldeke-leveleknek tisztázása azért volt

nagyon nehéz munka, mert Nöldeke írása sok helyütt alig olvasható.

Ezt a levelezést Akadémiánk palotájában egy külön szobában helyezzük el és azt különösen az érdeklődő külföldi szakférfiaknak is rendelkezésére fogjuk bocsátani.

VII. Jutalmak.

Akadémiánk szerencsésnek érezte magát, hogy a *Nagyjutalmat*, amelyet Igazgató-Tanácsunk az idén 4000.—, azaz négyezer pengőben állapított meg, valamint a két *Marczibányi-jutalmat* ez évben ismét íróknak és költőknek és pedig az 1924—32. évkörben megjelent legkiválóbb szép-irodalmi munkák szerzőinek ítélhette oda.

A *Nagyjutalmat* a kiküldött bizottság és az I. osztály egyhangú javaslatára a Nagygyűlés is egyhangúlag és örömmel Herczeg Ferenc ig. és t. tagnak ajánlotta fel. Összes Munkáinak 1925-ben megjelent 40 kötetes díszkiadása alapján és hálás köszönettel vettük tudomásul, hogy ezt a jutalmat kitűnő tagtársunk nemeslelkű, áldozatkész elhatározással Akadémiánknak visszaajándékozta.

Negyven éves, sikerekben és elismerésben gazdag írói pályafutás után Herczeg Ferenc t. társunk, mint a regény- és drámai irodalom nagysikerű és ünnepelt munkása, az utolsó évtizedben emelkedett a *legmagasabbra* azokkal a műveivel, amelyekben (mint a *Fekete lovás*, *Az Élet Kapuja*, a *Fogyó Hold*, *A Híd* és nagyértékű elbeszéléseknek egész garmadája) írói művészetén felül *hazafias* érzése és fajszeretete is teljes fényben ragyogtak fel. Már társadalmi regényeiben is csodáltuk és teljes esztétikai örömmel élveztük az ő írói nagy tulajdonságait: a pompás lélekelemzést, a finom és választékos ízlést s bámultuk, mennyire megismerte a múlt század utolsó és a század első évtizedeinek magyar világát, különösen a társadalmunknak egyes rétegeit. *Történelmi* regényeivel és színműveivel azonban nagyrabecsült társunk behatolt az ezeréves magyarság lelkébe, átérzte annak szenvedéseit és hangulatát, de egyúttal hazafias, bátorító érzést keltett azáltal, hogy a magyarságnak mostani letiport és szétszakított szomorú korszakában is hallatta a bizakodó reménységnek jóleső hangját. Így a legnagyobb irodalmi kitüntetés, amely magyar írók érhet, az egész közvélemény és Akadémiánk egyezős ítéletéből önként száll Herczeg Ferenc fejére.

A *Marczibányi*-jutalmat nagygyűlésünk osztatlanul és külön-külön ítélte oda Bárd Miklósnak »A Köd« című költői elbeszéléseért és Kozma Andor t. tagnak »*Magyar Symphóniák*« című költeménykötetéért, mindkettőnek egész költészetük méltánylása gyanánt is.

Bárd Miklós vitéz katona és költő-fejedelem, aki évtizedek óta »rangrejtve« él köztünk; néha-néha kiráz tarsolyából egy-egy gyönyörű verses kötetet, de még többször gazdagon szórja költészetének igazgyöngyeit, amelyekben mindig örömmel élvezzük az ő pompás természet-érzékét és egészen egyéni, finom megfigyeléseinek varázsát.

Kozma Andor kedves barátunk, a bizottság javaslatának elkészülte óta, fájdalom, már elköltözött az élők sorából s így az ő nemes és kiváló költészetéről csak súlyos veszteségeink között áll módomban röviden megemlékezni.

A *Weiss Fülöp*-jutalmat (4000 P-t), amely ezévben az 1927-től 1932. évkörben megjelent orvostudományi munkák legjobbjainak volt kiadható, a nagygyűlés megosztotta két t. társunk, Schaffer Károly r. és Magyary-Kossa Gyula l. tagok között. Az előbbi a jutalom felét az agy-anatómia és agy-pathológia körébe eső, több évtizedre terjedő, világszerte ismert és nagyrabecsült munkásságáért, az utóbbi »*Magyar Orvosi Emlékek*« című három kötetes művéért kapta.

A *Sámuel Kölber*-jutalom, amely évről-évre egyik fiatal nyelvtudós beható tanulmányainak elismerése, az illetékes osztály javaslatára Lazicziusz Gyula egyetemi magántanárnak jutott »*A finnugor idők kialakulásának kérdéséhez*« című értekezéseért.

A *Wahrmann Mór*-érmet, amely ebben az évkörben ipari érdemek jutalmazására volt odaítélhető, *Spiegl Béla* kapta »a magyar cementipar terén egy emberöltőn át kifejtett nagysikerű tevékenységéért«.

A Kazinczy Gábor úr és neje Várady Szabó Anna úrnő által tett alapítványnak mult évi osztalékát érdemes régi társunknak, Marczali Henrik lt.-nak ajánlottuk fel.

Több jutalom, sajnos, nem volt kiadható. Különösen »*A Dunamedence gazdasági problémája*« című, a Chorin Ferenc-alapítvány kiegészített osztalékából hirdetett 4000 pengős pályadíjra beérkezett 16 munka közül a nagygyűlés egyiket sem tartotta jutalmazásra méltónak, azonban két és pedig az »Alfa« és a »Dunavölgy« jeligéjű pályamunka

szerzője, elismerésre méltó fáradozásukért, egyenként 500—500 P munkadíjban részesült.

Négy nyelvtudománnyal és négy történettudománnyal foglalkozó egyetemi hallgatót Akadémiánk az illetékes egyetemi hatóságok javaslatára jelentékeny könyvjutalomban részesített.

Továbbá 11 egyetemi, illetőleg főiskolai hallgatónak könyvjutalom gyanánt megküldtük Kaán Károly t. társunknak áldozatkész ajándékából a szerző úrnak »*A természetvédelem és a természeti emlékek védelme*« című nagyértékű kötetét.

VIII. Veszteségeink.

Akadémiánk történetírója a múlt évi nagygyűléstől lefolyt esztendő Társaságunknak *leggyászosabb* évei közé fogja számítani.

Elköltöztek közülünk olyan oszlopos és kiváló tagtársak, akiknek elhunytát nemzeti és tudományos szempontból egyformán *pótolhatatlan* veszteségnek kell nyilvánítanunk.

Gróf Apponyi Albert ig. és t. t.-ről *nem* mint államférfiről és politikusról kívánok megemlékezni. Ezt a feladatot II. osztályunk gróf Bethlen István t. tagra bízta. Erről a helyről is hangsúlyoznom kell azonban, hogy gróf Apponyinak egészen kivételes fényes tehetsége, bámulatos ékesszólása, amely őt különböző természeti adományokkal korának egyik legnagyobb szónokává emelte, csodálatos nyelvtelhetsége és nyelvismeretei, hosszú közéleti pályáján szerzett sokoldalú és alapos tudása, rendkívüli műveltsége, magas korban is bámulatos munkabírása, a nemzetközi élet összes szereplői által elismert tekintélyének súlya, valamint egyéb nagy tehetségei a magyar nemzetnek olyan értékei voltak, amelyek elvesztése mindnyájunkra és egész művelődésünkre pótolhatatlan.

Nagyrabecsült elnökünk a gyászesetet követő legközelebbi összes ülésen gyönyörű szavakban méltatta az ő egyéniségét¹ és veszteségünk súlyát; ma a főtitkárnak kötelessége fájdalmának kifejezést adni a felett, hogy ezentúl nélkülözni fogjuk gróf Apponyi Albertnek azt a munkásságát, amelyet a nemzetközi élet terén Magyarország *igazságának* kivívása és biztosítása érdekében kifejtett.

¹ Ak. Értesítő XLIII. köt. 5—8. lapon.

Gróf Klebelsberg Kunó ig. és t. tagot, mint kultúrpolitikust és publicistát Akadémiánk felkérésére kiváló és méltó társunk, Hóman Bálint r. t. fogja majd méltatni. Ma csak azt akarom hangsúlyozni, hogy abban az időben, mikor Társaságunk állampapírokban és hadikölcsönkötvényekben elhelyezett *több mint hat millió korona* értékű vagyonát a magyar koronának, sajnos, elértéktelenedése folytán elvesztette, gr. Klebelsberg Kunó valóban Akadémiánk megmentője volt, amikor a törvényhozástól az 1923:1. tc.-ben akkor 120.000 P-s évi államsegélyt eszközölt ki az Akadémia tudományos céljaira, továbbá az Akadémia irodájának és könyvtárának kisebb tisztviselői közül többeket átvett az általa szervezett Gyűjteményegyetem alkalmazottai közé. Kegyelettel és hálával gondolunk reá.

Négyesy László t. tag egész közéleti pályáján nemes eszményekért élt és majdnem félszázadon át megható és példát mutató kötelességtudással ezekért dolgozott. Munkássága a nyelvtudomány, a verselmélet és verstörténet, az irodalomtörténet és esztétika terén egyformán nagybecsű és maradandó emléket biztosít számára. Akadémiánk különösen hálás iránta azért is, mert más nagyok kidőlte után is »rendületlenül ragaszkodott *irodalmunknak nemes hagyományaihoz*, amelyeket, ha kellett, alapos tudással, finom ízlésével, a kritikus lelkiismeretességével képviselt vagy támadások ellen védelmezett«. Meghatott hálával köszönöm neki évtizedekre terjedő szíves baráti készségét, amelyvel eleget tett sokféle kérésünknek: 1917-ben Arany Jánosról, 1931-ben Kazinczy pályájáról nagyértékű művekkel gazdagította irodalmunkat, az utóbbi években pedig betegeskedése ellenére megható lelkesedéssel vállalta a magyar nyelv tisztaságának és épségének megóvása érdekében indított újabb törekvéseinknek vezetését és pedig teljes megértéssel, mindenkivel, különösen a hirlapirodalom munkásaival szemben is rendkívüli sikerrel és nagy hatással. Megboldogult barátunk egyike lesz azoknak a nagyoknak, akikre a nyomunkba lépő nemzedékek évtizedek múlva is mint *példát adó* elődökre fognak feltekinteni.

Ez oszlopos társaink elköltözésén felül több más súlyos veszteséget is szenvedtünk, amelyről most csak leg-rövidebben áll módomban megemlékezni.

Utolsó nagygyűlésünk óta elhunytak még:

Wichmann György helsinki egyet. tanár, a magyarságnak egyik leglelkesebb barátja, a finn-ugor összehason-

lító nyelvtudománynak nagyérdemű művelője, aki több ízben hosszabb időt töltött Magyarországon, nyelvünket, valamint történelmünket kitűnően ismerte és a finn-ugor-magyar barátság s egyúttal a tudományos együttműködés megszilárdítása körül is hervadhatatlan érdemeket szerzett.

Gróf Széchenyi Emil ig. tag, koronaőr, akit kiváló műveltsége, rendkívüli szónoki talentuma és rokonszenves egyéni tulajdonságai különösen hivatottá tettek arra, hogy legfőbb kormányzóhatóságunkban képviselje a Legnagyobb Magyar nemzetségét, amely alapításunk óta Társaságunkban mindig képviselve volt.

Áldásy Antal r. tagot ravatalánál Akadémiánk szónoka, Hóman Bálint r. t. joggal és szépen jellemezte azzal, hogy az ő egyéniségét mintaszerű kötelességérzet, a tudománynak, az egyetemnek és az Akadémiának szeretete jellemezte. Munkásságunkban mint a Történettudományi, valamint a Római Magyar Történeti Intézeti Bizottságok előadója is nagy buzgalommal vett részt és minden téren teljes odaadást tanúsított.

Báró Forster Gyula ig. és t. t. több mint négy évtizeden át egyik legbuzgóbb és legszorgalmasabb társunk volt, aki tudományos és irodalmi munkásságán felül azáltal is hálára kötelezett bennünket, hogy évtizedeken át szakértelemmel és önzetlenül fáradozott Akadémiánk vagyoni ügyeinek intézése körül, különösen pedig az évi pénztári számadások s a gróf Vigyázó-vagyon mérlegének és jövedelemkimutatásainak felülvizsgálatával. Történelmi, archeológiai és művészettörténeti szakképzettségét nagyszámú dolgozata bizonyítja; a műemlékek védelme érdekében pedig Magyarországon ő fejtett ki legjelentősebb gyakorlati munkásságot. Ragaszkodását Társaságunkhoz tanúsította *két nagy alapítványával* és azáltal, hogy az utolsó évtizedekben is többször láthattuk őt felolvasó asztalunknál. Egyik legutolsó dolgozata, amely Akadémiánknak a műemlékek védelmében egy évtizeden át kifejtett munkásságát ismereti, ékes bizonyossága volt annak, mily hivatottan töltötte ő be a Műemlékek Országos Bizottságának elnöki tisztét.

Décsi Lajos r. t. az irodalomtörténetnek fáradhatatlan és termékeny művelője, gyönyörű tárgyának legfárasztóbb adatgyűjtési részleteit is mindhalálig nagy pontossággal kutatta és dolgozta fel, nagyobb terjedelmű életrajzeit pedig gazdag művelődéstörténeti háttérrel írta meg.

Takáts Sándor r. tag évtizedeken át hangyaszorgalommal gyűjtötte és pedig lelkiismeretes levéltári kutatással a történelmi, különösen a gazdaság-, művelődés- és politikai történelmi adatokat, aztán pedig fáradhatatlanul tette közzé zamatos magyarsággal, vonzó, népszerű nyelven, de egyúttal izzó hazafias érzéssel a magyar múlt minden kedvelője számára írt munkáit. Alig múlt el év, hogy újabb és újabb kötetekkel ne gazdagította volna azt az egész kis könyvtárra menő sorozatot, amelyben megszerettette velünk különösen a XVI. és XVII. századnak vitéz, acélos, biza-kodó, hazaszerető magyarjait. Bizton remélem, hogy ezek a vonzó könyvek évtizedek múlva is terjeszteni fogják a *hazaszeretet* érzését és azt a tudatot, mi mindennel tartozunk nemzetünknek s ez által jobbá és *magyarabbá* tesznek késő nemzedékeket is.

A *külső* tagok közül a múlt évben elvesztettük *Wolf Miksa* heidelbergi egyetemi tanárt, az ottani csillagda igazgatóját. Ő az első volt, aki az asteroidákat fényképezés útján felvette. A magyarok iránt mindig nagy rokonszenvvel viseltetett.

Hornyánszky Gyula l. t. a classica philologia, a filozófia, a történet-, sőt a társadalomtudományok különböző ágaiban is kiváló tehetséggel, nagy éleselméjűséggel, ritka vitatkozó tehetséggel és eredeti felfogással munkálkodott, mindig jelét adva annak is, hogy ha támadásba gyakran ment is át, rendszerint az igazság kutatásának tiszteletre méltó vágya lelkesítette őt.

Sajó Sándor l. t., a jeles költő eredeti tehetséggel, magyar lélekkel és a művészet varázsával fejezte ki érzelmeit hazafias költeményekben, ódáiban és személyi élményekből fakadó verseiben is.

Sok jogos reményt megsemmisítve ragadta el a halál *Haár Alfréd* l. tagot, akinek a matematika terén kifejtett nagyarányú munkásságát tudományos szigorúság jellemezte s akinek számos alapvető és külföldön is elismert eredményt köszönhattünk.

Kürschák József ig. és r. tag évtizedeken át a matematikai tudományoknak buzgó és kiváló művelője és az utóbbi években III. osztályunknak lelkes, odaadó, pontos, kötelességtudó titkára, rokonszenves, nagyműveltségű tagtárs volt.

Concha Győző ig. és t. tag, Akadémiánk életében többi társaink között is kimagasló, sőt több irányban páratlanul

álló helyet foglalt el. Több mint ötven éven át tanított egyetemi tanszékből, s mint kutató tudós, ahogy maga összegyűjtött tanulmányai címében megjeleníti: »*Hatvan év tudományos mozgalmai között*«, valóban irigylésre méltó, mert sok szellemi és lelki örömet nyújtó életet élt.

A tudós és a tanár két nagy tudományágának félszadon át magyar földön legnagyobb büszkesége volt, egyúttal hazánkban egészen szokatlan alapossággal ismerte az angol, a francia, az olasz és a német alkotmányjogot és államtudományi irodalmat.

Még a régi nagyok egyike, Horváth Boldizsár t. tag állapította meg róla, hogy már ifjú korában is mély és önálló gondolkozó volt, azután haláláig »magáért a tudományért« művelte a politikai tudományokat és a közigazgatást s távol tartva magát a gyakorlati politikai élet mozgalmaitól, igazi gyönyörűségét találta abban, hogy irodalmunkat gazdagította.

Rendkívüli tájékozottsága a tudományoknak más ágai-ban, különösen a filozófiai, történeti és gyakorlati jogi tudományokban, sőt a természettudományok egyes ágaiban is, valamint soha nem lankadó érdeklődése Akadémiánknak minden ügye iránt mindnyájunk tiszteletét növelte iránta. Mindig meggyőződését követve küzdött azért az igazságért, amelyet éles ítélőképességével és Akadémiánk iránti lelkesedésével felismert.

Munkáinak egész sorozata jelent meg Akadémiánk kiadásában, így különösen a vállalati kötetek közt az »*Újkori alkotmányok*«-ról szóló egyik régibb műve. Szerencséseknek éreztük magunkat, hogy még kedvezőbb időkben sikerült kiadványaink közé felvenni az 1869—1891. évek közt írt tanulmányainak és értekezéseinek gyűjteményéből az I. kötetet, amely az ő korábbi nagyarányú és sokfelé kiterjedő munkásságának fényes bizonyítéka. A gyűjtemény II. kötetének anyagát kiváló barátunk szintén teljesen összegyűjtötte és ezt egyes, még meg nem jelent kéziratok dolgozatai is gazdagítani fogják. Akadémiánknak időközben bekövetkezett elszegényedése meggátolt ugyan bennünket abban, hogy a II. kötetet is sajtó alá adhassuk, de ez jobb idők beálltával még Társaságunk feladata lesz.

Hálával gondolunk vissza arra is, hogy nagyrabecsült barátunk mily sokszor tett eleget kérésünknek és hányszor jelent meg tanácskozó termünkben, vagy felolvasó asztalunknál. Maradandó értékű emlékbeszédei és az a számos

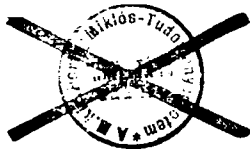
bizottsági jelentés, amelyet mint előadó nagy alapossággal szerkesztett, értékesen egészítik ki az ő tudományos egyéniségének gazdag és sokoldalú képét.

Régi kedves barátunk és egyik legszeretetre méltóbb társunk, *Kozma Andor* t. t. több mint négy évtized óta egyik legnépszerűbb és legkedveltebb költőnk és írónk volt, akinek 20 kötetre terjedő műveit évtizedek magyar szépirodalmának legjelesebb termései közé számíthatjuk. Első költeménykötetéről még 1899-ben Gyulai Pál az ő szokásos »kedves korholása« mellett kiemelte, hogy ez a kezdet milyen szép remények záloga.

Attól fogva széles keretekben kivirágzott Kozma Andor költészetének minden nagy és maradandó tulajdonsága: a mesteri verselés, a törülmetszett magyar nyelv, a költőnek európai műveltsége, világirodalmi jártassága és jó szíve, amelynek köszönhetjük, hogy a szegények, az elnyomottak, a gonddal, bajjal küzdők iránt érzett megható részvételéből oly sok szívhezszóló verse fakadt. Mert kedves barátunk nemcsak igazi, eredeti, nemes költői egyéniség, éles elméjű, elmés, vígkedvű, szatírai érzékkel is megáldott és fennkölt eszményeket szolgáló férfiú volt, de jó szívének aranyos érzésével együtt szenvedett a nélkülözőkkel és az utolsó évtizedben mindazokkal, akiket letiport hazájuk sorsa gyötört.

Költői egyéniségének *magyarsága* lantján évtizedeken át változatos hangnemben, de mindig ugyanazzal a *hazafias* érzéssel szólalt meg. Ebből fakadtak azok a nagyobb költői alkotásai, amellyel a magyar őstörténet, honfoglalásunk korának, azután az első keresztény századoknak eseményeihez fordult, ez magyarázza, milyen remekül tudta megénekelni a magyar hazának természeti szépségeit. Egyszer az ősi földnek tavasszal kizsendülő új bársonyát varázsolta elénk, máskor daloskedvű lovasember gyanánt ment tanyáról tanyára, majd a csillagos égnek csodás szépségét, a bükkös rengetegnek erdejét, majd a nagygyűlésünkön felolvasott és megragadó szépségű Petőfi szimfóniájában végigvezetve bennünket Petőfi életén és a csodálatosan gyönyörű alföldi tájon, egy költeményében összefoglalta mindazt a szépséget, ami a magyar földön megtalálható.

Egészen más irányúak, de nem kevesebb értékűek a társadalmi viszonyokat tárgyaló költeményei; egészen szívből fakadtak a legkeserűbb éles kifakadások a ránk diktált béke szörnyűségei ellen és megragadóan ihlették meg lant-

ját kedves családi életének néha átélt gondjai, de sokkal több boldogsága.

Eredeti alkotásai mellett kitűnt mint *elsőrangú műfordító* is. Különösen Goethe örökbecsű alkotásának, a *Faust*-nak teljes szövegében nagy sikerrel készült remek fordítása annyi tanulmányról, oly mélyreható kutatásokról és a költőóriással oly kongeniális együttérzésről tanuskodik, hogy ha azt az irodalomtörténet művelője nem venné is külön alkotásszámba, ebből a székből perbeszálnék vele, mert az egymaga megörökítené Kozma Andor nevét a magyar irodalomban.

Hálával emlékezünk vissza arra is, hogy kérésünket meghallgatva, különböző alkalmakkor megjelent Akadémiánk felolvásó asztalánál és idevonzotta azt a hallgató közönséget, amely az ő nemes költészetét teljesen értékelte, mesteri előadásmódját pedig mélyen gyönyörködve hallgatta.

Érdemes társunknak Arany László, Gyulai Pál, Baksay Sándor, Berczik Árpád és gróf Zichy Géza elhunyt tagokról mondott megható és kegyeletes emlékbeszédei is köszönetünkre és elismerésünkre méltók.

Közel négyszáz esztendővel Hunyadi Mátyás halála után ős Buda várában fiatal férfi fogott hozzá a megtisztelő és lelkesítő feladathoz, hogy befejezze kiváló első elnökünknek, gróf Teleki Józsefnek »Hunyadiak kora« című, csonkán maradt nagy művét.

*Csánki Dezső*t jeles szakférfiak választása és Történelmi Bizottságunk elhatározása jelölte ki erre a feladatra és pedig *méltán*. Meg volt a tehetsége, teljes történetírói felvérteztsége, munkabírása és kedve, írásművészete és széles látóköre. Még az is megihlethette, hogy fiatal korától fogva évtizedeket töltött ős Buda várában, ahol körülvették őt a Hunyadiak dicső korának emlékei. A fiatal tudós tehát teljes hivatottsággal fogott ehhez a munkához és az, amit belőle évtizedeken át négy hatalmas kötet közzétételével befejezni tudott, egymagában is megörökítené nevének emlékezetét. Ez a négy kötet legnagyobb részében tartalmazza Magyarország középkori földrajzát. A szerző az újabbnak itörténettudomány magas színvonalán álló legkiterjedtebb levéltári kutatások alapján óriási fáradsággal, bámulatos tudással és szorgalommal tanulmányozta az oklevelek tizezeit és a gazdag anyagot nagy írásművészettel és alapos tudással dolgozta fel. Leghivatottabb bí-

rálói megállapították ennek a munkának kiválóságát és méltán remélték annak teljes befejezését. Az utolsó évtizedekben azonban Csánki Dezsőt teljesen lefoglalta az Országos Levéltár vezetésének, majd újjászervezésének, illetőleg átköltöztetésének irányítása, továbbá azok az igazgatási tennivalók, amelyeknek végzésére gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter őt teljes bizalommal felkérte. Így a miniszter kérésére vállalnia kellett egyik új alkotásának, az Országos Magyar Gyűjteményegyetemnek ügyvezető alelnöki tennivalóit, a Tudományos Társulatok Szövetségének vezetését és a szervezetek, valamint a Magyar Történelmi Társulattal elnöki tisztjének tennivalói a rendes hivatalos kötelességek robotja mellett elzárták nagyra-becsült társunkat attól, hogy egészen *befejezhesse* nagy művét. A későbbi kötetek anyagához is azonban értékes adatokat gyűjtött és hátrahagyott kéziratai alapján Igazgató-Tanácsunk a történettudományi bizottság meghallgatása alapján majd bizonyára módot fog találni a kéziratok sajtó alá rendezése tárgyában az indokoltak mutatkozó intézkedésre.

Társulatunk ügyeinek vezetése körül Csánki Dezső, mint éveken át a II. osztály elnöke, hosszú idő óta mint Igazgató-Tanácsunk tagja és az utolsó két évben mint másodelnökünk, buzgó és tevékeny részt vett.

Akik több mint három évtized óta (habár más munkakörben) mellette dolgoztunk, részvétellel kísértük küzdelmeit, néha gyötrődéseit és rokonszenvünkhöz sokszor a szánakozás érzése járult amiatt, hogy ilyen kiváló tudós nem szentelhette tehetségét és munkabírást *kizárólag* tudományos kötelességek teljesítésére.

De az a panasz, amelynek hangot adtam, csak a résztvevő tagtársnak és barátnak *megértő* szava, amely azt kívánná: az ilyen tudósoknak, mint Concha Győző és Csánki Dezső volt, — meg kellene adni a teljes függetlenséget arra, hogy hivatottságuknak egész erejével végezhessek be tudományos feladatukat. A panaszt azonban túlharsogja a köszönet azért a munkáért, amelyet Concha Győzőnek és Csánki Dezsőnek sikerült befejeznie.

Kollányi Ferenc r. t. elhunytával a történettudománynak buzgó és kiváló munkását és rokonszenves, nagy műveltségű tagtársat veszítettünk.

IX. Választások.

Gróf Széchenyi István másodelnöki székébe azt a férfit választottuk, aki alapos és sokoldalú általános műveltsége mellett a közgazdasági tudományok terén a külföldön is elismert tekintély s aki ezenfelül 1928 óta nagyrabecsült elnökünk mellett a legtöbbet tett Akadémiánk ezidőszertint életbevágó gazdasági ügyeinek rendezése és előbbrevitele, különösen pedig a gróf Vigyázó-vagyont terhelő óriási tartozások lehető csökkentése érdekében.

Ezeket a tartozásokat nem lehetett volna tisztázni és részletekben törleszteni újonnan választott másodelnökünk: *Popovics Sándor* ig. és t. tag úrnak állandó közreműködése és hathatós segítsége nélkül. E helyt már több éven át¹ ismételve ráutaltam azokra a nagy nehézségekre, amelyeket a két gróf Vigyázó-vagyon átvétele annak következtében okozott, hogy az örökhagyó úr *nem* rendezett, hanem tartozásokkal és sürgősen kielégítendő követelésekkel terhelt vagyont hagyott az Akadémiára.

A nagygyűlés az *Igazgató-Tanács* tagjává választotta az Akadémia részéről:

Lenhossék Mihály r. tagot, az Európaszerte ismert kiváló anatómust és az orvostudományok több terén úttörő kutatót;

Melich János és *Gombocz Zoltán* r. tt., nyelvtudósokat, ez utóbbit úgyis, mint az I. osztály újonnan választott elnökét;

Pauler Ákos r. tagot, a II. osztály elnökét, a filozófia kitűnő művelőjét;

Domanovszky Sándor és *Hóman Bálint* r. tagokat, kiváló történettudósokat.

Az új igazgató tagok valamennyien Akadémiánk régi oszlopos tagjai, akiktől joggal remélhetjük az Akadémia munkásságában való szíves részvételt és érdeklődésüket, bölcs tanácsait azokban a nehéz években, amelyeket Társaságunk még át fog élni mindaddig, míg a két gróf Vigyázó-vagyon pénzügyi helyzete kedvezőbbé nem válik.

Igazgató-Tanácsunk ezen a nagygyűlésen halhatatlan Alapítónk nemzetségének képviselőjében az elhunyt gróf Széchenyi Emil helyébe igazgató tagnak választotta gróf

¹ Lásd *Ak. Értesítő* XLI. kötet (1931.) 319—323. l. és XLII. köt. 252—259. lapokon.

Széchenyi Bertalan b. t. t. urat, a Felsőház alelnökét, aki a Legnagyobb Magyar műveinek kiadása és Akadémiánk ügyei iránt különböző téren már eddig is érdeklődést tanúsított.

A III. osztály őszintén gyászolt Kürschák József kedves barátunk helyébe *Mauritz Béla* r. tagot jelölte osztálytitkárnak, akit azután a nagygyűlés meg is választott.

Újonnan választott *tiszteleti, rendes, levelező* és külső tagjaink névsorát a 216. lapon közöljük.

Ez évben rendes tagokká megválasztott régi érdemes társaink bizonyára a jövőben is szívesek lesznek Akadémiánk iránti érdeklődéssel és a tudományok művelésével bennünket lekötelezni. *Az új levelező* tagtársakat tisztelettel és szívvelyesen köszöntve, kérem, kövessék azokat a nemes hagyományokat, amelyeket már több mint egy évszázadon keresztül a magyar tudományosság és irodalom legkiválóbbjai Akadémiánk életében nemzedékről nemzedékre ruháztak reánk.

Ha jelenleg nagy nehézségekkel küzdünk is, él bennünk a remény, hogy a fiatalabb nemzedék életében újból valóra fog válni az, amit halhatatlan alapítónk Társaságunk részére jelszóul választott:

»Borúra — *derü*«.

4. *Ilosvay Lajos* ig. és t. t.:

Id. Szily Kálmán ig. és t. t. emlékezete.¹

5. *Tolnai Vilmos* l. t.:

Id. Szily Kálmán mint nyelvtudós.¹

¹ Ezt a két emlékbeszédet nagyobb terjedelmüknél fogva külön kiadvány gyanánt közöljük.

II.

XCIII. Naggyűlés.

I. nap.

1933. évi május hó 17-én.

I. Berzeviczy Albert elnök úr az ülést megnyitván, előadja, hogy a május hó 21.-én, vasárnap d. e. $1\frac{1}{2}$ 11-kor tartandó ünnepélyes közülés tárgyai a következők:

1. »Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitja az ülést és felolvassa néhai Csánki Dezső ig. és r. t. másod-elnöknek hátrahagyott megnyitó beszédét: Magyar szenvedések, magyar reménység.

2. Balogh Jenő r. t.: Főtitkári jelentés.

3. Ilosvay Lajos ig. és t. t.: Id. Szily Kálmán ig. és t. t. emlékezete.

4. Tolnai Vilmos l. t.: Id. Szily Kálmán mint nyelvtudós.«

Az elnök úr a kegyelet adóját kívánta leróni megboldogult másodelnökünk iránt, amikor az általa már elkészített és kéziratban hátrahagyott megnyitó beszédét személyesen óhajtja felolvasni.

A nagygyűlés az elnök úrnak ezt a kegyeletes elhatározását köszönettel tudomásul veszi és az ünnepélyes közülés tárgysorát elfogadja.

A főtitkár sajnálattal említi fel, hogy Tolnai Vilmos l. t. úr az ülés napján érkezett levele szerint súlyosan beteg és habár »id. Szily Kálmán mint nyelvtudós« c. emlékbeszédét elkészítette, azt nem fogja személyesen felolvashatni. Sajnálatos tudomásul van. A nagygyűlés a főtitkár javaslatára Gombocz Zoltán r. tagot kéri fel ez emlékbeszéd felolvasására.

II. A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom a f. évben az 1924—32. évkörben megjelent szépirodalmi munkákat illetvén, a javaslattételre kiküldött bizottság (Ravasz László t. t. elnök, Császár Elemér r. t. mint előadó, továbbá Szinnyi Ferenc r., Szász Károly és Kéký Lajos l. tagok) szemlét tartott a jelzett évkörben megjelent szépirodalmi munkák felett és a *Nagyjutalmat Herczeg Ferenc* t. tagnak javasolta odaítélni összes munkáinak 40 kötetes díszkiadása alapján. (L. Ak. Ért. 1933. évf. 97—102. l.)

Az I. osztály ezt a javaslatot egyhangúlag elfogadván, a főtitkár lelkes örömmel ajánlja azt a nagygyűlésnek elfogadásra, annak megállapításával, hogy Herczeg Ferenc t. társunk, akit Akadémiánk már évekkel ezelőtt egyhangúlag ajánlott az irodalmi Nobel-díjra, a jelzett évkörben megjelent nagybecsű műveivel »a legnagyobb élő magyar író« neve mellé kivívta »a legnemzetibb író« nevet is.

A nagygyűlés a javaslatot egyhangú helyesléssel elfogadja és minthogy Herczeg Ferenc tagtárs úr az ülésen nincs jelen, a határozatról írásban fog értesítést kapni.

A *Marczibányi-mellékjutalmat* a bizottság osztatlanul és külön-külön javasolja kiadni *Bárd Miklósnak* a »Köd« c. költői elbeszéléseért és *Kozma Andor* t. tagnak »Magyar symphoniák« c. 1924-ben megjelent költeménykötetéért és pedig mindakettőnek egész költészetük méltánylásaként is. (L. Ak. Ért. 1933. évf. 102—112. l.)

A nagygyűlés a bizottság és az I. osztály egyhangú javaslatához csatlakozva, azt határozattá emeli, azzal a kiegészítéssel, hogy mivel Kozma Andor t. t., aki a bizottsági javaslat készítésekor még életben volt, sajnos, elköltözött közülünk, a jutalmat a nagy költő özvegyének kívánjuk kiadatni.

Az elnök úr ezt a határozatot azzal hirdeti ki, hogy e jutalom »babérág, amelyet megboldogult kitűnő költő tagtársunk sírjára helyezünk«.

III. A *Weiss Fülöp-jutalom* ügyrendje értelmében ez évben az 1927—32. években megjelent orvostudományi munkák legjobbjainak volt kiadható és azt az Akadémia saját bevételeiből 4000 P-re kerekítette ki. A bizottság (elnök Preisz Hugó r. t., tagok Buday Kálmán r. és Herczeg Ferenc l. t., ez utóbbi mint előadó) a jutalmat megszítani javasolta *Schaffer Károly* r. és *Magyary-Kossa Gyula* l. tagok között. E javaslat alapján a Nagygyűlés a jutalom felét Schaffer Károly r. t.-nak ítéli oda a jelzett évkörben megjelent 26 dolgozatáért, melyek közül többet magyar nyelven, számos dolgozatot pedig idegen nyelven (a *Hirnpathologische Beiträge* c. általa szerkesztett folyóiratban) tett közzé. E dolgozatok elsősorban az agyanatómia és agypathológia körébe tartoznak, egyebek közt a pszichiatria és az anatómia viszonyával, a szervi idegbajokkal, a tehetőséggel és az agyvelővel, a lángésszel és a psychopathiával, az öröklött idegbajok bonctani lényegével, illetőleg az exogen és endogen idegbetegségekkel foglalkoznak;

A jutalom másik felét Magyary-Kossa Gyula I. tag kapta »Magyar orvosi emlékek« c. három kötetben megjelent orvostörténeti munkájáért. (L. Ak. Ért. 1933. évf. 133—138. l.)

IV. A *Chorin Ferenc-alapítványból* hirdetett pályakérdésre: »A Dunamedence gazdasági problémájának megoldása« (az Akadémia bevételeiből kiegészítve, jutalomdíja kerek összegben 4000 P) a kitűzött határidőben 15 pályamunka és egy rövid levélben fejtegetés érkezett be. A kiküldött bizottság (Gaal Jenő ig. és r. t. elnökle alatt az Ig.-Tanács részéről Popovics Sándor és Teleszky János ig. t. t., a II. osztályból Navratil Ákos és Laky Dezső I. t., az utóbbi egyúttal mint előadó, a III. osztályból pedig Bláthy Ottó t. és Kaán Károly I. tagok) nem találva jutalmazásra méltó munkát, ezt a jutalmat nem javasolja odaítélni, azonban elismerésreméltó fáradozásaikért két pályamű, az »Alfa« és a »Dunavölgy« jeligéjű munkák szerzőinek fejenként 500—500 P munkadíjat javasolt kiadtni.

A II. osztály javaslatára a nagygyűlés a bizottság indítványára az osztály javaslatát elfogadta és ennek alapján az említett két pályamű szerzőjét az Elnökség hírlapi úton fel fogja szólítani, hogy a felhívás megjelenésétől számított nyolc napon belül jelentkezzenek a főtítkári hivatalnál, kiköti azonban az Akadémia, hogy ha a szerzők esetleg pályaműveiket nyilvánosságra hozzák, sem a munka címlapján, sem előszavában nem tehetnek célzást arra, hogy az Akadémia műveiket ily módon kiemelte a különben meddő pályázat résztvevői közül.

Az elnök úr elkülönítve az Alfa és Dunavölgy jeligéjű leveleket, a többi jeligés levél elégetésére felkéri Mahler Ede és Hoór-Tempis Mór I. tagokat, akik még az ülés folyamán bejelentik, hogy megbízatásukban eljárak.

V. A *Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány* Nemzeti Bank részvényekben elhelyezett tőkéjének 1932. évi osztaléka (1427 P) az e tárgyban kiküldött bizottság (báró Wlassics Gyula ig. és t. t. elnök, Popovics Sándor ig. és t. t., Szinnyi József, Fináczy Ernő ig. és r. t. elnök, valamint Mauritz Béla r. t.) és a II. osztály javaslata alapján a nagygyűlés a Filozófiai Bizottság rendelkezésére bocsátja azzal a kéréssel, értesítse az Elnökséget, hogy melyik, kéziratban a bizottságnál levő munka nyomdai költségeire óhajtja ezt az összeget felhasználni?

VI. A *Sámuel-Kölber-jutalom* tárgyában kiküldött bi-

zottság (Szinnyei József ig. és r. t. elnök, Petz Gedeon, Gombocz Zoltán és Melich János r. tagok, az utóbbi egyúttal mint előadó) és az I. osztály javaslata alapján a nagygyűlés ezt a jutalmat *dr. Laziczius Gyula* egyet. magántanárnak ítéli oda »A finn-ugor idők kialakulásának kérdéséhez« c., a Magyar Nyelv 1932. évfolyamában megjelent értekezéseért. (L. Ak. Ért. 1933. évf. 138—9. l.)

VII. A *Darányi Ignác-jutalmat*, mely az 1928—32. években a mező- és erdőgazdasági tudományok köréből megjelent értekezés jutalmazására lett volna odaítélhető, a bizottság (Mágócsy-Dietz Sándor r. és Kaán Károly l. tagok) nem javasolta kiadni, hanem ez alapítvány ügyrendjének módosítása iránt tett indítványt. E tárgyban különösen a II. és III. osztály részéről kiküldött tagtárs urak módosító javaslatukat ki is dolgozták, de azok alapján végleges határozat még nem volt hozható, mert az egyrészről Mágócsy-Dietz Sándor és Kaán Károly tagtárs urak, másrészről Mattyasovszky Miklós és Czettler Jenő bizottsági tag urak elvi álláspontja eltért, minekfolytán e tárgyban a folyó évi június 19.-én tartandó összes ülés fog majd érdemleges és végleges határozatot hozni.

VIII. A *Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna* úrnő által tett alapítvány folyó évi kamataiból kitűzött jutalmat (az Akadémia bevételeiből kiegészítve 400 P) a kiküldött bizottság (báró Wlassics Gyula ig. és t. t. elnök, Popovics Sándor ig. és t. t., Szinnyei József és Finácsy Ernő ig. és r. t., valamint Vargha József l. tagok) javaslatára a nagygyűlés *Marczali Henrik* l. tagnak ítélte oda hosszú időn át kifejtett érdemes, tudományos munkásságának jutalmazására.

IX. A *Wahrmann Mór-érem* ez évben az 1927—32. évkörben a magyar ipar terén szerzett legnagyobb érdemek jutalmazására lévén odaítélhető, a kiküldött bizottság (dr. Horváth Géza t. t. elnök, Zelovich Kornél r. t. előadó, továbbá Bláthy Ottó t., Gaal Jenő ig. és r. és Kovács Alajos l. tagok) és a II. osztály javaslatára a nagygyűlés *Spiegel Bélának* ítélte oda »A nemzetgazdasági szempontból nagyjelentőségű bauxit-cementnek előállításával egy emberöltőn át kifejtett sikerdús működéséért, amely a magyar cementipart az egész világon híressé tette«. (L. Ak. Ért. 1933. évf. 140—153. l.)

X. A főtitkár felemlíti, hogy a mult évi nagygyűlésen gróf Széchenyi István életrajzára hirdetett pályakérdésre

nem érkezett pályamunka, a többi kitűzött jutalomtétel határideje pedig még nem járt le.

Tudomásul van.

XI. Az illetékes osztályok javaslata alapján a nagygyűlés a ./. alatti mellékletben teljes szövegben felsorolt alábbi jutalomtégeket tűzi ki, egyúttal a Képzőművészeti Bizottság javaslatára a főtitkár által szövegezett és Petrovics Elek bizottsági előadó úr által kiegészített (a jutalomtételek közt 4. sorszám alatti) pályakérdést hirdeti a Weiss Fülöp-alapítványból képzőművészeti jutalomtétel gyanánt.

Az 1933-ra hirdetett jutalomtételek:

1. Gróf Széchenyi István életrajza.
2. Két érdemes tanító jutalmazására fejenként 500—500 P.
3. Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna-jutalom (400 P).
4. A Weiss Fülöp-alapítvány kamatai.

Az I. osztályból:

5. Voinich-érem.
6. A budai népszínház története (»Hazafiság a nemzetiségnek«).
7. Sámuel Alajos (Kölber)-jutalom.

A II. osztályból:

8. A Nagyjutalom (2000 P) és Marczibányi-mellékjutalom (800 P) az 1925—33. évkörben megjelent legkiválóbb történettudományi munkáknak.

9. A Chorin Ferenc-alapítvány kamatainak 1932. évi maradványa és 1933. évi osztaléka. (Az 1932. és 33-ban megjelent kiváló közgazdasági, esetleg államtudományi munkáknak.)

10. Darányi Ignác-jutalom.

A III. osztályból:

11. Budapest székesfőváros technikai jutalomtégele: »A nagyvárosok tervszerűtlen extensiv fejlődésének hátteréi«.

12. A székesfőváros természettudományi jutalomtétele:
»Budapest melegforrásai«.

A már hirdetett jutalomtételek újból hirdettetnek.

XII. Az illetékes egyetemi karok javaslata alapján a nagygyűlés nyelvészeti, illetőleg természettudományi jutalom gyanánt 10—10 akadémiai kiadványt ítél oda az alább felsorolt egyetemi hallgatóknak:

A budapesti egyetemen:

Mikos József III. éves bölcsészethallgatónak

Klein Erzsébet III. „ „

a debreceni egyetemen:

Mikes Margit III. éves bölcsészethallgatónak

Gyermán Júlia IV. „ „

a pécsi egyetemen:

Hack Mihály I. éves bölcsészethallgatónak

Svéda Pál IV. „ „

a szegedi egyetemen:

Ortutay Gyula IV. éves bölcsészethallgatónak

Latzkovits László III. „ „

XIII. Kaán Károly ny. államtitkár úrnak áldozatkész ajándéka alapján ugyancsak a nagygyűlés a nevezett tagtárs úrnak »A természetvédelem és a természeti emlékek védelme« című becses művéből egy-egy példányt könyvjutalom gyanánt odaítél az alább felsorolt egyetemi, illetőleg főiskolai hallgatóknak:

Pinkert Béla IV. éves vegyészmérnök hallgató,	<i>Budapest</i>
Kozel József IV. é. bölcsészethallgató,	„
Dénes Ferenc III. é. mezőgazd. szakos hallgató,	„
Máthé Imre IV. é. bölcsészethallgató,	<i>Debrecen</i>
Miskolczy László II. é. gazdasági akad. hallg.,	„
Domján Anna bölcsészethallgató,	<i>Szeged</i>
Várady Sándor IV. é. erdőmérnök hallgató,	<i>Sopron</i>
Kégl László III. é. gazdasági akad. hallgató,	<i>Keszthely</i>
Tenk Béla III. é. bölcsészethallgató,	<i>Pécs</i>
Kovács Géza III. é. gazdasági akad. hallgató,	<i>Magyaróvár.</i>

XIV. Az I. osztály egy szavazat ellen egyhangúlag osztály-elnökké választotta Gombocz Zoltán r. tagot; a III. osztály pedig osztály-titkárnak jelölte Mauritz Béla r. tagot. A jelen volt tagtárs urakat az elnök úr és a főtitkár melegen üdvözli és felkéri őket, hogy az Elnökséget és Akadémiánkat új hatáskörükben teljes odaadással támogatni szíveskedjenek.

XV. A főtitkár bemutatja az osztályok tagajánlásait, amelyek felett a pénteken, 19-én tartandó nagygyűlési választó-ülés fog véglegesen határozni. Ezek alapján megválasztásra ajánlottak:

Az I. osztályba

tiszteleti tagnak:

Némethy Géza r. t. 37 szóval 1 ellen,

az I/B. alosztályba rendes tagnak:

Solymossy Sándor l. t. 37 szóval egyhangúlag,

levelező tagnak:

Alszeghy Zsolt 29 szóval 9 ellen,

Csathó Kálmán 28 „ 10 „

külső tagnak:

Mark Gyula 34 szóval egyhangúlag,

Louis Réau 33 „ 1 ellen,

Vasmer Miksa 34 „ egyhangúlag.

A II. osztályba

tiszteleti tagnak:

Földes Béla r. t. 37 szóval 5 ellen,

a II/A. alosztályba levelező tagnak:

Tóth Lajos 33 szóval 11 ellen,

a II/B. alosztályba rendes tagnak:

Hodinka Antal l. t. 36 szóval 9 ellen,

levelező tagnak:

Alföldi András 30 szóval 15 ellen,

Miskolczy Gyula 31 „ 13 „

külső tagnak:

Stammler Rudolf 39 „ 1 ellen.

A III. osztályba

az A) alosztályba levelező tagnak :

Michailich Győző 31 szóval 5 ellen,

a B) alosztályba levelező tagnak :

Győry Tibor 30 szóval 6 ellen,

Vendl Miklós 35 szóval egyhangúlag.

XVI. Tudomásul van, hogy a Történettudományi Bizottság Csánki Dezső ig. és r. t. sajnós elhunytá folytán elnökévé választotta Angyal Dávid r. tagot.

Egyúttal a nagygyűlés a Pénzügyi és Építési Bizottságba elhunyt tagtársaink helyett megválasztja Jankovich Béla és Teleszky János ig. tagokat.

A Széchenyi Bizottságba gróf Széchenyi Bertalan b. t. t.-t, a Felsőház alelnökét és egyhangúlag hozzájárul, hogy a Római Magyar Történeti Intézet Bizottságában megüresedett helyekre Szentpétery Imre, Láng Nándor és Huszti József I. tagok bizottsági tagokká választassanak.

XVII. A főtitkár felemlíti, hogy a nagygyűlés napján Sipőcz Jenő polgármester úr ifj. Némethy Károly tanácsnok útján megküldte Akadémiánknak a székesfőváros által Kazinczy Ferenc halálának századik évfordulója alkalmából kiállított alapító-levelet, melynek rendelkezése értelmében a főváros még ez év őszén három Kazinczy-érmét fog kiosztani. A nagygyűlés felkéri az illetékes osztálytitkár, illetőleg bizottsági elnök urakat, szíveskedjenek a főváros Kazinczy Bizottságába kijelölés végett ülésen kívül is kiküldeni egy-egy tagtárs urat, akik a nyár folyamán javaslatukat kidolgozva, a székesfővárost e Kazinczy-érmek odaítélésénél tanácsaikkal támogassák.

XVIII. Az elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Földes Béla és Tangl Károly r. t. urakat és az ülést bekezeszti.

II. nap.

1933. évi május hó 19-én.

A)

Elegyes ülés.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr elnöklete alatt jelen voltak: Jankovich Béla, gróf Mailáth József és Teleszky János ig. t. t., Bláthy Ottó Titusz, Csengery János,

Herczeg Ferenc, Horváth Géza, Ilosvay Lajos, Károlyi Árpád, Ravasz László és báró Wlassics Gyula t. tagok; Angyal Dávid, Bernát István, Buday Kálmán, Császár Elemér, Domanovszky Sándor, Fináczy Ernő, Finkey Ferenc, Földes Béla, Gombocz Zoltán, Horváth János, Kornis Gyula, K. Kováts Gyula, Kuzsinszky Bálint, Lenhossék Mihály, Mágócsy-Dietz Sándor, Melich János, Munkácsi Bernát, Pauler Ákos, Petz Gedeon, Pintér Jenő, Preisz Hugó, Rados Gusztáv, Schaffer Károly, Sigmond Elek, Szadeczky-Kardoss Lajos, Szarvasy Imre, Szentpétery Imre, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Tangl Károly, Thirring Gusztáv, Vári Rezső, Vendl Aladár, Viszota Gyula, Voinovich Géza, Zelovich Kornél és Zolnai Gyula r. tt., Fellner Frigyes, Laky Dezső, Zsirai Miklós l. tagok és Balogh Jenő r. t. főtitkár.

I. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr az ülést megnyitván, bejelenti, hogy a mai elegyes ülésnek egyetlen tárgya a f. évi április 29-én elhunyt Csánki Dezső ig. és r. t. másodelnök úr helyett új másodelnök választása és pedig az 1931—34-ig terjedő évkörnek hátralevő részéig, vagyis 1934. májusáig.

Minthogy az elhunyt másodelnök úr a II. osztály tagja volt, a választás újból a II. osztály tagjára fog esni. Az elnök úr elrendelve a szavazást, az megejtetik és az elnök úr megállapítja, hogy beadatott összesen 46 szavazat. Ezek megszámláltatván, kiderül, hogy másodelnökké negyvennégy (44) szóval Popovics Sándor ig. és t. tag választott meg; egy szavazatot kapott Gaal Jenő ig. és r. t. és egyet Kornis Gyula r. t.

II. Az elnök úr bejelenti, hogy az alapszabályok 40., illetőleg az 1920. évi I. tc. 13. §-a értelmében az új másodelnök megválasztásának megerősítése végett a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr útján a Kormányzó úr Öfőméltóságához előterjesztést fog tenni.

III. Az elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Csengery János és Horváth Géza t. tagokat és az elegyes ülést bezárja.

B)

Nagygyűlési összes ülés.

I. Berzeviczy Albert elnök úr az ülést megnyitván, mielőtt az elintézendő ügyekre áttérnének, a legmelegebben üdvözli azokat a jelenlevő t. tagtársakat, akik a folyó

évi nagygyűlésen jutalmat nyertek. Mindenekelőtt Herczeg Ferenc ig. és t. tagot, aki a Nagyjutalmat kapta és akit fényes pályájának ezen a pontján a M. Tud. Akadémia összes tagjai melegen ünnepelnek, továbbá Schaffer Károly r. tagot, akinek a Weiss Fülöp-jutalmat ítéljük oda.

A nagygyűlési összes ülés tagjai a jelen volt két tagtársat élénk éljenzéssel üdvözlük.

II. A III. osztály a Kürschák József ig. és r. t. elhunytával megüresedett osztálytitkári állásra Mauritz Béla r. tagot jelölte. Az elnök úr felkéri az ülést, hogy a III. osztály titkárát megválassza és e végből elrendeli a titkos szavazást.

A beadott szavazatok megszámláltatván, kitűnt, hogy 45 szavazattal egy ellen Mauritz Béla r. tag választatott a III. osztály titkárává.

III. Az elnök úr megállapítja, hogy az Igazgató-Tanácsnak az Akadémia összessége által választandó tagjai közül az utolsó nagygyűlés óta, sajnos, öten elhunytak és a mai napon egy hatodik hely is megüresedett az által, hogy Popovics Sándor ig. és t. t. urat másodelnöknek választottuk. Ennek folytán a mai nagygyűlésen az Igazgató-Tanácsnak hat tagját kell megválasztanunk s ezért az elnök úr elrendeli a titkos szavazást. Ennek megtörténtével az elnök úr megállapítja, hogy beadatott összesen 46 szavazat és ezekből 40 szavazattal igazgató-tagoknak választattak: Lenhossék Mihály és Melich János r. tagok, Gombocz Zoltán és Pauler Ákos r. tt., osztályelnökök, végre Dománovszky Sándor és Hóman Bálint r. tagok. Egyes szavazólapokon Melich János, illetőleg Gombocz Zoltán tagtárs urak neve törölve volt és egy-egy szavazatot kaptak: Császár Elemér, Horváth János, Kornis Gyula és Szentpétery Imre r. tagok.

Az elnök úr az újonnan megválasztott igazgató-tagokat ebben a minőségükben melegen üdvözlí s azok nevében Lenhossék Mihály ig. és r. tag mond őszinte köszönetet, igérvén, hogy az Akadémia legfőbb kormányzó hatóságának munkásságában lelkiismeretesen fognak részt venni.

IV. Az elnök úr az Ügyrend értelmében sorshúzás által megállapítja az osztályok szavazásának sorrendjét. Az eredmény: I., II. és III. osztályok.

V. Titkos szavazás útján az összes ülés golyózással megválasztja a következő belső tagokat:

Az I. osztályba**tiszteleti tagnak :**

Némethy Géza r. t. 46 szóval 2 ellen,

rendes tagnak a B) alosztályba :

Solymossy Sándor l. t. 45 szóval 2 ellen,

levelező tagoknak :

Alszeghy Zsolt irodalomtörténész 32 szóval 15 ellen,

Csathó Kálmán író 30 „ 12 „

A II. osztályba**tiszteleti tagnak :**

Földes Béla 37 szóval 5 ellen,

levelező tagnak az A) alosztályba :

Tóth Lajos jogtudós 33 szóval 11 ellen,

rendes tagnak a B) alosztályba :

Hodinka Antal 36 szóval 6 ellen,

levelező tagoknak a B) alosztályba :

Alföldi András történettudós . 26 szóval 13 ellen,

Miskolcgy Gyula történettudós . 31 „ 9 „

A III. osztály**A) alosztályába levelező tagnak :**

Michailich Győző műgyet. tanár,

grafosztatikus 31 szóval 5 ellen,

B) alosztályába levelező tagoknak :

Győry Tibor orvostörténeti író . 30 szóval 6 ellen,

Vendl Miklós 35 szóval egyhangúlag.

VI. Az április 24-iki összes ülés határozata alapján szavazólapokkal szavaznak a külső tagokra. Beadatott 33 szavazat. Ezek közül két lapon Louis Réau művészettörténész az I. osztály által javasolt k. tag neve töröltetett, minekfolytán a nevezettet 31 szóval 2 ellen, ellenben az I. osztályba ajánlott Mark Gyula és Vasmer Miksa, valamint a II. osztály által ajánlott Stammler Rudolf urakat a nagygyűlés egyhangúlag külső tagokká megválasztotta.

VII. Az elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére Herczeg Ferenc ig. és t., valamint Vendl Aladár r. tagokat kéri fel s ezzel a nagygyűlést berekeszti.

III.

Tagválasztások a M. Tud. Akadémiában.

Az 1933. évi XCIII. nagygyűlésen (május hó 19-én)
megválasztottak:

Másodelnökök:

Popovics Sándor ig. és t. t.

Igazgató-tagnak:

az Akadémia részéről:

az Igazgató-Tanács részéről:

Lenhossék Mihály r. t.

gróf Széchenyi Bertalan

Melich János r. t.

Gombocz Zoltán r. t.

Pauler Ákos osztályelnök, r. t.

Domanovszky Sándor r. t.

Hóman Bálint r. t.

Az I. osztályba:**Elnökök:**

Gombocz Zoltán r. t.

Tiszteleti tagnak:

Némethy Géza r. t.

Rendes tagnak a B) alosztályba:

Solymossy Sándor l. t.

Levelező tagnak a B) alosztályba:

Alszegehy Zsolt tanár, irodalomtörténész

Csathó Kálmán író.

Külső tagnak:

Mark Gyula észt egyet. tanár, nyelvtudós

Louis Réau művészettörténész

Vasmer Miksa egyet. tanár, szláv filológus.

A II. osztályba:**Tiszteleti tagnak:**

Földes Béla r. t.

Rendes tagnak a B) alosztályba :

Hodinka Antal I. t.

Levelező tagnak az A) alosztályba :

Tóth Lajos egyet. tanár, jogtudós.

Levelező tagnak a B) alosztályba :

Alföldy András egyet. tanár, történetíró
Miskolczy Gyula egyet. tanár, történetíró.

Külső tagnak :

Stammler Rudolf egyet. tanár, jogfilozófus.

A III. osztályba:

Osztálytitkárnak :

Mauritz Béla r. t.

Levelező tagnak az A) alosztályba :

Michailich Győző műegyet. tanár, grafosztatikus.

Levelező tagnak a B) alosztályba :

Győry Tibor h. államtitkár, az orvostudomány történetének kutatója

Vendl Miklós főisk. tanár, az ásvány-, közet- és földtan művelője.

IV.

A Magyar Tudományos Akadémia jutalomtétellei 1933-ban.

1.

A M. Tud. Akadémia 1896. október 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor is fog gróf Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza akár kéziratban, akár kinyomtatva benyújtatni, ennek szerzője megfelelő jutalomban fog részesülni.

A pályaművek megbírálásában egy, az Akadémia három osztályából kiküldött öttagú bizottság előterjesztése alapján a nagygyűlés dönt. E bizottság elnöke a II. osztály elnöke, vagy akadályoztatása esetén valamely ilyenül megválasztott tiszteleti tagja, tagjai közül kettőt a II., egyet-egyet az I. és III. osztály választ. A jutalom odaítélése, vagy ki nem adása iránti véleményes jelentést a bizottsági tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlésen.

2.

A M. Tud. Akadémia *saját bevételeiből* id. báró Wodianer Albert alapítványtevő *emlékére* fejenként 500—500 pengő jutalmat tűz ki

Magyarország bármely népiskolájában működő legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1934. márciusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához kérvényt nem lehet beadni, mert csak a tanfelügyelőkől a közoktatásügyi minisztérium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

3.

Kazinczy Gábor nyug. kúriai bíró és neje Várady Szabó Anna alapítványának évi kamatait (kerek összegben 400 pengő) az Akadémia olyan érdemes tudós, illetőleg író, vagy művész munkásságának jutalmazására tűzi ki, aki hosszabb időn át kiváló munkásságot fejtett ki olyan tudományszakma terén, vagy olyan irodalmi, illetőleg művészi téren, melynek jövedelme nincs arányban a végzett szellemi munka belső értékével.

Az Akadémia a jutalmat a nagygyűlés második napján ítéli oda.

A jutalomra jelentkezés a folyamodó munkásságának feltüntetésével 1933. december 31-ig küldendő be a Főtitkári Hivatalba. Ha a jutalomra érdemes író vagy művész a kitűzött határidő előtt jelentkeznek e jutalom elnyerése végett, az Akadémia sürgősség esetén összes ülésben is kiadhatja a jutalmat.

4.

A Weiss Fülöp-alapítvány 1933. évi kamata az 1929—33. években elkészült kiváló magyar képzőművészeti alkotásnak, esetleg a magyar képzőművészet egyik kiváló munkásának egész élete jutalmazására lesz odaítélhető.

A M. Tud. Akadémia ennek folytán felhívja azokat, akik ezt a jutalmat elnyerni óhajtják, hogy 1933. december 31-ig jelentsék be a Főtitkári Hivatalban, hogy a Weiss Fülöp-jutalomra pályáznak.

Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy olyan más alkotás, melyről a kiküldendő bíráló-bizottság tagjainak tudomása lesz, szintén pályázhassék.

Az I. osztályból.

Új jutalomtétellek.

5.

Az özv. *Vojnits* Tivadarné-jutalomra (a M. Tud. Akadémia Vojnits-érme) az 1933. évben Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vigjátékok és népszínművek pályáznak. Bármely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1934. évi februári összes ülésben fog odaítéltetni.

6.

Nyílt pályázat.

A budai népszínház története.

(Hazafiság a nemzetiségnek.)

Jutalma a székesfőváros adományából 900 pengő. A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1935. szeptember 30-ig

küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia főttkári hivatalába. A legjobb tervrajz beküldője a pályamű megírására megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

7.

Az 1933-ban megjelent *nyelvtudományi értekezések* legjelesebbike a M. Tud. Akadémia bevételeiből és a Sámuel Alajos (Kölber)-alapítvány kamatainak felhasználásával 200 pengő jutalomban fog részesülni. A jutalom odaítélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

E pályázatban résztvesznek az összes 1933-ban megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

A II. osztályból.

Új jutalomtétellek.

8.

Az 1934. évi akadémiai *Nagyjutalom* (2000 P) és a *Marczibányi-mellékjutalom* (800 P) az 1925—33. évkörben megjelent történettudományi munkák legjobbjainak lévén odaítélendő, az Akadémia figyelmezteti az ily nyomtatott munkák szerzőit, hogy művüket 1933. évi december 31-ig az Akadémia főttkári hivatalába küldjék be, feljegyezvén röviden azt, amit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Azonban e figyelmeztetés nem zárja ki azt, hogy be nem küldött munka, amelyről a tagoknak tudomásuk van, pályázhassék; sőt, ha az az Akadémia kiadásában jelent meg vagy könyvtárba már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

9.

A Salgótarjáni Köszénbánya R. T. által elhunyt elnökének *dr. Chorin Ferencnek emlékére tett* 40.000 P-s alapítvány* 1932. évi jövedelmének ezen a nagygyűlésen oda nem ítélt részlete 2422 P, valamint az alapítvány részvényeinek 1933. évi osztaléka a jövő évi nagygyűlésen *elsősorban* a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körében 1932-ben és 1933-ban megjelent munkáknak, amennyiben pedig a kiküldött bizottság jutalomra érdemes ilyen közgazdasági művet nem találna, olyan *államtudományi* munka jutalmazására lesz felhasználható, amely tudományos jelentőségénél fogva erre a jutalmazásra méltó.

Ennélfogva az Akadémia felszólítja mindazokat, akik a Chorin Ferenc-jutalomra igényt tartanak, hogy munkájukat 1933. december 31-ig a Főttkári Hivatalhoz címezve küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy olyan be nem küldött munka, melyről a kiküldendő bíráló-bizottság tagjainak tudomásuk lesz, szintén pályázhassék.

A jutalmat az 1934. év május havában tartandó nagygyűlés fogja odaítélni.

* Az alapítványnak 329 darab Nemzeti Bank részvénye után az osztalékot 1932-re részvényenként 9 a. koronában állapították meg.

Már hirdetett jutalomtétellek.

10.

(Nyílt pályázat.)

József nádor és a szépitő bizottság hatása Pest város fejlődésére.

Jutalma Budapest székesfőváros adományából 1000 pengő.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1934. szeptember 30-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalába.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

11.

(Nyílt pályázat.)

„A magyar földbirtokjog alapelvei történeti kialakulásukban és különös figyelemmel a legújabb törvényhozási eredményekre.”

Jutalma Győr sz. kir. város alapítványa kamatainak felhasználásával s ezeket kiegészítve a M. Tud. Akadémia bevételeiből 2000 P.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1934 szeptember 30-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalába.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

12.

(Nyílt pályázat.)

*„Fejlessék ki a főkegyúri jog jogalapja, tartalma és a magyar közjog idevágó szabályai.**Ismertetni kell a magyar király főkegyúri joga körül Mária Terézia kora óta kialakult gyakorlatot.”*

Jutalma Molnár Kálmán egyetemi tanár adományából 1000 P. Határnap 1933. december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának adatik ki.

13.

(Nyílt pályázat.)

„A neoklasszicizmus építészete Magyarországon.”

Jutalma Budapest székesfőváros adományából 900 pengő.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1933. szeptember 30-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia Főtitkári Hivatalába.

A legjobb tervrajz szerzője záros határidővel megbízást kap a mű megírására. A jutalmat újabb bírálat után csak abszolút értékű, önálló forráskutatáson alapuló, teljesen kész munka kapja meg.

A III. osztályból.

Darányi Ignác-jutalom.

14.

Az 1929—33. években megjelent, a gabonaneműek termesztésének tárgykörébe tartozó tudományos munkák vagy tanulmányok legjelesebbike, Darányi Ignác tiszteleti tag alapítványa kamatainak felhasználásával 500 pengő jutalomban fog részesülni. A jutalmat az Akadémia 1934. évi nagygyűlésén fogja odaítélni.

Az Akadémia ennél fogva figyelmezteti az említett évkörben ki-nyomatott és a szóbanforgó kérdést tárgyaló értekezések vagy munkák szerzőit, hogy műveiket 1933. december 31-ig küldjék be a Főtitkári Hivatalba.

A pályázatban azonban részt vesznek az említett évkörben meg-jelent és a gabonaneműek termesztésének tárgykörébe tartozó összes dolgozatok, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

Ha az értekezés az Akadémia kiadásában jelent meg vagy könyv-tárába beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

15.

(Titkos pályázat.)

Budapest székesfőváros technikai jutalma.

„A nagyvárosok tervszerűtlen, extenzív fejlődésének hátrányai, különös tekintettel Budapest és környékének beépítésére.”

Jutalma 1000 pengő.

A beadás határideje 1933. december 31. Jeligés levél csatolandó.

16.

(Nyílt pályázat.)

Budapest székesfőváros természettudományi jutalomtételle.

„A budapesti melegforrások.”

Jutalma a székesfőváros adományából 900 pengő.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1934. szeptember 30-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia Fő-titkári Hivatalába.

A legjobb tervrajz beküldője a pályamű megírására záros határ-idővel megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

V.

**Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr ünneplése
nyolcvanadik születésnapja alkalmából.**

(1933. június 12-én.)

I.

**Popovics Sándor ig. és t. t. másodelnök üdvözlő beszéde
a M. Tud. Akadémia képviselői élén.**

Kegyelmes Uram!

Mélyen tisztelt Elnökünk!

Jól tudjuk, hogy kerülöd az alkalmakat, amelyekről joggal gondolod, hogy ünneplések középpontjába juttathat. Egész közéleti pályád, tudományos irodalmi munkásságod, az ország igazáért szóval és tollal folytatott küzdelmeid az egész országban, de messze túl annak határain is személyednek olyan megbecsülésével járnak, hogy a tisztelők és üdvözlők hosszú sora jelent volna meg Előtted akkor, amikor születésnapod ülöd. Te elhárítottad ezt az ünneplést: kitértél előle, elvonultál. Mi tiszteljük ezt az elhatározásodat, nemcsak azért, mert a Te akaratodból ered, hanem azért is, mert megfelel Akadémiánk hagyományos magatartásának is, hogy míg Társaságunk rendeltetésszerű működése mindig a nagy nyilvánosság teljes világításában áll, addig a személyi vonatkozásokat kizárólag saját belső ügyeinek tekinti.

A Te személyed iránti tiszteletünk és ragaszkodásunk, Akadémiánk javára és díszeire kifejtett tudományos működésednek és ügyeink vitelét lényegesen elősegítő gondos és bölcs irányításának ismeretéből fakadó mélységes hálánk nem engedik meg, hogy hallgatással mellőzzük ezt a mai alkalmat és hogy igaz örömünket és jó szívből eredő kívánságainkat Előtted ki ne fejezzük. Úgy gondoltuk, a Te szándékaidat a mi kedves kötelességünkkel legjobban úgy egyeztetjük össze, ha érzéseink és gondolataink kifejezésére a legegyszerűbb formát választjuk akkor, amikor hódolattal a tagtársaink által aláírt ezt az üdvözlő íratot felajánljuk és átnyújtjuk Neked és amikor az én igénytelen személyiségem az, aki mindnyájunk nevében keresetlen szavakkal, de való bensőséggel üdvözl.

Adja az isteni Gondviselés, hogy még számos éven át légy példaadó vezetője a mi munkánknak, gondozója a mi ügyeinknek és lankadást nem ismerő ápolója és ha kell, harcosa azoknak az ideáloknak, amelyeket életedben oly méltóan és sikeresen ápoltál.

Az Uristen sokáig éltesse!

II.

Berzeviczy Albert válasza az Akadémia üdvözlésére.

Nagyon tisztelt, kedves Barátaim!

Mélyen meg vagyok hatva azoktól az őszinte, meleg szavaktól, amelyekkel engem kedves barátom és elnöktársam a Ti nevetekben üdvözölni szíves volt. E percben lehetetlen vissza nem gondolnom arra a hosszú időre, amely fölöttem első elnöki megválasztásom óta eltelt. Huszonnyolc éve lesz innen-onnan, hogy a M. Tud. Akadémia engem élére állított, oly hosszú szolgálati idő, aminővel elődeim egyike sem dicsekedhetett és ez alatt a hosszú 28 év alatt az Akadémia nehéz, nagyon nehéz viszonyokon ment keresztül, amelyekkel megküzdeni semmikép sem lettem volna képes az én gyenge erőmmel, ha a Ti hozzáértésetek és bizalmatok nem támogat és különösen, hogyha nem támogat mindenkor az az odaadó munkásság, amellyel nagyrabecsült főtitkárunk segített. De meg kell emlékezmem azokról a kiváló érdemeiről is, amelyeket elnöktársam tett Akadémiánknak, különösen a komplikált vagyoni ügyekben, amelyek a gróf Vigyázó-hagyaték kezelése során annyiszor felmerültek.

Ez alatt a 28 év alatt nagyon megváltoztak az Akadémia viszonyai minden tekintetben.

Keveset látok azok közül, akiket első elnöki székfoglalóm alkalmával üdvözölhettem és ami legmegdöbbentőbb: elnöktársaim sorában pusztított a halál; ez alatt a 28 év alatt nem kevesebb, mint nyolc elnöktársamat, — akik mind egyenként egy-egy kitűnősége voltak a magyar tudományos és közéletnek, — úgyszólván oldalam mellől ragadta el a halál. Emlékeztetek Kautz Gyulára, Thán Károlyra, Warta Vincére, Plósz Sándorra, Beőthy Zsoltra, Vargha Gyulára, Concha Győzőre és legutóbb Csánki Dezsőre.

Ez a 28 év változást hozott reám is. Az élemedett férfiúból, aki voltam, mikor először megválasztottak, aggasztán lett és én nem oszthatom tisztelt barátomnak azt a

megtisztelő kívánságát, hogy én még sok évig vezethessem az Akadémiát. Ellenkezőleg, én érzem az aggkornak azt a kötelességét, amely abban áll, hogy kellő időben adja át a helyet ifjabb erőknél és ezért ha jövő év májusában az én mandátumom lejár, kérni fogom az Akadémiát, adja át ezt a terhet más, fiatalabb embernek. A Ti bölcseségeitek biztosan meg fogja találni ezt a személyt, akire Akadémiánk elnökségének terhét átruházhatom. Csak azt kívánom, vajha olyan férfiú legyen, aki az Akadémia iránti szeretetének, buzgalmának és Akadémiánk ügyei ismeretének biztosítékait hozza magával. Kedves Barátaim! Az öregség, ezt mindnyájan tudjuk, akik többé-kevésbbé benne vagyunk, bizony inkább szomorúság, mint öröm és hogyha mégis ennek az öreg szomorúságnak közepette a szeretetnek és bizalomnak megható jelével találkozunk, ezért Nektek, — akik nekem mai megjelenéstelekkel örömnapot szereztetek, — én véglegleg letig hálás leszek.

VI.

J e l e n t é s

a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamatainak odaítéléséről.

Tekintetes Akadémia!

A dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamatainak odaítélésére évenként kiküldendő vegyes bizottság az alapítvány ügyrendjének 3. szakasza szerint megalakulván, a bizottság folyó évi április hó 29.-én tartott ülésében az előadói jelentés alapján behatóan foglalkozott a kiírt zárt pályázatra beérkezett művekkel és javaslatát alábbiakban bátorodik a tek. Akadémia bölcs döntése alá bocsátani.

I.

A bizottság megállapítja, hogy a tek. Akadémia elé a t. Főtitkári Hivatal útján az alábbi jeligéjű munkák érkeztek be:

- a) »Dunatáj bús villámhárító.«
- b) »Hazát kíván és hazáért ver szívem.«
- c) »Egység, függetlenség, csak az egézség!!!«
- d) »Együttműködés.«

- e) »Veritas liberabit vos.«
- f) »Egyetlen fegyverünk az igazság.«
- g) »Az a házárdőr... aki csodákban hisz.«
- h) »Hannibal ante portas.«
- i) »Igazságot keresd mindenekelőtt.«
- j) »Revízió és kooperáció.«
- k) »Concordia parvae res crescunt.«
- l) »Iam proximus ardet Ucalegon...«
- m) »Nichts tut den Continentalnationen so sehr Not, als Einigung.«
- n) »Alfa.«
- o) »Dunavölgy.«

A pályázattal kapcsolatban érkezett be a t. Főtitkári Hivatalhoz Kovács Gyula úrtól (Salgótarján) még rövid levél, melyben megnevezett úr a pályázattól függetlenül adja elő a tárgyra vonatkozó észrevételeit. A szerző nevének felfedése miatt a levél természetesen még abban az esetben is figyelmen kívül volna hagyandó, ha a benne foglalt fejtegetések különben komolyabb érdeklődést ébresztenének.

Az imént említett okból különben az »Együttműködés« jeligéjű, egyébként is jelentéktelen pályamunkát is ki kell zárunk az előadói jelentésünk érdembeli anyagából, mint-hogy ennek szerzője, Biró Sándor úr Nagykanizsáról, magát szintén megnevezte.

II.

A bizottság megállapítja, hogy a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamatainak felhasználásával 4000 pengőben megállapított jutalomdíj elnyerésére kiírt zárt pályázat — külsőleg legalább — nagy sikert ért el. Mint I. alatt említettett, a pályázatra összesen 15 pályamunka érkezett be. Aligha kell a tek. Akadémia nagybecsű figyelmét felhívnunk arra, hogy a múlt évi nagygyűlés — a jutalomdíjat alapító Salgótarjáni Köszénbánya Társaság vezetőségével egyetértőleg — a jutalomdíj elnyerésének feltételeit ez alkalommal az alapítványi ügyrendtől eltérőleg állapította meg. Az alapítványi tőke jövedelme t. i. első-sorban a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudomány-ágak keretében írt mű — amennyiben pedig a jutalomra érdemes ilyen közgazdasági mű az előző évben nem jelent

meg, olyan államtudományi mű — jutalmazására fordítandó, mely tudományos és irodalmi jelentőségénél fogva arra méltó. 1926-tól 1932-ig bezárólag mindenkor ebben a szelvényben íratott ki a dr. Chorin Ferenc jutalomdíj pályázata s a tek. Akadémia bölcsesége minden évben meg is találta azt a jeles munkát, melynek érdemeit ezen a réven is elismerni óhajtotta.

A jutalomdíj odaítélésére kiküldött bizottságnak több ízben volt alkalma megállapítani, hogy a jutalomdíj a hazai közgazdasági tudomány irodalmi művelésének fellendítése körül máris érezhető hatást gyakorol. Ez a hatás azonban mintegy láthatatlan formában bontakozott ki: a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományok körében dolgozó szakíróink és tudósaink számíthattak arra, hogy munkásságuk a dr. Chorin Ferenc-jutalom kiadásának bírálatával kapcsolatban nem kerüli el a kiküldött bizottság figyelmét, — lévén a jutalomra kiírt pályázat a multban mindenkor retrospektív pályázat, melynek során a bizottság az összes, az előző évben megjelent közgazdasági — és szükséghez mérten államtudományi — munkákat bírálat alá vonta.

A mult évi nagygyűlés határozata ennek a szokásnak rendjét megszakitotta és retrospektív, illetőleg nyílt pályázat helyett zárt pályázatot írt ki a következő tárgy ki-
dolgozására:

»A Dunamedence gazdasági problémája.«

A nagygyűlés méltányolni kívánta azokat a nagyjelentőségű és Csonka-Magyarország határain átsapó mozgalmakat, melyek Európaszerte jelentős irodalmat fejlesztettek ki a volt dunai monarchia gazdasági egységének megbontásából származó hátrányok felkutatására, illetőleg e hátrányok megszüntetésének módoszatai körül s buzdítani kívánta a közgazdasági problémákkal foglalkozó hazai írókat arra, hogy a dr. Chorin Ferenc-jutalom elnyerésének reményében behatóbban foglalkozzanak a kitűzött kérdéssel.

A dr. Chorin Ferenc-jutalom zárt pályázatképpen való kiírása egyébként esetleg a jövőt illetőleg kísérletszámba is mehetett, hogy vajjon olyan esetekben, mikor különösen nagyfontosságú közgazdasági problémák kidolgozását az arra hivatott tényezőknek minden eszközzel elő kell mozdítaniok, nem volna-e indokolt, ha a tek. Akadémia más esetekben is a dr. Chorin Ferenc-alapítvány tevőjével való megegyezés alapján a pályázat tárgyának szorosabb meg-

kötése mellett igyekezniék közgazdasági irodalmunk munkásságát meghatározott irányba terelni.

Alighanem a pályázat tárgyának roppant komplikált-sága és rendkívüli nehézségei okozták, hogy a kiküldött bizottság már jelentésének elején is kénytelen megállapítani azt, hogy az első kísérlet nem sikerült. Legalább is nem sikerült olyan mértékben, mint ahogy a jutalom nagy tekintélye mellett a tek. Akadémia várhatta volna. A kiküldött bizottság tehát mindenestre le kívánja szögezni azt is, hogy szerinte a dr. Chorin Ferenc-jutalom alapítványi ügyrendjében körülírt célt alighanem sokkal biztosabban tudja a tek. Akadémia szolgálni az alapítvány kamatainak ügyrendszerű felhasználásával, mintsem attól eltérő zárt pályázatok kiírásával.

III.

A pályamunkáknak több mint a felerészét a t. Főtitkári Hivatal minden további nélkül félretehette volna s a bizottságnak sem kellett volna azokkal foglalkoznia, mint-hogy nem feleltek meg annak a követelménynek, hogy a szövegük gépirással és bekötve küldessék be a t. Főtitkári Hivatalnak. A t. Főtitkári Hivatal és a bizottság azonban úgy vélték, hogy a súlyos formahibát nem veszik figyelembe, — nem akarván esetleg jeles pályamunkákat elűtni a versenyben való részvételtől ezen a címen. Az alábbiakból azonban körülbelül az is ki fog tűnni, hogy azok a pályamunkák, melyek a jutalomdíj feltételeinek meg nem felelő módon terjesztettek elő, nemcsak külsejükben viselik magukon a pongyolaság jeleit, hanem tartalmilag is a gyenge, vagy éppenséggel teljesen értéktelen pályamunkák közé tartoznak.

Tulajdonképpen elszomorító a közgazdasági kérdésekkel hitük szerint nyilván komolyan foglalkozó pályázók ítélőképessége szempontjából az, hogy többen milyen át nem gondolt, egyáltalán meg nem alapozott írásművekkel is pályáztak ennek a nagy pályadíjnak elnyerésére, nem gondolván arra, hogy közismert szólamok, vagy kisebb-nagyobb lendülettel előadott frazeológia révén még nem szerezhet a pályázó érdemet arra, hogy munkája komolyan latba vettessék.

Akadtak, mint a bizottság alább kifejti, olyan pályázók, akik lelkiismeretesen igyekeztek a pályázat tárgyául

kitűzött probléma részleteibe belemerülni, — anélkül azonban, hogy a megoldás iránt megfogható javaslatokat tudtak volna előterjeszteni. Igaz, hogy a Dunamedence gazdasági problémájának vizsgálata a legnehezebb célkitűzések közül való, mely nemcsak a gazdaságpolitikusok érdeklődését foghatja meg, hanem amelynek a nemzetközi politika szálai-
val is ezer ponton van összeköttetése. És hiába a gazdaság-
politikának bármilyen nemes, esetleg indokolt törekvése, ha ezt elbuktatja — mint ahogy sok esetben elbuktatta már a multban is — a politikának más irányú orientálódása. Csak a közelmúlt eseményeire hivatkozik a bizottság akkor, mikor emlékeztet arra, hogy az u. n. kisantant-államoknak az idei év márciusában deklarált szorosabb politikai és gazdasági szövetkezése, amely elsősorban politikai célokat követett és követ, szükségszerűen lényegében más síkra tolja át a Dunamedence gazdasági problémájának vizsgálatát s a megoldást illetőleg is lényegesen megváltoztatja az előfeltételeket. Természetesen a pályázók folyó évi január hó 31-ében megszabott pályázati határidő elteltéig nem vehettek tudomást az új fordulatról. De másrészt azok az értekezletek, melyeket a dunai agrárállamok sorozatosan tartottak meg az utóbbi években s azok a tágabbkörű gazdasági konferenciák, melyek a Nemzetek Szövetségének égisze alatt folytak le sűrű egymásutánban, lépten-nyomon szintén azt igazolták, hogy a politikát nem lehet kikapcsolni a Dunamedence gazdasági problémájának megoldásából sem.

IV.

Ezeknek az általános megállapításoknak előrebocsátása után a bizottság az egyes pályamunkákra vonatkozólag a következőkben foglalja össze véleményét:

1. »A Dunátáj bús villámhárító« jeligéjű pályamunka mindössze 14 kis oldalra másolt és bekötetlen pályamű, melyből négy lapot Magyarország 1921—31. évi behozatalának és kivitelének adatai foglalnak le. A Dunamedence többi államával külön nem is foglalkozik. A pályamű teljesen értéktelen.

2. A »Hazát kíván és hazáért ver szívem« jeligéjű szintén bekötetlen pályamű a jutalomdíj odaítélésénél szintén nem jöhet figyelembe. A pályázó 14 oldalnyi pályamunkájában semleges államokból kíván összeállítani »jóvátételi világbéke-bíróságot« és »jóvátételi bankot« s úgy véli, hogy

a vázlatosan tárgyalt vezérelvek alapulvételével nemcsak a jelenben dúló állandó nagy világkrízist lehetne megoldani, hanem a gyenge lábon álló világképét is erős alapra fektethetnők és hosszú évszázadokra állandósíthatnók. A pályamű szerzője a mesék képzeletének mezejére átsikló tanulmányának előterjesztése alkalmával azonban megfellebbezik tulajdonképeni feladatáról.

3. Az »Egység, függetlenség, csak az egészség!!!« jelígéjű (kilenc sűrűn gépelt lap) pályamű becsének értékelésére vonatkozólag a bizottság elegendőnek véli hivatkozni a pályamunka forrásainak megnevezésére: a számadatokat a szerző »az ujságokban közölt statisztikai adatokból« és a »Mégis élünk« című könyvből vette.

4. A »Veritas liberabit vos« jelígéjű (bekötetlen) pályamű összesen 72 lapra terjed s a Dunamedence földrajzi és politikai körvonalozása után a volt Osztrák-Magyar Monarchia, majd az utódállamok gazdasági struktúráját igyekszik jellemezni; később szól az utódállamok egymásközi forgalmáról, végül pedig a főbb összefüggő és határkiigazítási lehetőségek gazdasági vonatkozásairól. A szöveghez néhány grafikon és térkép is csatlakozik. A földrajzi körvonalozáson a pályázó azt érti, hogy iskolai tankönyvszerű részletességgel írja le a Dunamedence vízrendszerét, míg a Dunamedence politikai értelmezését a keleti gótok korszakáig visszanyúló felesleges történeti áttekintés után röviden azzal adja meg, hogy a Dunamedence a volt Osztrák-Magyar Monarchia és az északi Balkán államaiból alakul. A gazdasági struktúrára vonatkozó fejtegetések akár a régi Monarchiára, akár az utódállamokra vonatkoznak, rendszertelenek, át nem gondoltak.

A bizottság véleménye szerint a pályázó minden, a keze ügyébe kerülő adatot kritika és komoly mérlegelés nélkül egymás mellé rakott, anélkül azonban, hogy akár csak az áttekinthetőség követelményének is eleget tett volna. Az utódállamok egymásközi forgalmát illető fejtegetések is azt mutatják, hogy pályázó a tudományos munka követelményeivel nincs tisztában. A pályázó ingadozó munkáját az is mutatja, hogy művének szövegét keresztül-kasul javította írónnal. Rendszerint azonban ezáltal sem tette értékeesebbé fejtegetéseit.

Egyetlen figyelmet érdemlő törekvése a pályamunkának az, hogy rendre ismerteti azokat a terveket, melyek

felmerültek a középeurópai, illetőleg dunai probléma megoldása körül: Németország és a Monarchia vámuniójának még a háború idejében propagált tervét; Németország, Ausztria és Cseh-Szlovákia ipari blokkját Magyarország, Jugoszlávia, Románia és Bulgária agrárblokkjával szemben; az u. n. neopánszláv tervet, Cseh-Szlovákia és Lengyelország kapcsolódását; a kisantant és Lengyelország gazdasági szövetségét; Németország és Ausztria között megvalósítandó csatlakozás után a háromszög-szerződést Magyarország és Olaszország között; a történelmi magyar királyság kapcsolatát Ausztriával s a Horvát-Szlávon földdel stb. Mindezeknek a kapcsolatoknak gazdasági jelentőségét érintő vizsgálataiban azonban a pályamű legfeljebb csak a felszínt surolja.

5. Az »Egyetlen fegyverünk az igazság« (bekötetlen, 64 oldalas) jeligéjű pályamű, melynek szerzője különben két kisebb tanulmányát is csatolta pályázatához (nevét el-tűntetve az utóbbiak fedőlapján), abból az elgondolásból indul ki, hogy mivel a középeurópai vámuniót Európa egyensúlyának megóvása teszi lehetetlenné, a dunavölgyit pedig a hatalmas súrlódási felület, mely az utódállamok között fennáll, nincs más kivezető út, mint Magyarország régi területének reintegrálása; Magyarország elszakított területei azoktól az államoktól, melyekhez kapcsolattak, választassanak el és Csonka-Magyarországgal a »politikai formákra való tekintet nélkül« legszorosabb gazdasági együttműködésre készítettessenek. A fejlődés útját a pályázó úgy véli megtalálni, hogy haladjunk a »kicsiből a nagy felé« és létesíttessék először Erdős-Kárpátoknak a Csonka-Magyarország területével való szorosabb gazdasági kapcsolata. Ezen a réven különösen nagyértékű vízierők birtokába jutna Magyarország és megindulna ennek a vidéknek az Alfölddel való benső összeköttetése.

Az eddigiekből látszik, hogy pályázó a jutalomdíj tárgyának megjelölését sem ismerte fel tisztán, hiszen a Dunamedence gazdasági problémájának megoldását csupán Magyarországra korlátozta. Még inkább eltér azonban a tulajdonképpeni tárgytól a pályamű akkor, mikor meglehetősen zavaros indokolással az u. n. önellátás, majd »belső clearing« kiépítésének ötletét fejtegeti, közben nem mulasztva el az általa ajánlott mozdonyrendszer olcsóbb kiviteli megoldásának lehetőségét hangoztatni a centrális villamosítás-

sal szemben, majd pedig a bolettát támadva, az u. n. belső clearing mindenhatóságát dicséri.

Végeredményben nyilván át nem gondolt rendszerében szerző előkelő helyet juttat a »természetben fizetett köztartozásoknak«, melyek általánossá tétele érdekében még attól sem riadna vissza, hogy ezt a rendszert a vasútakra is kiterjessze, minthogy a pályázó keresztülvihetőnek tartaná »a vasúti fuvardíjaknak áruval közvetlenül a vasúti alkalmazottak kezéhez könyvecskék útján való fizetését«.

Hasonlóképpen zavaros és érthetetlen az az elgondolás is, melynek érdekében a pályázó az u. n. »nemzetbiztosítót« létesítené, melynek érdekében a megszállott területekről 600.000 ifjút beengedne, ha persze nem is egyszerre, Csonka-Magyarország munkapiacára. Ezzel a megszállt területek munkanélküliségét csökkentené. A nemzetbiztosító a közüzemeket »saját kezelésében tartaná, a többi objektumokat pedig megépítésük után a magángazdálkodásnak engedné át, nagy jövedelem elérése végett bérbeadva azokat«.

E vázlatos ismertetés is nyilván igazolja a bizottság felfogását, hogy a pályamű egyáltalán nem jöhet számba a jutalomdíj odaítélésénél. Megerősítette a bizottságot e véleményének kialakításában az a körülmény, hogy a szerző egyetlenegy forrásmunkára sem hivatkozott. Különben joggal megtehetette ezt, mert pályaművének egész tartalma amúgy sem arra vall, hogy annak megírásához tanulmányokat végzett volna.

6. Az »Az a hazardőr... aki ma csodákban hisz« jelígjű pályamunka a bizottság véleménye szerint a pályázat szempontjából szintén teljesen elhibázott. A pályamű abból indul ki, hogy a Dunamedence államainak gazdasági válságát ma már nem lehet megoldani. »Legyen tehát egyedül hazánkról szó.« Magyarországot illetőleg sem lehet célja a tanulmánynak — úgymond —, hogy az ország pénzügyi helyzetével, a külföldi tartozásokkal, a földbirtok eladósodásával és »egyéb számhalmazokkal« oly teljes részletességgel foglalkozni, mint »a napi sajtó, ill. egyéb irodalmi termékek«. A cél tulajdonképpen »a szanálás útjának megjelölése«.

A gabonaválság kiélesedésére a mezőgazdasági termékek értékesítésére vonatkozólag adott fejtegetései azonban azt mutatják, hogy a szerző olyan mértékben sem mélyedt

el a probléma kutatásában, mint amit egyszerű hirlapi cikk írójától megkövetelhetnénk. A pályamű további fejezeteiben mozaik-szerűen ismerttetik néhány szanálási terv, azután néhány szó a stresai diplomáciai értekezletnek kudarcáról, hogy végül értesülést szerezzünk a pályamű írójának sajátlagos szanálási tervéről.

A pályamű írójának felfogása szerint egész közgazdaságunkat és állami háztartásunkat csupán a mezőgazdaságunkon át lehet szanálni. Ezt a feladatot pedig elsősorban úgy oldhatnók meg, hogy Cseh-Szlovákiával állapodnánk meg a »kereskedelmi reciprocitás« alapján. A megállapodást (tömör összefoglalásban) úgy képzei, hogy Cseh-Szlovákia búza-import szükségletének felét Magyarországból vámmentesen engedje be s ezen a címen Magyarország közgazdaságát sok millió pengőre rúgó jövedelemhez juttassa. Cseh-Szlovákia »számításait« a magyar autarchia rendszerének enyhítésével találná meg. Úgy lát-szik, hogy a cseh-szlovákiai ipar számára szerző viszont Magyarország területén engedélyezne vámmentességet s az így alakuló forgalmat »a két államban felállítandó állami hivatalokkal« ellenőriztetné. Talán elég is ennyi ennek a kidolgozásában is rendkívül rapszódikus pályaműnek jellemzésére.

7. A »Hannibal ante portas« jeligéjű pályamű (77 sűrűn gépelt lap) a világ gazdasági válság jól ismert irodalmából és statisztikai adattárából használ fel közismert adatokat. Az a véleménye, hogy a világ válság megszüntetésére irányuló nemzetközi megállapodások megkötésében s még inkább annak végrehajtásában nagy ellanyhulás mutatkozik. Mindenesetre hangsúlyozza, hogy a világ válságát csak »rendkívüli, eddig ismeretlen eszközökkel« lehetne leküzdeni.

A pályamű a továbbiakban a Dunamedence gazdasági helyzetét kívánná jellemezni, szemlélődését főképpen a mezőgazdaság helyzetére szorítva, rövid áttekintésben is sok ugrással és felesleges dolgok idézésével. A Dunamedence egyes államainak (közülük azonban Bulgáriát kizárva) gazdasági helyzetét külön-külön tárgyalja, de meg sem kísérli azt, hogy közös alapra igyekezzék hozni az egyes államok gazdaságainak adatait és nem törődik azzal, hogy egyforma szempontok szerint gyűjtse össze és csoportosítsa anyagát. Lépten-nyomon hosszasan idézi egyes

nemzetközi konferenciák anyagát, de azok kritikáját megelőzi. A »Dunamedence dinamikája« című fejezetben egészen röviden tárgyalja az egyes államok egymásközi forgalmát, legritkábban nyulván eredeti forrásokhoz s beérve azzal, hogy másodkézből idéz. A dinamikát illetőleg kiemeli azt a véleményét, hogy az öt dunai állam gazdasági egymásrautaltsága a különböző geológiai és geográfiai viszonyok folytán abban rejlik, hogy a termelés a legkisebb előállítási költségek alapján megoszlik.

A »Dunamedence közgazdaságát szabályozó, irányító törekvések« című fejezet nem más, mint a különböző gazdasági konferenciák anyagának egyszerű pontokba foglalt kivonatolása, egyik-másik különben jeles felszólaló beszédének szószerinti idézésével.

A megoldást illetőleg a pályázó szerint csak a »nagy gazdasági területek, a jobb eshetőségek elve alapján fellépett elgondolás« jöhet számításba, mely »nagy terjedelmű, megfelelő népsűrűségű, megközelítőleg egyforma nagyságú és gazdasági potenciájú, valamint egymást kiegészítő területeket« fogna át. Ilyen módon meg lehetne valósítani a belső piac gondolatát, mely a világpiaci ár hullámzásaival szemben jobban védekezhetnék, mint a jelenleg magas védővámokkal körülvett kis piacok. A kereskedelmi szerződések ma ismert rendszerét a Dunamedence gazdasági életének kimélyítésére a pályamű alkalmatlannak találja, — főképp a legnagyobb kedvezményi záradék következtében. Helyesebbnek tartaná a gazdasági közeledésnek azt a formáját, melynél az egyes államok termelését és fogyasztását az alapvető érdekek feláldozása nélkül gazdasági szövetségbe lehetne kapcsolni.

A kibontakozás érdekében a pályamű szükségesnek tartaná, hogy a Dunamedence agrár államai számára a mezőgazdasági termelés 1928. évben elért jövedelme biztosíttassék. Ennek első állomása volna Magyarország, Jugoszlávia és Románia megállapodása az agrártermékek egyöntetű értékesítésére nézve. A második az öt dunai állam minden néven nevezendő gazdasági érdekképviselőinek hivatalos konferenciája a gazdasági kapcsolatok szorosabbá fűzése érdekében. Általában vissza kell térni a Dunamedence államaiban az 1928-ban érvényes vámtarifális helyzethez, áruforgalmi és állategészségügyi megállapodásokhoz, csupán a legszükségesebb módosításokat eszközölve

azokon. Az említett konferencia dolgozná ki a hármas vám-tarifát, melyek közül az első *a)* a regionális érdekközösségbe tartozó államok között volna érvényes, a másik *b)* a Duna-államokkal szorosabb összeköttetésben álló államokra, végül a harmadik *c)* a legmagasabb tarifa a többi államokra. A konferencia megállapodásaitól azt várná, hogy a Dunamedence ipari termelésének különböző csoportjai között úgy a gyártásra, mint az értékesítésre nézve a legszorosabb közeledés épülne ki s ismét kialakulna az annyira hiányzó belső piac.

Mindezeket a gondolatokat a pályamű darabokban, legtöbbször a belső összefüggést is nélkülözve adja elő s ha természetesen egyik-másik dologban, pl. abban, hogy a nemzetközi tartozások kérdésének sürgős rendezése a Dunamedence gazdasági talpraállításának lényeges kelléke, álláspontja helyes, viszont az inflációnak olyan értelemben való propagálását, hogy »mivel a pénzegység külföldi értékelését a belföldi nivóra a mai viszonyok mellett felhozni nem lehet, úgy kell ehhez leszállni, hogy nemzetközi viszonylatban csak gazdasági előnyöket szerezzünk annak révén«, már nagyon misztikusnak tartjuk. A pályamű szerint a dunai államok gazdasági szövetsége a gazdasági együttműködésnek tökéletes formája lenne. Felállítatnék a »Dunamedence központi gazdasági bizottsága«, mely a gazdasági élet egész területére vonatkozólag fontos szerepkört nyerne. A szövetség keretén belül a vámhatárokat — egyelőre — fenn kellene tartani, később azonban le kellene bontani s fokozatosan kialakítandó volna az egységes közlekedési politika és egységes pénzrendszer, a valuta- és hitelpolitikai kérdések egységes irányítása. Mindezekkel a nagyon nagy fontosságú kérdésekkel azonban a pályamű behatóan nem foglalkozik, meg sem kísérli azok hatásainak vizsgálatát, úgy, hogy a bizottság semmi esetre sem oszthatja azt a véleményt, hogy a pályamunkában is csak nagy vonalakban megrajzolt előnyök valóban szinte »kényszerítően kötelezik a magyar gazdasági és politikai élet vezetőit« arra, hogy »a Dunamedence gazdasági közeledésének, esetleg gazdasági szövetségének zászlóvivője« legyen. Ahhoz, hogy ez megtörténhessék, alaposabb, több meggyőződést keltő okfejtés és mélyrehatóbb indokolás szükségeltetnék a pályamű részéről.

8. Az imént tárgyalt pályamunkának mindenesetre

érdeme az, hogy bizonyos megoldási terveket előterjeszt, ha szerzőjének hiányzik is tudományos készsége arra, hogy a problémákat kifejlődésükig levezesse. Az »Igazságot keresd mindenben« jeligéjű pályamű (42 lap) aránylag rövid terjedelménél fogva ezt a feladatát is alig teljesítette, minthogy a mezőgazdaság főterményeire, az állattenyésztésre, a bánya- és kohó-termékekre, az iparra és külkereskedelemre vonatkozó statisztikai adatok egészen vizlat-szerű, bár az annyiban mindenesetre helyes közlésén kívül, hogy a probléma vizsgálódási körébe vont államok adatait közös síkon szemléltette, szinte egyetlenegy önálló gondolatot nem vetett fel. A pályázó az egész probléma megoldási tervezetére sem szánt többet 18 sornál, röviden abban foglalva össze elgondolását, hogy »nagyobb állam-egység alakításával csökkentjük az egymás ellen latba vetett gazdasági erők veszteségeit«, vagy a kereskedelem-politikai úton keressük a megoldást, vagy pedig »a kongruens termelőkkel való kartellszerű eladási egyezmények« útján járunk. Aligha kell hangoztatnunk, hogy ez a pályamű szintén a pályázat rosszabb osztályzatú egységei közé tartozik.

9. A »Revízió és kooperáció« jeligéjű pályamű (53 lap és 6 grafikon) a jutalomdíj elbírálása szempontjából egyáltalán nem jöhet számba annak következtében, mert a különben nagyon figyelemreméltó tartalmi vázlatból a pályázó csupán egyik fejezetet, t. i. a mezőgazdaság strukturájára vonatkozó szakaszt dolgozta ki s ennek következtében a pályázat azon feltételének, hogy csak teljesen kész munkának adatik ki a jutalom, eleve nem felelt meg. Fel kell tenni, hogy a pályázó nem volt tisztában a zárt pályázat lényegével és talán a nyílt pályázat szabályaival tévesztette össze azokat, amelyek szerint tényleg elegendő, ha az önmagát megnevező szerző pályaművének csak egyik szakaszát dolgozta ki tüzetesen.

Pedig kár, hogy pályázó nem merült bele az egész probléma feldolgozásába, mert az összes pályamunkák között talán ebben a pályaműben van a legvilágosabb törekvés arra, hogy a Dunamedence problémáját a strukturális változások szempontjából vegye alapos vizsgálat alá és így keresse a kibontakozás útját.

10. A »Iam proximus ardet Ucalegon...« jeligéjű pályamunka (105 lap) hét fejezetre oszlik s a Dunamedence

gazdasági problémájának felvázolása során már a bevezetésben elárulja, hogy a szabad forgalom helyreállításától, a nemzetközi árucserre megeléknkülésétől és a kölcsönös közeledés kiművelésétől várja a válság enyhülését. Úgy véli, hogy a termelés, a fogyasztás, az államháztartás, a magángazdaság árúhitele és tőkeforgalom csak részletkérdése ennek a problémának: a lényeg a Dunamedencében lakó 60 millió ember életstandardjának kérdése.

A pályamű első fejezetében szerző a földrajzi adottságokat és történelmi előzményeket tárgyalja. Figyelemre-méltó az az igyekvése, hogy mindenekelőtt a Dunamedence fogalmát három oldalról kívánja meghatározni. A földrajzi valóság tekintetében rámutat a Dunamedence centripetális alakzatára, melynek összetartó ereje a folyamrendszer egy-sége, elválasztó eleme pedig a medencén keresztül-kasul hatoló hegyvonulatok. A második irány a gazdaságpolitikai elgondolás; szerző véleménye az, hogy a Dunamedence hatalmas kerek egység, melyet öt állam összefüggése azo-nos gazdasági problémákkal, ha nem is befelé, de kifelé zárt egységgé ró egybe. A Dunamedence államait a po-litikai és a kultúrtörténet számos szála is összefűzi és a dunai nemzetgazdaságok nemcsak a belső fejlődés közös ritmusánál, hanem külkereskedelmi kapcsolataiknál fogva is összefüggő egységet alkotnak. Ez volt az oka a közös vámterület kialakulásának. De hogy a Dunamedence a gaz-daságföldrajzi, gazdaságtörténeti realitások szilárd alapza-tán épült fel, azt Kossuth Lajos konföderációs elgondolá-sával és Naumann »Mitteleurópá«-jára irányuló tervezeté-vel is igazolni kívánta. A Dunaállamokon ez a pályamű is Magyarországot, Ausztriát, Cseh-Szovákiát, Romániát és Jugoszláviát érti s ha ez államok területén »nem is alakult még ki a középeurópai ember típusa«, másrészt változatos kölcsönhatások állanak fenn az egyes osztályok és országok között, — nem egyszer megbolygatván a Dunamedence társadalmi és nemzeti épületét.

Az általános kérdések megvilágítása során érinti a pályamű szerzője a népesedési mozgalom kérdését s köze-lebbi megvilágítás nélkül azt az állítást kockáztatja meg, hogy egyes dunai államok közel jutottak már a túlnépesé-dés állapotához, más vidékek pedig már át is lépték azt, s hogy Malthus törvényének a nyugati nagy nemzetekre talán már nem-érvényességét szerinte kitűnő statisztikusok

sora bizonyítja: Woytinski, Kahn, Nawratzky(!). Ezt a részt azért emeljük ki a pályaműből, mert ez a jellemző adalék arra a gyengébb irodalmi készültségre, melyre a tanulmány írója támaszkodott. Valószínűleg tudományos pályája kezdetén álló szakíróval állunk szemben, akinek egyrészt érdeklődése nem jutott el a rendelkezésére álló anyag egész fegyvertárához, másrészt a felhasznált forrásokat sem préselte át olyan gondosan vizsgálatainak szűrőjén, hogy a probléma megoldása körül figyelemreméltó eredményeket érhetett volna el. Lépten-nyomon azt a benyomást kelti a pályamunka, hogy különösen a probléma tárgyalása érdekében elengedhetetlenül szükséges statisztikai anyaghoz alig mer a pályázó hozzányulni, sőt a magyarországi közvetlen adatforrásokat nem is vette a kezébe s még kevésbbé tette ezt a Dunamedence államaival.

A pályamű második fejezete a mezőgazdasági és ipari termelés kérdéseit vizsgálja; kiindul abból, hogy a Dunamedence gazdasági válságának okát előbb az u. n. forgalmi szférában keresték és csak, amikor ennek az irányzatnak sikertelensége jelentkezett, tevődött át az évtized végén a gazdaságpolitika súlypontja a forgalmi szférából a termelési szférába. Ebben a megvilágításban hivatkozik a szerző arra az elgondolásra, hogy a Dunamedencében Ausztria és a Cseh-Morva vidék alkotják az ipari magvat, a Tisza vidéke, a Bánság, a Bácska, a Havas Alföld és Szlovenszko belterjes mezőgazdasági és Szlavónia intenzív erdőkultúrája a második övezetet, míg a többi területek primitív viszonyaikkal, földmívelésükkel, állattenyésztésükkel tűnnek ki.

A Dunamedence mezőgazdasága — szerző szerint — sem ötletszerűen keletkezett termelési ág, hanem évszázados szerves fejlődés eredménye. Ezért véli talán elegendőnek azt, hogy a dunai államok mezőgazdaságát a területre, a mezőgazdasági népességre, a szemtermelésre vonatkozó néhány adat közlésével jellemezze, hangsúlyozva, hogy a mezőgazdasági munkásság életstandardjának alacsonyága révén nem öltött a középeurópai munkanélküliség még eddigelé katasztrófális méreteket. Csak laza összefüggést építve ki, hozakodik itt elő a szerző a több és jobb termelés kérdésével. A minőségi termelés és a korszerű értékesítési lehetőségek kihasználására szerinte három út kínálkozik: állampolitikai és társadalomgazdasági eszközök s a külkereskedelem rendszere. Az »állampolitikai eszkö-

zők» közül a középeurópai földreform nagy problémáit csak egészen felületesen érinti és mégis azt állítja, hogy ez a földreform nemzetgazdasági és szociálpolitikai szempontból nézve, minden fogyatékosága ellenére is bölcs és célirányos akció volt. Azokat a súlyos problémákat azonban, melyeket a földreform fölvetett, aligha lehet olyan egyszerűen elintézni, hogy az »agrárstatisztikai igazság értelmében a kisbirtokrendszer körülbelül négyszer annyi embert tart el, mint a nagybirtok«.

Az ipari termelés kérdéseit is túlonként kurtán intézi el a pályamű. Az ipari termelés alakulását Magyarországon, Ausztriában, Cseh-Szlovákiában u. n. félhivatalos adatokra támaszkodva, bizonyos ipari indexek, valamint kartellstatisztikai és végül a munkanélküliségre vonatkozó sovány anyag idézésével iparkodik megfigyelni, — édes-keves anyagot gyűjtve össze ahhoz, hogy e rendkívül fontos kérdést kimeríthesse.

A közlekedési problémákra vonatkozó fejtegetések valamivel több figyelmet érdemelnek. A vízi közlekedést illetőleg a szerző utal a Rajna-Majna-Duna csatornával kapcsolatban a Duna-Tisza csatorna jelentőségére s hangsúlyozza a középeurópai idegenforgalom megszervezésének fontosságát, bár nagy kérdés, hogy az az elgondolás, mely szerint Bécsben kellene létesíteni a dunai államok központi idegenforgalmi irodáját, a gyakorlatban helyesnek bizonyulna-e?

A pénz- és hitelkérdések vizsgálatánál a jövő fejlődésének irányát szerző a központi jegybankok együttműködésének fejtegetésében látja. A Dunamedence eladósodásának főokát pedig egyfelől az itt fekvő államok tőkehiányában, másfelől pedig a hitelinflációnak nevezett nemzetközi tőkepiaci folyamatban. Vizsgálódásának ebbe a részébe kapcsolja be — rendszeréhez híven csak lazán — az államszociálizmus nagy problémáját és sajnálattal állapítja meg, közelebbi bizonyítás nélkül, a Dunamedence államaiban a magángazdaság és magángazdasági tevékenység körzetének szűkülését. Véleménye abban csúcsosodik ki, hogy a dunai államok válságát aligha lehet megoldani a pénz- és hiteloldalon; csak az áruoldalon.

Természetes így, hogy a pályamű következő fejezete »a Dunamedence kereskedelmi mérlege« címet viseli s arra a három kérdésre kíván választ adni: milyen területre ter-

jedjen a Dunamedence kereskedelempolitikai újjárendezése; miféle tárgyi kívánságok részesüljenek méltánylásban s mily kereskedelempolitikai elvek alkalmaztassanak? A pályaműnek ebben a részében különösen sajnálattal nélkülöztük a rendelkezésre álló óriási statisztikai anyagot: néhány kisebb jelentőségű és másodkézből vett táblázattal ki is merül a fejezet statisztikai megalapozása. Az u. n. két Közép-Európa közül a pályamű a kis Közép-Európa, tehát a szorosan vett dunai államok gondolatát pártolja, bár utal arra, hogy kényes kérdést fog alkotni majd a környező nagy- és középhatalmakkal való megegyezés. A Dunamedencébe tartozó államok kereskedelempolitikájának központi problémája: a mezőgazdasági feleslegek elhelyezése. A két kiegészítő ipari állam nem tudja felvenni azt egészében s ezért ebben a vonatkozásban a közeledés jelentőségét nem annyira a piac terjedelmében, mint az áralakulásban látja. Figyelmet érdemlő gondolat az, hogy utal a dunai búza útjainak a Skandináv államok felé való irányítására. Az iparcikkek árúcseréje is megoldható egyelőre, a pályamű szerint, a dunai államok keretei között, mikor azonban a két ipari állam ipari exportjának értékét 1.5—2 milliárd pengőre becsüli és ezzel szembeállítja a három agrárország behozatali szükségletét, ismét adós marad a tudományos igazolással.

A szerző nem sok reményt fűz a kétoldalú szerződések és a legtöbb kedvezményes elv eddig alkalmazott rendszeréhez. Többet vár a preferenciális megállapodásoktól: a preferenciális rendszer a dunai államok vámúniója felé való fejlődés vonalában fekszik. Végül azonban arra az eredményre jut a pályamű, hogy a dunai államok kereskedelempolitikájának is a fogyasztás általános szempontjaihoz kellend igazodniok. Így jut el a pályamű a fogyasztás tényezőjének vizsgálatához és az osztrák-magyar fogyasztópiac tanúságára támaszkodva állítja, hogy egyenletes áralakulás már önmagában is jóléti tényező, a világháború óta gyökeresen megváltozott piaci viszonyok folytán azonban az egyenletes áralakulás előfeltételei szétzúzódtak. Meglehetősen hézagos és darabos okfejtés után némi meglepetéssel olvastuk a pályaműnek végkunkluzióját, a nagyobb fogyasztóterület, a vámmentes szabadforgalom és közüzemmentes magángazdaság követelését. A pályamű szerzője szívesen hangoztat bizonyos jelszavakat

és nem tagadja meg magát a zárófejezetben sem, melyben a »gazdaságpolitikai perspektívák« címen hol az államszocializmusról, hol a gazdasági szabadságról, hol a tervgazdaságról, hol az autarchiáról ír s egészében inkább azt sejteti, hogy egyéb irodalmi tanulmányainak csak nehezképpen, vagy alig kapcsolódó tartalmát vetette pályaművének anyagába. Világosan látszik ez pl. akkor, midőn »az autarchia hívei által a telephely-elmélet mellett és az ellen« felhozott érveket sorakoztatta. Csupa, az általánosság szintáján mozgó állítást kockáztat meg, melyek mögött azonban a kitűzött probléma teljesen háttérbe szorul. A pályamű mindenestre igyekvő kezdő alkotása, de természetesen a jutalomdíj odaítélésénél nem kerülhet szóba.

11. A »Concordia parvae res crescunt« jeligéjű pályamű (97 lap) külső megjelenésében azzal kelti fel a figyelmet, hogy irodalmi idézetekre csak a legritkább esetekben támaszkodik. A dunai államok jelenlegi helyzetét vázoló fejtegetések jórészt a világválság problematikájába kapcsolódnak be s a mesterséges beavatkozás szükségét szorgalmazzák. A közép-európai gazdasági válság komponensei között »százszázalékosan« csak azoknak az okoknak kiküszöbölését végezhetjük el saját erőnkből közép-európai ingerencia alapján, melyek innen származnak.

A dunai államok gazdasági strukturáját a szerző a területi és népességi adatok egyszerű felsorolásán kívül egyébként alig jellemzi az »államok helyzetét« célzó fejtegetéseiben — annál sűrűbben vet azonban fel egyéb dolgokat — az ottawai konferenciára és az angol munkástatisztika felfelé ívelő trend-vonalára való hivatkozástól kezdve az »Ankurbelungs-System« megemlítéséig. Szerző itt jól-rosszul a világválság problémáját érinti s helyesen járt volna el, ha a világválság ügyének tárgyalását itt be is fejezte volna. E helyett azonban a munka második része ismét csak a válság okait, hatályosulásának folyamatát és történetét bagozza gyakran sok szentimentalizmussal, más-kor pedig tudományos munkába nem illő kifejezésekkel (»A burzsoázia elusztatta a forradalom nagy vívmányát«, »a pénzt szagoltak ijesztő étvágyával«) hozakodik elő, — amellett nem lévén tisztában azzal sem, hogy bizonyos jól ismert igazságokat és gondolatokat pár szóval is el lehet mondani hasábok helyett.

Ügylátszik egyébként, hogy a pályamű szerzője meg-

lehetősen antikapitalista gondolkodású író; szerinte a váltság megelőzésének egyszerű eszköze az lett volna, hogy a világháború befejezése után a teljes munkásgárdát megtartván, a munkaidőt leszállítják, csakhogy »a nagy tőke antiszociális érzülete és mérhetetlen profit-éhsége nem tekintett előre, csak az elérhető haszonpluszra gondolt«.

Csak e nagyon messziről jövő és szinte minden részletében vitatható bevezetés után tér át a pályamű a dunai medence válságának kifejtésére s közben az egész földkerekségre kiterjedő egységes gazdálkodás hirdetőjének csapva fel. Meglehetősen szeszélyes fejtegetés után jut hirtelen a pályamű arra a meggyőződésre, hogy a javítási gyógymódnak kikerülhetetlen állomása a középeurópai egység megalkotása, helyesebben visszaállítása.

Ezután ír szerző az u. n. »nagyarányú javítómunkáról« s a megoldás lehetőségeiről. Ostorozza a dunai államok autarchiára vonatkozó törekvéseit, de meg sem kísérli ennek az autarchiának tényét a szükséges anyag összehordásával kidomborítani. Álláspontját mégis kurtán kifejezi abban, hogy a káros rendszer egyetlen orvoslása a nagyobb gazdasági egység megteremtése. Felfogásának igazolásával jórészt itt is adós marad, viszont annál sűrűbben folya-modik kissé naív, vagy másfelől szélsőséges kijelentésekhez. Az »egyesített közép-európai jegybank« és az azzal párhuzamosan működő »dunamedencei permanens pénzügyi bizottság« egyebek mellett az államok költségvetéseit, zárószámadásait is jóváhagyná és ellenőrizné, szükség esetén megváltoztatná, — a külföldi államadósságok törlesztése tekintetében megállapodásokat kötne és az újra felveendő kölcsönöket engedélyezné. Vagy: »Túlzott optimizmus volna tehát az a hit, hogy a nagy kapitalista, aki eddig az összes emberiség kárára tevékenykedett, azt mondja: eh, én eddig rosszul alkalmaztam a kapitalizmus intencióit, ezután megváltoztatom«.

A sok tekintetben légüres térben mozgó fejtegetések után szerző szinte minden átmenet nélkül foglalkozik Magyarországnak dunamedencei külkereskedelmével 1923-tól s másrészt a dunai államok kölcsönös kivitelével és behozatalával, itt csak rövid statisztikai adattárt használva fel annak a »gravitációnak« az igazolására, mely minden hátráltatás ellenére is érvényesül.

A pályamű negyedik része a dunamedencei egység

hatásait igyekszik kidolgozni, de alapjában elnagyoltan. Azokat a nagyértékű konferenciákat, melyek a Dunamedence kérdésével foglalkoztak, legfeljebb csak incidentaliter érinti, vagy teljesen agyonhallgatja. Valószínűleg nem is tud róluk s mindössze csak itt-ott hivatkozva egyik-másik politikus sajtó útján közzétett véleményére. Néhány táblázatot találunk itt a dunai államok külkereskedelmi forgalmának az 1928—30. években való alakulásáról, bár az adatok a közölt formában egyáltalán nem bizonyítják, hogy a Dunamedence államainak mezőgazdasági termelése és fogyasztása »olyan összhangban« van egymással, hogy a fennmaradó, mutatkozó feleslegek és hiányok »a termelés, fogyasztás mammutszámai mellett quantité negligable-nak« vehetők. A szerző által javasolt vámszövetségtől azt várná, hogy »legsürgősebben lehetne foganatosítani mezőgazdaságunkban azokat a beruházásokat, melyek révén az olcsóbb és jobb minőségű termelés lehetővé válnék«. A dunamedencei gazdasági egység megteremtése folytán a szerző szerint az egyes államok területén nagyobb arányú termelési átalakítás fog történni, — a bizottság véleménye szerint azonban a pályamű szerzőjének az a meggyőződése, hogy alapos felvilágosító munka alapján lehetne azokat az érdeellentéteket legnagyobb részben kiküszöbölni, melyek a vámszövetségi eszme útjában állanak, bár helyes: ezt a felvilágosító munkát ez a pályamű nem tudta elvégezni.

12. A »Nichts tut den Continentalnationen so sehr Not, als Einigung« jeligéjű pályamunka terjedelmét tekintve, kimagaslik a többi pályamunka közül; 310, egész szélességében átgévelt lapból áll. Ezt a pályamunkát tehát már csak ezért is nagy figyelemmel vette a bizottság bíráló alá, de sajnálattal kell megállapítania, hogy bár az eddig tárgyalt pályamunkák legtöbbszörének ez a mű bizonyos tekintetben felette áll, a jutalomdíj odaítélésénél érdemben mégsem jöhet számba. Ha a pályamű szerzője a munkájában összehordott rengeteg anyagot megrostálta s jól átgondolt szemszögből csoportosítva fejtette volna ki gondolatmenetét, sokkal jobb véleményt alkothatott volna róla a bizottság, mintsem egyébként.

A pályamű t. i. azt a helyes rendszert követi, hogy a Dunavölgy gazdasági problémáit a vám- és kereskedelem-politika, a mezőgazdaság, a kereskedelmi mérleg, a valuta-kérdés, a forgalmi politika terén külön-külön nagy részle-

tességgel — de helyesebben: nagy bőbeszédűséggel — veszi tárgyalás alá. Szerző a Duna-blokk kombinációkat is hosszadalmasan tárgyalja, sőt előbb, semmint az imént említett gazdasági problémákat. A gazdasági válság megoldása érdekében tartott nemzetközi konferenciákat is széles alapon ismerteti. Viszont azonban azt a nagy hibát követi el, hogy kivétel nélkül minden anyagot, ami a keze ügyébe került, legtöbbször mozaikszerűen illeszti egymás mellé s lépten-nyomon 20—30, sőt 40 soros szószerinti idézeteket használ.

Az anyag kiválogatásának és rendszeres egybeforrasztásának hiánya a legfőbb ok arra nézve, hogy ez a pályamű, mely egyébként tagadhatatlanul rendkívüli szorgalommal készült s az is előnye, hogy az utódállamokban hozzáférhető anyagot is több esetben vett igénybe, mint a pályázatban a társai általában, nem tudja egyáltalán a befejezett, kész munka hatását kelteni. Újra meg újra visszatér már előbb letárgyalt kérdésekre is, olyan problémákkal, aminő pl. a magyar bolettakérdés, rendkívül részletesen foglalkozik s minden néven nevezendő, sokszor igazán jelentéktelen momentum is feleslegesen köti le figyelmét. Ezért van az, hogy végső eredményben a pályamű teljesen szétesik és egyáltalán gondolatilag sem viszi előbbre a probléma megoldását.

13. Utoljára hagyta a bizottság jelentésének szövegében annak a két pályaműnek bírálátát, melyekkel szemben — bár, mint az alábbiakban kitűnik — szintén elég lényeges észrevételeket kellett emelni, de amelyek színvonalukkal mégis erősen felette állanak a többi pályamunkának. Ezek az »Alfa« és a »Dunavölgy« jeligéjű pályaművek.

Különös véletlenszámba mehet szinte az, hogy ez a két pályamű sok tekintetben kiegészíti egymást. Ha az »Alfa« jeligéjű pályamunka szerzője rendelkezett volna azal a tagadhatatlanul jó statisztikai készséggel, mely a »Dunavölgy« jeligéjű pályamű szerzőjének tulajdona, vagy ha a »Dunavölgy« jeligéjű pályamű írója birtokában volna annak a közgazdasági tudásnak, mely felett viszont az »Alfa« jeligéjű pályamű írója rendelkezik, bármelyikük is minden bizonnyal a jutalomdíjra érdemes munkával jelentkezhetett volna.

Az »Alfa« jeligéjű pályamunka kidolgozásából az ötlik fel kellemesen, hogy nagy súlyt helyez a tőkeellátás prob-

lémájának megvilágítására, ezeket a fizetési mérleg kérdéseivel együtt egyenesen munkája homlokterébe illeszti és csak azután tér át a probléma egyéb gazdasági vonatkozásainak tárgyalására, a külkereskedelem részletesebb tárgyalása mellett mindenestre meglehetősen háttérbe szorítva pl. az egyes államok ipari problémáit.

A pályamű Cseh-Szlovákia példájával az iparos állam, Csonka-Magyarország példájával pedig a mezőgazdasági állam tőkeforgalmát igyekszik mindenekelőtt megértetni, irodalmi olvasottságra valló módon világítva meg az ipari és mezőgazdasági állam gazdasági fejlődését. Arra az eredményre jut, hogy a kereskedelmi mérleg passzivitása folytán az agrárállamokban a belföldi tőkeképződés a legtöbb esetben nem tart lépést a tőkeszükséglettel. A pályaműnek már ebben a részében jelentkezik szerző módszerének az a sajátossága, hogy gyakran feleslegesen vegyít bele munkájának tartalmába elméletit.

A tőkeszükséglet és tőkeellátás problémájával foglalkozva kidomborítja a pályamű azt, hogy Ausztria és Cseh-Szlovákia jelentős tőkéket fektettek be mezőgazdaságukba, tehát olyan termelési ágba, melynek oly nagyfokú fejlesztése közgazdaságilag célszerű éppenséggel nem volt. Ezt a nagy tőkebefektetést a túlzott protekcionista kereskedelempolitika tette lehetővé, mivel szemben az agrárállamok ipari vámvédelmet voltak kénytelenek erőltetni. Magyarországot illetőleg sokban igazsága van a pályamunkának abban, hogy a szanálási kölcsön alkalmával kapott az a jóindulatú tanács, hogy a mezőgazdaságunkat és mezőgazdasági iparunkat fejlesszük, jórészt ugyan cseh érdekeket szolgált, ám éppen Cseh-Szlovákia és mellette Ausztria vámpolitikája tette lehetetlenné mezőgazdaságunk és iparunk fejlődését s így Magyarország szinte belekényszerült oly iparágak fejlesztésébe, melyeknek valóban nem volt meg olyan mértékben a talajuk nálunk, mint a mezőgazdasági iparoknak, s a nemzetközi tőke — írja a szerző — ebben a tekintetben készséggel jött segítségünkre. Azokat a tőkeinvestíciókat, melyeket a túlzottan elzárkózott kereskedelempolitika ilyen helytelen irányokban fektetett be — részben a magyar mezőgazdaság investícióira is vonatkoztatja ezt —, a pályamű szerint esetleg hibáztatni lehet, de semmiesetre sem a kulturális színvonal emelése érdekében tett befektetéseket.

A tőkeellátásban nagy eltolódást okozott a pályamű szerint az az átalakulás, hogy míg a világháború előtt a külkereskedelem fininszírozása rendkívül likvid dolog volt és jórészt rövid lejáratú hitelek alakjában bonyolódott le, a háború után a hosszúlejáratú hitelek léptek előtérbe, de utóbb egyre drágábbak lettek és nehezebben is lehetett hozzájuk férni. Az ebből származó hatásukat kiéleltesítette a nemzetközi politikában mutatkozó és egyre növekvő feszültség 1929 óta, amikor a rövidlejáratú hitelek felmondása is megkezdődött. Itt jut el a pályázó tulajdonképpen a termelési forradalom kérdéséhez, mely a legutóbbi évek folyamán mutatkozott a tengerentúli államok és Oroszország mezőgazdaságában. Igaz ugyan, hogy az agrártermékek árának esése az ipari államok fizetési mérlegét kedvezően befolyásolta, viszont annál súlyosabb hatásokat váltott ki az agrárállamokban, melyek egyelőre az árukiviteli értékek csökkenése ellenére is egyre újra és újra külföldi kölcsönöket importáltak. Megfelelő külföldi gazdasági hírszolgálat hiányában t. i. az egyes kormányok bíztak abban, hogy valami csodaszer ismét a régi színvonalra fogja fel-emelni a terményárakat. Ezeknek az áraknak nagy esése tényleg erőszakosan megzavarta azt a fejlődési folyamatot, melyen ezek az államok keresztül menendettek volna, hogy fizetési mérlegük aktivitása passzívvá válhassék. S e tekintetben — szerző szerint — különösen Magyarország helyzete vált súlyossá, mely a válság kirobbanását megelőző esztendőkből nagyobb mértékben folyamodott rövidlejáratú külföldi kölcsönökhöz, mint pl. Jugoszlávia és Románia.

A fogamatba tett átmeneti intézkedések — úgymond — csak ideiglenes megoldás számba mehetnek s mindenesetre végleges megoldást kell találni. A nemzeti jövedelmet kell fokozni, ezt pedig vagy azon az úton lehet elérni, hogy a termelési költségeket és a megélhetési költségeket leszállítjuk s az árukivitelét fokozzuk, másrészt pedig úgy, hogy a külföldi adósságterheket csökkentjük. Ezeknek az utaknak megvizsgálása volna a pályamű szerint a tulajdonképpeni feladat. Így körvonalozott célja érdekében a pályamű most már az évi tőkeszükséglet és a belső tőkeképződés kérdését veszi elő, de nem követi azt a nyilvánvaló helyesebb utat, hogy a dunai-államok mindegyikére vonatkozólag kutatná ebben a részben a helyzet kialakulását, hanem a kérdést azzal intézi el, hogy Jugoszláviában pl.

a helyzet »nagyjában ugyanaz«, mint Csonka-Magyarországon. Különben a pályamunkának ebben a részében is felcsillan az a gondolat, amely egyébként újra meg újra előtérbe jön a további kidolgozás során — és szakadatlan ismétlésszámba megy —, hogy az ipari vámok magasak. Alacsonyabb ipari vámok esetében a magyar mezőgazdaság termelési költségei is alacsonyabbak lettek volna, így talán nem lett volna szükség akkora tőkebefektetésekre, mint amekkorák tényleg történtek. Ha az agrárállamok kevésbé autarchikus vámpolitikát folytatván ipari vámvédelmük csökkentése árán csökkenteni tudnák a jövőben a mezőgazdasági tőkeszükségletüket, — a pályamű szerint egyúttal csökkennék az iparos államok tőkeszükséglete is, ha azok viszont abbahagynák az egészségtelen túlzott agrárprotekciónizmust.

A hangsúly azonban, ami ennek a gondolkodásnak helyességét eldönti, a »ha« kötőszón van. Nagyon vitás, hogy bekövetkeznék-e az iparosállam agrárvédelmének enyhítése egyéb garanciák nélkül, ha az agrárállamok követnék is a javasolt utat. A pályamű mindenesetre az autarchikus kereskedelempolitika enyhítése mellett emel szót, mert azt a megoldást, hogy az évi tőkeszükségletek fedezésére a dunai államok újra, meg újra azokat az összegeket használják fel, amelyeket a külföldnek kellene fizetniök kamat- és tőketörlesztés fejében, nem tartja elegendőnek arra, hogy a szükségletet fedezzék, attól tart, hogy a dunai államok legtöbbje saját mobil tőkéjén éléskodik.

Az első rész ötödik fejezete a »tőkehiány és a küzdelem az aranystandardért« címet viseli. E fejezet jórészt tisztán elméleti fejtegetésekből áll s vitatható, hogy feltétlenül szükség volna-e ennek az anyagnak a pályaműbe való illesztése. A pályamű szerzője igyekszik választ adni itt arra a kérdésre is, hogy Csonka-Magyarországon a transzfermoratórium ellenére is volt-e vagy sem tőkekivitel. Bármennyire helyes több megállapítása, az olyan állításokat, melyek szerint pl. »az árfolyamkülönbségek révén jó arbitrázsügyletnek bizonyult a magyar zálogleveleknek külföldi piacon való felvásárlása és az országba való becsempészése«, vagy hogy »ennél sokkal súlyosabb volt az a csempészés, mely a legkárosabb módon rontotta pénzünk további értékét és növelte idebenn a tőkehiányt«, óvatosabban kellett volna szövegezni. Kicsit nyilván felületes a

pályaműnek az a lapidáris megjegyzése, hogy a »pengő teaurálása lassan meg fog szűnni, de kamatlábcsökkentésekkel persze nem nagyon lehet a teaurált bankjegyeket ismét előhívni«.

A pályamű írója itt ismét kifejezi azt a meggyőződését, hogy kevesebb kereskedelempolitikai elzárkózás és a külföldi adósságok kamatainak konvertálása adják meg együtt főirányelvét annak a végleges megoldásnak, melynek szükségességére már előbb rámutatott, — persze nem rajtunk áll ez, hanem a külállamokon is.

A pályamű a továbbiakban röviden vázolja azt a helyzetet, ami a többi dunai államban állott elő a tőkehiány folytán, kiemelve Cseh-Szlovákia kedvező pozícióját 1932 végéig, mely egyedül úszta meg eddig a dunai államok közül inflációs veszélyek nélkül a válságot. A pályamű élesen és határozottan szembeszáll az inflációs elgondolásokkal. Egyfelől azért, mert az infláció átmenetileg feloldható az ipari államok kivételét, így Ausztriáét, — az agrárállamok kivételére azonban ezt a hatást nem gyakorolhatja, másrészt a dunai államok ma élő nemzedéke végigélte már egyszer az inflációt s mihelyt az infláció nyilvánvalóvá válnék, olyan menekülés indulna meg a pénztől, hogy az teljesen elvesztené csereközvetítői és érték-mérői szerepét. Legfontosabbnak mondja azonban azt, hogy a példaképpen gyakran említett Anglia tőkékben gazdag ország, a dunai államok azonban szegények s rájuk nézve Anglia 1931. évi őszi kísérletének utánzása öngyilkosságot jelentene. Az infláció kérdését kifejezetten azért vonta bele munkájába a szerző, hogy ismét rámutasson arra, hogy az életnívónak túlságos leszállítása ellen nem ezen a módon lehet legbiztosabban küzdeni, hanem sokkal inkább a vámpolitika eszközeivel. A túlzott elzárkózás leépítése t. i. természetes és egészséges úton szállítja le az árakat, s ez által növeli a nagy tömegek tényleges, tehát reális jövedelmét.

A realisabb kereskedelempolitikát az u. n. stresai dilemma kidomborításával igyekszik alátámasztani a pályamű. De álláspontja itt is az, hogy a dunai államok közül Csonka-Magyarország, Jugoszlávia és Románia még akkor sem tudnák a mai terményárak mellett a szükséges kiviteli többletet elérni, ha nem folytatnának ezentúl elzárkózó politikát. A kereskedelempolitika átépítése mellett — úgy-

mond — a külföldi adósságterhek megfelelő rendezésével is elő kell segíteni a megoldást.

Látnivaló, hogy a pályaműnek eddig vázolt, csaknem felerészében a dunai államok gazdasági problémája csak távolabbról kerül tárgyalás alá. Mondhatnók, hogy magasabb közgazdasági szempontokból. Viszont az egységes, s főképp statisztikai adatokkal is megerősített okfejtést nélkülöztük.

A pályamű második, nagyobb része a probléma egyéb gazdasági vonatkozásait tárgyalja, s elsősorban a dunai államok kereskedelmi forgalmának főirányait veszi sorra. Természetszerűleg megállapítja azt a tényt, hogy az öt dunai államnak a főbb mezőgazdasági termékekből kiviteli feleslegei vannak, melyek a Dunamedencében nem helyezhetők el. Ebből azután azt a következtetést vonja le, hogy a helyzet esetleg vámuniót tehet ajánlatossá, vagy olyan preferenciákat, melyek kifelé nem autarchikusak, befelé nem protekciósak, — de semmiesetre sem teszi ajánlatossá a protekciós, preferenciális rendszert. Ennek bővebb kifejtését azonban későbbre hagyja.

Figyelemre méltók a pályaműnek azok a fejtegetései, hogy a Duna-államok a világháború után áruforgalom tekintetében erősen eltávolodtak egymástól, részben az elzárkózó politika következtében, másrészt azért, mert a Magyar-Osztrák Monarchia megszűntével megszűntek azok az előnyök, melyeket a cseh és osztrák iparosok agrárterületen, az agrárterületnek termelői pedig cseh és osztrák területen a vámkülföldről származó áruk versenyével szemben élveztek. Ezt az eltávolodást ismételten a szerző bizonygatja, s rámutat arra, hogy részben az eltávolodás természetellenes, másrészt azonban — az okokat illetőleg — ismét szinte szószerint idéz olyan okokat, melyeket előbb már előadott.

A pályaműnek azonban, mint említettük is, nem csupán itt, hanem egyéb fejezeteiben is jellemző vonása az, hogy ismétlésekbe bocsátkozik, szinte azt a benyomást keltve az olvasóban, hogy szerző a pályamű egyes részeit, sőt egyes fejezeteken belül kisebb részleteket is időbelileg nagyon széttagoltan dolgozott ki, s munkájának beadása előtt nem volt már ideje arra, hogy a szükséges simításokat, törléseket stb. elvégezze.

Ez a kifogás azonban a pályamű egyébként említett

s tagadhatatlanul jeles értéke mellett talán nem volna nagyobb jelentőségű, mindenesetre azonban súlyosabb az az észrevétel, melyet a pályamű azon fejezetével szemben kell emelnünk, melyben a dunai államok termelésében a háború után történt eltolódások kérdését tárgyalja. A statisztikai forrásmunkák közül ugyan a szerző a legtöbbet kétségkívül forgatta és sokat idéz is közülük, másrészt azonban a különböző államok adatait meg sem kísérelte itt közös nevezőre hozni s az egyes államok adattárából is meglehetősen rapszódikusan idéz. Annak hangsúlyozásáról azonban itt sem feledkezik meg, hogy mennyire »hatásosabb fegyver minden kartellbizottság és ármegállapításnál a szabad verseny, vagyis a külföldi árú vámmentes, vagy legalább mérsékelt vám mellett való bebocsátása«.

A kereskedelmi forgalmat a fogyasztás oldaláról befolyásoló tényezők megvilágítására a pályamű külön fejezetet szentel, jól látva meg azt, hogy míg iparos államokkal szemben a fogyasztási tényező bizonyos fölényt biztosított Magyarországnak számára, addig az agrárjellegű szomszédokkal szemben a helyzet éppen fordítva van, — bár Románia és Jugoszlávia felé a jövőt illetőleg az ipari exportnak még nagy fejlődési lehetőségei vannak, ha az agrárról csökken s ezeknek az államoknak vásárlóereje is helyreáll. Mindenesetre sajnálattal állapítja meg itt még azt is, hogy a fogyasztói érdekek a dunai államok kereskedelempolitikájában alig játszanak szerepet, minek oka az, hogy a fogyasztók nincsenek egyáltalán megszervezve. Azután hirtelen fordulat: »De nincs messze az idő, mikor a történelem főleg abból a szempontból fogja megítélni a különböző kormányok szerepét, hogy mennyit tettek a jövedelemeloszlás arányosítása érdekében«.

A Dunamedence államai közül külön vizsgálja a pályamű az iparos és külön az agrárállamok kereskedelempolitikai helyzetét. Önmagában nagy figyelmet érdemlő és mégis sok vonatkozásban ismétlésként ható fejtegetéseket olvasunk itt Ausztria, Cseh-Szlovákia mezőgazdasági elzárkózásáról, amit most végre — főképp osztrák vonatkozásban — a vámtarifális intézkedések ismertetésével is jobban megvilágít a szerző.

Itt azonban jelentkezik a pályaműnek az a másik hibája, amely azután később is többször kiütközik, hogy a különböző tárgyalások anyagát túl aprólékosan dolgozza

ki. Viszont kétségkívül jó megfigyelésre vall az a megjegyzése, hogy az 1931. évi osztrák-magyar kereskedelmi szerződéshez csatlakozó pótszerződés burkolt preferenciát biztosított bizonyos mennyiségű magyar liszt és búza bevitelére oly módon, hogy mindkét államban hitelnyújtó szervezetek létesültek, melyek a hivatalos kamatlábnál jóval alacsonyabban nyújtottak a másik állam felé irányuló exportra hiteleket.

Az agrárállamok kereskedelempolitikai helyzetét illetőleg igaza van a pályamű írójának abban, hogy a magyar agrárkivitel visszaesésének egyik jelentős oka az volt, hogy terményeinket az iparos államok piacairól kiszorították más agrárállamok terményei. A magyar agrárexport versenyképességének csökkenéséért a már többször hangoztatott ipari protekcionizmuson kívül az árú minőségét, valamint a szállítási feltételek kedvezőtlenségét okolja. A minőség kérdését illetőleg nem sok mondanivalója van. »Minél jobb valamely árú minősége, annál jobb előfeltételekkel indul a versenyben.« A problémának ez a része mindenesetre valamivel bővebb kidolgozást érdemelt volna. Félig-meddig öncáfolatba megy azonban a pályaműnek azon fejtegetése, mely szerint csak egy termelési ág marad, amely felé a munkanélküliséget terelni lehet: az ipar.

A pályamű következő fejezete a legnagyobb kedvezmény és a preferenciák kérdéseit tárgyalja, jórészt elméletileg. Kétségkívül figyelmet érdemel az az állásfoglalása, hogy lényegileg a magunkét már nem lehet a legtöbb kedvezmény korszakának nevezni, — egyéb okokon kívül azért, mert a legtöbb kedvezményt számos úton-módon megkerülik és mert a gazdasági élet kényszerűen keres más alkalmasabb megoldásokat. Figyelemre méltók azok a fejtegetések, melyekkel a protekciós preferencia kérdését tárgyalja a szerző. A termelők érdekeit szem előtt tartó preferenciákról az a véleménye, hogy az efajta preferenciát nyújtó állam saját kivitelre dolgozó termelési ágainak kedvéért adja az előnyt. A fogyasztó érdekében nyújtott preferenciák a vámúnióhoz esnek közel. A harmadik lehetőség a politikai okokból nyújtott preferencia. Elméletileg a pályázó szerint a preferenciális rendszerben egyidejűleg éppúgy vannak szabadkereskedelmi és védővamos elemek, mint a legtöbb kedvezmény rendszerében. Az előbbi azonban kétségkívül több autarchikus elemet tartalmaz magában,

mint a legtöbb kedvezmény; gyakorlatilag a preferencia viszont — a pályázó felfogása szerint — a legtöbb kedvezmény megszorítása. Végso eredményben a pályázónak az a konkluziója, hogy a lényeg nem is az, melyik rendszer mellé állunk, hanem az, hogy az államok kereskedelempolitikája autarchikus-e, vagy az egyes termelőkategóriákkal szemben az összesség érdekeit tartja szem előtt.

Nagyobb fejezetet alkot a pályaműnek az a része, mely a dunai kérdés rendezésére irányuló nemzetközi akciókat tárgyalja. Kétségkívül érdekes és sok tekintetben igaz is az a megfigyelése, hogy a felelős kormánypolitikások »gyönyörű beszédekét mondanak a szabadkereskedelemlről, a lefegyverzésről, a lelkek közeledéséről s ugyanakkor nagyszerű formulákat találnak arra, hogyan lehet az ilyennemű határozatok alól kibuvót keresni. Egyébként azonban ennek a fejezetnek kidolgozásában szerző kétségkívül nem találta el a helyes mértéket; sok, egészen felesleges részletet illesztett bele anyagába s így művének tartalmát terhelte, de a probléma megoldását egyáltalán nem vitte előbbre.

A dunai vámunióról a pályamű szerzője azt véli, hogy ennek gazdasági és szociális előnyei vannak, de másfelől nagy megrázkódtatásokat okozna: óriásira nőne a munkanélküliség és igen jelentős befektetett tőkék vesztenék el stabilitásukat. Közös, minden államban jelentkező akadálynak látja azt, hogy nem lehet egységes vámtarifát, egységes kereskedelempolitikát kiépíteni. A dunai államok preferenciális közeledésének legfellejbb politikai okai lehetnének — megakadályoztatnék az, hogy a volt monarchia területei még jobban eltávolodjanak egymástól —, gazdasági téren azonban könnyen járhatna ez annyi hátránnyal, amennyi előnye volna. A protekcionista preferenciának a pályamű szerint gyakorlati szempontból nem sok lehetősége volna.

Miben látja a pályamű a kibontakozás útjait? Elsősorban az elzárkózás csökkentésében és a kereskedelmi kapcsolatok minél nagyobb kimélyítésében, az egyes államokra nézve minden gazdaságilag fontosabb ágbán, — ehhez pedig nem a preferenciális rendszer, hanem a legtöbb kedvezményes rendszer vezet. Nagy súllyal esnék latba azonban a másik szükséglet, amely a régi monarchiában megvolt s ma nincs meg, t. i. a stabilitás. De mind-

két irányban nagy akadályul szolgál a dunai államok egymásközi politikai feszültsége. A győztesek lelkiismerete — úgymond — nem tiszta s megnyugtató fegyverkezéshez kell folyamodniok. Ezt az alapjában egyszerű s mégis fontos gondolatot egyetlen másik pályamű sem fejt ki ily világosan. A mai világválság súlypontja a Dunamedencében van. Amíg a Kárpátok által övezett területen rend nem lesz, addig a politikai feszültségek meg nem szűnhetnek és addig végleges javulást gazdasági téren sem várhatunk. A végleges megoldás elengedhetetlen előfeltétele a pályázó szerint a békeszerződés területi rendelkezésének revíziója.

14. A »Dunavölgy« jellegű pályaműről fentebb már megemlítettük, hogy statisztikai megalapozás szempontjából kiemelkedik a pályamunkák közül. A rendelkezésre álló összes statisztikai anyagot nagyon gondosan hordta össze a pályamű szerzője és kétségkívül már csupán ezzel a fáradságos munkájával is maga felé terelte a figyelmet. A Dunamedencén ez a pályamű is Közép-Európa részben kisebb, részben tágabb területét érti. Szűkebb értelemben a több ízben említett öt államot foglalja be e körbe, melyek mellett nagyon helyesen és az összes pályamunkák között szintén legkövetkezetesebben ez a pályamű foglalkozik Lengyelország, Olaszország, Németország adataival is.

Szerző mindenekelőtt a földrajzi és történelmi hátteret iparkodik megrajzolni, kicsit talán hosszadalmasan fejtegetve olyan történelmi mozzanatokat, melyeknek a pályatétel szempontjából nincs jelentőségük. Viszont helyesen utal arra, hogy a vizsgált terület állami és gazdasági életének kialakulásánál a domborzati és ezzel kapcsolatos vízrendszer játszott főszerepet s ezek a tényezők szabják meg a további fejlődés útjait is. Teljesen feleslegesek a pályaműnek azok a részei, ahol Magyarország területének • római korszakbeli, majd a népvándorlás korába eső történetéről ír. A magyarság megtelepüléséről s a magyar állam kialakulásáról írt fejtegetései — akárcsak Bulgária, Jugoszlávia stb. történelmi vázlata — két szempontból is célu-
kat tévesztik: rövidegüknél fogva semmit sem mondanak, de másrészt a pályamű anyagát mégis jelentősen lekötik. Talán a következő gondolat kifejezése érdekében tette mindezt: »Pedig a Dunavölgyének immár tudatára kellene ébrednie, hogy önmagáért és nem másokért van. Ezt az öncélúságot csak oly átcsoportosítás mozdíthatja elő,

melyben a Dunavölgy népei saját érdeküket szolgálva működnek össze».

A Dunamedence általános gazdasági helyzetét a pályamű második része tárgyalja. Abból indul ki, hogy a Páris-környéki békekötések a határok megszabásánál nem ügyeltek gazdaságilag életképes egységek megalkotására: a békeszerződések a Dunamedencében különböző kulturális, szociális és gazdasági fokon álló területeket kapcsoltak össze. Cseh-Szlovákiában, Jugoszláviában és Romániában a többfelé tagoltság, a részletkooperáció hiánya a hátrányos, Magyarországon és Ausztriában pedig a gazdasági előfeltételek egyoldalúsága a baj. Ugyanebben a részben foglalkozik a pályamű a világ gazdaság újabb evolúciójával, a rövid fejezet azonban a pályaműnek kétségkívül kevésbé sikerült részei közé tartozik és arra vall, hogy a pályamű szerzője, bár tanult statisztikus lehet, közgazdasági iskolázottsága kisebb. Persze a világválság kérdésének tárgyalása tényleg beletartozik a pályamű anyagába. Csak hogy a tárgyalásnak alaposabbnak kell lenni, mintsem ebben a pályaműben látjuk. Ebben a tekintetben a »Dunavölgy« jeligéjű pályamű mindenestre alatta áll az »Alfa« jeligéjűnek. Statisztikai megalapozása azonban annál szebb. Látjuk ezt a tanulmány többi fejezetéből is, melyekben szerző a gazdasági élet különböző ágainak vizsgálatánál mindig arra törekszik, hogy a dunai és a többi államok adatait közös alapra hozza, mindenkor összegezze s így jelezze a dunai államok jelentőségét.

A pályaműnek népességre vonatkozó fejtegetései szerint világviszonylatban a Dunavölgy nagy államai sem akora kiterjedésűek, hogy a nagyobb gazdasági területek által nyújtott előnyöket élvezhetnék. Azt a számítást azonban, hogy a legutóbb észlelt szaporodási arányszámok figyelembevételével állapíttassék meg száz év múltán a népesség száma, elhibázottnak tartjuk.

A népesség foglalkozására vonatkozólag közölt adatokból helyesen vonja le a pályamű azt a következtetést, hogy a Dunamedence államaiban az iparosodás általában megfigyelhető s valószínű, hogy Jugoszlávia jár e tekintetben elől. A túlnépesedés veszedelmétől szerző egyelőre nem tart s ha — úgymond — »a Dunavölgy kultúraltabb népeinek gyenge szaporodása a mostani helyzetben nem kívánatos eltolódásokat okozhatna, a szaporodásnak bizo-

nyos szabályozása az állam beavatkozásával nem elképzelhetetlen». Anélkül, hogy e népességpolitikai felfogásnak helyességével vagy helytelenségével foglalkoznánk, megállapítjuk, hogy a gondolat átmenet nélkül való felvetése meglepőnek látszik.

A pályamű szerint a Dunamedencében a gazdasági problémák súlypontja az őstermelésben van. Nagy vonásokban a pályamű az agrárválság világgazdasági okait érinti, azután pedig a birtokmegosztás szép statisztikáját nyújtja, — a lehetőséghez képest a földreform hatását is igyekezvén megvilágítani. Az agrárrolló kérdését néhány adattal szintén igyekszik megvilágítani.

Az agrárgazdálkodást gazdaságföldrajzi és statisztikai adatok alapján kívánja jellemezni szerző. Az egyes államok mezőgazdaságának általános leírása után gondosan összeírt táblázatok dolgozzák fel a szűkebb és a tágabb értelemben vett Dunamedence földterületének művelési ágak szerint való megosztását, egész Európa, illetve az egész világ adataival is összehasonlítást téve. A vetésterület, a termésmennyiség és a hektáronként való átlagos termés adatait a pályamű 1924-től 1931-ig szintén szép táblázatokban állította össze; az adatok kommentálását kissé hosszúra nyújtotta, de azok összefoglalásával hasznos szolgálatot végzett.

Egyedül ebben a pályaműben találunk azonban arra vonatkozólag érdembeli számításokat, hogy az agrártermelés és fogyasztás mérlege és az egyes államokban és a nagyobb gazdasági egységekben miképpen alakul. A többi pályaművek szerzői legfeljebb egy-egy cikkre vonatkozólag közöltek bizonyos számításokat. A »Dunavölgy« jeligéjű pályamű export- és import-államok szerint tagolva dolgozta fel a búza, rozs, árpa, zab, tengeri, burgonya, tehát a fő termények mérlegét, de hasonló számításokat végzett a cukorra, a borra, a szarvasmarhákra és sertésekre vonatkozólag is. Ilymódon állapítja azután meg rendre az egyes államok ellátottsági viszonyait, bár közgazdaságilag kisebb jártasságot árul el akkor, mikor az export-probléma sok más vonatkozására való figyelem nélkül egyszerűen terjeszti elő a kívánságot, hogy az európai búzaszükséglet elsősorban a kontinentális termésből nyerjen kielégítést. A főtermények tekintetében értékes számításokat találunk arról is, hogy Magyarország és Ausztria, továbbá Magyar-

ország, Ausztria és Cseh-Szlovákia, harmadsorban az öt dunai állam, valamint az öt Dunaállam és Németország adatai miképen alakulnak, végül pedig mi az eredmény a közép európai államok közös gazdasági egységbe való fogása esetén.

A »Dunamedence agrárpolitikája« cím alatt szerző elsősorban a protekcionista és az autarchikus törekvések emelkedéséről ír. Persze nem írhatjuk alá azt a vélekedését, hogy a protekcionizmus újabb gazdaságpolitikai jelenség. De helyesen látja meg, hogy az erőszakolt agrárfejlődés erőfecsérlés; lehet talán pillanatnyilag indokolt, de gazdaságilag káros és esztelen. Az »Alfa« jeligéjű pályamű általános szempontokból világította meg a mezőgazdasági autarchia terjedését. Az ipari államokban viszont a most tárgyalt pályamű foglalta össze ügyesen az egyes államok agrárpolitikai intézkedéseit s tömören adta elő az agrárválság megoldásával foglalkozó nemzetközi konferenciának anyagát is. A kereskedelempolitikai kérdéseket szerző persze később még behatóbban tárgyalta, munkájának ebben a részében azonban felette egyszerűnek látja a kérdés megoldását: »egyelőre legkönnyebben megvalósítható kapcsolatok létesítésére kell törekedni, — fenntartva a lehetőségét, hogy az egyesülés más államok csatlakozásával bővülhessen«. Optimista az a vélekedése is, hogy a dunai államoknak »nem kell félniök attól, hogy agrártermelésüket egymásnál és a közeli szomszédoknál elhelyezni ne tudnák«, s »mihelyt a válság lecsillapul, a Dunamedence agrártermelését veszély nélkül fokozhatja is, csak a gazdasági erőpocsékolást jelentő drága üvegházi termelés erőszakolásától kell tartózkodni«. Magyarország szempontjából előnyösnek tartaná azt is, hogy ha csupán az agrárállammal egyesülne közös blokkba, mert így a mezőgazdasági terményeket — akár a blokk határain túl — kedvezően értékesíthetné, ipara pedig olcsóbban jutna nyersanyagokhoz s a blokkon belül megnövekedett piacot találna.

A pályamű ötödik része az ipari probléma kérdéseit dolgozta fel és elsősorban az ipar nehézségeit igyekezett a Dunamedencében vázolni, jórészt az ipari válság okait kutatva világviszonylatban, másrészt pedig az egyes államok általános ipari helyzetét festi meg. Kiegészíti ezeket a fejtegetéseket az ipari leltár statisztikája, a szénkincs, kő- és barnaszénttermelés, petróleumtermelés, vasérckincs,

vasérc-, nyersvas-, acéltermelés adatainak gondos összeállítása, amit még egyéb statisztikai táblázatok is kiegészítenek s juttatják a szerzőt abba a helyzetbe, hogy bírálatot alkothasson az egyes államok iparának helyzetére. Nélkülöztük azonban azoknak a nagyértékű inarstatisztikai forrásoknak erősebb kihasználását, melyeket a pályamű szerzője nyilván jól ismer, de amelyekkel már nyilván nem akarta amúgy is nagyra nőtt pályaművének anyagát bővíteni.

Az ipar érdekében: »Az ipari fogyasztópiac megerősítése érdekében a mezőgazdaságot elesettségéből fel kell emelni, az agrárérdeket előmozdító intézkedések azonban olyanok legyenek, melyek az ipart minél kevésbé sújtják«. A protekcionizmust, meglehetősen általánosságban mozogva, elsősorban azoknál az iparoknál kívánja a szerző leépíteni, melyeket erőszakosan fejlesztettek, de óvatosságra int fontos szociálpolitikai szempontok miatt. Egyébként az ipart olyan területnek tekinti, ahol egyes államok elszigetelt intézkedéseivel nem érhetnek el elég eredményt. Tökéletesebb megoldást csak az országok közti cselekvés hozhat.

A pályamű hatodik fejezete a forgalom problémáit világítja meg s elsősorban külkereskedelmi szerkezetét vizsgálja fel az 1929—31. évi adatok alapján. Megállapítja Magyarország kivitelének sokoldalúságát. A pályamű legértékesebb részei közül valók azok a jobbára statisztikai adatokon felépülő fejtegetések, melyek a Duna-együttműködés kérdését tárgyalják a külkereskedelmi adatok tükrében. Szerző Magyarország 1923—31. évi exportjában és importjában mindenekelőtt a közép-európai államok részesezését vizsgálja s kutatja, hogy melyik állam egészíti ki leginkább Magyarország áruforgalmát. Még behatóbban vizsgálja azt, hogy az öt dunai állam forgalmából mekkora rész esik egymásközi árucserére a tágabb értelemben vett dunai államokra, valamint a fontosabb többi európai államokra is. Természetesen szerző is észreveszi, hogy a dunai államok egymásközi forgalma évről-évre mindjobban összezsugorodott és ezzel párhuzamosan Nyugat-Európa felé terelődött, de azt is meglátja, hogy a szomszédos államok gazdasági elzárkózását legjobban a magyar áruforgalom érezte meg.

E fejezethez függelékképpen csatolja a pályázó azokat

az érdekes statisztikai számításokat, melyeket a dunai államok behozataláról és egymásközi behozataláról, ill. kiviteléről a fontosabb árúnevek szerint készített el.

A Dunamedence kereskedelempolitikájára vonatkozó fejezet rövid elméleti összefoglalása után ismerteti azokat a konferenciákat, melyek a dunai államok közelebbhozá-
sával foglalkoztak. Arra az eredményre jut, hogy hármas választ között állunk. Az egyik szigorú elzárkózás politikájának feladása, minthogy az autarchia legfeljebb nagy gazdasági felületeken belül indokolt. A másik végletet a teljesen szabad kereskedelem bevezetése jelentené; a biztosítékok nélkül azonban nem lehetne egészen lerombolni a vámfalakat, — egyelőre tehát valamilyes kompromisszummal kellene megelégedni a két véglet között. »Keresni kell az együttműködést regionális úton a lehetséges keretekben, amely azután tovább bővíülhet.« Magyarország szempontjából legkézenfekvőbbnek az Ausztriával való társulást tartaná és szinte minden vonatkozásban szerencsés megoldásnak találná az Olaszországgal való együttműködést is. Cseh-Szlovákia bekapcsolódása szerző szerint a magyar agrárérdekeknek kedvezne, az ipariaknak ártathatna is. Másrészt akár Románia, akár Jugoszlávia Magyarországgal való kooperálásával agrártermelésünk versenytársat kapna, bár iparunk számottevő piacbővülést találna.

Az együttműködést egyébként megfelelő kereskedelem-politikai, technikai megoldás esetén mindegyik állammal való kombinációban előnyösnek vélné a szerző. A megoldást illetően a pályamű a vámunióhoz közelálló szövetség létrehozására gondol s emellett kifelé olyan kiegészítő területekkel való megegyezésre, melyek a nagyobb egység feleslegeit átveszik, illetve annak hiányzó szükségleteit ellátják. A szerző ezen álláspontjának bővebb megalapozását azonban hiába keresnők munkájában.

A közlekedés és közlekedéspolitikai kérdéseit tárgyaló fejezetből elsősorban szintén az ügyes statisztikai háttérrel emeljük ki. Így jut azután el a pályamű befejezéséhez. Abban foglalja össze vizsgálatainak eredményét, hogy »a Dunamedence gazdasági dezoláltságának és nyomorának gyökere Európa világháború utáni rendezésében keresendő«. »A statusquonak már részleges visszaállítása egy csapásra megváltoztatná a gazdasági anarchiát és emellett közvetve a politikai atmoszféra kedvezőbbé tétele mozdi-

taná elő a gazdasági kapcsolatok további mélyülését. Enélkül minden megoldás csak részletmegoldás.« Gazdasági alapon szerző nem lát más utat a megoldásra, mint »a nagyobb gazdasági egységek tervgazdálkodását és ezzel kapcsolatban a világgazdálkodás rayonizálását nagyobb egységálózatban«. Ha sikerül Európában nagyobb gazdasági egységeket teremteni, szerző szerint csak további egy lépés, hogy ezek egymással még jobban összefogjanak és esetleg az európai egységet alakítsák ki. A Duna-problémának mindkét esetben ugyanaz a feladata: helyre kell állítani a békeszerződésekkel széttört gazdasági egységeket és addig is, ameddig ez megtörténik, gazdasági szövetkezéssel hasonló alakulatot kell létrehozni. »Csakis a gazdasági béke helyreállításával felelhet meg a Dunamedence fekvéséből adódó ama rendeltetésének, hogy a népeknek és kultúráknak nem elválasztója, hanem egyesítője legyen.« Ezzel a szép mondattal búcsuzik el olvasójától a pályamű szerzője, akinek azonkívül, hogy szép bibliográfiát is csatolt pályaművéhez, — érdeme szép, folyékony, gördülékeny, világos írásmódora, melynek tekintetében fölibe kerekedik a többi pályázónak.

V.

A részletes bírálat elvégzése után alulírt bizottság arra a meggyőződésre jutott, hogy a beérkezett pályamunkák közül egyik sem felelt meg a feltételeknek: egyik sem önálló becsű, teljesen kész mű. A bizottság így azt a véleményt terjeszti a tek. Akadémia elé, hogy az idei évre esedékes dr. Chorin Ferenc-jutalom egyik pályamunkának se ítéltessek oda.

Alulírt bizottság mégis úgy véli, hogy bár a pályaművek elbírálása során jutalmazásra méltó munkát nem talált, mégis van két pályamű — az egyik az »Alfa«, a másik a »Dunavölgy« jeligéjű —, mely érdemes arra, hogy a többi pályaművel szemben különösen kiemeltessék és valami formában honoráltassék. Azt hisszük, hogy méltányos és igazságos az a javaslatunk, hogy az »Alfa« és »Dunavölgy« jeligéjű pályaművek szerzői elismerésre méltó fáradozásaikért a tek. Akadémia által a dr. Chorin Ferenc-jutalomdíj idei évben esedékes összegének terhére bizonyos munkadíjat kapjanak. Javasoljuk a tek. Akadémiának, hogy ha a két pályamű szerzője a nagygyűlés

határozatától számított záros határidőn — 8 napon — belül a t. Főtitkári Hivatalnál jelentkezik, részükre egyenként 500—500 pengő munkadíj utaltassék ki, azzal a határozott kikötéssel, hogy ha esetleg pályaműveiket nyilvánosságra hozzák, sem a munkák címlapján, sem előszavában nem tehetnek arra célzást, hogy a tek. Akadémia nagylelkűsége műveiket ily módon emelte ki a különben meddő pályázat résztvevői közül.

Budapest, 1933. április 29-én.

Laky Dezső l. t.
előadó.

Gaal Jenő ig. és r. t.
elnök.

Popovics Sándor ig. és t. t.

Teleszky János ig. t.

Bláthy Ottó Titusz t. t.

Navratil Ákos l. t.

Kaán Károly r. t.

bizottsági tagok.

VII.

Költségvetés

az 1933. év július—december hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzetének írói és szerkesztői tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzetének nyomdai kiállítására	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetére	1.500 „
Összesen :	8.500 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Zsirai Miklós l. t.: „Az obi-ugor ígekötők“ c. értekezésének kinyomatására és írói tiszteletdíjára	1.000 P
2. Bírálati díjakra	200 „
Összesen :	1.200 P

b) Nyelvtudományi Bizottság:

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjaira	3.600 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	3.850 P

c) Nyelvművelő Bizottság.

1. A „ <i>Magyarosan</i> ” c. folyóirat kiadására	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	2.250 P

d) Classica-Philologiai Bizottság.¹

1. Egy kiadványra tartalékolva	500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	50 „
Összesen :	750 P

e) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadások	40 „
Összesen :	2.740 P

f) Képzőművészeti Bizottság.

1. Egyik kiadvány céljaira tartalékolva	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	2.200 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 12.990 P

¹ A Szidarovszky János „*Görög és latin hangtan és alaktan*” c. munkájának folytatására fordítható összeget csak októberben lehet meghatározni.

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Sürgős értekezés vagy emlékezés kinyomatására és írói tiszteletdíjára	800 P
2. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen :	900 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. Az <i>Athenaeum</i> folyóirat segélyére	1.000 P
2. A bizottság egyik kiadványára tartalékolva	500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	1.740 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. A bizottság kiadványsorozatának következő kötetére a nyomdai költség további részlete	500 P
2. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	540 P

d) Történelmi Bizottság.

1. Néhai Nagy Gyula I. t. „ <i>Anjou-kori okmánytár</i> “ c. művére	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadások	40 „
Összesen :	2.240 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és tiszteletdíjaira	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	2.230 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A <i>Közgazdasági Szemle</i> segélye	2.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	100 „
Összesen :	2.700 P

g) Archaeologiai Bizottság.¹

1. Archaeológiai ásátásokra a bizottság irányítása szerint a M. Nemzeti Múzeum tisztviselőinek közreműködésével	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	1.240 P

C)**A III. osztály és bizottsága.****a) III. osztály.**

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítő</i> nyomdai ki- állítására, az ebből készítendő különlenyomatokra és az írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Emlékbeszédekre és ezek írói tiszteletdíjára	400 „
3. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
4. A Magyar Geofizikai és Geodéziai Bizottság által végzendő kutatásokra	500 „
Összesen :	16.000 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. Hollós László : <i>Szekszárd vidékének gombái</i> c. kiadvány nyomdai költségére	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	1.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen 17.200 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 41.800 P

¹ Az Igazgató-Tanács csak októberben fogja eldönteni, hogy az *Archaeológia* *Értesítő* kiadására mily összeg lesz előírányzandó.

Néptudományi Bizottság.

1. A bizottság egyik kiadványának nyomdai költségére	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. A bizottság apróbb kiadásaira	40 „
Összesen:	1.240 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre	300 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	900 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kőfések költségeire és egyéb legszükségesebb költségekre	2.000 P
*	
Az Akadémia kiadványainak szétküldési költségeire	1.000 P
A Coopération Intellectuelle költségeire	1.000 „
Összesen:	2.000 P

Külön kiadvány.

Stein Aurél k. t.: <i>Régi középzásiai nyomokon</i> c. m. magyar fordításának nyomdai költségére, továbbá fordítói és fe- lülvizsgálói tiszteletdíjaira	6.000 P
---	---------

Személyzeti kiadások..

A főkönyvtárnok úr fizetése	2.000 P
A főtáskári iroda és a könyvtár alkalmazottainak	5.280 „
Összesen:	8.280 P

Tiszteletdíjak félévre.

A három osztálytitkár úrnak egyenként 1.000 P	3.000 P
Dudás Kálmán építésznek	800 „
Voit Lajosnak könyvelésért	800 „
Az altisztek családjainak gyógykezeléséért	800 „
Összesen:	5.400 P

Nyugdíjak és segélyek.

Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és az időnként előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segélyekre	14.000 P
Újévkor szokásos ajándékokra	2.000 „
Összesen:	16.000 P

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	4.400 P
Villamos világítás (az Akadémia palotája és a bérház lépcsőháza)	1.800 „
Vizdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	408 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	120 „
Telefóndíj	280 „
Póstadíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költségére kb.	300 „
Adókra (ez bizonytalan) eddig kb.	13.500 „
Illeték-egyenérték	100 „
Összesen:	22.658 P

Rendkívüli dologi kiadásokra 2.000 P

Összes kiadások kb. 141.718 „

Bevételek.

1. Várható államsegély	35.000 P
2. Házbérjövedelem kb.	26.000 „
3. Könyvek eladásából kb.	2.000 „
4. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat jövedelméből kb.	3.000 „
5. Az Ig.-Tanács határozata alapján a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon jövedelméből felhasználható	35.000 „
6. Pénztári maradvány 1933. június végén	17.098 „
Összesen kb.:	118.098 P

Előrelátható hiány 23.620 P

VIII/a.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1933. JÚNIUS HÓ 30-ÁN

ÉS

JÖVEDELMEI 1933. JANUÁR 1-TŐL JÚN. 30-IG.

ACTIVUM

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

	Pengő	Pengő
1. <i>Készpénzkövetelés:</i>		
1. a Magyar-Olasz Banknál		519.—
2. <i>Értékpapírok:</i>		
1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon . .	378.596-60	
2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon . .	169.673-35	548.269-95
3. <i>Ingatlanok:</i>		
1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1273 □-öl		
2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3455 hold 1465 □-öl		
3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. számú ház		11,485.479-84
4. <i>Követelések:</i>		
M. kir. igazságügyminisztérium	822.000.—	
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank . . .	7.997-46	
Óvadékok	880.—	
Gróf Vigyázó Sándorné-vagyon	992-80	
Dr. Vályi Lajos (elszámolásban) . . .	86-36	
Gerényi Jakab	2.711-66	
Tóth József erdőmérnök	746-37	
Garzó József	1.600.—	837.014-65
		12,871.283-44

Budapest, 1933. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

KIADÁSOK

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek:</i>		
Kösterhek	6.771,46	
Életjáradék	12.000,—	
Kegydíjak, adományok	1.902,—	
Illetmények	16.959,98	
Gazdasági alkalmazottak fizetése	3.550,—	
Alkalmazottak készkiadásai	1.611,35	
Bankköltségek	245,47	
Misédíjak	2.934,—	
Gazdasági iroda fenntartási költsége	262,27	
Rákoskeresztúri múzeum fenntartási költsége	2.443,10	
Perköltségek	4.769,21	
Különléle költségek	1.130,76	54.579,60
2. <i>Kötőnyi gazdaság beruházási költség</i>		16.726,66
3. <i>Kifizetett kamatok:</i>		
A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak „Hitel”-számla után	19.777,51	
A Magyar Nemzeti Bank nyugdíjalapjának	29.120,—	
Gróf Vigyázó Sándorné-vagyonnak	733,43	49.630,94
4. <i>A folyó évi jövedelemből felhasznált összeg</i>		70.000,—
5. <i>Fennmaradó tiszta jövedelem</i>		7.127,32
		198.064,52

Budapest, 1933. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k. .

jövedelmei az 1933. I. félévben.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelmek :</i>		
1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	30.332 70	
2. „ „ Ferenc „	94 19	30.426 89
2. <i>Értékpapírijövedelem :</i>		
1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	20.048 —	
2. „ „ Ferenc „	6.844 79	26.892 79
3. <i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
1. A gróf Vigyázó Sándor-vagyonból:		
Nagyberki-Mosdós haszonbére	10.456 —	
Szalkszentmárton „	51.900 08	
Harta-Bojár „	5.913 —	
Csabony „	931 62	
Nagyberki-i erdőgazdaság bevételei	5.149 81	
Csabonyi „	4.374 08	
Kötönyi „ „	2.877 53	
Bojári „ „	1.560 90	
Kötönyi gazdaság „ „	14.083 56	
Egyéb bevételek (vadászati és halászati bér)	1.406 58	98.653 16
2. A gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból:		
Abony haszonbére	9.599 13	
Uzod-Nánapuszta „	1.830 58	
Rákoskeresztúr (nagy rét) „	2.560 —	
Bátya „	1.293 77	
Abonyi erdőgazdaság bevételei	814 —	
Bátyai „	1.848 28	
Abonyi gazdaság „	257 42	
Bátyai „	1.086 13	
Egyéb bevételek (vadászati és halászati bér)	376 04	19.665 35
4. <i>Házbérjövedelem :</i>		
Befolyt házbérek	46.164 23	
Házadó és fenntartási költségek	23.737 90	22.426 33
		198.064 52

augusztus hó.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelés :</i>		
	1. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél	1.534.34	
	2. a Magyar-Olasz Banknál	1.898.—	3.432.34
2.	<i>Értékpapírok</i>		215.217.24
3.	<i>Ingatlanok :</i>		
	Rákoskeresztúr		
	Vecsés		
	Pesti Rétek		
	Penc		1,857.834.—
4.	<i>Követelések :</i>		
	Rákoskeresztúron eladott telkekért . .		208.326.03
			2,284.809.61

Budapest, 1933. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k.

mérlege 1933. június hó 30-án.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Hagyatéki tőke</i>		2,099.284-04
2. <i>Fel nem használt előző évi jövedelmek</i> . .		80.438-83
3. <i>Tartozások :</i>		
1. a M. Tud. Akadémiának	83.897-08	
2. a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-féle vagyonnak	992-80	
3. Független elszámolások	250-—	85.139-88
4. <i>Tiszta jövedelem</i>		19.946-86
		2,284.809-61

augusztus hó.

A könyvelésért:

Várady György sk.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

KIADÁSOK

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek :</i>		
Illetmények	4.240—	
Alkalmazottak készkiadásai	483·96	
Közterhek	3.194—	
Bankköltség	39·67	
Rákoskeresztúri alkalmazottak illetményei	2.680—	
Rákoskeresztúri birtokfelmérés költségei	239·26	
Egyéb kiadások	270—	11.146·89
2. <i>Kifizetett kamatok :</i>		
A M. Tud. Akadémiától felvett kölcsön- tőkék után		2.612·92
3. <i>Tiszta jövedelem</i>		19.946·86
		33.706·67

Budapest, 1933. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k.

jövedelmei 1933. I. félévben.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelem :</i>		
1. Folyószámla kamat	859.11	
2. Rákoskeresztúri parcellázás kamat-bevétele	7.577.40	8.436.51
2. <i>Értékpapírajövedelem</i>		9.421.08
3. <i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
Rákoskeresztúri haszonbér	3.575.93	
" erdőgazdaság bevételei	1.397.61	
" egyéb bevételei	486.80	
Vecsés haszonbér	4.045.44	
Pesti rétek haszonbér	5.591.80	
Penc haszonbér	751.50	15.849.08
		33.706.67

augusztus hó.

A könyvelésért .

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

A két gróf Vigyázó-vagyon kimutatása 1933. június hó 30-án

**A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában levő
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak
illetményei 1933. január hó 1-től június hó 30-ig.**

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja	6.000.—	P
Dr. Vályi Lajos ügyvéd irodaátalánya	1.200.—	"
Gerényi Jakab gazdasági tanácsos tiszteletdíja . . .	4.800.—	"
Garzó József kulturmérnök tiszteletdíja	4.759.98	"
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	3.640.—	"
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja	800.—	"

Összes illetmények : 21.199.98 P

Ad $\frac{3333.}{V. 1933.}$.

VIII/b.

A KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KÖLTSÉGVETÉSI ELŐIRÁNYZATA

AZ 1933. ÉV MÁSODIK FELÉRE.

3333/V. 1933.

Elő-

a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
a) Haszonbérletileg kezelt földbirtokok.			
1.	Abony-Bolháspartpuszta (572'45 q) búzahaszonbér	6.869'40	
2.	Abonyi kishérlétek (részben búza, részben pénzér)	1.250'28	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (részben búza, részben pénz)	11 300'—	
4.	Csabonyi kishaszonbérletek (pénzhaszonbér)	1.121'04	
5.	Harta-Bojár (365 q búzahaszonbér)	4.380'—	
6.	Nagyberki-Mosdós (pénzhaszonbér)	10.470'07	
7.	Rákoskeresztúr-Nagyréti (pénzhaszonbér)	3.000'—	
8.	Szalkszentmárton (pénzhaszonbér)	40.000'—	
9.	Tószeg-Paládics (búzahaszonbér 325'5 q)	3.906'—	
10.	Tószeg-Szántóhalom (pénzhaszonbér)	3.000'—	
11.	Uszód-Nánapuszta (116'4 q búzahaszonbér)	1.396'80	
12.	Bátyai zátony bére	3.000'—	89.693'59
b) Vadászati és halászati bérek.			
13.	Bátya vadászati bére	750'—	
14.	Kötöny vadászati bére	200'—	
15.	Bátya halászati bére	400'—	
16.	Csabony halászati bére	400'—	
17.	Csabony vadászati bére I. félévben esedékes	—'—	1.750'—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
18.	Abony	536'—	
19.	Bátya	14.500'—	
20.	Prónayfalva-Kötönypuszta	9.500'—	24.536'—
d) Erdőgazdaság.			
21.	Abony	2.000'—	
22.	Bátya	4.000'—	
23.	Csabony	19.000'—	
24.	Harta-Bojár	2.000'—	
25.	Nagyberki	8.000'—	
26.	Prónayfalva-Kötönypuszta	12.000'—	
27.	Szalkszentmárton	3.000'—	50.000'—
e) Bérházak.			
28.	Budapest, VII., Károly-körút I.	48.616'58	
29.	Bátyai Központi Szálloda	150'—	
30.	Bátyai ispánlak	210'—	
31.	Bátyai szegényház	40'—	
32.	Csabonyi révkorcsma	150'—	
33.	Csabonyi ügynöklak	75'—	
34.	Kisberkii korcsmaépület	37'50	49.279'08
f) Tőkejövedelem.			
35.	Harta-Mikla vételára után kamatjövedelem	24.660'—	
36.	Értékpapírhozjárati	3.000'—	
37.	Folyószámlakamat	340'—	28.000'—
g) Különféle bevételek.			
38.	Szalkszentmárton térítés (feketehalmi istálló kártérítés)	555'56	
39.	Előre nem látottak	400'—	
40.	Bolháspusztai hátralék	1.000'—	
41.	Schweighardt hátralék	20.000'—	21.955'56
A bevételek végösszege:			265.214'23

irányzat

és kiadásairól 1933. július 1-től december 31-ig.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a vagyonra eső rész	15.274—	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	770—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	2.500—	18.544—
b) Dologi kiadások.			
4.	Az abonyi park fenntartása	418—	
5.	A bátyai ispánlak tatarozása	1.000—	
6.	Kötöny-pusztai göré	600—	
7.	A Feketehalom-pusztai iskola részére folyósítandó segélyek	300—	
8.	A feketealmi iskola tatarozási költségei	200—	
9.	Tűzkárbiztosítások	946 47	3.464 47
10.	A gazdasági iroda fűtése, világítása	250—	
11.	Bankköltségek	500—	
12.	Előre nem látott kiadások	1.500—	2.250—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
13.	Bátya (gazdasági kiadások)	5.100—	
14.	Prónayfalva-Kötönypuszta	5.400—	10.500—
d) Az erdőgazdaság kiadásai.			
15.	Az erdőszemélyzet készpénzjárandósága	3.150—	
16.	Az erdőszemélyzet nyugdíja	1.240—	
17.	Erdősítési költségekre és csemetekertekre	3.000—	
18.	Erdőőri lakások karbantartása	200—	7.590—
e) Bérházak.			
19.	Budapest, VII., Károly-körút 1. sz. ház karbantartása	2.000—	
20.	Egyéb bérházak karbantartása	100—	2.100—
f) Közterhek.			
21.	Károly-körúti ház	18.000—	
22.	Bátya	4.200—	
23.	Csabony	1.040—	
24.	Nagyberkii erdő	456—	
25.	Prónayfalva-Kötönypuszta	1.250—	
26.	Rákoskeresztúr	870—	25.816—
g) Végrendeleti terhek.			
27.	Életjáradék	12.000—	
28.	Mise és gyászistentisztelet	—	12.000—
h) Kamatterhek.			
29.	A M. N. Bank nyugdíjalapjának	24.960—	
30.	A Pesti M. Ker. Banknak „Hitelszámla” után	18.800—	43 760—
A kiadások végösszege:			126.024 47
Összesítés :			
Összes bevétel		265.214 23 P	
Összes kiadás		126.024 47 P	
Bevételi többlet		139.189 76 P	

3333/V. 1933.

Elő-

a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyon

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
1. Haszonbérbe adott földbirtokok.			
1.	A rákoskeresztúri kishaszonbérletek (1,349.25 q rozs és 815 P)	33.272 ⁸³	
2.	Vecsés-Ferihegy (467 q rozs) á 9 P	3.736 [—]	
3.	Pesti rétek (302.84 q búza és 425.45 P) á 12 P	7.040 [—]	
4.	Penc (60 q rozs) á 9 P	600 [—]	44.648 ⁸³
2. Erdőgazdaság.			
5.	Rákoskeresztúr		2.000 [—]
3. Tőkejövedelem.			
6.	Értékpapír szelvényhozadék	400 [—]	
7.	Folyószámlakamat	300 [—]	700 [—]
4. Különféle bevételek.			
8.	Rákoskeresztúri házbérek	210 [—]	
9.	Rákoskeresztúri vadászati bér	1.275 [—]	
10.	Rákoskeresztúri parcellák kamatjövedelme	6.000 [—]	7.485 [—]
A bevételek végösszege:			54.833 ⁸³

irányzat

bevételeiről és kiadásairól 1933. július 1-től december 31-ig.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
1. Személyi kiadások.			
1.	A központiigazgatási költségeknek a gr. Vigyázó Sándorné-vagyonra eső része	5.926.—	
2.	A rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440.—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	800.—	
4.	Kertmunkás és téli csősz	360.—	
5.	Rákoskeresztúri múzeum:		
	a) múzeumi őr fizetése	900.—	
	b) múzeumi altiszt fizetése	480.—	9.906.—
2. Dologi kiadások.			
6.	Rákoskeresztúri építmények tatarozása	500.—	
7.	Bankköltségek	50.—	
8.	Előre nem látottak	800.—	1.350.—
3. Erdőgazdasági kiadások.			
9.	Erdőőri illetmények	840.—	
10.	Csemetekert és erdőültetési költségek	800.—	
11.	Park fenntartása	300.—	1.940.—
4. Közterhek.			
12.	Rákoskeresztúr	2.300.—	
13.	Pesti rétek	920.—	
14.	Penc	100.—	3.320.—
5. Kamattartozás.			
15.	A M. Tud. Akadémiától kölcsönvett kisebb tő-kék kamata		2.700.—
A kiadások végösszege:			19.216.—
Összesítés.			
Összes bevétel		54.833'83 P	
Összes kiadás		19.216.— P	
Bevételi többlet		35.617'83 P	

VIII/c.

Ad 3410/V. 1933. sz.

Tájékoztató a két gróf Vigyázó-vagyon tartozásairól, az eddig esedékes követelések kifizetése véget tett intézkedésekről s a két vagyon jelenlegi jövedelméről, valamint jövő kilátásairól.

I.

Gróf Vigyázó Ferenc urnak 1928. július 29-én bekövetkezett elhunytá után csak hónapok múlva derült ki, hogy a M. Tud. Akadémia nem rendezett vagyont örökölt, hanem, hogy a hagyatékot három kötelesrészre jogosítottnak (az akkor kiskorú gróf Bolza Marietta, továbbá B. Harkányi János és György) kötelesrész követelésén felül igen számos, nagyon különböző természetű tartozás, és pedig nagy összegre menő örökösödési illeték, nyolc hagyományos, ügyvédek, orvosok, korábbi alkalmazottak, közjegyzők stb. követelése, adótartozások, sőt még kisebb követelések is terhelik.

Az Akadémia a bejelentett követeléseket mind a jogosság szempontjából, mind összecszerűség tekintetében tüzetesen felülvizsgáltatta, különösen néhai Vargha Gyula másodelnök, továbbá Staud Lajos kuriai tanácselnök, tagtársunk és boldogult Nagy János ny. államtitkár 1928. év őszétől fogva a *legnagyobb önzetlenséggel* és gondossággal fáradtak azzal is, hogy a nagyszámú igényt felülvizsgálják, az igénylőkkel, illetőleg felperesekkel egyességet megkísérljenek s általában az Akadémia érdekeit e sok igénylővel szemben lehetőleg megóvják.

Érthető, hogy a kötelesrészre jogosítottak, akik gróf Vigyázó Sándornak 1921-ben, illetőleg az özvegy grófnénak 1923-ban bekövetkezett halála óta folyton sürgették a kötelesrész kiadását, valamint azok az ügyvédek és egyéb hitelezők, akik évek óta nem kapták meg követeléseiket, — nagymértékben türelmetlenek voltak s újabb és újabb perekkel, illetőleg a már megindított per folytatásával fenyegetőztek, az Akadémia tehát kénytelen volt a bejelentett és lejárt tartozásokat legalább részletekben sürgősen kielégíteni. Ez csak úgy vált lehetségessé, hogy az örökség megnyitakor, 1928. július 29-én rendelkezésre állt

786.130 P készpénzt, valamint az első években befolyt jövedelemnek *legnagyobb részét* a tartozások kifizetésére használtuk fel, továbbá, hogy több ingatlant, illetőleg jelentékeny értékű ingóságot értékesítettünk s azok vételárát természetesen nem tudományos célra, hanem a tartozások kiegyenlítésére vagy részletekben való törlesztésére fordítottuk. Ez azonban még mindig nem volt elég, minekfolytán az Akadémia kénytelen volt a Magyar Nemzeti Banknál Popovics Sándor ig. és t. tag úr, jelenlegi másodelnökünk kegyességéből egymillió pengős hitelt kérni, mely összegből 832.000 P-t voltunk kénytelenek gróf Bolza Marietta kötelesrészének kielégítése végett igénybevenni; ezenkívül az Akadémia 750.000 pengő erejéig *hitel-számlát* kapott a Pesti M. Kereskedelmi Banknál és ezt a hitelt Igazgató-Tanácsunk a felmerült szükséghez képest igénybe is vette.

A kötelesrészre jogosítottak kielégítése végett 1931. végéig összesen 8,234.471 pengő értékű vagyon adatott át, *illetőleg készpénz* fizetett ki, ami a következő módon vált lehetségessé: Igazgató-Tanácsunk ragaszkodott ahhoz, hogy kisk. gróf Bolza Marietta, akit eddigi bírósági gyakorlatunk értelmében kötelesrésze erejéig készpénzben kellett volna kielégíteni, követelésének jelentékeny részét földbirtokban, illetőleg más ingatlanban vegye át, mert oly nagy összegű (5 milliót is meghaladó) készpénz, aminő a grófnőt megillette volna, egyáltalában nem volt előteremthető.

Az egyességben a grófnő és képviselőjében édes atyja, illetőleg az árvaszék is elvállalták azt, hogy természetben veszik át a nagyatyai örökségből a vácrátóti földbirtokot és a Budapest, V., Nádor-utca 20. sz. házat;

a nagyanyai örökségből pedig a tiszaföldvári birtokot. Ilyképen kapott a grófnő a *nagyatyai* vagyonból készpénzben 2,000.379 P-t,

természetben az említett két ingatlant, értéke 2,733.005 „ ;

a *nagyanyai* vagyonból készpénzben 230.666 „ ,

természetben a tiszaföldvári birtokot, értéke 1,934.268 „ ;

továbbá e kétféle ingatlan *elmaradt haszna* fejében 55.000 P-t.

A grófnő (aki időközben gróf Zichy Domokoshoz ment férjhez) ezekkel a nagy összegekkel sem elégedett meg és 1932-ben pert indított Akadémiánk ellen 204.000 P *elmaradt haszon* iránt. Ebben a perben az elsőfokú bíró-

ság Akadémiánkra nézve *marasztaló* ítéletet hozott. Fellebbezésünk következtében a budapesti kir. Tábla folyó évi szeptember 25-én hozott ítéletével az Akadémiát 10.000 P megfizetésére kötelezte; egyébként a felperesnőt keresetével elutasította. Ezt a pert előreláthatólag csak a kir. Kúria ítélete fogja befejezni.

A kötött egyezség alapján báró Harkányi János és György kötelesrészük fejében összesen . . . 1,336.151 P-t kaptak, *egyéb* különböző követelésekre pedig 1931. végéig kifizettetett . . . 2,236.000 P, s *azóta is*, több időközben esedékessé vált összeg. Így különösen *perköltiségek fejében* ki kellett fizetni B. Harkányi János és Györgynek 1933. április havában *egyszerre* . . . 76.086 P-t, más részletekben pedig 1933. I. felében összesen 4.769 „ továbbá az iparművész szakértők díját stb.

Minthogy gróf Vigyázó Ferenc nem fizette ki a kötelesrészre jogosítottakat, a pénzügyi hatóságok a gróf Vigyázó Sándor és Sándorné után Ferenc fia által fizetendő *örökösödési illetéket* az örökhagyó életében nem is róhatták ki. Amikor Igazgató-Tanácsunk a kötelesrészre jogosítottakkal egyességet kötött, 1931-ben a m. kir. Illetékkiszabási Hivatal a két vagyon után . . . 2.028,000 P-t rótt ki, s az Akadémia fellebbezése folytán ezt az összeget a pénzügyigazgatóság összesen . . . 2,419.086 P-re felemelte. Minthogy ily nagy összegű örökösödési illetéket Akadémiánk teljesen képtelen volt kifizetni, hosszabb tárgyalások alapján sikerült ezt az illetéket 750.000 P-re leszállítani, amely összeget azonban *készpénzben* kellett kifizetni.

A székesfőváros a Károly-körúti ház és a főváros határában fekvő rétek után *vagyonátruházási* illeték címén jogerősen . . . 16.500 P-t rótt ki Akadémiánkra; *közzadókra és egyéb köztartozásokra* 1932-ben ki kellett fizetni a két vagyon után 22.764 P-t, a *felvett kölcsönök kamata* fejében 1932-ben 133.434 „ s 1933. év I. felében (amikor a kamatláb csökkent) 51.842 „ Az örökhagyó végrendelete alapján létesítendő *rákoske-resztúri családi múzeum berendezésére* és fenntartási költségeire 1932-ben . . . 10.851 P-t kellett költeni.

II. A tartozások kifizethetése végett tett intézkedések.

Abból a célból, hogy a jelentékeny készpénzkövetelések mielőbb kifizethetők legyenek, Igazgató-Tanácsunk a következő intézkedéseket tette:

A *hartu-miklai* birtokot, amelyet még gróf Vigyázó Ferentől az igazságügyminiszterium bérelt, eladta országos *büntető-intézeti* célokra az említett miniszteriumnak 950.000, azaz Kilencszázötvenezer pengőért. Ezt az összeget azonban, sajnos, a m. kir. kincstár csak *jélevi* 32.000 P-s részletekben fogja kamatokkal együtt megfizetni.

Az *újkécskei* birtokot többszöri kísérletezés és sokféle sikertelen tárgyalás után egy alkalmi egyesülésnek, amelyet az u. n. Altruista Bank látott el pénzzel, adta el 330.000, azaz Háromszázharmincezer pengőért. Ezt a vételárát az említett bank át is utalta.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyonhoz tartozó nagyértékű ékszereket hónapokon át folytatott alkudozások után külföldi ékszerkereskedők vették meg B. Harkányi János kötelessreze jogosított és Jankovich Béla ig. tag urak intézkedése alapján a lehető legmagasabb áron, 690.800, azaz Hatszázkilencvenezernyolcszáz pengőért.

Ezekén felül nyilvános árverésen eladatott az Igazgató-Tanács egyes ingóságokat, amelyek a gróf Vigyázó-házban voltak és semmiféle muzeális jelentőségük nincs, továbbá megkezdte a Rákoskeresztúr község határában levő *parcelláknak* (rákoskeresztúri, pestszentlőrinci, rákosligeti és rákoshegyi dűlők) *házhely céljára való* parcellázását, amely különösen 1931-ben igen jelentékeny, kedvező eredménnyel járt, de újabban a pestszentlőrinci parcellák kivételével e házhelyek vétele iránt nagyobb érdeklődés nem mutatkozik.

Az eladott ingatlanok és ingóságok vételárát természetesen szintén (*nem* lehetett jövedelem gyanánt felhasználni, hanem azt) az *adósságok törlesztésére fordítottuk.*

III. Újabb perek, illetőleg követelések.

A gróf Vigyázó-vagyonból az OFB útján eladott egyes földbirtokok haszonbérloői állítólag a vagyonszállás-haszonbért nem fizették be az állampénztárba. Ebből folyólag a budapesti V/A. ker. adószámviteli osztály vagyonszállás-haszonbér és ennek kamata címén több százezer pengőt követel.

Daróczy Zoltánné sz. Szakáll Jolán, akinek egyik felmenője (Csák József) Vigyázó Ferenc dédanyjának testvére volt, ezen a címen ági öröklésre hivatkozással egyes földbirtokokért indított pert.

Pongyeloki Rotth Lóránt volt földművelésügyi h. államtitkár *özvegye*, akinek (mint több hagyományosnak is) az Akadémia a Nemzeti Bank felszámítása alapján az örök-hagyó által hagyott hatszázezer *papírkorona* helyett 18.885 P-t fizetett ki, — ezzel nem elégedett meg, hanem további 600.000, azaz Hatszázezer pengő iránt indított pert.

IV. A jövedelem változásai és felhasználása.

Mivel gróf Vigyázó Ferenc a vagyonához tartozott birtokokat érthetetlenül alacsonyan, terményárban (kat. holdanként 17, 18, 30 stb. *kilogramm* búza-, illetőleg szintén kismennyiségű rozsárban) adta bérbe s a búza- és rozsárak 1928 óta zuhanásszerűleg csökkentek (pl. a búza 42, illetőleg 30 P-ről most már 8 P-re), természetesen a jövedelem is nagymértékben csökkent. Az Igazgató-Tanácsunk által már készpénzben bérbeadott birtokok haszonbérét a kiadott kormányrendelet alapján a bíróság csökkentette, így Csanak Jenő és társai szalki haszonbérletnek, akik szerződés szerint évi 100.000 P-t voltak kötelesek fizetni, haszonbérét az általuk indított eljárás során a budapesti kir. tábla 80.000 P-re szállította le.

A további jövedelemcsökkenést magyarázza az, hogy a Károly-körúti Vigyázó-ház lakás- és üzletbérei az utóbbi években félévről-félévre leszállítottak és hogy a két vagyonhoz tartozó nagyszámú értékpapir osztaléka is rendkívül csökkent.

Az örökhagyó úr a mindenkori kalocsai érsek urat rendelte végrendeleti végrehajtónak és gróf Zichy Gyula érsek úr ragaszkodott ahhoz, hogy az atyai vagyonból a végrendelet végrehajtót megillető tiszteletdíj azután is fizettesék, amikor a hagyatéki bíróság már átadta az Akadémiának az összes vagyont. A mindkét félre kellemetlen per elkerülése céljából Igazgató-Tanácsunk a kalocsai érsek úrral egyességet kötött oly értelemben, hogy az atyai vagyon tiszta jövedelmének 10%-át évenként »magyar, katolikus kulturális célokra« a kalocsai érsek úrnak fogja átengedni. Ezen a címen az Akadémia

1930-ban 12.887 P-t,

1931-ben pedig 21.069 „

utalt át a kalocsai érsek úr folyószámlájára. A folyó évben az átutalás később fog megtörténni.

A jövedelemből sem a M. Tud. Akadémia elnöke, sem a másodelnök, sem az Igazgató-Tanács tagjai, sem a főtítkárról *semmit sem vettek igénybe* és készkiadásai megtérítését sem fogadták el.

Ellenben természetesen évről-évre kifizettetnek a nagyösszegű közadók és egyéb *köztartozások*; a két vagyon kezelésénél alkalmazott ügyvéd, gazdasági szakértő, kultúr-mérnök, erdőmérnök és építész urak illetményei s a fennebb már említett nagyobb kölcsönök *kamatai*. A gróf Vigyázó Ferenc által rendelt életjáradék fejében évi 24.000 P-t, az ugyancsak általa rendelt misék és gyászszentiszteletek költségeire pedig évenként 2.944 P-t kell kifizetni.

Ezek a körülmények magyarázzák, hogy a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-féle vagyon, amely 14.980 kat. hold földbirtokból és a nagyértékű Károly-körút 1. számú házból, valamint az értékpapírokból áll, mindeddig csak kisebb mértékben volt igaz rendeltetésére felhasználható és pedig 1928-tól 1933. június végéig 505.000 P volt *tudományos célra* fordítható.

A grófné vagyona jövedelmének 20%-át tőkésíteni kell, 8%-ából három község szegényei segélyezendők, 32%-ból a báró Podmaniczky-család emlékét megörökítő életrajzokat és történeti monografiákat kell kiadni; a fennmaradó 40%-t a *végrendeleti meghagyás szerint* az Akadémia »nemzeti célra« fordította.

V. Az Akadémia tulajdonában maradt vagyon értékét nem lehet hosszabb időre megállapítani, mert a földbirtokok és az értékpapírok értéke 1928. óta köztudomásszerűleg jelentékeny mértékben csökkent. Ennek folytán a földbirtokokat az Igazgató-Tanács az év végén, *évről-évre* megállapított forgalmi érték szerint, az értékpapírokat pedig a kiadott kormányrendelettel megállapított értékben vétette fel a vagyonkimutatásokba.

Ez idő szerint a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyonhoz tartozik az abonyi, bátyai, csabonyi, bojári; továbbá a Nagyberki-Mosdós, Rákoskeresztúr (Nagyvér),

Szalkszentmárton, Prónayfalva, Tószeg és Uszód község határában fekvő földbirtok, illetőleg erdőgazdaság;

a gróf Vigyázó *Sándorné*-vagyonhoz pedig a Rákoskeresztúr, Vecsés (Ferihegy), Penc község határában levő földbirtokok, illetőleg erdő és az u. n. »Pesti Rétek«.

Az örökhatároló tulajdonában volt még a Kolozs megyében *Almásszentmihály* község határában fekvő, kb. 2590 kat. holdas birtok, amelynek sorsa az ismert optáns perek sorsával függ össze.

A vagyont több kisebb »meghagyás«, múzeumfenntartási költség, épületek karbantartása stb. terheli.

A vagyont csak akkor lehet majd Akadémiánk *vagyonmérlegébe* felvenni, ha a tartozások teljes kifizetése után a vagyon állagértéke felől egészen pontos tájékoztatást lehet szerezni.

Budapest, 1933. szept. 26.

IX.

Jelentés

a Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale II. közgyűléséről.

(Varsó, 1933. augusztus 19–20.)

A Fédération 1927. június 29-én alakult meg lengyel kezdeményezésre Varsóban. Célja volt szövetségbe tömöríteni a közép- és keleteurópai államok akadémiáit, történelmi társulatait és egyetemi intézeteit stb., hogy ezzel lehetővé váljék a személyes érintkezésen kívül, egymás történetirodalmának és tudományos törekvéseinek megismerése, bizonyos közös tudományos problémák megbeszélése és oly nagyobb tudományos vállalkozások létesítése, melyek az egyébként bizonytalan elhatároltságú Keleteurópával kapcsolatban vagy vonatkozásban állanak. A lengyel kezdeményezés annakidején élénk visszhangot keltett. Az 1927. júniusi alakuló közgyűlésen 14 állam képviseltette magát. A megjelent delegátusok az alapszabályok szövegének megállapítása után megválasztották az elnökséget, továbbá a Szövetség hivatalos folyóiratának: a *Bulletin d'information*nak szerkesztő-bizottságát és végül a *Commission du Dictionnaire des Antiquités Slaves* tagjait. Az első

elnökségben *Melich János* r. tag is helyet foglalt, akinek különben a Dictionnaire szerkesztő-bizottságában is vezető szerep jutott. (Egyébirányú nagy elfoglaltsága miatt azonban *Melich* időközben visszavonult.) Ugyanakkor a *Bulletin d'information* tisztagú szerkesztő-bizottságának elnökévé a Szövetség gyűlése alulirottat választotta meg.

A varsói megalakulás ideiglenes jellegű volt. A végleges megalakulást — az időközben szerzett tapasztalatok figyelembevételével — az alapszabályszerűen két év múlva esedékes legközelebbi közgyűlés volt hivatva eszközölni, mely közgyűlésnek tagjai a Szövetségben képviselt egyesületek és intézetek kiküldöttei voltak. Ez a közgyűlés azonban a közben történt főtítkárváltozás és a mindenütt mutatókozó gazdasági válság következtében elmaradt és így a Szövetség az 1927-i keretek közt folytatta tevékenységét. Az elnökség tagjai közt az érintkezés levelezés útján történt, a *Bulletin szerkesztő-bizottsága* ellenben csaknem minden évben megtartotta üléseit (1928-ban Rigában, 1929-ben Budapesten, 1930-ban Varsóban, 1932-ben Prágában, 1933-ban Varsóban), melyeken az elnök, illetőleg a szerkesztő (*Handelsman Marcel* varsói egyetemi tanár) részletesen tájékoztatták a megjelent tagokat a közelebbi mult esztendőben végzett munkákról és a jövő tervekről. Ezen ülések jegyzőkönyvei a *Bulletin*ben egész terjedelmükben megjelentek. Ugyanezen idő alatt a *Szótári Bizottság* is több ülést tartott (Lemberg 1931, Prága 1932, Varsó 1933), melyeken *Bujak* lembergi egyetemi tanár, bizottsági elnök számolt be az anyaggyűjtésről és a munka előhaladásáról.

Az 1933. augusztus 21-re kitűzött varsói nemzetközi történelmi kongresszus kedvező alkalmul szolgálván arra, hogy Varsóban azzal kapcsolatosan a Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale is megtarthassa régóta esedékes közgyűlését, a Fédération elnöksége a tagokat, illetőleg a tagegyesületek és tagintézmények képviselőit 1933. augusztus 19—20-ra Varsóba összehívta. Ezen a gyűlésen 12 állam 31 egyeteme, történelmi társulata és intézménye volt képviselve.

Augusztus 19-én az elnökség, továbbá a *Bulletin* és a Dictionnaire szerkesztő-bizottságai tartották üléseiket. A tulajdonképeni közgyűlés *augusztus 20-án* folyt le, melyen nemcsak a lengyel kormány, hanem Magyarország, Ausztria és Esztország kormányai is képviseltették magukat. A gyű-

lést a varsói történelmi társulat elnöke, *Ketrzynski* varsói egyetemi tanár, volt meghatalmazott miniszter nyitotta meg mint házigazda, arra való tekintettel, hogy a gyűlés színhelye a varsói történelmi társulat tulajdonát képező »Maison des Ducs de Masovie«, ez a késői középkorból származó szép épület volt. Utána *Zakrzewski St.* lembergi egyetemi tanár, a lengyel senatus tagja, a távollevő *Novák J. B.* prágai állami levéltári igazgató és 1927 óta a *Fédération* ideiglenes elnöke helyett elnöki megnyitót mondott. Ezt követte *Lopacinski W.* levéltári igazgatónak részletes összefoglaló főtitkári jelentése, továbbá *alulirott*nak és *Handelsman* szerkesztőnek jelentése a *Bulletin* öt éves történetéről, majd *Bujak* bizottsági elnöknek jelentése a *Dictionnaire* munkálatairól, végül pedig *Divéky Adorján*nak pénztári jelentése. Mindezek után a gyűlés elfogadta az elnökségnek az alapszabályok néhány pontja megváltoztatására irányuló javaslatait, melyekről minden egyes tag már korábban értesült és megválasztotta az új elnökséget a következő öt esztendőre. A választás eredménye a következő:

Elnök: *Bidlo J.* prágai egyetemi tanár. *Alelnökök:* *Lukinich Imre* budapesti egyetemi tanár, *Spekke A.* rigai egyetemi tanár és *Zakrzewski St.* lembergi egyetemi tanár. *Főtitkár:* *Lopacinski W.* levéltári igazgató. *Pénztáros:* *Korduba M.* varsói egyetemi tanár. *Elnöki tanácsstagok:* *Florovsky A. V.* egyetemi tanár, a prágai orosz történelmi társulat képviselője, *Lascaris M.*, a saloniki egyetem tanára és *Sisić F.* zágrábi egyetemi tanár.

Augusztus 20-án délután nagy érdeklődés mellett tartattak meg a tudományos előadások, melyek egyik-másikát hosszabb viták követték. A felolvasások a következő sorrendben történtek:

Cederberg: Über die jetzige Lage der finnischen Geschichtsforschung.

Chodyncki: Prawosławie i Unja w Panstwie Polskiem.

Lukinich: Les idées politiques dirigeantes de la Principauté de Transylvanie de 1541 à 1690.

Swiencickij: O stanie prac przygotowawczych do ukraińskiego dzialu Słownika Starożytności Słowiańskich. (Ez utóbbi németül is ismertette felolvasása anyagát.)

A keleteurópai történelemre vonatkozó felolvasások zöme egyébiránt az augusztus 21-én kezdődő nemzetközi történelmi kongresszuson hangzott el. A keleteurópai tör-

ténelem a kongresszus XV. szakosztályában szerepelt és pedig meglepően élénk érdeklődés mellett. Az előadásokat állandóan több száz főnyi hallgatóság hallgatta (köztük feltűnő nagy számban nyugateurópaiak is), ami arra látszott mutatni, hogy van keleteurópai történelem, vannak sajátos keleteurópai történeti problémák, melyek nemcsak a közvetlenül érdekelt államok, hanem a nyugati, sőt még az amerikai államok történetíróit is egyaránt érdeklik. Ez a mindinkább nagyobb arányokat öltő érdeklődés a Fédération létjogosultságát is igazolja.

Lukinich Imre r. t.

X.

Ünnepi beszédek.

1. Bruckner Győző 1. tagnak a Magyar Tudományos Akadémia nevében mondott üdvözlő szavai Késmárkon, az ev. fatemplomban, a késmárki ev. lyceum 400 éves fennállása alkalmával rendezett emlékünnepeyen, 1933. évi június hó 29-én.

A Magyar Tudományos Akadémia nevében és megbízásából köszöntöm a nagymultú késmárki lyceumot, négyszáz éves jubileuma ünnepén. Négy évszázadon át ez a kultúrintézmény a tudomány otthona volt, fárosz, amelynek fénye messze világolt s világol ma is és vezetett sokakat a kikötő, a kitűzött cél felé. Sok nagy szellem bontott itt szárnyat; a Magyar Tudományos Akadémiának nem egy érdemes tagja s nem egy büszkesége innen vitte magával utravalóul azt a komoly felkészültséget, amely őt utóbb nagy tudományos munkásság kifejtésére képessé tette.

A nemes tradíció, a tudomány szeretete, az önzetlen munkára való készség s a hit biztosítsa a jövő századokon is e nagyraheivatott intézmény gazdag virágzását s mindenkori tanítványainak boldogulását.

2. Kéky Lajos l. t. üdvözlő beszéde Tompa Mihály keleméri emléktáblájának leleplezési ünnepélyén, Keleméren, 1933. szeptember 10-én.

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

A Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság szíves köszöntését és együttérzését van szerencsém tolmácsolni ezen a kegyeletes ünnepélyen, mely a százbércű Gömör legnagyobb büszkeségének, Tompa Mihálynak emlékezetét idézi elénk s adja át drága örökségül jövőendő nemzedékeknek ez emléktábla arany betűivel. Mind a két Társaság joggal és büszkeséggel vallja magáénak is Tompát s kér részt ünneplésében. Az első babérágat a Kisfaludy-Társaság nyújtotta a fiatal költőnek, azon az emlékeztető pályázatán, amelyen Arany *Toldija* mellett is megérdemelt figyelmet keltett és méltó dícséretet aratott az ő *Szuhay Mátýása*; az utolsó koszorúval pedig Akadémiánk övezte a megtört, hosszú haláltusája gyötrelmeiben vergődő Tompa halántékát, mikor olyan igaz s a szenvedő költőnek olyan jóleső melegséggel fogadta költői lángjának utolsó fellobbbanását, maga a költő által is *Utolsó verseinek* mondott hatyúdalát, majd nagyjutalmával tüntette ki Verseinek VII. kötetét s ezzel egész költői pályáját megkoszorúzta a magyar költő által elérhető legnagyobb elismeréssel. Emlékeztét is igaz hűséggel ápolja mind az Akadémia, mind a Kisfaludy-Társaság. Ennek a hűségnek kívánják szerény bizonyosságát szolgáltatni azzal is, hogy elküldték képviselőjüket erre az ünnepélyre, köszönetüket és elismerésüket fejezni ki Kelemér községnek és református egyházának, hogy kegyeletes érzéssel áldoznak egy nagy magyar költő emlékének ezekben a borús időkben is.

Oh, gyászos, szomorú két esztendeje volt az is a nemzet életének, melyet Keleméren töltött Tompa. Egyéni életének is bizonyára voltak nyugalmasabb és fényesebb időszakai; de soha és sehol nem volt az érzelmek olyan gazdag és dalra ihlető változatosságának kitéve, mint éppen keleméri lelkészége idején. A köztudat csak a költő által megénekelte rozszant paplak szegénységében és nyomorúságában látja Tompa keleméri időzését s megfedekezik arról, hogy ez alatt a két esztendő alatt mintegy sűrítve átviharzott a költő lelkén az életnek szinte minden

nagy, minden boldogító és fájdalmas érzése. Azt a szegénységet, mely itt várt reá, ő nem érezte tehernek. Hosszú gyötördés után itt lélekzett föl boldogan egy kínzó betegség sötét sejtelmeiből. Boldogságtól túlárado szívvel lépte át a roskadozó paplak küszöbét, mert meghallgatásra talált egy reménytelennek látszó vonzalma, s ez elvezette őt a rég sóvárgott családi élet csöndes révébe. A düledező paplakban forró hitvesdalok sarjadnak s egy jóságos, gyöngéd asszonyka mosolya megáldottsággá varázsolja a szegénységet, — egy asszonykáé, akit a költő ezzel a két szóval jellemzett: Egyszerűség és tisztaság. A szegényes paplakot fénnel árasztja el kis fiúk születése, majd hamarosan gyászba borítja elvesztése. Föl-földerítik a költő lelkét a társasélet szerény örömei Kelemér és környékének vidám és jólelkű, egyházas érzésű és patriarchális bölcseségű földesurai között; de szíve szerint élvezi a magány áldott csendjét is, amint nagy gonddal ápolt kertjében életre álmódja a *Virágregék* nagy részét.

De nem volt azokban az időkben olyan öröm, amelyet meg ne keserített volna a leigázott haza sorsán érzett fájdalom. Tompa is eleinte a hazafiúi kétségbeesés gyötrelmei között élt, melyeknek ez volt örökösen visszatérő kitorése: Vége Magyarországnak! Így forrongott s váltogatta egymást lelkében keleméri időzése alatt a szegénység lehangoló érzete s az érzelmekben túlárado élet gazdagsága; a szerelem mámore, a családi élet boldogsága és gyásza; a falu magánya s a társas élet és természet örömei; a hazafiúi lelkesedés és a honfibanat.

S nem feledkezhetik meg irodalmi köztudatunk különösen arról, hogy mikor »lőn éj, gonosz és vak — s esestünk, mint a zsibbadott tag«, — a halottnak tetsző nemzet fölött a keleméri pap lelke virrasztott s a keleméri szegényes paplaktól szólalnak meg a honfibanatnak első, országos visszhangot keltő énekei. Innen indul országgá *A gólyához* írt »égető babyloni elégia«; innen a *Levél* egy kibujdosott barát után, a lélekbemarkoló intellemmel: »Szívet cseréljen az, aki hazát cserél«. S innen indul útnak mindenek fölött a honfibanat és a természetérzés összeszövődésének az a hatalmas erejű költeménye, mely a *Pusztán* címet viseli, hosszú ideig csak kéziratban terjedhetett s szenvedélyes tüze miatt Petőfiének tartották. Oh, mennyire szívünkbe vág ma is e csodálatos költemény későbbi átdolgozásának ez a strófája:

A nép, mely most zord bánatában
 Semmit nem vár, se félt :
 Bevégzé egy zajos rohamban
 Fényes történetét ;
 E földön, hol vérzett, virágzott
 S parancsolt e napig :
 Most csak bolyong, mint a száműzött,
 És mint zsellér lakik.

Ezerszeres visszhanggal verik ma vissza ezt a lelkünk-
 ből kiáradó keserőséget a felháborító közelségünkben me-
 redő új határkövek. De csak akkor vagyunk méltók Tompa
 emlékéhez, ha nemcsak keserűségét érezzük át, hanem szí-
 vünkbe fogadjuk hitét is, amellyel költeményét végzi:

E szép földön az úr mi leszünk,
 Mint voltunk azelőtt :
 A szenvedés tanít, megedz és
 Dúsabb életre költ ;
 És ami volt a jó időben,
 Az lesz a pusztta tér,
 A régi dal megszólal ismét . . .
S a gólya visszatér.

Én hiszem, hogy ha Tompa féltő és bízó hazaszere-
 tete tölti el lelkünket, új életre kel a dicső, nagy és bol-
 dog Magyarország, amelyről álmodozott, amelyért imád-
 kozott és amelynek képével lelkesített. Higgyünk az ő
 emelkedett hitével Magyarország feltámadásában. Ezzel a
 hittel mondok áldást Tompa halhatatlan emlékére s kívá-
 nom, hogy ezt az emléket híven őrizze és méltóképen szol-
 gálja ez az emléktábla időtlen időkig.

X.

Nekrológok.

1. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi
miniszter, rendes tag gyászbeszéde
Csánki Dezső ig. és r. t. másodelnök ravatalánál
a Magyar Tudományos Akadémia oszlopcsarnokában
1933. május 2-án.

Tiszteletadásra jövök Csánki Dezső ravatalához.

A magyar kir. kormány elismerő búcsúszavát hozom a tudósnak és tisztviselőnek, aki tehetségével, ügyszeretetével, buzgalmával mind a két hivatáskörében kivívta a legnagyobb elismerést, ami tudóst és tisztviselőt szürkének látszó pályájukon érhet.

A Magyar Tudományos Akadémia utolsó üdvözlétét hozom társaságunk másodelnökének, tizenhárom éven át volt osztályelnökének, a rendes tagok egyik nesztorának és az akadémiai nagyjutalom egyik koszorúsának.

A Magyar Történelmi Társulat és az Országos Magyar Gyűjteményegyetem hálájának örökzöld virágait hozom e két intézmény érdemeiben dús volt ügyvezető alelnökének.

A Magyar Néprajzi Társaság, az Országos Magyar Régészeti Társulat, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság koszorúját hozom nagyrabecsült tiszteleti tagunknak. A Tudományos Társulatok és Intézmények Szövetségének koszorúját nagyérdemű elnökének.

Csánki Dezső ravatalánál állva, háromnegyedszázad munkájának és törekvéseinek, küzdelmeinek és vívódásainak s a nehéz életküzdelmek után elkövetkezett tisztos öregkor alkotásainak és örömeinek képe bontakozik ki előttem.

Látom az ifjú tudóst, amint a kiegyezés utáni korszak többi ifjú historikusaival együtt a történelmi részletkutatás fontosságába vetett hittel veti magát az osztályrészeül jutott tudományos kérdés alapos tanulmányozására.

Látom az ifjú tisztviselőt, amint a múlt tudósmunkára csábító emlékeinek közepette határt szab saját tudományos ambíciójának és szorgos tisztviselőként igyekszik kivenni részét az Országos Levéltárban akkoriban megindult intenzív hivatali munkából.

És látom a férfit, mikor ifjúi álmával szakítva, lemond a magyar történet nagy korszakának, Nagy Lajos és Mátyás király korának összefoglaló tanulmányozásáról, hogy magát egy speciális tanulmányi körnek szentelve, hordjon évtizedeken át téglákat a magyar történelem mások által felépítendő új szintéziséhez.

Megelevenednek előttem a szorgos munkának évei és kibontakoznak annak a hatalmas energiának méretei, melyek eredményeként áll előtünk Csánki Dezső tudományos életműve: a Hunyadi-kori történeti földrajznak középkori gazdaság- és társadalomtörténetünkre s annak minden jelenségére a fényező erejével rávilágító vaskos kötetei.

De megelevenednek a vívódások és lelki küzdelmek is, melyeken most pihenni tért öreg barátunk a munka és alkotás termékeny korszakában keresztülment.

Tudományos munkálkodása sok dicsőséget, teljes elismerést hozott Csánki Dezsőnek. A Magyar Történelmi Társulat és más rokon tudományos egyesületek egészen ifjan emelték vezető tagjaik sorába. Az Akadémia is korán befogadta. Negyvennégyéves korában már kezében van a legszebb pálma, mit magyar tudós kaphat, az Akadémia nagyjutalma s művét kortársai a kutató és rendszerező historikusmunka drágagyöngyeként tisztelik. De a tudósvilág elismerése, munkájának teljes méltánylása csak kirívóbbá teszi a különbséget a tudós és a hivatalnok pályafutása között.

Az Akadémia koszorúsa hivatalában lassan haladt előre, s mialatt korban és tehetségben vele egyivású barátai már magas pozíciókban szolgálták a magyar kultúra ügyét, ő maga ötvenéves korában is alárendelt hivatali helyzetben dolgozott. Mellőztetés nem érte, de a kedvezően viszonyok következtében állandósult alárendelt helyzetéből a megbecsültség hiányát érezte ki. Lassanként elkeseredés vált rajta urrá, a lemondás, a pesszimizmus felé kezdett hajlani. S mikor magánéletében is elkövetkeztek a sorscsapások és három felnőtt gyermekét, majd feleségét elvesztette, munkakedve megroppant, lelki egyensúlyát is teljes összeomlás fenyegette.

A Gondviselés kedvezéséből azonban ekkor jött meg a nagy fordulat.

A Magyar Történelmi Társulat tagjai a hivatali pálya magaslatain élő kortársak helyett őt szemelték ki és hívták meg, hogy ügyvezető alelnökként egyesületüket rossz gazdálkodás nyomán kelt válságos helyzetéből kivezesse. Nem sokkal utóbb az Országos Levéltárnak is élére került s e két,

önmagában is egész embert kívánó tisztség terhe gyógyulást hozott a szenvedő ember lelkének. A hivatali munkában, szervezésben és alkotásban találta meg élete utolsó negyedszázadának enyhe nyugalmat adó balzsamát. Egész lelkével és minden energiájával fogott maga és pályatársai akkortájt merésznek látszó álmának, az új Országos Levéltár felépítésének nagy művéhez. S mikor ez a mű már befejezéshez közeledett, a tudós munkakedve is feléledt.

Nagy műve ekkor megjelent negyedik kötetében bontakozott ki a maga teljességében írójának módszere, tudása, egész elgondolása, Csánki Dezső széles látkörű egyéniségének igazi képe. A tudós elért pályája delelőjére s a tudományos világ tisztelettel honorálta eredményeit. Az Akadémia történettudományi osztályának elnökévé, majd másodelnökévé választotta és más társulatok példájára épp most készült tiszteleti tagjai sorába emelni.

De eljött a régi sérelmeket feledtető hivatali elismerések sorozata is. A Trianon utáni korszak nagy kultuszminisztere első munkatársául választotta az újonnan alapított Gyűjteményegyetem szervezetében. Államtitkári címet, rendjeleket kapott, felsőházi tag lett, s mikor hivatalát a szeretett miniszter után odahagyta, elmondhatta: mindent megkapott, amit az élettől tudósként és tisztviselőként várhatott. És részesült a legnagyobb jóban is, amiben ember részesülhet. Gyermekének korán elköltözött édesanyja után más hűséges élettárs került oldalára, kinek megértése, kedélye bearanyozták utolsó éveit.

A tanulás negyedszázada s a munka és életküzdelmek negyedszázada után eltelt a hivatali dicsőség és békés öröök negyedszázada is. Csánki Dezső örök pihenőre tért, de magával viszi elismerésünk, megbecsülésünk, hálánk minden virágát. Mikor e virágokat koporsójára szórom, legyen szabad a hivatalos és társadalmi elismerés koszorúit a magam hálájának virágaival is megtetéznem. Csánki Dezső, öreg barátom, köszönöm azt a szeretetteljes érdeklődést, komoly buzdítást és igaz megértést, amivel pályámon negyedszázéven át segítettél!

Isten Veled!

2. Reiner János I. tag gyászbeszéde Kollányi Ferenc r. tag ravatalánál, 1933. évi május hó 3-án.

Az állami létében megcsonkított, társadalmi életében a régi nemes berendezéseitől megfosztott s kétségbeesett küzdelembe kergetett Magyarországot a sors nap-nap után újabb és újabb ravatalhoz viszi, amelyben a régi Magyarország lelki, szellemi életének egy-egy alkotó része várja sírbatételét.

A Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Akadémia, amelyeket a Magyar Heraldikai és Geneológiai Társasággal egyetemben ezen a helyen képviselvek, s amelyeknek koszorúit tettük le erre a ravatalra, rövid napokon belül látta lehullani büszke díszei közül gróf Apponyi Albertet, Concha Győzöt, Négyesy Lászlót, Sajó Sándort, Csánki Dezsőt és íme Kollányi Ferencet.

Bármily fájdalmasan lélekbemarkoló ezeknek a veszteségeknek végzettragédiaszerű összekapcsolódása — amit nem enyhíthet a korral magyarázott természetszerűség —, ebben a fájdalomban benne van a büszkeség, hogy Magyarország, a régi nagyság feltételeit visszakövetelő küzdelmeiben reámutat arra, hogy íme ez a szellemi fölénynek megannyi nagysága, megannyi értéke s ékessége.

Ennél a ravatalnál is elmondhatjuk a mi halottunkról, hogy nagy magyar tudományos érték s igaz ember, akit Kollányi Ferencben veszítettünk.

A nagy államférfiúban — akit a nagy veszteségek sorában említettünk — a tudomány azt gyászolta, ami az ő nagyságát szebbé, nemesebbé tette: a tudomány szeretetét, az örök vágyódást a tudomány világába, s azt, hogy a klasszikus korszak sok magyar államférfiújához hasonlóan teljesen átértette a tudomány felsőbbrendűségét s vezető erejét; a többiek között pedig kétségtelenül nagyobb hatású azoknak tudós munkája, akik mögött iskolák, a tanítványok sok ezre állott s a költő viszont a szívhez közvetlenebbül szóló hangon hatalmával gyakorolt nagyobb, szélesebbkörű hatást.

Ezekkel szemben Kollányi Ferencben szintén nagy magyar értéket veszítettünk, ha mindjárt munkásságának hatása nem is volt oly egyetemes, oly általános, mint többnek amazok közül.

Gazdag történelmi munkássága köréből a történelem művelésének különösen egyik ága és iránya az, amely a

méltánylásnak és értékelésnek magasabb fokra emelését követeli meg Kollányi munkásságában s amelyre már halottunk életében nagyobb tanulmányban reámutattam és amelynek általánosabbá tétele bárha ennél a ravatalnál indulna meg.

A hatalmas német tudomány hosszú időn át próbálta az egyházjog történelmének megteremtését, azonban eredménytelenül.

S Kollányi munkásságának ez az egyik ága pedig épen az egyházjog történelmének egyes részletkérdéseit dolgozza fel.

S amíg Knauz Nándor már sokkal a Stutz-féle tulajdonegyház elméletének formulázása előtt ennek alapgondolatára reámutat s magam is tanítottam, Kollányi később nagy könyvben dolgozta fel annak magyarországi történelmi alakulatait.

S Kollányi emez érdemeinek igyekeztem is az iskolában és tanításban s irodalomban általánosabb elismerést biztosítani.

Azonban azt a gondolatomat, hogy együtt írjuk meg az egyházjognak magyarországi történelmét, sajnos, Kollányinak más irányú elfoglaltsága miatt nem tudtuk megvalósítani.

Ez a más irányú foglalkozás, úgy a Magyar Nemzeti Múzeumban, amellyel való kapcsolata szintén értékes tudományos munkákat termelt, mint az egyházi élet körében, igazgatási működése tőlünk távolabb áll, hogysem itt annak méltatásába belemehetnénk.

A Szent István Akadémia II. osztályának elnöksége azonban már olyan tér, amelyen a tudományért, irodalomért s a katolikus írók és tudósok Akadémiájáért lelkesülő s azért dolgozó széplelkű vezető férfiú bölcsessége, komoly akaratereje szép eredményeket termelt nekünk.

Kollányi általában megtestesítője volt az igaz embernek, igaz magyar tudósnak, oly értelemben, amily értelemben ma azt nevezzük, aki magában hordja a tegnapi előtti Magyarország erkölcsait, lelkét, szellemét, hitét, büszkeségét, alkotmányhűségét és annak lelki szükségletét, hogy magas eszméket az életbe és tudományba, fiatalabb tehetségeknek lelkesítése útján is átültesse.

Épen azért a mélységes fájdalom, amellyel a Magyar Tudományos Akadémia, a Szent István Akadémia, a Magyar Heraldikai és Geneológiai Társaság ennek a talán a papi

ruhától vett szerénységbe öltözött, halk szavú nemes társának, választmányi rendes tagjának s a Szent István Akadémia osztályelnökének ravatalát körülveszi, abban keres vigaszt, hogy az a hatalmas lelki erő, amely a fényes magyar multtal összekapcsol, a nagy, a jelentős, az értékes halottaink —, s ezek között Kollányi Ferenc életéből s munkásságából kiáradva, rokon lelkeket és rokon munkásságot termel és nevel majd minékünk.

3. Kornis Gyula r. t. beszéde Pauler Ákos r. t. osztályelnök ravatalánál 1933. július 1-én.

A Magyar Tudományos Akadémia, a budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem tanácsa és bölcsészeti kara, a Magyar Filozófiai Társaság s a Klasszikus Műveltség Barátai Egyesületének nevében veszek a legmélyebb fájdalomtól sajgó szívvel búcsút Tőled, felejtethetlen barátunk, Pauler Ákos. Fájdalmunk annál mélyebb, mert oly korán szólított el a Gondviselés közülünk, amikor páratlanul gazdag lényed — a Te legjobban szeretett mesteredd, Aristotelesszel szólva — még nem teljesíthette ki a maga egész formáját, szellemed dynamisa nem bontakozhatott ki teljesen entelegeiává.

Pedig Te egész élteden át minden erődből, teljes odaadással, a filozófiai Erősz nemes szenvedélyével erre törekedtél. Halandó lényed e törekvésének halhatatlan alkotása klasszikus becsű filozófiai rendszered, ennek merész konstruktív erővel fölemelt hatalmas kupolája. A Te szellemed nagyságának és fölényének legszebb tanusága, egyben érdeme, hogy akkor, amikor századunk eleje óta a rendszeralkotó filozófiai véna világszerte elapadt s a filozófia, amely csakis fogalmi rendszer formájában lehet a világ egészéről és végső mivoltáról való egyetemes *tudomány*, szétfolyó élményeknek, egyéni intuícióknak, személyes meglátásoknak irracionális, érzelemszerű, határozatlan ingoványos talajára kezdett támaszkodni: Tebenned meg volt a bátorság és tehetség, hogy *egységes rendszer* alkoss, amelyben minden gondolatot a másikkal a zárt logikai összefüggés kemény cementje tart össze. Te jól tudtad, hogy korunk aggasztó világnézeti zűrzavara közepett a filozófia a megnyugtató s óvargó lelkeket csakis egységes rendszer keretében tudja kielégíteni.

Te magad is sokat vívódtál, amíg rendszered alap-pilléreit leraktad. Ifjú korodban Kant és Comte, a kritizmus és a pozitivizmus egybeolvasztásán fáradoztál. De aztán Aristotelesbe és Leibnizbe elmélyedve, fokozatosan az objektív, logikai idealizmusban derengett Eléd az egységes világfelfogás. Mi a Te rendszered kiindulópontja és záróköve? Az igazság fogalma. Ebből építetted fel rendszered fényes fogalmi palotájának nemcsak logikai, hanem esztétikai és etikai szárnyát is. Szellemi fejlődésednek nagy fordulata a logikai alapelveknek ritka eredetiséggel és elmeéllel megszerkesztett elmélete. S amikor felfedezted a logikai vizsgálatnak sajátos módszerét, a redukciót, ezt általában a filozófiának módszerévé egyetemestitted, s benne találtad meg azt a kulcsot, amely hited szerint a lét és érték valamennyi problémájának misztikus zárába beleillik s ki tudja nyitni. A logikai alapelvekre építetted fel gondolatrendszered hatalmas dómját, amelynek megkapó metafizikai architektúrájában is a logikai formális elvek a mindig visszatérő alapotívumok. Te voltál a mai filozófiai világirodalomban a logikai idealizmus legkövetkezetesebb képviselője.

Kedves gondolatod volt, hogy a tudomány is műalkotás. De a Te életed is műalkotás volt, melyet egységes stílusban egyedül a tudománynak szenteltél. Te hiánytalanul valószínűtlenül nagy mesterednek, Aristotelesnek életművét: a *bios theokrétikos*-t. Szerinte az embert az állattól megkülönböztető észnek tevékenységében, az igazság kutatásában, vagyis a tudományban rejlik az embernek sajátos tökéletessége és boldogsága; az életnek egyéb javai: egészség, szépség, gazdagság, barátság csak bevezetők ehhez, mint az inszcenirozás a tragédiához. Ezért az igazság kutatásának szentelt élet áll legközelebb az isteni élethez; a teoretikus tevékenység a legmagasabbrendű életforma, az emberi kultúra csúcspontja. Mivel pedig a tudomány eszmeileg a végtelen sok tagból álló örök igazságok rendszere, az, aki a tudománynak szenteli életét, nem tesz egyebet, mint folyton sóvárog a végtelenség és örökkévalóság után. De ugyancsak a végtelenségre és örökkévalóságra való törekvésnek egyik formáját pillantottad meg az erkölcsben és a művészetben is, mert ezeknek ideális értékei is csak messzefénylő csillagok számunkra.

Aki ilyen dinamikusan formulázza meg az igazság fo-

galmát, mint Te, annál természetesebb, hogy a metafizikában is a dinamizmus képviselője. Te az egész világfolyamatot úgy fogtad fel, mint egymással küzdő, erő kifejtő, tevékeny, szellemi, pszichomorfi centrumoknak, azaz a szubsztanciáknak nagy drámáját, amelyben valamennyi folyton arra törekszik, hogy lényét kiteljesítse, a potenciából aktusba menjen át.

A Te metafizikád szerint a szubsztanciák a maguk abszolút létében sem nem keletkeznek, sem nem múlnak el: a születés a szubsztancia fejlődésének csak az a pontja, amikor már annyira kibontakozott, hogy durva megfigyelési eszközeinkkel észrevesszük megjelenését; a halál pedig az a pont, amikor a szubsztancia annyira visszafejlődött, hogy számunkra már nem jelenik meg. Kezdet és vég a Te tanításod szerint csak szubjektív feltételektől függő megfigyelési küszöbök, de nem az örök, soha nem keletkező és soha el nem múló szubsztanciák objektív mozzanatai.

De ha hittel csatlakozunk is az egyéni szellem halhatatlanságának ehhez a metafizikájához, mégis vígasztalhatatlan fájdalom számunkra a Te elmúlásod: hiányozni fog fényes géniuszod a tudományban, ahol világszerte büszkeségünk voltál; a katedrán, ahol elmédnek világossága és személyiségednek szuggesztív ereje a legmélyebben hatott; általában nemzeti kultúránkban, ahol a Te példád tanúsítja legjobban, milyen életformáló kultúrhatalom a filozófia, az elvszerű látás a nemzeti életnek minden irányában.

Most elindulsz a tudománynak ebből a csarnokából utolsó utadra, hogy ideális lelked a platoni *topos noetos*-ban színről-színre lássa az igazságot, amelyért e siralom völgyében annyit küzdöttél és sóvárogtál. Mi a Te nemes szellemedben folytatjuk e küzdelmet: mindig a Te példád fog előttünk ragyogni. Isten Veled!

XII.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIII. köt. 168. l.)

N. N. r. t. visszaajándékozott szerzői tiszteletdíj	200—	P
Ravasz László t. t. Kozma Andor t. t. temelése alkalmából felajánlott, visszaajándékozott tiszteletdíj	200—	„
— — visszaajándékozott bíráló biz. tiszteletdíj	100—	„
Popovics Sándor ig. és t. t. visszaajándékozott bíráló biz. tiszteletdíj	160—	„
N. N. adománya Conte Orsi könyvének kiadására	750—	„
A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve III. kötetének kinyomatására :		
A Képviselőház elnökségének adománya	400—	„
A zirci apátság adománya	250—	„
Dr. Fekete Gyula (Kaposvár) adománya	50—	„
A TÉBE adománya	500—	„

XIII.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIII. köt. 169. l.)

- Angyal Pál*: A közvélemény-büntetés. (A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 3. sz.) 127 l.
- Akadémiai Értesítő* XLIII. köt. 453. f. 1933. január—május. 175 l. 3— P.
- A M. Tud. Akadémia szerepe a növénytan tudományok fejlődésében.*
Irták: Degen Árpád és Mágócsy-Dietz Sándor. 19 l. —50 P.
- Degen Árpád és Mágócsy-Dietz Sándor*: A M. Tud. Akadémia szerepe a növénytan tudományok fejlődésében. 19 l. —50 P.
- Emlékbeszédek* XXI. köt., 16. sz. Förster Aurél: Willamowitz Moellendorf Ulrik báró emlékezete. 15 l. —50 P.
- XXI. köt., 18. sz. Mauritz Béla: Krenner József emlékezete. 27 l. —50 P.
- Eötvös József báró első minisztersége.* (1848.) Irta: Hajdu János. 283 l. 10— P.
- Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből.* XXI. kötet, 2. sz. Petrovics Elek: Jegyzetek művészetünk történetéhez a XIX. század első felében. 22 l. —50 P.

- Förster Aurél*: Willamowitz Moellendorf Ulrik báró emlékezete. (Emlékbeszédék XXI. köt., 16. sz.) 15 l. —50 P.
- Hadtörténelmi Közlemények*. Szerkeszti: Gyalóka Jenő. XXXIV. évf., I—II. füzet. 122 l. 2·50 P.
- Hajdu János*: Eötvös József báró első minisztersége. (1848.) 283 l. 10— P.
- Irodalomtörténeti Közlemények*. Szerkeszti: Császár Elemér. XLIII. évf., I—II. füzet. 192 l. 3— P.
- Jegyzetek művészetünk történetéhez a XIX. század első felében.* (Székfoglaló.) (Ért. a Nyelv- és Széptud. k. XXI. k., 2. sz.) —50 P.
- Jogtudományi Bizottság* kiadványsorozata 3. sz. Angyal Pál: A közvélemény-büntetés. 127 l.
- Közgazdasági Szemle*. Szerkeszti Heller Farkas. LVII. évf., 76. köt., 3. sz. 145—248 l. 3— P.
- LVII. évf., 76. köt., 4—5. sz. 249—376 és 10 l. 3— P.
- Krenner József emlékezete*. Irta: Mauritz Béla. (Emlékbeszédék XXI. k., 18. sz.) 27 l. —50 P.
- Magyarosan*. Szerkeszti: Nagy J. Béla és Zsirai Miklós. 1933. március—április. II. évf., 3—4. sz. 25—48 l. —20 P.
1933. május—június. II. évf., 5—6. sz. 49—72 l. —20 P.
- Matematikai és Természettudományi Értesítő*. XLIX. kötet. 602 l., öt táblával. 24— P.
- Mauritz Béla*: Krenner József emlékezete. (Emlékbeszédék XXI. kötet, 18. sz.) 27 l. —50 P.
- Mágócsy-Dietz Sándor és Degen Árpád*: A M. Tud. Akadémia szerepe a növényteni tudományok fejlődésében. 19 l. —50 P.
- Petrovics Elek*: Jegyzetek művészetünk történetéhez a XIX. század első felében. (Székfoglaló. Ért. a Nyelv- és Széptud. k. XXV. k. 2. sz.) 22 l. —50 P.
- Báró Podmaniczky János életrajza (1786—1883.)*. A podmanini és aszódi báró Podmaniczky-család története. Szerkeszti: Lukinich Imre. II. köt. 220 l. 10— P.
- Gróf Tisza István képviselőházi beszédei*. II. köt., 824 l. Bolti ára füzve 18— P, kötve 19— P, törzselőfizetőknek: 9— P, illetve 10— P.
- Vargha Zoltán*: Báró Podmaniczky János életrajza (1786—1883.). A podmanini és aszódi báró Podmaniczky-család története. Szerkeszti: Lukinich Imre. II. köt. 220 l. 10— P.
- Willamovitz Moellendorf Ulrik báró emlékezete*. Irta: Förster Aurél. (Emlékbeszédék XXI. köt. 16. sz.) 15 l. —50 P.

INHALT.

	Seite
I. XCIII. feierliche Generalversammlung der Ung. Akademie der Wissenschaften (21. Mai 1933.):	
1. Eröffnungsworte von Präsident, d. M. und e. M. Albert von Berzeviczy	177
2. Eröffnungsrede von Vizepräsidenten d. M. und o. M. Desider Csánki: „Ungarische Leiden, ungarische Hoffnungen“	177
3. Bericht des Generalsekretärs Eugen von Balogh über die Tätigkeit und die Verluste der Akademie	184
4. Ludwig von Ilosvay d. M. und e. M.: das Andenken von d. M. und e. M. Koloman Szily sen.	204
5. Wilhelm Tolnai korr. M.: Koloman Szily sen. als Sprachforscher	204
II. XCIII. Generalversammlung der Ung. Akademie der Wissenschaften (17—19. Mai 1933.)	205
III. Bericht über die akademischen Wahlen (1933.)	216
IV. Die Preissätze der Ung. Akademie der Wissenschaften 1933.	217
V. Begrüssung des Präsidenten d. M. und e. M. Albert von Berzeviczy anlässlich seines 80-sten Geburtstages (12. Juni 1933.):	
1. Begrüßungsansprache des Vizepräsidenten d. M. und e. M. Alexander Popovics	222
2. Antwort des Präsidenten Albert von Berzeviczy	223
VI. Bericht über den Franz Chorin-Preis ¹	224
VII. Kostenvorschlag der Ung. Akademie der Wissenschaften für die zweite Hälfte des Jahres 1933.	259
VIII. a) Vermögens- und Einkommen-Ausweis der beiden Graf Vigyázó-Vermögen von der ersten Hälfte des Jahres 1933.	265
b) Kostenanschlag für die zweite Jahreshälfte 1933.	275
c) Ausweis über Stand und Belastungen der beiden Graf Vigyázó-Vermögen, Mitte 1933.	280

¹ Die anderen Berichte siehe Akadémiai Értesítő Band XLIII. S. 97—153.

	Seite
IX. Emerich Lukinich o. M.: Bericht über die II. Generalversammlung der „Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale“	286
X. Festreden:	
1. Viktor Bruckner korr. M.: Rede bei der Feier des Evangelischen Lyceums zu Kesmark anlässlich seines 400 jährigen Bestandes. (29. Juni 1933.)	289
2. Ludwig Kéky korr. M.: Begrüssungsrede bei der Feier in Kelemér zum Andenken des Dichters Michael Tompa (10. September 1933.) . . .	290
XI. Nekrologe:	
1. Kultus- und Unterrichtsminister Bálint Hóman o. M.: Rede an der Bahre des Vizepräsidenten d. M. und o. M. Desider Csánki (2. Mai 1933.)	293
2. Johann Reiner korr. M.: Rede an der Bahre des o. M. Franz Kollányi (3. Mai 1933.) . . .	296
3. Julius Kornis o. M.: Rede an der Bahre des Klassenpräsidenten o. M. Ákos von Pauler (1. Juli 1933.)	298
XII. Verzeichniss der neueren Spenden	301
XIII. Neuere Veröffentlichungen der Akademie	301
XIV. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	303

SOMMAIRE.

	Page
I. XCIII ^e séance plénière solennelle de l'Académie du 21 mai 1933. :	
1. Ouverture de la séance par M. Albert de Berzeviczy, président de l'Académie	177
2. Discours d'ouverture prononcé par M. Désiré de Csánki, vice-président de l'Académie : „Souffrances et espérances hongroises“	177
3. Rapport de M. Eugène de Balogh, secrétaire perpétuel, sur l'activité et les pertes de l'Académie	184
4. Commémoration de Coloman Szily aîné, m. h. de l'Académie, par Louis Ilosvay, m. h.	204
5. Guillaume Tolnai, m. c. : „L'activité linguistique de Coloman Szily aîné“	204
II. XCIII ^e séance solennelle de l'Académie du 17 au 19 mai 1933.	205
III. Membres de l'Académie élus en 1933.	216
IV. Nouveaux prix de l'Académie en 1933.	217
V. Hommages rendus à M. le président Albert de Berzeviczy à l'occasion de son quatre-vingtième anniversaire le 12 juin 1933. :	
1. Discours de salutation prononcé par M. Alexandre Popovics, m. h., vice-président	222
2. Réponse de M. Albert de Berzeviczy	223
VI. Rapport sur le prix François Chorin ¹	224
VII. Budget de l'Académie pour la seconde moitié de l'exercice 1933.	259
VIII. a) Etat des deux fonds Vigyázó dans la première moitié de 1933.	265
b) Budget des deux fonds Vigyázó pour la seconde moitié de l'exercice 1933.	275
c) Informations sur le bilan des deux fonds Vigyázó	280

¹ Sur les autres rapports cf. Akadémiai Értesítő, vol. XLIII. pp. 97—153.

	Page
IX. Rapport de M. Émeric Lukinich sur la II ^e séance de la „Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale“	286
X. Discours solennels :	
1. Discours de M. Győző Bruckner, m. c., à l'occasion du quatrième centenaire du lycée évangélique de Késmárk (29 juin 1933.)	289
2. Discours de salutation prononcé par M. Louis Kéky à l'occasion des solennités célébrées à Kelemér à la mémoire de Michel Tompa (10 septembre 1933.)	290
XI. Nécrologie :	
1. Discours prononcé par M. Valentin Hóman, ministre des Cultes et de l'Instruction Publique aux funérailles de Désiré Csánki de l'Académie (2 mai 1933.)	293
2. Discours prononcé par M. Jean Reiner, m. c. à l'occasion du décès de François Kollányi de l'Académie (3 mai 1933.)	296
3. Discours prononcé par M. Jules Kornis de l'Académie aux funérailles de Ákos Pauler de l'Académie (1 juillet 1933.)	298
XII. Liste des dons	301
XIII. Publications récentes de l'Académie	301
XIV. Sommaire allemand, français et anglais	303

CONTENTS.

	Page
I. XCIII. Official meeting of the Hungarian Academy of Sciences (21st May 1933.):	
1. President Dr. Albert de Berzeviczy opens the meeting	177
2. Second-president Mr. Desiderius Csánki, director and ord. member's opening speech: „Hungarian wrongs, Hungarian hopes“	177
3. Mr. Eugene Balogh, general secretary's report on the work accomplished and the losses suffered by the Academy	184
4. Mr. Louis Ilosvay, director and hon. member: „In memoriam Coloman Szily sen., director and hon. member“	204
5. Mr. William Tolnai, corr. member: „Coloman Szily sen. as a linguist“	204
II. XCIII. General meeting of the Hung. Academy of Sciences (17th to 19th May 1933.)	205
III. New members of the Academy in 1933.	216
IV. New awards for the year 1933.	217
V. Fête in honour of President Dr. Albert de Berzeviczy on the occasion of his eightieth birthday (12th June 1933.):	
1. Second-president Mr. Alexander Popovics, director and hon. member's congratulatory address	222
2. President Dr. Albert de Berzeviczy's reply	223
VI. Report on the Francis Chorin prize ¹	224
VII. Budget of the Hung. Academy of Sciences for the second half of the year 1933.	259
VIII. a) Accounts rendered of the two Count Vigyázó properties and of the revenues derived therefrom, for the first half of the year 1933.	265
b) Estimates of the two Count Vigyázó properties for the second half of the year 1933.	275
c) Summary of the assets and liabilities of the two Count Vigyázó properties	280

¹ For the other reports see Academy Bulletin, Vol. XLIII., pp. 97—153.

	Page
IX. Mr. Emery Lukinich, ord. member's report on the II. general meeting of the „Fédération des Socié- tés Historiques de l'Europe Orientale“	286
X. Official speeches :	
1. Mr. Victor Bruckner, corr. member's speech at the commemoration festival of the 400th anni- versary of the Lutheran Lyceum of Késmárk (29th June 1933.)	289
2. Mr. Louis Kéky, corr. member's speech of wel- come at the festival held in memory of Michael Tompa at Kelemér (10th September 1933.)	290
XI. Necrologies :	
1. Mr. Valentine Hóman, Minister of public educa- tion, ord. member's speech at the bier of Desiderius Csánki, director and ord. member, Second-president (2nd May 1933.)	293
2. Mr. John Reiner, corr. member's funeral speech at the bier of Francis Kollányi, ord. member (3rd May 1933.)	296
3. Mr. Julius Kornis, ord. member's speech at the bier of Acusius Pauler, ord. member, Presi- dent of section (1st July 1933.)	298
XII. List of new donations	301
XIII. New publications of the Academy	301
XIV. German, French and English translation of the table of contents	303

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XLIII. KÖTET.

1933.

OKTÓBER—DECEMBER

I.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde

Széchenyi Stádiuma megjelenésének százados
évfordulója alkalmával
az 1933. október 2-án tartott összes ülésen.

Tekintetes Akadémia!

Midőn a nyári szünet leteltével egybegyült tisztelt társainkat újra meginduló munkásságunk küszöbén melegen üdvözlöm, a nagy alapítónk, gróf Széchenyi István emléke iránti hagyományos kegyeletünk s az ő példájához és tanításához való hűségünk kötelez arra, hogy mai összes ülésünket egy nevezetes évfordulóra való emlékeztetéssel nyissam meg.

E hó folyamán telik le száz esztendő azóta, hogy Széchenyi Stádiuma Lipcsében Wigandnál megjelent s első példányai hazánkban, különösen Pozsonyban a diétán, november elején terjedtek el.

Az a korszakalkotó agitatórius irodalmi tevékenység, melyet Széchenyi a *Hitel* megírásával 1830-ban megindított, tulajdonképen a Stádiumban tetőződik, mert ebben öntötte ő határozottabb formákba nagy reformtervét. E könyv megírásához tudvalevőleg mindjárt a *Hitel* megjelenése után hozzálátott; a váratlan támadás, mely művét a gróf Dessewffy József *Taglalatában* érte, készítette őt, hogy előbb cáfolatul és védekezésül a *Világ* című, jobbára polemikus természetű könyvét írja meg és tegye közzé, csak azután — de nagyrésztben még szintén 1831-ben — szerkesztette meg a *Stádiumot*, melynek megjelenése elé azonban a cenzura oly nehézségeket gördített, hogy ezt végre is csak a külföldön nyomathatta ki, s a könyvet, amint

behozattott, azonnal tilalom és elkobzás alá helyezték, ami egyébiránt nem akadályozhatta meg elterjedését s a magyar közvéleményre gyakorolt nagy hatását.

A nyilvánosságra hozatalnak ezek az akadályai hátrahagyták nyomukat a könyv szerkezetén. Széchenyi nem akart nyiltan szembeszállni a nádorral, ki maga döntött a közzététel tilalma ügyében, s ezért kéziratát bizalmas emberére, Lunkányira bízta, aki látszólag a szerző megbízása nélkül tette azt közzé s magát meg nem nevezve, kiadói előszót is írt hozzá. Ezenfölül Széchenyi a megjelent szövegben szigorúan tekintetbe vette a jóakarátú cenzor, Drescher által kiadás esetében javaslatba hozott kihagyásokat, úgy hogy a szöveg számos hézagot mutat fel.

A könyv egyébként is csonka. Széchenyi tizenkét törvénybe foglalja benne össze reformtervét; ezek közül azonban csak kilencet fejt ki részletesebben, a három utolsónak kifejtését egy tervezett második kötet számára tartotta fenn, amely soha meg nem jelent. Annak célbavett tartalmára leginkább a *Hunnia* című kötetben ismerünk rá, mely azonban csak 25 évvel a *Stádium* után, 1858-ban került napvilágra.

A könyvet, melyet szerzője »Magyarország képviselőinek« írt, értve ezek alatt a »nemeseket, polgárokat és birtokosokat«, s melyet *Stádium*nak nevezett, mert fejlődésünk akkori alacsony fokán csak az első stádium számára vélt javaslatokat tehetni, s melyet — hite szerint — még húsz kötetnek kellett volna követnie, hogy teendőinket minden irányban feltárhassa, már a kortársak érdeme szerint becsülték meg. Az Akadémia épen a Széchenyivel vitában állott gróf Dessewffy József s a Fáy András véleménye alapján nagyjutalmára méltónak ítélte s abban csak azért nem részesítette, mert szabályai a politikai művek jutalmazását kizárták.

Annál szerényebben ítélte ő maga művéről. Bár már két nagy publicisztikai siker előzte meg ezt, szinte tüntetett dilettantizmusával, »próbamunkáknak«, »váz munkáknak« nevezte könyvét, s azt vallotta be, hogy megelőző dunai útjáról is egy kis »zavarék«-ot kívánt írni. Bár szándéka kétségtől az volt, hogy most már némi rendszerbe foglalja össze előbbi könyveiben megpendített javaslatait, itt is tartózkodott minden pragmatizmustól; itt is megszózott csevegő, sőt adomázó modorát használta, sőt párbeszédekkel is fűszerezte azt. Megszólaltatta van Peng hol-

landi tökepezést, angol barátját, Irvinget, egy angol farmert, azután a magyar életből merített megfelelő nevekkel felruházott típusokat, a »vén systemát«, sőt tisztartóját és jobbágyait is.

Ezeknek az élénkítő adalékoknak ellenére a mai olvasónak a *Stádium* is, melyben írója még nem éri el a *Kelet népe* s a *Politikai programmtöredékek*nek szenvedélytől áthevített retorikai szépségeit, helyenkinti hosszadalmaságával, dunántúli tájszólásaival, nem mindig szerencsés, de merész új szóalkotásaival gyakran fárasztónak vagy fanyarnak tűnhetik fel. De a Széchenyi stílusára is ráillik az, amit Dante a *Divina Commediában* a saját írásmódjáról mondott.

Ma minden kétségen felül áll a könyv maradandó becse és jelentősége; igazolva van az, hogy Széchenyi megírta és hogy úgy írta meg, ahogy ő jónak látta. Nemcsak azért, mert a benne követelt, akkor némi részben radikálisnak tartott reformokat a nemzet azóta egytől-egyig megvalósította, hanem azért is, mert az majdnem minden lapján ma is becses igazságokat tartalmaz. A *Stádiumban* befejezett agitatórius irodalmi munkásságával Széchenyi megalapítójává lett magyar publicisztikánknak, annak a harcias, gyakran kíméletlen publicisztikának, mely utóbb ellene, tanítómestere ellen fordult, s különösen ő lett megalapítója a nem pusztán a közjogi téren mozgó, hanem a gazdasági és társadalmi kérdéseket is felölelő, az erkölcsi erőviszonyokkal is számoló magyar publicisztikának. Ez utóbbi téren egyetlen előfutára volt, aki azonban latinul és németül írt: Berzeviczy Gergely; csodálatos, hogy Széchenyi az ő úttörő munkásságát — amennyire a *Világ* egy hivatkozásából következtethetünk — kevésre becsülte.

A *Stádium* igazi jellegét különösen két vonása adja meg. Az egyik a kíméletlen igazmondás. Mint a jó orvos, Széchenyi a maga igazi mivoltában akarja fölismerni és megállapítani a bajt, hogy azt orvosolhassa. Nem kímél, nem leplez, nem is enyhít semmit és senkit, sőt általánosításaival inkább túloz, csak hogy fölrázza a közvéleményt és a reformok szükségességéről meggyőzze. Ha már a *Hitel* miatt azzal vádolták sokan Széchenyt, hogy az 1831-i kolerajárvány alkalmával különösen a felvidéken a pórnép körében mutatkozott lázongást az ő izgató tanai idézték elő, most ugyanazok még inkább támadhattak ellene, mikor oly kegyetlenül ostromozta a visszaéléseket, melyek miatt pirul-

nunk kellene, nem »pajkoskodni és felfuvalkodni«, a megyei házipénztár »meglopásait«, a kiváltságos osztályok rendbontásait, »vértől fertőzött kezeit«, a jobbágyokon elkövetett kínzásait, az urasági szívtelenségeket, melyek büntetlenek maradnak, mert nálunk »nem a bűnt büntetik, hanem a születést...«

Láthatjuk, hogy Széchenyit a *Hitel* miatt ért támadások egyáltalán meg nem riasztották; még fölülmúlta annak támadó életét, s valószínűleg ez a kíméletlen ítélete volt oka, hogy bármily loyálisan nyilatkozott könyvében a kormányról, a cenzura mégis oly szigorral lépett fel vele szemben. Ő azonban el volt tökéltre szembeszállni a »magyar hízelkedésekkel, föltárni a maga valójában »nyomorult álláspon-tunkat«, mert úgy vélte, hogy »az igazság nemcsak legdicsőbb, hanem végre mindenkinek leghasznosabb is«.

És itt már érintettük a mű másik jellegzetes vonását, a »haszonelv« előtérbe nyomulását. Nem mintha Széchenyi, ki szívesen idézte Benthamot, maga lett volna utilitárius gondolkodású; sőt ő nagy idealista volt, aki az anyagi javak legnagyobb becsét abban a hatásban látta, amelyet velők a közérdekre gyakorolni lehet. De tudta, hogy kiknek ír, tudta, hogy azokat csak úgy nyerheti meg — talán — merész reformterveinek, ha ezeknek nemcsak nemes, humánus, civilizatórius voltát hangsúlyozza előttük, hanem bebizonyítja nekik, hogy azok végeredményben anyagi hasznukra fognak szolgálni. Ha bebizonyítja nekik, hogy minél jobb lesz a nagy tömegeknek emberi sorsa, annál jobban fog emelkedni a belső fogyasztás és vele terményeink ára, hogy minél szabadabbá tesszük a földbirtok forgalmát s terjesztjük ki megszerzésének lehetőségét, annál jobban fog annak értéke nőni, s hogy minél inkább mozdítjuk elő a beruházásokat, — főképp a hitel megszilárdítása által — annál többet fog jövedelmezni birtokunk.

Bár tehát Széchenyi e könyvében főképp annak a kimutatására törekszik, hogy a szóbanforgó reformoknál »nyereségről van szó, nem veszteségről«, — bár itt ő főleg az anyagi érdekek terén mozog — itt sem mulasztja el annak hangsúlyozását, amit annyi más műve bizonyít, hogy értelmi erőnket kell fejlesztenünk, mert csak az értelmi és erkölcsi súly ad erőt s csak az erő ad boldogságot.

Egyébiránt reformtervét — a tizenkét törvényt — ő maga így jelöli meg:

I. A hitel haszna és kára mindenkit egyenlőn ér. II. Az

ösiségi jog (jus aviticitatis) örökre el van törölve. III. A magszakadásból származó fiscalitások örökre megszűnnek. IV. Magyarországon mindenki bírhat ingó és ingatlan jószágot mint sajátot (jus proprietatis). V. Mindenki egyenlőn áll a törvény oltalma és súlya alatt. VI. A nemtelenek (nem nemesek) is választanak maguknak megyei pártvédet. VII. A házi pénztár- s országgyűlési költségekhez idom (arány) szerint mindenki fizet. VIII. A vizek, utak s belvám elrendelése mindenkit egyenlően ér és országgyűlési tárgyak. IX. Monopóliumok, céhek, limitatiók s egyéb ilyes a közforgalmat és concurrentiát akadályozó intézetek örökre eltöröltetnek. X. Magyarországon csak magyar nyelven szóló törvény, parancs, ítélet kötelez. XI. Minden törvényhatóság csak a helytartótanács közbenjárása által hallja a fejedelmi szót. XII. Ítéletek, mint tanácskozások csak nyilvánosan (publice) tartatnak.

E reformok s különösen a *Stádiumban* tárgyalt kilenc első között Széchenyi szoros kapcsolatot lát, szerinte azok egymást kiegészítik s úgyszólván föltételezik, és csak valamennyinek behozatala idézheti elő azt a »bátorlétet« s egyúttal azt a »szorgalmi hevet«, mely az ország felvirágozását lehetővé teszi.

Első helyre teszi a hitel kérdését, melynek már egy könyvet szentelt; tulajdonképen az ösiség és fiscalitás eltörlése, a szabad tulajdonjog biztosítása, a törvény előtti egyenlőség mind e célt szolgálja. Szoros hitelt kíván, s különös aktualitása van annak az érvelésnek, mely helyteleníti azt a rendszert, amely mindig az adóst legyezi és a hitelezőt megrontani igyekszik, s amely utóvégre is azt eredményezi, hogy a hitelre szorulóknak nem lesz hitele.

Az ösiség eltörlését követeli, bár arisztokratának vallja magát; de ő az igazán jobbak uralmát érti az arisztokrácián, a szerzett, nem véletlen elsőség barátja, és nem hiszi, hogy egy család nimbuszát emelné az, ha fölig el lévén adósodva, nem tud menekülni birtokától.

A fiscalitás, az államra háramlás nem hoz hasznot az államnak, mert többnyire kizsarolt jószágokat vesz át; e helyett a birtokfelszabadítás után fizetendő 1%-nyi illetékkel (laudemium) akarja a kincstárt kárpótolni.

A jobbágyság sorsának javítását Széchenyi elsőrendű feladatnak tekint, »Hunnia minden lakosának polgári létet« kíván adni; nem tartja tovább tűrhetőnek, hogy »ember ember fölött önkénnyel uralkodjék«, mindenki csak a tör-

vény alatt álljon. Kívánja, hogy a nemesség önként mondjon le a Werbőczy »primaе nonus«-ának kiváltságáról a többi kilenc milliő javára. Így értelmezi a törvény előtti egyenlőséget, s megadni kívánja a jobbnak is a jogot, hogy joga védelmére maga válassza meg képviselőjét; a földbirtokszerzés lehetőségét is ki akarja terjeszteni a nem nemesekre, de az úrbéri birtok általános megváltására nem gondol.

A közteherviselést is csak bizonyos korlátok között kívánja megvalósítani; a nemesség részesedjék a megyei házipénztár és az országgyűlés költségeiben és szabad hozzájárulással gyarapítsa az útfenntartásra szolgáló alapot. Tévesnek mondja azt a felfogást, mintha a nemesség sohase viselt volna terheket; régebben viselt, de azoktól megszabadult, illő, hogy most más terheket vállaljon magára s a közérdekért, mely saját érdeke is, áldozatokat hozzon. Erre vonatkozó nézeteit Széchenyi később az *Adó és két garas* című röpiratában fejtette ki bővebben.

Széchenyinek a *Stádiumban* körvonalazott reformterveiből a Lánchíd hídvámja által bizonyos elismerése a nemesi teherviselésnek, a jobbágyok anyagi helyzetének némi javítása s az úrbériség egyezmény szerű megváltása által már a harmincas években megvalósult valami. A negyvenes években megvalósult a váltótörvény s a jobbágyok birtokképessége, majd a magyar nyelvnek a közéletben meghonosított uralma, ami a *Stádium* tizedik követelménye volt. Azután 1848-ban egy ellenállhatatlan európai áramlat a magyar reformtörekvéseket nagyobb diadalra vitte, mint aminőre a *Stádium* szerzője gondolhatott. Felszabadította a jobbágyok földjeit, a nemzeti közbecsület védpajza alá helyezvén a földesurak kártalanítását. Behozta a közteherviselés általánosítását, megszüntetve minden különbséget nemes és nem nemes között. S míg Széchenyi csak a dicasteriális rendszer keretében, a helytartótanács alakjában akarta központosítani a kormányzatot, s az angol parlamentarizmust és miniszteri felelősséget oly dolgoknak tekintette, melyek a mi fejlettségi fokunkat túlhaladják, az 1848-iki törvényhozás úgyszólván egy tollvonással megvalósította ezeket is.

A mi korunk sajátosságosan vegyes érzelmekkel tekinthet a *Stádium* programjára. Voltaképen rég túlhaladott, szinte elavult, az életbe átment, maguktól értetődő dolgoknak tekinthető a legtöbb, ami itt merész követelés gyanánt

hangzik el. És mégis a Széchenyi tanítása, amikor ő a gazdasági élet legnagyobb szabadságának elvét hirdeti és attól várja üdvünket, merev ellentétben látszik állani a mai kor irányával, mely szakítva e tannal, mindenütt megkötni igyekszik a szabad mozgást, megrendszabályoz mindent, korlátokat állít az országok közé, a gyöngének védelme címén az egész gazdasági életet állami gyámság alá helyezi s már a régi rendiség visszaállításáról is álmodozik.

A jövő meg fogja mutatni, vajjon a Széchenyi tanai csakugyan nem bírnak-e többé érvénnyel a mi korunkban.

II.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök ünnepi beszéde

Herczeg Ferenc ig. és t. t. hetvenedik születésnapja alkalmából.

Kevéssel ezelőtt töltötte be a mi kedves és kitűnő társunk, Herczeg Ferenc, életének hetvenedik esztendejét. Bár ő szerényen kitért minden zajosabb ünnepeztetés elől, a nemzet közvéleménye és legmértékadóbb tényezői félre nem érthető egyértelműséggel nyilvánítják elismerésüket az ő majdnem félszázados írói munkássága és csodálatukat mindig magasabbra szárnyaló költői géniusza iránt.

Akadémiánk, mely harmincnégy év óta tekinti őt a magáénak, mely kétízben ruházta fel őt másodelnöki tiszt-ségével, — a Széchenyi örökével —, mely legutóbb nagyjutalmában részesítette őt s mélynek most is buzgó tiszteleti és igazgató tagja s egyik legnagyobb büszkesége, az alkalmat örömmel ragadta meg, hogy őt ragaszkodó érzelmeiről biztosítsa. Az évforduló napján tekintélyes akadémiai küldöttség kereste fel és üdvözölte őt a másodelnök úr vezetése alatt, mai összes ülésünkön pedig legyen szabad nekem is e helyről kifejezést adnom azoknak az érzelmeknek, melyek Akadémiánkat egyetértésben a nemzettel, ez évforduló benyomása alatt áthatják.

Mindnyájan érezzük, hogy Herczeg Ferenc ma elismert vezére, reprezentatív alakja a magyar szépprózának, annak minden ágában, a regényben, a színműben, a kisebb elbeszélő műfajokban; reprezentatív alakja szépirodalmunk-

nak nemcsak azért, mert, mint az írás művésze, ő a legkiválóbb pályatársai között, hanem azért is, mert, mint író, minden ízében tipikusan magyar. Majdnem kivétel nélkül magyar tárgyakat dolgozott fel műveinek szinte beláthatatlan sorában, a magyar multat, a magyar életet, és mert minden művét s nagyhatású publicisztikai megnyilatkozásait is áthívíti a magyar föld s a magyar nemzet lángoló szeretete.

Mai nap a fajelméletet belevitték a gyakorlati politikába és öspróbák alapján akarják kategorizálni az állampolgárokat. Ez a törekvés a mi magyar nemzeti életünkben nem talál igazolást, mert mi minden téren megbecsülhetetlen szellemi értékeket köszönhetünk a multban és köszönhetünk a jelenben olyanoknak, akiknek ősfája nem magyar eredetre vall. Erre példa Herczeg Ferenc is.

Mi inkább arra lehetünk büszkéek, hogy a magyar föld és a magyar nemzet olyan, szinte példátlan asszimiláló erővel bír, mely minden valódi értéket áthat s minden ízében magyarrá teszi a nem magyaroktól származottat is.

Kiemeltem, mint a Herczeg Ferenc magyarságának legjellegzetesebb vonását, lángoló szeretetét a magyar föld és a magyar nemzet iránt. Ez állította őt annak a mozgalomnak élére, mely a hazánkon elkövetett igazságtalanságok jóvátételére törekszik, s melynek ő tevékenysége jelentős részét szenteli. De ez a szeretet hatja át minden írói művét is. Sohasem törekszik hibáinkat, gyöngéinket gúny tárgyává tenni, sohasem igyekszik történetünk nagy alakjait leszállítani arról a polcról, melyre őket a nemzet kegyelete emelte, őket csak emberi gyarlóságaik színében mutatni be. Az ő művei tükrében mindenkinek meg kell szeretnie a magyar hazát, a magyar multat és a magyar életet. Bár nem hajhássza a külföldi sikereket, saját nemzete számára ír, nem a külföldnek, színművei nem a külföldön át jutnak el hozzánk, azért mégis eléggé elterjedt műveinek ismerete a külföldön is és mindenütt csak barátokat szerzett nemzetünknek.

Legyen szabad nekem a Herczeg Ferenc rendkívüli írói jelességei közül különösen kiemelnem azt a gondos tanulmányra és nagy elmeélre valló behatolást a legszövevényesebb történelmi problémákba, melynek legfényesebb bizonyosságát adta, amikor a Széchenyi alakját nagy bátorsággal a színpadra hozta s a színpadon át is minden

elhomályosítás, minden átstilizálás nélkül megérthetővé tette.

Bár a Herczeg egész eddigi írói műve oly csodálatosan teljes és az író jellegzetes vonásai által oly egységes egész, melyben megkülönböztetéseket tenni, fokozatokat és sorrendet állítani fel alig lehet, én mégis különösen komolv és maradandó értéket vélek tulajdoníthatni történelmi tárgyú műveinek, amelyekben Bizánc bukásának páratlanul megkapó képe mellett különösen a mi saját történetünket regényekben és drámákban költőileg feldolgozta, a pogány őskoron kezdve, a Hunyadiak, a Bakócz Tamás, a Rákóczi, a Déryné, a Széchenyi korszakán át egészen az utolsó szabadságharc tragikumáig.

De amilyen mesternek bizonyult a mi kitűnő barátunk a nálunk már-már elavultnak látszott történelmi regény és történelmi dráma felújításában, ugyanoly mesteri tökélyvel kezeli a körülötte hullámzó élet jelenségeit. Mindent meglát, mindent megért és mindent életteljes hűséggel tud eléénk állítani. A vidámmal földeríti olvasóját, a furcsát aranyos humorral kezeli, a fájdalommal tud együtt érezni, a fenséges számára van pátosza; de mégis soha nem lesz rabjává tárgyának, nem ragadtatja magát általa oly talajra, mely ízlése előkelő választékosságával meg nem egyeznék. Sőt a benyomások, melyeket az életről felvesz és híven visszaad, soha nem zavarják meg jól egyensúlyozott lelke derült világnézetét. Világfájdalmat és pesszimizmust hiába keresnénk Herczegnél. Megtisztult, derűs légkörű magasságból nézi a kavargó élet jelenségeit, melyek lelkén át költészetté finomulva illeszkednek belé az előadás művészi formájába.

Herczeg Ferencnek a Gondviselés hosszú életet és oly szerencsés testi és szellemi szervezetet adott, mely az idő múlásával dacolva, írói munkásságát nemcsak a hanyatlást, hanem minden zökkenést is kizáró, sőt mindig emelkedni látszó folytonosság jellegével ruhazza fel.

Nagy időket élt át, nagy idők benyomásai nyomták rá bélyegöket írói fejlődésére és munkájára. Első sikerei, első babérjai abba a háború előtti korszakba estek, amelyet hiába igyekeznek egyesek a hanyatlás, a botlások idejeként tüntetni fel, amelyet a magyar nemzet a minden téren való haladás és fejlődés fénykorai közé fog sorolni mindig. Azután reá is, mint minden magyar emberre, ráborult meg nem érdemelt bukásunk sötét éjszakája. És most átéli ő is

és átérzi az élni akarás, a sorssal való dacolás, az elnyomott igazságért való küzdés hatalmas lendületét.

E nagy sorsváltozások közepett Herczeg munkássága soha meg nem lankadt, soha meg nem szakadt, sőt valójában nem is változott. Ő munkásságának ezzel a változatlan folytonosságával egyik kifejezőjévé, jelképévé lett a magyar lélek egészséges szilárdságának, melyet a sors igazságtalan mostohasága megtörni nem tudott s melyben legerősebb zálogát bírjuk jövőnknek.

Úgy érzem, hogy nem csupán Akadémiánknak, hogy minden magyarnak a trianoni határokon innen és túl, hő érzelmeit fejezem ki, mikor azt kívánom távollevő, kedves Barátunknak, hogy a Gondviselés, mely már eddig is annyira kedvezett neki és neki kedvezve, nekünk, hogy a Gondviselés engedje megérnie imádott hazája feltámadását. Hogy amint költészetében gyönyörködött a boldog magyar, belőle vigaszt, biztatást merített a szomorú magyar, úgy legyen ő még költője egy újabb, boldog Magyarországnak is. Hogy úgy mint a sarkvidék nyári éjszakájában az alkonypír változik át hajnalhasadássá, az ő életének alkonypírja olvadjon össze nemzete új fölemelkedésének dicső hajnalával!

III.

Tiszteletadás Moissan Henrik emlékezetének.

Irta és a M. Tud. Akadémiának 1933. évi október 2-án tartott összes ülésén felolvasta **Ilosvay Lajos** ig. és t. tag.

A M. T. Akadémia világhírű kültagja: *Moissan Henrik* emlékezetének a kegyelet adóját még 1910. november 28-án tartott összes ülésén róttá le.¹ De az igazi nagyságok kiváltsága, hogy munkásságuk kimeríthetetlen forrása lehet a következő nemzedékek tanító és gyönyörködtető tanulmányainak, vagy indítéka elismerésük hálás kifejezésének. Akár az előbbi, akár az utóbbi történjék, mindenik a megdicsőült emlékezetének megtisztelése. A kémia nagy kutatói közül kevesen választottak olyan veszedelmes utat, hogy felemelkedhessenek a halhatatlanság szintjéig, mint ő és kevesen tették meg ezt az utat olyan nehéz viszonyok között s olyan rendületlen kitartással, mint ő. Mert *Moissan* azért, hogy a vegyületeiben már régen ismert fluort előállítsa, éveken át rendkívül mérges hatású testekkel kísérletezett és bár az ő kísérletei is sok éven át meddőknek bizonyultak: mégis annyira bízott vállalkozásának sikerében, hogy eszébe sem jutott kísérleteivel felhagyni.

Megható barátainak és tisztelőinek az a nemes elhatározása, hogy azt a kollegiumot, amelyben *Moissan* szelleme kezdett kibontakozni, valamint a kollegiumot fenntartó kis várost, amelyben *Moissan* szülői is néhány éven át tűrhető otthont találtak, olyan emlékkal ajándékozzák meg, amely méltó a francia nemzethez és *Moissan*hoz egyaránt. *Moissan*nak a kollegium falába illesztett domborművű arcképe a tanártestületnek szánt köszönet azért az önzetlenségért, amellyel részt vett a *Moissan*ban rejlő tehetségek kifejlesztésében; a kis város főterén elhelyezett emlékoszlop hála azért, hogy benne *Moissan* serdülő korában jó barátokat, kutató munkáinak kezdetén lelkesítő jóakarót, a kezdet nehézségeinek leküzdése után, mielőtt még a hír nevét világgá röpíthette volna, megértő nőt talált, aki szeretetével és hűségével megismertette vele a jó családi élet boldogságát. *Moissan* 1852-ben szept. 28-án született Párizsban. Atyja

¹ *Lengyel Béla* r. t Emlékbeszéd *Moissan Henrik* r. tag. felett. 1910.

a Compagnie des Chemins de Fer de l'Est annyira szerényen fizetett alkalmazottja volt, hogy anyjának varrással kellett a háztartás gondjait elviselhetővé tenni. A megélhetés nehézségei szülőit mégis arra kényszerítették, hogy Párizst elhagyják és a Marne mellett fekvő Meauxba költözzenek. *Moissan* itt, a községi kollegiumban, kb. 12 éves korában kezdett rendszeresen tanulni. Nem az előírt, hanem korlátolt tanterv szerint tanult, mert atyja azt gondolta, hogy fiának elég lesz csupán azokat az ismereteket elsajátítani, amelyekre egy gyógyszerárú üzletben lehet szüksége. *Moissan* nyílt eszével, gyors felfogásával rövid idő alatt megnyerte tanárai érdeklődését, akik közül különösen *James*, a matematika tanára, díjtalanul segített a tantervben hiányzó pótlásában. A matematikában, fizikában és különösen a kémiában figyelemre méltó eredményt ért el: de a kollegiumban eltöltött öt év mégsem volt elégséges arra, hogy egyetemi tanulmányok folytatására minősítő bizonyítványt kaphasson.

Minthogy kémiai ismereteinek értékesítésére legkedvezőbb alkalom a gyógyszerészi pályán kínálkozott, élethivatásul ezt választotta. Gyakornoksága kezdetén terelődött rá *Dehérain*nek, a természetrajzi múzeum kémiai laboratorium vegyészének figyelmére, aki nem közönséges tehetségét felismerve, szüntelenül arra buzdította, hogy igyekezzék a tudományos fok elnyerhetésének feltételeit megszerezni. A feladat nem volt könnyű, a vizsgálatokat többször meg kellett ismételnie: mégis 22 éves korában a »bachelier«, 25 éves korában a »licencié ès sciences« fokot megkapta. Ha még felemlítem, hogy 1879-ben »pharmacien de I-ère Classe« és még ugyanabban az évben az »école supérieure de pharmacie« tanára lett s ettől az időtől kezdve valamivel könnyebben élhetett kutató szenvedélyének: akkor vázlatosan érintettem azokat a mozzanatokat, amelyeknek *Moissan* tüneményes pályafutása előkészítésében részük volt. Tanári működésében az a változás, hogy 1886-ban az école supérieure de pharmacie toxicológiai tanszékére, 1900-ban a Sorbonneban, az ásványtani kémia tanszékére nevezték ki, a kutatásaiban elért rendkívüli eredményeknek volt következménye.

Moissan kutató munkássága 1874-től 1907-ig terjedt. Kutatásainak eredményeiről mintegy 310 értekezésben számolt be. Közülök kettő, melyek közül egyiket mint *Dehérain* munkatársa végzett, biokémiai természetű. Az egyikben

azzal foglalkozott, hogy miként megy végbe növényekben az oxigén elnyelése és a széndioxid kibocsátása sötétben; a másikban az elnyelt oxigén és a kibocsátott széndioxid közötti viszonyt igyekezett megállapítani. Közölt ugyan még egy új eljárást a hangyasav és egyet az oxálsav sók szintézisére: de ezekkel ki is merült a szerves kémiával kapcsolatba hozható vizsgálatainak sora. A többiek mind a szerzetlen kémia körébe tartoznak és a vas oxidációs termékeire vonatkozó tanulmányától kezdve, nagy örömet okoztak azoknak, akik a szerzetlen kémia terén észlelhető hanyatlás miatt aggodalmaskodtak.

Moissan névéhez nem fűződik új elemek felfedezése: de előállított több elemet kémiailag tiszta állapotban s ezzel hozzájárult, hogy azoknak fizikai és kémiai sajátosságait szabatosabban lehessen megállapítani. Előállított több új vegyületet, melyeknek alkotórészei kén, szelén, foszfor, arzén, nitrogén, szén, szilícium és a fluoron kívül a többi halogén elemek is. Ezek a vegyületek gáz, vagy gőzállapotban mind mérgesek, s minthogy sokáig foglalkozott velük, bizonyára részük volt abban, hogy munkás élete évtizedekkel rövidült meg. Az elektromos energiát kezdetől fogva nagy sikerrel alkalmazta kémiai változások előidézésére. Előállította több fémnek a szénnel létesített s karbidnak nevezett vegyületét. Megállapította, hogy a karbidok víz hatására egy, esetleg több szénhidrogént létesítenek. Tüzetesen tanulmányozta a hydrideket. Bámulatos kísérletező tehetségével segítségére volt *Berthelot*nak, *Dewar*nak egy-két adat megállapításában.

Moissan nevét különösen két értekezése tette világhírűvé; egyikben a tiszta fluor elkülönítéséről, másikban a gyémánt mesterséges előállítására vonatkozó kísérleteiről tett jelentést. Többi kutatásairól nem jelentek meg olyan zajtűtő hírek, mint erről a kettőről. Ez természetes is volt. Hiszen a fluor előállítása csaknem száz éves sejtelmet váltott valóra, míg a gyémánt mesterséges előállításának híre izgatta azokat is, akiknek van, azokat is, akiknek nincs gyémántjuk. Azok, akiknek van, remegtek értékének csökkenése miatt, azok, akiknek nincs, örültek azért, hogy nem károsodhattak s ha valamikor nagyon megkívánnák a gyémántos ékszer, olcsón vásárolhatnák meg.

Davytól Moissanig a XIX. század több kiváló tudósa eredménytelenül próbálkozott a fluor előállításával. *Moissan*, bár az elődöktől átvett adatok nagy segítségére voltak,

mégis egypár évig tartó próbálgatás után mondhatta ki, hogy a fluor előállítása nem magas hőmérsékleten és csak elektrolízis útján remélhető. Nem csekély időbe, fáradságba és költségbe került annak eldöntése, hogy a fluor-tartalmú szilárd vegyületnek az olvadéka, vagy valamelyes oldata alkalmas-e elektrolizálásra és hogy milyen anyagból készülhet az elektrolizáló edény? Kezdetben az edényt platinából, a sarkokat platinából, illetőleg irídiummal ötvözött platinából készítette, később azt tapasztalta, hogy a platinát rézzel helyettesítheti. Ma a feladat megoldása egyszerűnek látszik, a fluor fizikai és kémiai sajátosságai megvannak állapítva, arra pedig kevesen gondolnak, hogy mennyi fáradságba és pénzbe került előállítása. Egyesek legfeljebb az iránt érdeklődnének: micsoda hasznót hajtott az emberiségnek a fluor előállítása? Idézett-e elő az emberiség sorában valami kedvező fordulatot? Hozott-e új munkaalkalmat? Jobbakká, erkölcsösebbekké, emberiebbekké változtatta-e az embereket? És így tovább! Sajnálatomra, ezekre és hasonló kérdésekre csak nemmel felelhetnék s kijelenthetném, hogy a fluornak alkalmazása ma sem több, mint volt akkor, amikor csak a fluor-tartalmú ásványokat ismerték, de a fluort elkülöníteni még nem tudták. Azonban a fluor előállítására fordított áldozatokon elmélkedve, mégis feljegyezhetjük, hogy közelebb jutottunk a fluoridok ismeretéhez és tudjuk, miféle sajátosságok jellemzik a fluort. Az, amit a fluorról tudunk, ismereteink mai állása szerint igaz s ezt az igazságot *Moissan*nak köszönhetjük. Ő vélekedhetett Istenről bármiként: de arra az isteni szikrára volt szükség, amellyel a fluorra vonatkozó kutatásait végezte, hogy a fluor előállításának körülményeire, többel mint egy félszázaddal nehezedő sötétség szétoszolják.

A kutató tevékenységnek új tért nyitott az elektromosságnak segítő energiaként való alkalmazása. Magas hőmérsékletet kémiai úton is tudtak létesíteni: de megközelítőleg sem olyan magasat, mint elektromos úton. Fém-oxidok, amelyek sokáig a megolvaszthatatlanság hírében állottak, például calciumoxid, aluminiumoxid, *Moissan* elektromos kemencéjében nemcsak folyóssá váltak, hanem el is párologtak. Csodaszámba mehetett volna, ha *Moissan*, aki a szervetlen kémia kissé elhanyagolt területén, eszméinek eredetiségével és termékenységével bizonyítani látszott *Würtz* erős ellenmondással fogadott tételének igazságát: »La Chimie est une science française«, azonnal nem

tűzte volna ki célul a testek fizikai és kémiai sajátosságainak tanulmányozását magas hőmérsékleten.

Különös intézkedése a sorsnak, hogy *Moissan*, akinek ifjú kora óta leghőbb vágya volt, hogy a kémiai nagy ipart új termelési eljárásokkal lássa el, a tudományos kémiát számszerint sokkal több és meglepő felfedezéssel gazdagította, mint amennyivel nevét a kémia gyáripár történetében örökítette meg. És ez a természettudományok fellendülésének utolsó időszakában nagy tudósok között, ő is azoknak a keveseknek egyike, akikben kiolthatatlan lánggal égett a kutatás szenvedélye nem a felfedezés pénzre váltható hasznáért, hanem azért, hogy az ismeretlent megismerjük.

Moissan a szénnek nagy nyomás alatti készítésével és módosulatainak vizsgálatával 1893-ban és 1894-ben foglalkozott. Minthogy a gyémánt is a szén egyik módosulata, helyet kellett találnia munkatervében. *Liebig* és *Wöhler* nézete szerint a gyémántnak nagy nyomás alatt és alacsonyabb hőmérsékleten, *Daubrée* szerint nagy nyomás alatt és magas hőmérsékleten kellett képződnie. *Daubrée* ezt a nézetét a meteorvaskövek vizsgálatakor szerzett tapasztalataival támogatta. *Moissan* is megvizsgált meteoriteket, megvizsgált különböző lelőhelyről származó gyémántokat is; a gyémántok elégetésekor talált kevés hamút is megelemezte és a gyémánt keletkezésének feltételeire nézve, saját tapasztalatai alapján, a *Daubrée* nézetéhez csatlakozott. Minthogy az elégetett gyémántok hamújában vasat is talált, úgy vélekedett, hogy ha az alakatlan szén meg a vasporkeveréket elég magas hőmérsékleten és elég nagy nyomás alatt megolvasztja és a kihűlt olvadékban gyémántmódosulatú szénét talál: akkor két célt ért el: bebizonyította, hogy *Daubrée* nézete helyes és azt is, hogy az alakatlan szénből gyémánt előállítható.

Kísérletét úgy végezte, hogy tüzet álló téglában, kb. 3000 C^o-on megolvasztott vasat szénnel telített, azután a téglát vízzel hűtött rézedényben lehűtötte. Ekkor az olvadék körül vaskéreg keletkezik, mely összehúzódik és térfogatának csökkenése következtében, a benne levő olvadt részt rendkívül nagy erővel nyomja össze. A kihűlt olvadékot feltörve, belsejében sok apró, részben színtelen, részben fekete kristályocskák voltak, melyeknek fizikai és kémiai sajátosságai teljesen megegyeztek a gyémánt sajátosságaival. Ezek szerint a bizonyíték megvolt arra nézve, hogy az alakatlan szénből a kristályos szénnek gyémántos módosulata

keletkezett: ámde a kristályocskák közül a legnagyobbnak átmérője sem volt nagyobb, mint 0,5, ritkán 0,7 mm.

Mihelyt kiderült, hogy a műgyémánt nem versenyezhet a természetessel, mert semmi biztosíték sincs arra nézve, hogy belőle valamikor solitaireket is lehet csinálni és kiderült az is, hogy a műgyémánt tetemesen drágább volna, mint a természetes: azonnal megszűnt iránta az érdeklődés. Ellenben a gyémánt előállítása laboratóriumban, mindig éppen olyan megdönthetetlen bizonyítéka lesz *Moissan* szellem nagyságának, a kísérletezésben kitűnt bátorságának, kitartásának, hidegvériségének és megfontoltságának, mint amilyen lesz a fluoré.

Moissan kutatása a szervetlen kémia egész területére kiterjedt. *Faraday*val megegyezően úgy nyilatkozott, hogy a kémiai kísérleti tudomány és ehhez a felfogásához végig hű maradt. Kutató munkásságának első időszakában több éven át nélkülözte a jó laboratóriumot: de eszme-, vagy az eszméi megvalósítására szükséges pénzhiány miatt sohasem panaszkodott. Kutatásban, tanításban mester volt. Előadásairól elragadtatással beszéltek nemcsak tanítványai, hanem azok is, akik előadásait Európában és az Egyesült Államokban tartott nemzetközi kémiai értekezleteken hallották.

A tudós társaságok *Moissan* kiválóságát korán felismerték. A párizsi Orvosi Akadémia 1888-ban választotta meg tagjává s néhány év múlva már alig volt tudományos akadémia vagy tudós társaság, amely rendes, tiszteleti vagy külső tagjai sorába ne iktatta volna. 1887-ben, az Institut, a fluor előállításával szerzett érdemét a Lacaze-féle díjjal jutalmazta, pár hónappal halála előtt, 1906. nov. 15-én, a Nobel-díj nyertese lett. Az elismerésnek szép kifejezése, hogy 1896-ban a Royal Society a Humpry-, 1903-ban a berlini Deutsche Chemische Gesellschaft a Hoffmann-éremmel tisztelte meg. Kitüntette még 1898-ban a philadelphiai Franklin Intézet, ugyanabban az évben a Société d'Encouragement pour l'Industrie Nationale és 1896-ban a Société industriel du Nord de la France Kuhlmann-alapítványa, 1906-ban barátai és tanítványai Chaplain-tól készített éremmel lepték meg.

A francia tudományos élet és felső oktatásügy nagytekintélyű alakja tulajdonosa volt a Légion d'honneur Commandeur jelvényének. Az a megmérhetetlen tisztelet, amely az élő *Moissan* iránt megnyilvánult, mintha halála után még növekedett volna. Ez lehetséges is volt. Tudjuk, hogy

a részvét szemüvegén nézve, a hibát rendszerint kisebbnek, az érdemeket nagyobbaknak látjuk. *Moissan* barátainak és tisztelőinek erős okuk volt részvétet érezni, ha arra gondoltak, hogy *Moissan* egyetlen gyermeke, *Lajos* nevű fia, a mozgósítás első napján mint hadnagy bevonult és 1914. aug. 13-án már el is esett. Mondják, hogy a fiú méltó lett volna atyjához; de ez nem bizonyítható. Ellenben arról, hogy a közművelődés ügyei komolyan érdekelték és jellemvonásai között volt a hála érzése is, hiteles bizonyítékunk van. Ugyanis *Moissan Lajos* hadbavonulása előtt készült végrendeletében, a Párizsban és Meauxban lévő összes ingatlanait és ingóságait Meaux városának hagyományozta múzeum létesíthetése végett. Az ingóságok között volt az atyjától örökölt értékes képgyűjtemény, több műtárgy és a gyűjtemény jókarban tartására még 100.000 frank készpénzben.

A *Société de Chimie Industrielle* és elnöke *Gall Henrik* indítványozta, hogy emlékét a kollegium falába illesztett domborművű arcképpel és a város főterén felállított szoborral örökítsék meg. Nagy nemzetközi bizottságot alakítottak az indítvány végrehajtására. A végrehajtó bizottság intézte a költségek fedezésének gyűjtését, ez kérte fel *Aronson* művészt a szobrászati rész elkészítésére. Az emlékművek leleplezése 1931. okt. 2., 3. és 4. napján rendezett nagyméretű ünnepségek keretében történt; közülök a két első napnak színhelye Párizs, a harmadiknak Meaux volt. A bizottság az ünnepségeket díszesen kiállított kötetben foglalta össze s egy példányt Akadémiánknak is megküldött. Tiszteletadásunk köszönet a tanúsított kedves figyelemért!

Végül engedtessek meg egy rövid megjegyzést tennem. Úgy érzem, hogy mai felszólalásommal tartozom *Moissan* emlékezetének. Mert, hogy 1901. nov. 24-én, a *Berthelot* kutató munkásságának 50 éves emlékűnepe alkalmával, a M. T. Akadémia kiküldöttjét megillető előzékenységben részesültem, *Barthélemy Lajos*, néhai tisztelt barátom közbelépésére, egyedül *Moissannak* köszönhettem.

IV.

Jelentés**Csánki Dezső másodelnök irodalmi hagyatékáról.**

Ismeretes, hogy gróf Teleki Józsefnek »Hunyadiak kora Magyarországon« című műve, két évtizedes munka eredményeként, 1843-ban nagyjából már sajtókészen állott. Mint-hogy azonban a hazai és külföldi levéltárakban gróf Teleki József megbízásából végzett rendszeres kutatások¹ a munka írása közben rendkívül nagyértékű történeti anyagot hoztak napvilágra, gr. Teleki szükségét érezte annak, hogy kész munkáját újból átdolgozza.² Az ekként átdolgozott és 12 kötetre tervezett műből a szerző életében mindössze 5 kötet látott napvilágot: az I—IV. kötet és az Oklevéltár I. kötete; de teljesen sajtókész állapotban maradt hátra az V. és az Oklevéltár II—III. kötete. Ez utóbbiakat gróf Teleki József végrendelete értelmében, a család adta ki Szabó Károly gondozásában 1855—1857-ben.

A Hunyadiak kora eredeti tervezetére vonatkozólag maga a szerző adott tájékoztatást a következőkben: »Dolgozatom két főrésze oszlik, melynek elsőjében Magyarország vizsgontságait beszélendem el, második pedig a nemzet belső magány életének és viszonyainak lesz szentelve s mintegy az akkori idő statisticáját foglalandja magában«.³ Minthogy azonban az évek hosszú során át betegeskedő szerző csupán a Magyarország politikai történetét tartalmazó első öt kötetnek megírásával és az Oklevéltár első három kötetének összeállításával tudott elkészülni, de arra már nem érzett erőt, hogy a mű második részét is megírja, a Hunyadiak kora folytatásáról, illetőleg befejezéséről végrendeletében kívánt gondoskodni. 1854. június 30-án kelt végrendeletének idevágó pontja (11. p.) a következőképen hangzik:

¹ A kutató munka 1843 után is folyt és ebben főleg Döbrentei Gábor állott a szerző rendelkezésére. 1844-ből és 1845-ből néhány jelentése található a gr. Degenfeld-család szíráki levéltárában.

² *Toldy Ferenc*: Emlékbeszéd gr. Teleki József m. akadémiai elnök felett. Pest, 1855. 22—23. ll.

³ Hunyadiak kora Magyarországon. I. k. Előszó XIII. l.

»Ha halálomig nem tudnám eszközölni „Hunyadiak kora” című munkám egész kiadását, mind az, mi ebből irományaim közt nyomtatás alá elkészülve találtatni fog, tömegem terhére, nevezetesen a 9-ik pont alatt említett jószágaim jövedelméből lesz kinyomtatandó, úgy mint annak eddig megjelent része, az a Magyar tudós társaságnak a kézirattal együtt, mely ennek marad kirekesztő sajátja, az ezen munkámmal tett alapítványom gyarapítására adatván át.«⁴

A gróf Teleki-család a végrendelet intézkedéseinek megfelelően, az Akadémia rendelkezésére bocsátotta a gróf Teleki József életében megjelent köteteket, kötetenként 1000 kötött példányban, továbbá azokat is, melyeket, szintén a végrendeletnek megfelelően, utóbb nyomtatott ki, ugyancsak 1000—1000 példányban.⁵ A mű tulajdonjoga ékként átszállott az Akadémiára, de azzal a kötelezettséggel, hogy az Akadémia a példányok eladásából befolyt összeget külön alapként tartozik kezelni; ebből az alapból lesz azután köteles fedezni a Hunyadiak kora hiányzó részének megírásával, illetőleg kinyomtatásával kapcsolatos összes kiadásokat.

Az Akadémia igazgató-tanácsa elfogadta a végrendelet minden kikötését, nemcsak halálból első elnöke személye iránt, kit méltán legnagyobb alapítójának tekintett, hanem »az irodalom érdekében is«.⁶ Minthogy pedig az 1855 óta eladott példányokból mindjárt az első években tekintélyes összeg gyűlt egybe (1855-ben 400, 1856-ban 1277 pengőforint 30 kr., 1857-ben 400, 1858-ban 3471 pf. 39 kr. stb.),⁷ az 1857. április 19-i, illetőleg július 8-i ig. tanácsi ülés *Szabó Károly* akkor nagykőrösi ref. gimnáziumi tanárt, gróf Telekinek éveken át titkárárt és munkatársát, bízta meg »a még átdolgozatlan VI—IX. köteteknek a szerző szellemében átdolgoztatásával és kiadásával.«⁸

⁴ Szirákon 1854. június 30-án kelt végrendeletéből, melynek hitelesített másolata a M. Tud. Akadémia irattárában található. Alapítványok, 114.

⁵ A. M. Tud. Akadémia ig. tanácsának 1855. ápr. 17-i jegyzőkönyve és Új Magyar Múzeum 1855. II. 334. l.

⁶ Az ig. tanács 1855. ápr. 19-i ülésének jegyzőkönyvéből.

⁷ A M. Tud. Akadémia munkálkodásáról és pénztára működéséről 1847—1858. jelentése az igazgató tanácsnak. Pest, 1858. 46—47. II.

⁸ Az ig. tanács 1855. ápr. 19-i ülésének idézett jegyzőkönyvéből.

Szabó Károly a gróf Teleki József által megállapított tervet alapján, mindennek előtt a kézirati hagyatékban VI. kötetét akarta sajtó alá készíteni, mely kötet a XV. századbeli Magyarország történeti földrajzát tartalmazta. A gróf Teleki által összegyűjtött anyag azonban a feldolgozás közben hiányosnak bizonyult, úgy hogy az egyébként más irányban is elfoglalt Szabó Károly újabb kutatásokra volt reáutalva, s így csak évek múlva jutott abba a helyzetbe, hogy a történeti földrajz első felét kiadhassa. Így jelent meg a VI. kötet I. fele 1863-ban (V + 320 l.) és tartalmazza a dunántúli megyéket (Esztergom kivételével) és az északnyugati felföld megyéit; a kötet összesen 22 megye történeti földrajzát adja, minden egyes megyénél betűrendben felsorolván a várakat, városokat és mezővárosokat, a helységeket, a főbb birtokosokat és esetleg a főispánokat is. Szabó Károly természetesen folytatni kívánta a megkezdett munkát. Az Akadémia ig. tanácsának 1865-ről szóló jelentésében erre vonatkozólag olvassuk is, hogy: »Gróf Teleki József Hunyadiak kora című nagy munkájából, melyet Szabó Károly készít sajtó alá, a VI. kötet második felének nyomtatása is közelebb megindulhat. Eddigi késedelmét egyéb akadályokon kívül, a kézirat csonka és hézagos volta okozta.«⁹ A kötet befejezése azonban késsett. A Történeti Bizottság 1873. folyamán behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel. »Intézkedett a Bizottság — hangzik az ig.-tanács jelentése — hogy gróf Teleki József Hunyadiak kora című munkájának kiadása minél előbb befejeztessék s a VI-ik, vagy földrajzi kötet elkészülte előtt is, a VII., VIII. és IX-ik kötetek, melyek Magyarország beléleti, jog- és műveltségi történetét tárgyalják, a szerző harmadik kidolgozása szerint, sajtó alá adassanak.«¹⁰

A Történeti Bizottság mindamellett 1881. február havi ülésén kénytelen volt megállapítani, hogy gróf Teleki József munkája »még ma is hézagosan és befejezetlenül fekszik előttünk, minden történetbarát nagy bánatára«. Az ig.-tanács maga is érezte, hogy e tekintetben mulasztás történt, miért is arra utasította a Tört. Bizottságot, hogy »gondoskodják arról, hogy Teleki munkájának még hiányzó részei, hátramaradt kéziratának felhasználásával, egy vagy

⁹ Pest, 1865. 11. 1.

¹⁰ A M. Tud. Akadémia munkálkodásáról és pénztára működéséről 1873–74-ben jelentése az igazgató tanácsnak. Budapest, 1874. 8. 1.

több hivatott író által kidolgoztassanak».¹¹ A Tört. Bizottság valóban lépéseket is tett ebben az irányban és néhány történetíró fel is szólított a munka folytatására, illetőleg befejezésére, de ezen törekvései ekkor nem jártak eredménnyel.¹² Végül azután 1886-ban több bizottsági tag felszólítására Csánki Dezső vállalkozott »ezen nagybecsű munka folytatására és befejezésére«.¹³

A Történeti Bizottság választása nemcsak azért esett Csánkira, mert »I. Mátyás udvara« című pályanyertes tanulmánya (megjelent a Századok 1883. évf.) őt ezen korszak kitűnő ismerőjének mutatta, hanem azért is, mert Csánki, — talán önként, vagy talán hivatali főnökének, Pauler Gyulának ösztönzésére, — régebb idő óta maga is foglalkozott azzal a gondolattal, hogy folytatja Teleki művét és mindenek előtt befejezi Magyarország történeti földrajzát, melyet, mint láttuk, Szabó Károly már megkezdett, de nem folytatott. Csánki már 1881-ben összeállította a szász-székek történeti földrajzát, 1888-ban pedig bevégezte Belső-szolnok-megye történeti földrajzát. Foglalkozott továbbá a Hunyadiak korára vonatkozó és gróf Teleki József által megkezdett Oklevéltár folytatásának gondolatával is, amit a hagyatékában hátramaradt oklevélmásolat-gyűjtemény igazol, mely kb. 140 darab, sajátkezű másolatból áll.

Csánki Dezső közel három évi szakadatlan levéltári kutatás után elkészült az I. kötet, mely 26 vármegye történeti földrajzát tartalmazta. A Tört. Bizottság a benyújtott és nagy elismeréssel fogadott kézirat alapján és kétségkívül Csánki elgondolásának megfelelően is, arra az álláspontra helyezkedett, hogy módosítja a gróf Teleki-féle tervezetet és az eredetileg egy kötetben megállapított történeti földrajzot három kötetre bővíti, olyanformán, hogy az I. kötet a Tiszamenti, a II. kötet a Dunavidéki, a III. kötet pedig az erdélyi, a horvát-szlavon és esetleg a kapcsolt megyék történeti földrajzát adja. Befejezné végül ezt a sorozatot egy kimerítő névmutató és a »Hunyadiak korabeli Magyarország állapotát... a lehetőséghez képest feltüntető térkép is«. A Bizottság ugyanekkor azt is kimondta, hogy a »Teleki-Szabó Károly-féle csonka kötet a főbb levéltárak megfelelő anyagának átbuvárlása után újra dolgozandó«.¹³

¹¹ Jelentés a M. Tud. Akadémia működéséről stb. Budapest, 1882. 11. l.

¹² Jelentés a M. Tud. Akadémia működéséről. Budapest, 1883. 11. l.

¹³ Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. k. (Budapest, 1890.) Előszó IX. l.

Csánki egyébként megtartotta a gróf Teleki József által annak idején megállapított és Szabó Károly által is alkalmazott kereteket, de e kereteken belül részletes, a lehetőségig teljes kidolgozásra törekedett. Csánki munkája így lett a középkori Magyarország történetének egyik legfontosabb forrása. Minél gazdagabb és terjedelmesebb lett azonban a levéltárakból előkerült forrásanyag, az eredetileg szűkreszabott keretek annál inkább kitágultak. Csánki már a II. kötet Előszavában rámutatott arra, hogy részint »a pusztult vidékek helyrajzának alaposabb megfejtése kedvéért, részint a kútforrásanyag nagyobb terjedelme miatt«, kénytelen volt megváltoztatni az I. kötet kiadása alkalmával meghatározott beosztást és azt akként módosítani, hogy az annak idején három kötetre tervezett munka öt kötetre bővüljön. Ezekhez járulna az öt kötet egybefoglaló névmutatója.¹⁴ Utóbb azután ez a felosztás is megváltozott, midőn az V., de a legterjedelmesebb kötet csupán négy erdélyi megyének történeti földrajzát adta, további köteteknek tartván fenn a még hátralévő megyék történeti földrajzának feldolgozását.

Ezen tervezet-változtatások világosan utalnak arra, hogy a feldolgozott anyag mennyiségileg is, minőségileg is aránytalanul megnövekedett a Csánki által évenként végzett tervszerű levéltári kutatások folyamán. E tekintetben elég hivatkoznunk arra, hogy míg az I. kötet (1890.) 789 lapon 26 megyét tárgyal, addig a II. kötet (1894.) 861 lapon 12 megyét, a III. kötet (1879.) 697 lapon 8 megyét és végül az V. kötet (1913.) 971 lapon már csak négy megyét dolgoz fel. Ez a négy kötet tehát összesen 50 középkori magyar vármegye történeti földrajzát adja, kétségtávol a középkori Magyarország területének legnagyobb részét, mert mindössze az északnyugati felföld 10 megyéjének, az akkori Szlavonia hét megyéjének, a tulajdonképeni Horvátországnak, továbbá a déli bánságoknak, Erdélyben pedig a székely és szász székeken kívül három megyének és végül a jász és kun területeknek történeti földrajza hiányzik.

A munka csonkasága különösen most yálik érezhetővé, midőn oly megyék és területek hiányzanak, melyek azóta, ha ideiglenesen is, idegen imperium alá kerültek és ahol a levéltári munka sokszor leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. Megérthető tehát, hogy a történetkutatók és nyelv-

¹⁴ Előszó a II. kötethez.

tudósok körében mind gyakrabban hangzott el az az óhaj-tás, hogy Csánki tegye közzé az általa összegyűjtött anyagot, mely évtizedekre visszatekintő levéltári kutatások eredménye s mely anyag a megváltozott viszonyokra való tekintettel, talán soha többé egybegyűjthető nem lesz. Csánki azonban, különösen az adatokban páratlanul gazdag V. kötet megjelenése óta, nem akart olyan szerényebb adatkészlettel előállani, minő az I. kötetet, vagy Szabó Károly kötetét jellemzi s bár voltak évek, vagy talán évtizedek óta sajtókész megyéi, a reájok vonatkozó anyagot folytonosan gyarapította, bővítette és rendezgette, hogy megközelítse az V. kötetben maga elé állított ideált. A Bars megye középkori várainról szóló és a gróf Klebelsberg-Emlékkönyvben megjelent forrástanulmánya¹⁵ mutatja, hogy a birtokában lévő rendkívül gazdag anyag alapján a munka következő kötetei is megközelítették volna az V. kötetet úgy az anyag gazdagságában, mint a feldolgozás módjában, ha Csánkit tudományos munkájában megváltozott életviszonyai nem akadályozták volna.

Most, miután a Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsának megértő áldozatkészsége lehetővé tette Csánki Dezső irodalmi hagyatékának a Tört. Bizottság számára való megvételét, önként felvetődik az a kérdés, hogy mit jelent e vétel a történettudomány szempontjából?

A Csánki Dezső irodalmi hagyatékát képező s ezekre menő cédulaanyag értéke különböző. Egy részök a már kiadott megyék történetére vonatkozik, más részök jegyzetek vagy utalások általában a XV. századbeli magyar művelődés történelmére vonatkozólag, ismét mások a hiányzó megyék történeti földrajzának anyagát tartalmazzák, néha egészen nyers formában, gyorsírással írva, néha azonban sajtó alá adható alakban. Ez utóbbi kategóriába tartoznak a következő megyék:

Pozsony megye.

Pozsony várán és városán kívül, melyet Csánki Ortvay Tivadar ismert monografiájára való tekintettel nem dolgozott fel, megvannak a megye összes várai és városai betűrendben. Továbbá mezővárosai és helységei ugyancsak betűrendben. Mindössze csak néhány helységnél van szük-

¹⁵ Budapest, 1925. 283—294. ll.

ség pótlásra és kiegészítésre. Fel vannak végül sorolva a főbb birtokosok is, ez a felsorolás azonban a legtöbbször csak a birtokos család nevének pusztá megemlítése, de viszont néha rövid birtok- vagy családtörténetet is nyújt. (Pl. a Nagylucsei, Nehéz, Olgyai, Rozgonyi, Zerhás családok, Pannonhalma, a pozsonyi káptalan stb.) Befejezésül közli a megye főispánjainak jegyzékét is 1437—1490.

A megye történeti földrajza némi kiegészítés után, jelen formájában is kiadható.

Nyitra megye.

Csupán néhány vár és váruradalom története van készen. (Pl. Csejte, Nyitra.) Helységei betűrendben össze vannak ugyan állítva, de igen szűk adatkészlettel. Minthogy a hagyatékban igen sok a jegyzetanyag, melyből sokat fel lehetne használni, a hiányok pótolhatók volnának. Nyitra megye egyébként Szabó Károlynál is össze van állítva, Tagányi Károly pedig a Nyitramegyei Közlöny 1886—1888. évfolyamaiban a megye összes helységeivel foglalkozott nyelvészeti és történeti szempontból. Nyitra megye történeti földrajzának megírása tehát nem tartoznék a megoldhatatlan feladatok közé.

Trencsén megye.

Helységei betűrendben vannak összeállítva. Ehhez a rendezett anyaghoz van mellékelve ugyancsak helységenként rendezve a kiegészítőanyag, melyet azonban be kellene olvasztani az előbbibe. A várak és váruradalmak közül Kasza, Bán és Lednice részletesen van kidolgozva. A többi vár anyaga csak töredékes jegyzetekben van meg. A városok közül felhasználható állapotban van: Bicsé, Bán, Belus, Beszterce, Lednice, Léva, Pucho, Rajec, Sztrecsen, Trencsén, Várna és Zsolna anyaga. A megye birtokos nemességére vonatkozólag csak töredékes jegyzetek állanak rendelkezésre. Mindamellett némi kiegészítés után és a Szabó Károly-féle anyag beolvasztásával, ennek a megyének a történeti földrajza is összeállítható volna.

Turóc megye.

Várainak és városainak szűkszavú felsorolása után betűrendben adja a megye helységeit. Felsorolja továbbá a főbb birtokosokat is, ugyancsak betűrendben. Csánki be-

olvasztotta a Szabó Károly által közölt adatokat is, de igyekezett ezt az anyagot is kiegészíteni. E tekintetben elég arra hivatkozni, hogy míg Szabó csak 3 turócmegyei városról tudott, addig Csánki 5 várost sorol fel. Szabó 72 helységet említ fel, Csánki viszont 89-et. Ez a megye is kiadható volna megfelelő kiegészítés után.

Liptó megye.

Adja a megye helységeinek puszta felsorolását betűrendben, s az egyes helységeknél, miként az előbbi megyéknél is teszi, csak egy-két, már kiadott forrásra utal. Hiányzanak a várak és a városok, nemkülönben a birtokos családok is. A Csánki által közölt anyag mégis nagyobb, mint a Szabó Károlynál található. Ez utóbbi pl. 83 liptómegyei helységről tud, Csánki viszont 104-ről. Az anyag alapos kiegészítésre szorul.

Bars megye.

Várai megjelentek a gróf Klebelsberg-Emlékkönyvben. Városai betűrendben következnek egymás után, mindenütt rendkívül bő anyaggal. Helységei szintén gazdag anyagot tartalmaznak. Főbb birtokosait a szerző betűrendben közli, de nem elégszik meg a nevek egyszeri felsorolásával, hanem gyakran valóságos családtörténetet is ad. Külön ki kell emelni az esztergomi érsekségnek és a garamszentbenedeki apátságnak birtoktörténetét.

Bár hiányzik a megye rövid történeti ismertetése, az anyag úgy ahogy van, kiadható.

Hont megye.

Igen sok anyag van összegyűjtve, részint már össze is állítva és csoportosítva. Így teljes a bozóki apátság, az esztergomi káptalan, a sági konvent, az esztergomi érsekség és Nosztra birtoktörténete. Készen vannak egyes váruradalmak is, pl. Litva, Damás, Drégely, Cseh. A helységek betűrendes felsorolása is kész, e tekintetben azonban itt-ott vannak még hiányok, melyek pótlandók volnának. Egyébként erre a megyére vonatkozólag nagy jegyzetanyag található a hagyatékban, mely megkönnyítené a kiegészítés munkáját.

Esztergom megye.

Helységeinek egy része sajtó alá rendezve, betűrendben van összeállítva, más része még rendezetlen és kiegészítésre szorul. Mindamellett a végleges összeállítás alig okozna nagyobb munkát. A megye főbb birtokosai is fel vannak sorolva betűrendben. Magára a városra és a várra, nemkülönben a csöti prépostságra vonatkozólag gazdag anyag van összegyűjtve, de ez az anyag is kiegészítésre és rendezésre szorul.

Arva és Zólyom megye.

Arva megye és *Zólyom megye* történeti földrajzára vonatkozólag csak töredékes jegyzetek találhatók a hagyatékban.

A szlavoniai megyék közül:

Verőce megye.

Verőce megye várai, városai és helységei, nemkülönben főbb birtokosai betűrendben össze vannak állítva. Míg a helységeknél és a főbb birtokosoknál Csánki megelégszik néhány adat felemlítésével, addig a városoknál bőszegesebb az adatkészlet. Az anyag jelen formájában is kiadható volna, mint adalék a megye történeti földrajzához.

Varasd megye.

Teljesen készen van a várak felsorolása elég nagy adatkészlettel, továbbá a városok, helységek és a főbb birtokosok jegyzéke, a legtöbb esetben bő anyaggal. A kézirat jelen alakjában is kiadható.

Zágráb megye.

A várak közül kész: Gradec, Szomszédvár, Szamobor, Kosztannica és még néhány. Azt hisszük, hogy e tekintetben a kézirat teljes. Ide sorolható a Zrinyi-család várbirtokainak részletes felsorolása is. Általában véve azonban az anyag nagyon hiányos; így nincsenek meg a városok, a helységek és a főbb birtokosok; viszont a kész anyag nagyon értékes. Ha mást nem, legalább a várakra vonatkozó anyagot lehetne közzétenni.

Kőrös megye.

A megye várai és erősségei pontosan fel vannak sorolva, igen gazdag anyaggal. Betűrendben következnek egymásután a városok, a helységek és a főbb birtokosok is gazdag adatkészlettel. Úgy ahogy van, kiadható.

Belsőszolnok megye.

Adja a várakat, városokat, helységeket és a főbb birtokosokat is. A felsorolás azonban mindenütt szűkszavú, mert megelégszik egy-egy adattal. Szolnokdoboka megye monografiája alapján, melynek anyagát túlnyomó részben Tagányi Károly gyűjtötte össze és bocsátotta Kádár József rendelkezésére, a kéziratnak olyan alakot lehetne adni, mely megérdemelné a közzétételt.

Doboka megye.

Az előbbi megyéhez hasonlóan tartalmazza az anyagot, melynek kiadása csak abban az esetben volna hasznos, ha azt legalább a Szolnokdoboka megye monografiában található anyaggal és Hodor Károly ismert művének anyagával kibővítenék.

Szász székek :

Szászsebes, Szerdahely, Újgyháza, Köhalom, Nagysink, Segesvár, továbbá a Barcaság történeti földrajzára vonatkozó adatok szűkszavú felsorolása. Csak megfelelő pótlások után volna kiadható.

Székely székek :

Sepsiszék Miklósvárszékkal, Orbai, Udvarhely, Maros, Csikszék Kászonnal és Gyergyóval és végül Kézdiszék. Teljesen kész ugyan, de mivel csak néhány, 1886-ig megjelent oklevéltár anyagán épült fel, az anyagot ki kellene egészíteni. Ebben az esetben közzététele hasznos volna.

Mindezek alapján meg lehet állapítani, hogy Csánki Dezső hagyatékából megfelelő pótlásokkal, illetőleg kiegészítésekkel *kiadhatók volnának*: Pozsony, Nyitra, Trencsén, Turóc, Liptó, Bars, Hont és Esztergom megyék. A szlavyon megyék közül: Verőce, Varasd, Zágráb és Kőrös megyék. Erdélyből: Belsőszolnok és Doboka megyék, továbbá a szász és székely székek. *Teljesen hiányzik*, tehát

újból összeállítandó volna: Árva, Zólyom, Orbász, Szanna, Dubica és Erdélyben Fehér megye történeti földrajza, esetleg még a tulajdonképeni Horvátország, továbbá a déli bán-ságok és a jász és kun területek történeti földrajza.

Kétségtelen, hogy a feldolgozás módját és az anyag arányait tekintve, a hagyatékban található megyék közt ép oly különbségek vannak, mint Csánki történeti földrajzának I. és V. kötete közt. De azért ki vonná kétségbe, hogy Csánki történeti földrajzának I. kötete így is megbízható és kitűnő vezető, mely maradandó forrásértékkel bír. Éppen azért meg vagyok arról győződve, hogy a Csánki Dezső hagyatékában talált megyék anyagának megfelelő pótlás vagy kiegészítés után eszközlendő kiadása történetirodalmunknak nagy nyeresége volna és valósággal hézagot pótolna.

Amennyiben a Bizottság elvben osztaná álláspontomat, *legyen szabad javasolnom*, hogy a) a Tört. Bizottság mindenek előtt fejezze ki őszinte köszönetét az Akadémia igazgató tanácsának azért, hogy Csánki Dezső irodalmi hagyatékát a Bizottság számára megszerezte. b) Egyúttal arra hivatkozva, hogy az Akadémiát gróf Teleki József emlékével szemben most is terheli az a kötelezettség, melyet egyébként az Akadémia mindenkor vallott is, hogy t. i. a Hunyadiak kora gr. Teleki József intenciói szerint befejezendő, — kéri a Bizottság az ig.-tanácsot, hogy a szükséges anyagi eszközök biztosításával tegye lehetővé Csánki munkája befejezését.

c) Legyen szabad továbbá javasolnom, hogy a Bizottság *megbízás útján* gondoskodjék arról, hogy Csánki Dezső irodalmi hagyatékának felhasználásával Magyarország történeti földrajzának befejező kötetei belátható időn belül megjelenjenek, úgy mint a Hunyadiak kora Magyarországon című kiadvány 4a. és 4b. kötetei. E kötetek közül az első az északnyugati felföld hiányzó megyéit, továbbá a jász és kun területeket, a második pedig az erdélyi és a szlapon megyéket tárgyalná. A régi Horvátországtól és a déli bán-ságoktól el lehetne tekinteni.

*

Mint az előadott történeti bevezetésből kiviláglik, gróf Teleki József nagy művéről is elmondhatjuk, hogy habent sua fata libelli. Innen-onnan száz esztendeje lesz, hogy a Hunyadiak korának első feldolgozása elkészült és a mű még ma sincs befejezve. Csánki Dezső is évtizedek fáradságos

munkáját fordította akadémiai megbízatása minél lelkiismeretesebb teljesítésére és munkája mégis töredék maradt. *De befejezetlen maradt gr. Teleki József nagy munkája is*, sőt nem is beszélünk már többé Teleki eredeti tervének megvalósításáról sem. Pedig *Mátyás király születésének közelgő ötszáz éves fordulója* is arra figyelmeztet bennünket, hogy Akadémiánk igyekezzék megfelelni régi kötelezettségének és gondoskodjék a Hunyadiak kora Magyarországon c. műnek befejezéséről. Gróf Teleki József nemcsak a XV. századi Magyarország politikai történetét akarta megírni, hanem Magyarországnak akkori gazdasági, társadalmi és műveltség-történelmét is, melyhez a történeti földrajzot tartalmazó kötet mintegy keretül szolgált volna. Ugyanez volt Csánki Dezső elgondolása is, aki igazi élethivatásának nem a történeti földrajz összeállítását tartotta, hanem Magyarország Hunyadi-kori gazdasági, társadalmi és művelődéstörténetének megírását és evégből nemcsak széles tanulmányokat végzett, hanem hangyaszorgalommal anyagot is hordott össze. Azt hisszük, hogy a Magyar Tudományos Akadémia azzal szolgálná legmértőbben a centenáriumi ügyét, ha erre az alkalomra gondoskodnék Magyarország XV. századi gazdasági, társadalmi és művelődéstörténelmének megírásáról és azt a Hunyadiak kora Magyarországon című sorozatban közzétenné. Ezzel gróf Teleki József emléke előtt is hódolna.

V.

1/1932.

Jelentés

a M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának működéséről a bizottság megalakulásától (1929. okt. 28.) kezdve az 1931-ik évvel bezárólag 1932. január 1-ig.

Tekintetes Jogtudományi Bizottság!

A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának első két esztendejére eső munkásságáról előadói jelentésemet a következőkben van szerencsém a Tek. Bizottság elé terjeszteni:

A M. Tud. Akadémia 1929. évi nagygyűlése a régi és működését megszüntetett »Törvénytudományi szakosztályt« megfelelő alakban új életre óhajtván keltetni, elhatározta,

hogy a II. ügyosztály keretében megszervezi a Jogtudományi Bizottságot s annak tagjait is azonnal megválasztva a főtitkár urat felkérte, hogy a nagygyűlési határozat végrehajtása érdekében a szükséges lépéseket megfelelő időben megtenni méltóztassék.

A főtitkár úr a fentiekhez képest a Jogtudományi Bizottság megválasztott tagjait 1929. október hó 28-án alakuló ülésre összehívta, s azon a nagygyűlés határozatát és a tagok megválasztását bejelentve, illetőleg ismeretve, jelezte, hogy a bizottság munkájának biztosítására az 1930. év első félévének költségvetési tervezetébe 3240 pengőt állított be. A bizottság ezután dr. Finkey Ferenc r. tag elnöklése alatt kimondta megalakulását s elnökének dr. b. Wlassics Gyula ig. és tiszt. tagot, előadójává pedig dr. Kolosváry Bálint l. tagot választotta meg. A bizottságnak a nagygyűlésen megválasztott tagjai, ez első alakuláskor, a következők voltak:

Concha Győző ig. és r. tag; Kováts Gyula r. tag; Reiner János, Finkey Ferenc, Polner Ödön, Angyal Pál, Illés József, Erek István, Kolosváry Bálint, Moór Gyula, Tomcsányi Móric, Vinkler János és Staud Lajos lev. tagok.

A bizottság személyi összetételén utóbb a következő változások történtek: Finkey Ferenc, Polner Ödön s Angyal Pál l. tagok az Akadémia rendes tagjaivá választottak; az 1930. évi nagygyűlés választása alapján a bizottság beltagjai közé lépett dr. Kuncz Ödön lev. tag, s a szervezeti szabályzat értelmében »meghívott tagokként« a bizottságba 1929. dec. 9-én: Dr. Szladits Károly, dr. Menyhárt Gáspár, dr. Barabási Kun József, dr. Buza László és utóbb dr. Tóth Lajos is bevonattak.

Tekintettel pedig arra, hogy dr. b. Wlassics Gyula a bizottsági elnökséget csak tiszteleti jelleggel fogadta el, szükségessé vált állandó helyettesítéséről gondoskodni, miért is a bizottság ügyvezető elnökéül dr. Finkey Ferenc r. tagot választotta meg. (L. a jegyzőkönyv 1., 2., 3., 8., 10., 11., 22., 28., 29., 30., 35. s 48. pontjait.)

A bizottság már alakuló ülésén megjelölte annak a tevékenységi programnak általános kereteit, melyek között par excellence jogi tudományokat művelni óhajtja, s céljául egy monografikus jellegű kiadványsorozat megindítását, pályatételek kiírását és megbízás alapján készítendő munkák megjelentetését tűzte ki.

Egyben megbízta a bizottság előadóját a bizottsági program tüzetes kidolgozásával és a bizottsági szervezeti szabályzat és ügyrendtartásnak az akadémiai alapszabályok keretei között leendő elkészítésével. (Jkv. 4. és 5. pont.)

Előadó javaslatát az 1929. dec. 9-iki bizottsági ülésen bemutatta s azt a bizottság alapos megvitatás után magáévá tette s egyúttal elhatározta, hogy különösen a bizottság működésénél igénybe veendő nem akadémiai tagok elnevezésére és joghelyzetére tekintettel, miután ilyen bizottsági tagok az Akadémia egyéb bizottságainál is szerepelnek: az elfogadott javaslatot, mielőtt azt jóváhagyás végett a teljes ülésnek bemutatná, a többi akad. bizottságokkal is közölni fogja. (Jegyzőkönyv 9. pont.)

Maga az elfogadott szervezeti és ügyrendi javaslat tüzetesen megállapítja a bizottság munkatervét. Részletezi a jogtudományok mindazon ágazatait, melyek minél behatottabb művelését a bizottság maga elé célul tűzte és kijelöli az erre alkalmasakul tekintett eszközöket. Meghatározza a kiadványok előkészítésének módozatát és előfeltételeit s a bizottsági ügyvitel főbb szempontjait, különösen az előadó ügykörét. Megállapítja továbbá, hogy a bizottság a szükséghez képest kiegészítheti magát oly elismert szakemberekkel, akik az Akadémiának ezidőszert még nem tagjai. E szakférfiakat, az eddig szokásos »segédtag« megjelöléstől eltérőleg a bizottság »külső tagjai«-ként óhajtja a közös munkába bevenni és a bizottsági belső munkában a jogok és köteleességek szempontjából belső és külső tag között különbséget tenni nem kíván. (Jegyzőkönyv 9. pont.)

A testvérbizottságok, valamint az Akadémia teljes ülése is méltányolták azokat a szempontokat, melyek bizottságunkat a »segédtag« megjelölés mellőzésével vezették, de a »külső tag« elnevezést az akadémiai külsőtagokra tekintettel mégsem tartották helyesnek, a helyett, a többi bizottságokra kiterjedőleg is a »meghívott tag« elnevezés mellett foglaltak állást. A meghívott tagoknak a bizottsági munkában való egyenjogúsításához a teljes ülés az akadémiai alapszabályokra tekintettel szintén nem járulhatott hozzá s így a bizottság 1930. június 16-iki ülésén szervezeti szabályzatát oly értelemben módosította, hogy a meghívott tagoknak a bizottsági munkájában szavazati joguk nincsen. Ily alakban a szervezeti szabályzat és ügyrend a teljes ülés jóváhagyását

megnyerte és sokszorosíttatván, a bizottsági tagok részére kikézbcsítettett. (Jegyzőkönyv 17., 32. és 39. pont.)

A fent röviden jelzett szervezet és programkitűzés alapján a Jogtudományi Bizottság lelkesedéssel és sok reménységgel kezdte el működését. 1929-ben kétszer; 1930-ban négyszer és 1931-ben egyszer ült össze, tehát összesen hét ülést tartott, melyekben a folyó ügyek elintézése mellett programjának gazdagítására és alkotó munkásságának biztosítására messze tekintő határozatokat hozott. Sajnos, a következetesen nehezedő gazdasági viszonyok és Akadémiánknak a Danausi ajándék számba menő gróf Vigyázó-féle adománnyal kapcsolatban felgyülemlett anyagi nehézségei a bizottság eredményes működését megbénították s ez a magyarázata annak, hogy 1931-ben a bizottság összeülésére sem merült fel alkalom egyetlen esetben többször. Az adott helyzet jellemzésül elég egyébként arra hivatkoznom, hogy az 1930. év első felére 3240 pengőben megállapított költségvetési előirányzat az 1932. év első felében 740 pengőre zsugorodott össze. Ez a körülmény a Jogtudományi Bizottság számos érdemleges tervét derékban törte. Így ezidőszent anyagi nehézségek okán megoldhatatlanná vált az a feladat, melyet a bizottság azzal a határozatával tűzött maga elé, hogy 1931. évtől kezdve »Magyar Jogtudomány« címen egy kritikai szemlét ad ki, melyben az év jogtudományi irodalmának termését bírálva ismerteti s ezzel egy régen érzett szükségletnek teszen eleget. A kritikai szemle kiegészítésül tervbe vétetett egy az 1920—1930. évek közötti évtized jogtudományi irodalmának összefogó méltatását tartalmazó munkálat kiadása is és az egyes szakcsoportok szerkesztői, munkatársai a reájuk eső munkát örömmel vállalták magukra. A kiadás lehetetlenné válása azonban ezt a munkát szinte mondhatnám: csírájában már megállította. Az egyes szakcsoport-szerkesztők nem is szolgáltatnak be a kiadvány számára anyagot, úgy hogy a szép terv kivitelét egyelőre és határozatlan időre a napirendről le kellett venni. (Jegyzőkönyv 34., 42., 43. s 51. pont.)

Hasonló sors érte a bizottság egy másik, nem kevésbé életrevaló vállalkozását. Az 1930. nov. 4-i bizottsági ülésen nevezetesen határozatba ment dr. Angyal Pál r. tag indítványára, hogy a magyar jogtudomány hova-tovább mindinkább feledésbe merülő nagyjainak életrajza, életük munkásságának megfelelő méltatásával együtt, megírassék.

A pusztá előkészítő tárgyalásokon túl ez a gondolat sem jutott. (Jegyzőkönyv 47. pont.) Mindezen s a kezdő lépéseken már fennakadt terveken kívül azonban bizottságunk eddigi működése rendén a pozitív alkotások terén sikerekre és eredményekre is hivatkozhatik. A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványai sorában két érdemes és nagybecsű munkát tudtunk a lefolyt két év alatt megjelentetni, úgymint: Buza László meghívott tagnak a kisebbségek jogvédelmére vonatkozó akadémiai pályadíjnyertes monográfiáját és v. Moór Gyula lev. tagnak a jogi személyek elméletéről szóló nagyszabású művét. (Jegyzőkönyv 23., 31., 33., 37., 38., 40., 41. s 52. sz. pontok.) Bár az utóbbi kiadási költségei még máig sincsenek teljesen kifizetve, s a lehető legmélyebbre redukált 1932. évi költségvetés terheként fennállanak: ez a körülmény mit sem von le a bizottságnak a könyvkiadás terén elért eredményeinek értékéből.

A bizottság adminisztratív tevékenysége során is nem egyszer végzett igen érdemleges munkát. Ezek közül különösen a bizottság által adott szakvéleményeket említhetem. Nevezetesen: vélemény a nemzetközi tudományos együttműködés bizottságának jegyzékei összeállítása tárgyában. (Jegyzőkönyv 12. pont.) Javaslat az 1930. évben esedékes Marczibányi-féle mellék-, és az akadémiai nagyjutalom odaítélésének előkészítésére kiküldendő bizottság tárgyában. (Jegyzőkönyv 13. pont.) Javaslat és vélemény dr. Göllner Aladár kiadásra benyújtott munkájának megbírálása tárgyában. (Jegyzőkönyv 14., 18. és 24. pontok.) Jelentés a Magyar Jogászegylet Gazdasági Intézetének beadványa tárgyában. (Jegyzőkönyv 19. pont.) Jelentés dr. Polgár Henrik olasz-magyar jogi szótára ügyében. (Jegyzőkönyv 25. pont.) Véleményes jelentés dr. Vadász Lajos magánjogi művének támogatása ügyében. (Jegyzőkönyv 44. pont.) Jelentés a Hugo Grotius-féle »De jure belli et pacis« c. művének új nemzetközi kiadása tárgyában. (Jegyzőkönyv 45. pont.) Jelentés a magyar tudományos munkásságról kiadandó francia nyelvű bulletin segélyezése tárgyában. (Jegyzőkönyv 46. pont.) Végül: jelentés az »Union académique internationale« 1931. évi Bruxellesben tartandó nagygyűlése és a statutumok módosítása tárgyában. (Jegyzőkönyv 53. pont.)

Tekintetes Bizottság! Bizonyos, hogy két év munkásságáról előterjesztett előadói jelentésem távolról sem felel-

het meg azoknak a várakozásoknak, mint amilyenekkel a hamvaiból feltámasztott törvénytudományi osztály jövőjét az új jogtudományi bizottságban biztosítva láttuk. A csalódásoknak sajnálatos magyarázatát azonban megadja az általános gazdasági helyzet válságossága s e válságban Akadémiánknak a Vigyázó-vagyon körül felmerült súlyos kötelezettségei révén kétszeresen is nehezzé vált helyzete. Akadémiánk jelszava »Borúra derű«. Minél nagyobb és nyomasztóbb az egyik: annál ragyogóbbnak kell lennie a másiknak. Ebbe vetett bizalommal kérem, méltóztassék jelentésemet elfogadni és azt a tek. II-ik osztálynak jóváhagyó tudomásvétel céljából felterjeszteni.

Budapest, 1932. január 9-én.

Dr. Kolosváry Bálint s. k.
biz. előadó.

A Jogtudományi Bizottság ezt a jelentést elfogadta.

* * *

A Jogtudományi Bizottság kiadványsorozatának újabb kötetei:

2. szám. Vitéz Moór Gyula l. tag: »*A jogi személyek elmélete*«. 1931. 379 lap.

3. szám. Angyal Pál r. tag: »*A közvéleménybüntetés*«. 127 lap. (Ez a kötet az Akadémia könyvkiadóhivatalában nem kapható.)

4. szám. Finkey Ferenc r. tag: »*Büntetéstani problémák*«. (Sajtó alatt; körülbelül 20 nyomtatott ív. Megjelenik 1934. januárban.)

VI.

Hírek a nemzetközi tudományos együttműködés köréből.

1. A nemzetközi értelmi együttműködés tárgyában kiküldött Magyar Nemzeti Bizottságnak 1932. évi munkássága.

I. A Magyar Nemzeti Bizottság újból tanújelét adta annak, hogy Magyarország készséggel vesz részt a nemzetközi tudományos együttműködés ügyeinek intézésében és felajánlja szolgálatait az I. de C. I., illetve a C. I. de C. I.-nek a Nemzetek Szövetsége által hozzánk intézett megkeresések elintézése és a válaszadások tárgyában.

Áttérve a részletekre, a múlt évnek legjelentősebb és legmaradandóbb intézkedése az volt, hogy a Magyar Nemzeti Bizottság Fináczy Ernő ig. és r. t. osztálytitkár úr elnöksége alatt külön bizottságot szervezett a külföldi tankönyvek felülvizsgálata és az ezzel összefüggőleg felmerülő ügyek elintézése tárgyában. Ez a bizottság munkásságát az 1932. október 25-én tartott ülés után megkezdette és több irányban messzemenő intézkedéseket tett, amelyekről az I. de C. I. igazgatóját külön iratokkal, különösen az 1933. március 16-án Ad 1501. szám alatt kelt irattal tájékoztatta. Ugyanez a bizottság részletes jelentést, illetve választ adott az I. de C. I. által a »La révision des manuels scolaires« cím alatt kiadandó kötet számára is, amelyben a Magyarországra vonatkozó adatokat lényegesen ki kellett egészíteni, illetőleg ki kellett igazítani.

Az albizottság megállapította munkatervét és azt összes tagjaival, valamint a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztériummal is közölte.

A tankönyvek felülvizsgálata ügyében a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium is részletes és nagyjelentőségű intézkedéseket tett, amelyeket a Nemzetek Szövetségének, illetve az I. de C. I.-nek külön iratban tudomására hoztuk.

II. A M. Tud. Akadémiának egyik büszkesége, gróf Apponyi Albert ig. és t. tag szíves közreműködésével résztvenni ohajtott a Magyar Nemzeti Bizottságnak Genfben, a

folyó év tavaszán a Comité pour le désarmement moral által tartandó üléseken. Ez ülések alkalmával óhajtotta a Magyar Nemzeti Bizottság megújítani azt a már többször előterjesztett kérelmét: szüntessék meg végre az a teljesen indokolatlan és zaklató tilalom, amely a magyar, tisztán tudományos jellegű munkákat kizárja az u. n. utódállamok vagy — ahogy legújabban megjelölni szokták — a Magyarországot körülvevő államok területéről.

Sajnos, ez az előterjesztés gróf Apponyi Albertnek közvetlenül a komité ülésének megkezdésekor beállott halála következtében elmaradt. A Magyar Nemzeti Bizottság azonban jövőre is folytatni fogja ezt a törekvését.

III. A népszerű tudományos előadások, amelyeket a magyar rádióban minden vasárnap délután ezideig tartani szoktak, minthogy Magyarország agrár állam, — elsősorban mezőgazdasági kérdésekre vonatkoztak, de egyúttal a szélesebb néprétegek érdeklődésére számot tartó más tárgyakra, valamint a nemzetközi szempontból jelentős ügyekre is kiterjedtek.

IV. Különös gondot fordított bizottságunk a népművészet kérdésére és amint ezt a Nemzeti Szövetség könyvtárába, valamint számos, külföldi államnak a népművészet ügye iránt érdeklődő szakemberei magánkönyvtárába megküldött kiadványunk bizonyítja, olyan sorozatot indított meg, amely alkalmas a magyar népművészet veszélyeztetett értékeinek megóvására, a külföldön való ismertetésére és népszerűbbé tételére.

V. A latin betűk használata tárgyában érkezett megkeresésre azt a választ adhattuk, hogy a tervezett változás ellen magyar szempontból megjegyzés nem tehető.

VI. A documentation pédagogique kérdésének elintézésére, felkérésünk alapján a Székesfővárosi Pedagógiai Könyvtár volt szíves vállalkozni és az e tárgyban tett intézkedésekről külön értesítettük az I. de C. I.-t.

VII. A felnőttek művelődésének emelése tárgyában bizottságunk és a M. Tud. Akadémia különböző, széleskörű intézkedéseket tettek és egyúttal felhasználták azt a népművelési szervezetet, amelyet az előző években a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium létesített.

A M. Tud. Akadémia és a Magyar Nemzeti Bizottság több ezer példányban megküldte a Magyarország területén létesített népkönyvtáraknak a népies irodalmi füzeteket, amelyek kiváló költők és írók műveit tartalmazzák, vala-

mint az Akadémia több olyan kiadványát, amelyek a szélesebb néprétegek között is alkalmasak az irodalmi és tudományos ismeretek terjesztésére.

VIII. Az Országos Levéltár vezetésének szíves közreműködésével nagyterjedelmű emlékiratot küldtünk az I. de C. I.-nek a levéltárak magyarországi szervezetéről.

IX. Részletesen ismertette a Magyar Nemzeti Bizottság a színház-ügyet nemzetközi szempontból. Különösen választ adtunk arra nézve, hogy a magyar színpadon minő külföldi szerzők műveit hozták színre és pedig már a XIX. század elejétől fogva kiváló költők fordításában.

X. A Nemzet Szövetségének állandóan tanúsított érdeklődésével is teljesen összhangban áll Akadémiánknak és a Magyar Nemzeti Bizottságnak az a törekvése, amelylyel a magyar *népzene* fennmaradt emlékeinek felkutatását és megőrkítését kívánja biztosítani. Magyarországon e tárgyban már a XIX. század ötvenes éveitől meg-megújuló törekvések jutottak érvényre és első tudományos intézetünk támogatta a nép körében élő énekek összegyűjtését is. 1880-tól kezdve különböző magyar szakférfiak, az utolsó két évtizedben főleg Kodály Zoltán és Bartók Béla urak, a Zeneművészeti Főiskola tanárai, akiknek e téren végzett alapvető munkái egyébként világszerte ismeretesek és akik közül Bartók Béla tanár a C. I. de C. I. által alakított egyik bizottságnak is tagja, részben személyesen, részben tanítványaik útján rendszeresen folytattak népzenei gyűjtéseket. Ezek támogatására a M. Tud. Akadémia az utolsó két évben igen jelentékeny összegeket fordított és az eredményt csak olyan körülmények zavarják, amelyeket elhárítani nincs módunkban. Természetesen ki kell terjeszteni ezt a gyűjtést a magyarságnak arra a részére is, amely az u. n. trianoni béke következtében elszakított Magyarorszag területéről. Az említett legkiválóbb szakférfiak és ezeken felül Györfly István úr, a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi tárának igazgató-öre, a magyar néptudomány egyik kiváló művelője, egyetemi magántanár küldtek ki megfelelő irányítással, a M. Tud. Akadémia segítségével tanítványokat az u. n. Csallóközbe, Erdélybe és más, az utódállamok területén kizárólag magyarok által lakott területekre.

**2. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök üdvözlő beszéde
Kornemann Ernő boroszlói egyetemi tanárhoz
a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Magyar
Nemzeti Bizottságának 1933. okt. 25-én tartott ülésén.**

Wir sind hoch erfreut das hervorragende auswärtige Mitglied unserer Akademie, Herrn Geh. Regierungsrat Professor *Ernst Kornemann* in unserem Kreise gelegentlich der heutigen Sitzung unseres Nationalen Ausschusses für Internationale Geistige Zusammenarbeit begrüßen und seinen angekündigten Vortrag entgegennehmen zu können.

Das hohe Ansehen, das sich Professor Kornemann als einer der besten Kenner und Erforscher der altrömischen Kaiserzeit erwarb, sichert ihm auch in Ungarn eine empfängliche und dankbare Hörschaft.

Es ist bekannt, dass die Arbeiten Professor Kornemann's die Erkenntnis der römischen Kaiserzeit, namentlich ihrer kulturellen und wirtschaftlichen Belange auf das wirksamste förderten, und dass von seiner unermüdlichen Tätigkeit auf diesem Gebiete auch in der Zukunft manche wertvolle Ergebnisse zu erwarten sind.

In Dankbarkeit gedenken wir auch dessen, dass der edle Eifer Prof. Kornemann's für das geistige Zusammenwirken des Deutschtums und Ungartums die Anregung zu jenem denkwürdigen Besuche gab, den die Lehrkräfte der Breslauer und der Budapester Universitäten sich vor einigen Jahren gegenseitig abstatteten, wobei eine Reihe von wechselseitig anregenden und für die Wissenschaft befruchtenden Vorträgen gehalten wurde.

Mit der herzlichsten Bewillkommung im Namen unserer Akademie, die ja unseren verehrten Gast als einen der ihrigen betrachtet und mit der Versicherung, dass deutsche Gelehrte in Ungarn zu jeder Zeit gern gehört, heute aber in den Tagen unserer Schicksalsgemeinschaft besonders warm begrüsst werden, ersuche ich Herrn Prof. Kornemann höflichst, seinen Vortrag zu halten.

VII.

**A Goldziher-féle levelezés-gyűjtemény
történetéhez.**

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök 1933. október 18-án a Goldziher-gyűjtemény átadása alkalmával a következő beszédet mondotta:

»Akadémiánk kéziratára az utóbbi években értékes ajándékkal gyarapodott. Dr. Goldziher Károly műegyetemi magántanár úr, néhai kiváló társunk, Goldziher Ignác ig. és r. t. osztályelnök fia, özvegy édesanyja kívánságának is megfelelően Akadémiánk könyvtárának ajándékozta boldogult édesatyja hátrahagyott kézirateit — melyek tárgyában Igazgató-Tanácsunk majd később fog megfelelő intézkedéseket tenni — és igen nagy terjedelmű levelezését, összesen 1650 levélírótól 14.000 levelet.

Ezzel az adománnyal kapcsolatban Stein Aurél k. t. kiváló társunk 1931-ben arra figyelmeztette Akadémiánk elnökségét, hogy Goldziher Ignácnak Nöldeke Tivadar strassburgi egyetemi tanárhoz írott levelei megtalálhatók a tübingai egyetemi könyvtárban és az ő tudakozódása alapján a könyvtár igazgatósága kifejezte szándékát arra nézve, hogy ezeket a leveleket lemásolás végett átengedi Akadémiánknak. Viszonzásul azt kérné az igazgatóság, hogy küldje meg Akadémiánk Nöldeke Tivadarnak Goldziher Ignáchoz intézett levelei másolatát.

Akadémiánk megkeresésére a tübingai egyetem könyvtárának igazgatója meg is küldte hozzánk Goldziher Ignácnak 217 darab levelét, amelyeket hivatalos órákon kívül a főtitkári hivatal egyik alkalmazottja, Csánki Mária úrnő másolt le. A másolatokat dr. Heller Bernát és dr. Pukánszky Béla egyet. m. tanár, l. t. urak olvasták össze, a szövegben előforduló arab szavakat pedig dr. Telegdi Zsigmond úr, arab filológus másolta be a tisztázatokba.

Az Akadémia tulajdonában levő, közel 300 Nöldeke-level természetesen kiegészíti Goldziher Ignácnak terjedelmes levelezését, s ezért azok másolatát is elhelyeztük a többi anyag közé.

Mivel Akadémiánk nincs abban a pénzügyi helyzetben, hogy a Goldziher-kéziratokat a közel jövőben kiadhasssa, úgy kellett határoznunk, hogy a 14.000 darabot

tartalmazó levelezést, a Nöldeke-Goldziher-levelezés tisztázását és a kéziratokat hozzáférhetővé tegyük a külföldi orientálisták számára. Ezek voltak az okai e gyűjtemény berendezésének és rendelkezésre bocsátásának. Ezzel az intézkedéssel is hozzá akartunk járulni a boldogult feledhetetlen és nagyérdemű társunk, Goldziher Ignác emléke iránti kegyelet ápolásához és lehetővé akartuk tenni, hogy az ő fáradhatatlan munkássága a keleti tudományok terén minden részben, halála után is gyümölcsözővé váljék a tudomány érdekeire nézve.

Tisztelettel üdvözlöm meghívott vendégeinket, akik szívesek voltak e kegyeletes alkalommal megjelenésükkel megtisztelni.

Örömmel ragadom meg az alkalmat arra, hogy a levelek katalogizálásának és szétválogatásának nagy munkájáért dr. Goldziher Károly műgyet. m. tanár úrnak, az összeolvasás körül végzett munkáért pedig dr. Heller Bernát és dr. Pukánszky Béla uraknak a magam és Akadémiánk nevében őszinte és meleg köszönetet mondjak.

VIII.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIII. köt. 301—2. l.)

Badics Ferenc: Emlékezés Vadnay Károlyra születése 100-ik s halála 30-ik évében. (Emlékbeszédek XXI. köt. 19. sz.) 27 l. Ára —40 P.

Dékány István: A társadalomfilozófia alapfogalmai. (Az Akadémia Filozófiai Könyvtára 7. sz.) 323 l. Ára 10— P.

Emlékbeszédek XXI. köt., 19. sz. *Badics Ferenc*: Emlékezés Vadnay Károlyra születése 100-ik s halála 30-ik évében. 27 l. Ára —40 P.

XXI. köt., 20. sz. *Vinkler János*: Magyar Gézai emlékezete. 45 l. Ára —50 P.

XXI. köt., 21. sz. *Ilosvay Lajos*: Emlékbeszéd id. Szily Kálmánról és Tolnai Vilmos: id. Szily Kálmán mint nyelvtudós. 51 l. Ára —60 P.

Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Oszt. köréből. Szerkeszti: Szinyei József. XXV. köt., 3. sz. *Zsirai Miklós*: Az obi-ugor igeekötők. (Székfoglaló.) 44 l. Ára 1— P.

- Hollós László*: Szekszárd vidékének gombái. (Mat. és Term. tud. Közl. XXXVII. köt., 2. sz.) 215 l. Ára 5— P.
- Irodalomtörténeti Közlemények*. 43. évf., III—IV. f. Szerkeszti: Császár Elemér. XI. + 193—368. l. Ára 3— P.
- Ilosvay Lajos*: Emlékezés id. Szily Kálmánról. (Emlékbeszédek XXI. köt., 21. sz.) 51 l. Ára —60 P.
- Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve*, III. k. Szerkeszti: Angyal Dávid. 10 + 412. l. Ára 12— P.
- Közgazdasági Szemle*. Szerkeszti: Heller Farkas. LVII. évf., 76. köt., 6—7. sz., jún.—júl. 377—496 + 12 l. Német kivonat. Ára 3— P.
- LVII. évf., 76. köt., 8—9. sz., aug.—szept. 497—616 + 16 l. Német kivonat. Ára 3— P.
- Magyary Géza emlékezete*. Vinkler Jánostól. (Emlékbeszédek XXI. köt., 20. sz.) 45 l. Ára —50 P.
- Magyarosan*. Szerkeszti: Nagy J. Béla és Zsirai Miklós. II. évf., 7—8. sz., szept.—okt. 73—96. l. Ára —20 P.
- Matematikai és Természettudományi Közlemények*. Szerkeszti: Mauritz Béla. XXXVII. köt. 2. sz. Hollós László: Szekszárd vidékének gombái. 215 l. Ára 5— P.
- Nyelvtudományi Közlemények*. XLVIII. köt., 2. f. Szerkeszti: Gombocz Zoltán. 165—348. l. Ára 4— P.
- Id. Szily Kálmán emlékezete*. Írták: Ilosvay Lajos és Tolnai Vilmos. (Emlékbeszédek XXI. köt., 21. sz.) 51 l. Ára —60 P.
- Tolnai Vilmos*: Id. Szily Kálmán mint nyelvtudós. (Emlékbeszédek XXI. köt., 21. sz.) 51 l. Ára —60 P.
- Vadnay Károly emlékezete* születésének 100-ik s halálának 30-ik évében. Írta: Badics F. (Emlékbeszédek XXI. köt., 19. sz.) 27 l. Ára —40 P.
- Vinkler János*: Magyary Géza emlékezete. (Emlékbeszédek XXI. köt., 20. sz.) 45 l. Ára —50 P.
- Zsirai Miklós*: Az obi-ugor igekötők. (Székfoglaló.) (Ért. a Nyelv- és Széptud. kör. XXV. köt., 3. sz.) 44 l. Ára 1—P.

INHALT.

	Seite
I. Rede des Präsidenten d. M. und e. M. Albert von Berzeviczy, gelegentlich der hundertjährigen Wiederkehr des Erscheinens von Széchenyi's „Stadium“ in der Sitzung am 2-ten Oktober 1933.	309
II. Begrüßungsrede desselben an d. M. und e. M. Franz Herczeg gelegentlich seines 70-sten Geburtstages	315
III. Ludwig Ilosvay e. M.: Dem Andenken Heinrich Moissan's	319
IV. Emerich Lukinich o. M.: Bericht über den literarischen Nachlass des Vizepräsidenten Desider Csánki . . .	326
V. Bericht über die bisherige Tätigkeit des Rechtswissenschaftlichen Ausschusses	337
VI. Mitteilungen über internationale wissenschaftliche Zusammenarbeit:	
1. Tätigkeit des Ungarischen Nationalausschusses im Jahre 1932.	343
2. Begrüßungsrede des Präsidenten Albert von Berzeviczy an Prof. Ernst Kornemann (Breslau) ¹ in der Sitzung des Ungarischen Nationalausschusses am 25-ten Oktober 1933.	346
VII. Eröffnung der Goldziher-Sammlung der Akademie	347
VIII. Neuere Veröffentlichungen der Akademie	348
IX. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	350

¹ Der Vortrag Prof. Ernst Kornemann's soll mit Rücksicht auf seinen grösseren Umfang, von dem Ungarischen Nationalausschuss in einem besonderen Hefte veröffentlicht werden.

SOMMAIRE.

	Page
I. Albert de Berzeviczy président, m. du Conseil de Direction et m. hon.: Discours prononcé à la session du 2 octobre 1933. à l'occasion du centenaire de la publication du „Stadium“ de Széchenyi	309
II. Albert de Berzeviczy Hommage à François Herczeg, m. du Conseil de Direction et m. hon. à l'occasion de son 70 ^e anniversaire	315
III. Louis Ilosvay, m. hon. Hommage à la mémoire de Henri Moissan	319
IV. Emeric Lukinich m. ord.: Rapport sur les écrits et notes laissés par le second-président feu Désiré Csánki	326
V. Comité de Jurisprudence: Rapport sur son activité .	337
VI. Commission Nationale Hongroise de Coopération intellectuelle :	
1. L'activité de la commission Nationale Hongroise en 1932.	343
2. Discours de bienvenue prononcé par le président Albert de Berzeviczy à l'adresse de M. Ernest Kornemann, professeur à l'Université de Breslau dans la session de la Commission Nationale Hongroise le 25 octobre 1933. ¹ . .	346
VII. L'inauguration de la Salle Goldziher	347
VIII. Les dernières publications de l'Académie Hongroise des Sciences	348
IX. Traductions allemande, française et anglaise du Sommaire	350

¹ Vu l'étendue de la conférence de M. Ernest Kornemann, la Commission Nationale Hongroise la publiera dans une brochure spéciale.

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. President Dr. Albert de Berzeviczy's address at the meeting held on October 2, 1933, to commemorate the centenary of the publication of Count Széchenyi's „Stadium“	309
II. President Dr. Albert de Berzeviczy's congratulatory speech on the occasion of Mr. Francis Herczeg, director and hon. member's seventieth birthday	315
III. Mr. Louis Ilosvay, hon. member: „Homage to the memory of Henry Moissan“	319
IV. Mr. Emery Lukinich, ord. member: Report on the posthumous works of Desiderius Csánki, late deputy-president of the Academy	326
V. The Jurisprudential Committee's report on the work accomplished by it	337
VI. News relating to international intellectual cooperation : 1. Work done by the Hungarian National Committee in 1932.	343
2. President Dr. Albert de Berzeviczy's address of welcome to Mr. Ernest Kornemann, Professor at the Breslau University, at the meeting of the Hungarian National Committee on October 25, 1933. ¹	346
VII. Opening of the Goldziher room of the Academy	347
VIII. New publications of the Hungarian Academy of Sciences	348
IX. German, French and English translation of the table of contents	350

¹ In view of the length of Professor Kornemann's lecture, the Hungarian National Committee is issuing it as a separate publication.

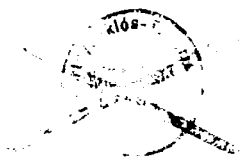
AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

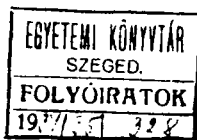
XLIII. KÖTET

453. FÜZET – 1933. JANUÁR–MÁJUS

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1933.

TARTALOM.

	Lap
I. Az Akadémia belső tagjai	1
II. Berzeviczy Albert elnök megemlékezése gróf Apponyi Albert ig. és t. tagról az 1933 február 20-i összes ülésein	5
III. Értekezlet a magyar nyelv tisztaságának és épségé- nek megóvása érdekében	8
IV. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök előadása az olasz királyi akadémiában Rómában az 1932. november- ben tartott Volta-összejövetelen. (Az olasz nyelven tartott előadásnak magyar fordítása)	21
V. A M. Tud. Akadémia munkássága : a) Jelentés az Akadémia könyvtárának 1931—32. évi állapotáról	30
b) A Szótári Bizottság jelentése	45
c) A Hadtörténeti Bizottság jelentése	46
d) Az Akadémia ülései 1932-ben	48
VI. A M. Tud. Akadémia halottjai 1932-ben	52
VII. Az Akadémia pénztári számadása 1932-ről	53
VIII. Az Akadémia költségvetése 1933. év első felére	63
IX. A két gróf Vigyázó-vagyon mérlege, továbbá vagyon- és jövedelem-kimutatása 1932-ről	69
IX/a. Tájékoztató a két gróf Vigyázó-vagyon állagáról és a két vagyont terhelő tartozásról 1932. április havában	81
X. Kivonatok az akadémiái üléseken bemutatott érteke- zésekből : a) Gyalókay Jenő l. t. : Nagyvárad középkori vára	84
b) Pukánszky Béla l. t. : Patrióta és hazafi	87
XI. Az 1933. évi nagygyűlésen odaitélhető jutalmak tár- gyában javaslatfételre kiküldött bizottságok	96
XII. Egyes bizottságok jelentése. (Nagyjuttalom, Vojnits-, Weiss Fülöp-, Chorin- és Sámuel-Kölber-juttalom, Wahrmann-érem)	97
XIII. Négyesy László t. t., h. osztályelnök üdvözlő beszédei Gulyás Pál és Sajó Sándor l. tagok székfoglalója alkalmából	154

Tartalom

	Lap
XIV. Nekrológok :	
a) Berzeviczy Albert elnök megemlékezése Négyesy László t. tagról 1933. január 23-án	156
b) — — beszéde Concha Győző t. t. ravatalánál 1933. április 13-án	157
c) — — gyászbeszéde Kozma Andor t. t. ravatalánál 1933. április 18-án	158
d) Eckhart Ferenc l. t. beszéde Takács Sándor r. t. ravatalánál 1932. december 23-án	160
e) Kéký Lajos l. t. beszéde Négyesy László t. t. ravatalánál 1933. január 10-én	161
f) Pauler Ákos r. t., osztályelnök beszéde Hornyánszky Gyula l. t. ravatalánál 1933. február 2-án	163
g) Rados Gusztáv r. t. beszéde Haar Alfréd l. t. sirjánál 1933. március 21-én	164
h) — — beszéde Kürschák József ig. és r. t. osztálytitkár ravatalánál 1933. március 28-án	165
i) Riesz Frigyes l. t. beszéde Haar Alfréd l. t. ravatalánál Szegeden, 1933. március 18-án	167
XV. Adományok folytatólagos jegyzéke	168
XVI. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	169
XVII. Német, francia és angol tartalommutató	170

50024

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

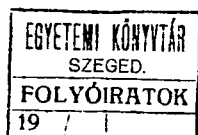
SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

XLIII. KÖTET

454. FÜZET – 1933. JÚNIUS–SZEPTEMBER

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1933.

TARTALOM.

	Lap
I. A M. Tud. Akadémia ünnepélyes közlése (1933. május 21.):	
1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitó szavai	177
2. Csánki Dezső ig. és r. t. másodelnök megnyitó beszéde: Magyar szenvedések, magyar reménység	177
3. Balogh Jenő főtitkár beszámolója az Akadémia munkásságáról és veszteségeiről	184
4. Ilosvay Lajos ig. és t. t.: Id. Szily Kálmán ig. és t. t. emlékezete ¹	204
5. Tolnai Vilmos l. t.: Id. Szily Kálmán mint nyelvtudós ¹	204
II. A M. Tud. Akadémia XCIII. nagygyűlése (1933 május 17—19.)	205
III. Jelentés az akadémiai választásokról, 1933.	216
IV. Új jutalomtételek 1933-ban	217
V. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök ünneplése nyolcvanadik születésnapja alkalmából (1933. jún. 12.):	
1. Popovics Sándor ig. és t. t. másodelnök üdvözlő beszéde	222
2. Berzeviczy Albert elnök válasza	223
VI. Jelentés a Chorin Ferenc-jutalomról ²	224
VII. A M. Tud. Akadémia költségvetése 1933. második felére	259
VIII. a) A két gróf Vigyázó-vagyon vagyoni- és jövedelemkimutatása 1933. első feléről	265
b) A két gróf Vigyázó-vagyon költségvetése 1933. második felére	275
c) Tájékoztató a két gróf Vigyázó-vagyon állásáról és tartozásairól	280
IX. Lukinich Imre r. t. jelentése a „Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale“ II. közgyűléséről	286

¹ Ezt a két emlékbeszédet nagyobb terjedelműknél fogva különnyomatban közöljük az Emlékbeszédek XXI. kötetének 21. száma gyanánt.

² A többi jelentést lásd az Ak. Ért. XLIII. köt. 97—153. l.

Tartalom

	Lap
X. Ünnepi beszédek:	
1. Bruckner Győző l. t. beszéde a Késmárki Evangélikus Liceum 400 éves fennállása ünnepén (1933 június 29.)	289
2. Kéký Lajos l. t. üdvözlő beszéde a Keleméren, Tompa Mihály emlékére tartott ünnepen (1933. szeptember 10.)	290
XI. Nekrológok:	
1. Hóman Bálint vallás- és közokt.-miniszter, r. t. beszéde Csánki Dezső ig. és r. t. másodelnök ravatalánál (1933. május 2.)	293
2. Reiner János l. t. gyászbeszéde Kollányi Ferenc r. t. ravatalánál (1933. május 3.)	296
3. Kornis Gyula r. t. beszéde Pauler Ákos r. t. osztályelnök ravatalánál (1933. július 1.)	298
XII. Újabb adományok jegyzéke	301
XIII. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	301
XIV. A tartalommutató német, francia és angol fordítása	303

A M. Tud. Akadémia ülőssora.

1933. október—december.

OKTÓBER.

- 2. *Összes ülés.*
- 9. III. osztály.
- 16. II. osztály.
- 23. *Összes ülés.*
- 30. I. osztály.

NOVEMBER.

- 6. II. osztály.
- 13. III. osztály.
- 20. I. osztály.
- 27. *Összes ülés.*

DECEMBER.

- 4. II. osztály.
- 11. III. osztály.
- 18. *Összes ülés.*

50024

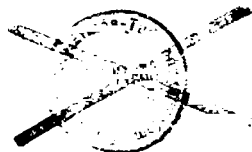
AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

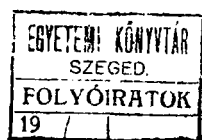
XLIII. KÖTET

453. FÜZET – 1933. OKTÓBER–DECEMBER

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1933.

TARTALOM.

	Lap
I. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde Széchenyi „Stádium“-a megjelenésének százados évfordulója alkalmával 1933. október 2-án tartott ülésen	309
II. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök üdvözlő beszéde Herczeg Ferenc ig. és t. t. hetvenedik születés- napja alkalmából	315
III. Illosvay Lajos ig. és t. t.: Tiszteletadás Moissan Henrik emlékének	319
IV. Lukinich Imre r. t.: Jelentés Csánki Dezső másod- elnök irodalmi hagyatékáról	326
V. A Jogtudományi Bizottság jelentése eddigi munkás- ságáról	337
VI. Hírek a nemzetközi tudományos együttműködés köréből:	
1. A Magyar Nemzeti Bizottság munkássága 1932-ben	343
2. Berzeviczy Albert elnök üdvözlő beszéde Kornemann Ernő boroszlói egyetemi tanárhoz ¹ a Magyar Nemzeti Bizottság 1933. október 25-i ülésén	346
VII. Az Akadémia Goldziher-szobájának megnyitása	347
VIII. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	348
IX. A tartalommutató német, francia és angol fordítása	350

Melléklet: Betűrendes név- és tárgymutató.

¹ Kornemann Ernő előadását, tekintettel nagyobb terjedelmére, a Magyar Nemzeti Bizottság külön kiadvány gyanánt teszi közzé.

